

BİLİMİ AYDINLATANLAR:
TÜBA ÜYESİ PROF. DR. ESİN
KAHYA ile RÖPORTAJ

TÜBA RAPORLARI
YAYIMLANDI: BİYOÇEŞİTLİLİK,
KÜRESEL DEĞİŞİM ve
ALTERNATİF GIDA

TÜBA YAZ OKULLARI
TÜRK CUMHURİYETLERİNDE
DEVAM EDİYOR

TÜRKÇE BİLİM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

Bilimsel çalışmalarda, iletişimde, eğitim ve öğretimde Türkçenin kullanılması ve geliştirilmesi amacıyla, 2002 yılında Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü Projesi'ni başlatan TÜBA, bilimsel kavram ve terimlerin Türkçe ifade edilmesi ve Türkiye'de bilimsel düşüncenin gelişmesine katkıda bulunuyor. Bu kapsamda çalışmalarına devam eden TÜBA, son olarak Türkçenin doğa bilimlerinde kullanımının yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla basımı gerçekleşen Doğa Bilimleri Terimleri Sözlüğünü yayımladı.

TÜBA Yayınları için:
<https://satis.tuba.gov.tr>

başkandan...

Değerli Günce Okurları,

Dünya zorlu bir dönemden geçerken, insanlığın kaderini belirleyen pek çok sorunun çözümünde bilimin gücüne ve rehberliğine her zamankinden çok daha fazla ihtiyaç duyuyoruz. Toplamların küresel barışı, çevresel sürdürülebilirliği ve toplumsal dayanışmayı sağlamaya yönelik çalışmaları giderek artan bir önem kazanıyor. Bu doğrultuda TÜBA olarak, bilimsel araştırmalardan uluslararası iş birliklerine, çevre sorunlarından genç bilim insanlarına yönelik destek programlarına kadar geniş bir yelpazede sorumluluk üstleniyoruz. Dünya bilim gündemindeki gelişmeleri yakından izliyor, bilimsel çalışmalara rehberlik ediyor ve insanlığın ortak sorunlarına çözüm üretme sorumluluğumuzu ciddiyetle sürdürüyoruz. Bu sayımızda, hem Türkiye’de hem de uluslararası alanda bilim dünyasının gündemini oluşturan temel konulara yönelik çalışmalarımızı paylaşıyoruz.

Esasen yazıma TÜBA Bilim Ödülü sahibi Prof. Dr. Daron Acemoğlu’nun 2024 Nobel Ekonomi Ödülü’nü kutlayarak başlamak istiyorum. Bu büyük başarı ülkemizi çok gururlandırdı, kendisini tebrik ediyoruz. Bir diğer Nobel Ödüllü Üyemiz Prof. Aziz Sancar ile TÜBA olarak İstanbul’da bir araya geldik; ülkemizi bilim stratejisiyle ilgili istişarelerde bulunduk. Diğer yandan Stanford Üniversitesi tarafından hazırlanan “Dünyanın En Etkili Bilim İnsanları” listesinde toplam 53 bilim insanımızın bu ilham veren başarıları için ayrıca teşekkür ediyorum. Türkiye’nin ayakları yere basmayan festivali TEKNOFEST bu yıl Adana’da 1 milyonu aşkın ziyaretçiyi ağırlarken TÜBA standına her yıl olduğu gibi ilgi büyüktü. Gençlere verdiğimiz destek kapsamında 13 bilim insanımız TÜBA-TEKNOFEST’de Doktora Bilim Ödülünü almaya hak kazandı. TÜBA-Üstün Başarılı Genç Bilim İnsanı Ödülleri Programı (GEBİP) Yıllık Bilimsel Değerlendirme Toplantısını Atatürk Üniversitesi’nde düzenledik. Bilimin itici gücünün genç nesillerde hayat bulduğunu biliyor; onları desteklemenin sadece bir sorumluluk değil, aynı zamanda bir gereklilik olduğuna inanıyoruz.

Bilim diplomasisi kapsamında dünyanın pek çok yerinde uluslararası toplantılarda yer aldık; Brezilya’da düzenlenen Bilim20 “Küresel Dönüşüm için Bilim” başlıklı kapanış zirvesinde S20 Bildirisinin son hali üye ülkeler ve sonrasında G20 devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalandı. Bildirinin tamamına bu sayımızda bulabilirsiniz. Türk Dünyası Yaz Okulları ile Türk bilim insanlarının küresel bilim dünyasında daha güçlü bir konuma gelmesi için yürütülen uluslararası iş birliği projelerine yer veriyoruz. Ortak kültürel ve tarihsel mirasımızı yeni nesillere aktarma vizyonu taşıyan program ve projeleri bilimsel ve diplomatik bağları güçlendirme adına çok önemli buluyoruz. Bilim temelli rehberlik ve danışmanlık işlevi çerçevesinde, sokak hayvanlarıyla ilgili sosyal ve sağlık sorunlarına dikkat çekmek ve çözüm önerileri geliştirmek üzere çalışmalar yaptık ve yayınları bilim dünyasına kazandırdık. Biyoçeşitlilikten küresel değişime, mikroplastiklerden alternatif gıda kaynaklarına pek çok alanda bilimsel çalışmalar ve toplantılar sonucunda hazırlanan toplam 6 yayınlamızı da bu süreçte kamuoyuyla paylaştık. Küresel iklim değişikliği, ekosistemin hızla yok oluşu ve kentsel dönüşüm gibi konular hem ülkemizde hem de dünyada çözüm bekleyen ciddi meselelere işaret ediyor. TÜBA olarak, sürdürülebilir şehirler ve doğal kaynakların korunması gibi alanlarda yürüttüğümüz çalışmaları, güncel bilimsel yöntemler ve toplumsal farkındalık çerçevesinde ele alıyoruz. Gelecekteki nesillere yaşanabilir bir dünya bırakma amacımız, bu projelerin temelini oluşturuyor.

TÜBA’nın sadece bilimsel başarıları değil; aynı zamanda insanlık adına üstlendiği görev ve sorumluluklarının önemli olduğunun bilincindeyiz. Bilim diplomasisi ve çevre duyarlılığı gibi konularda gösterdiğimiz çabaları kararlılıkla sürdüreceğiz. Barışın ve dayanışmanın hakim olduğu sürdürülebilir bir dünyanın inşasına katkı sağlamak için üzerimize düşeni yapmaya devam edeceğiz. Günce’nin bu sayısının hayırlı olmasını diliyor, emeği geçenlere teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER
TÜBA Başkanı

içindekiler

»»» EKİM 2024 | SAYI 76

10

BAŞKAN ŞEKER VE TÜBA ÜYELERİ, NOBEL ÖDÜLLÜ AKADEMİ ÜYESİ PROF. SANCAR İLE BİR ARAYA GELDİ

25

BAŞKAN ŞEKER BM GELECEK ZİRVESİ'NDE

27

TÜBA-BİYOÇEŞİTLİLİK ÇALIŞTAYI

- 4 2024 TÜBA – TEKNOFEST DOKTORA BİLİM ÖDÜLLERİ SAHİPLERİNİ BULDU
- 5 PROF. DR. K. DARON ACEMOĞLU'NA NOBEL EKONOMİ ÖDÜLÜ
- 6 TÜBA ÜYELERİ DÜNYANIN EN ETKİLİ BİLİM İNSANLARI LİSTESİNDE
- 8 TÜRKİYE'NİN KENTSEL DÖNÜŞÜM İHTİYACI: TÜBA'DAN SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇÖZÜMLER ve UZUN VADELİ ÖNERİLER
- 9 AMAÇ SOSYAL BİLİMLERDE ULUSLARARASI ARAŞTIRMA EKOSİSTEMİ OLUŞTURMAK
- 11 TÜBA-TÜRK DÜNYASI YAZ OKULLARI
- 13 MEKANSAL YAPAY ZEKA (GEOAI) YÖNTEMLERİNİN UZAKTAN ALGILAMA VERİLERİ İLE KULLANIMI Prof. Dr. Elif Sertel
- 22 GLOBAL TRANSFORMATIONS and TÜRKİYE YAYIMLANDI
- 23 TÜBA & AASSA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN BİLİM DİPLOMASİSİ ULUSLARARASI SEMPOZYUMU
- 29 DÜNYA BİYOÇEŞİTLİLİĞİNİ KAYBEDİYOR
- 30 BAŞKAN ŞEKER '15 TEMMUZ'DAN AKADEMİNİN ÇIKARMASI GEREKEN DERSLER'İ ANLATTI
- 31 BAŞKAN ŞEKER AKADEMİDE FETÖ ETKİSİ HAKKINDA KONUŞTU
- 32 TÜBA'NIN ENGELLİ BİREYLER İÇİN KÜLTÜREL MİRASA ERİŞİM EĞİTİM PROGRAMI
- 33 TÜBA TEKNOFEST'İN BULUŞMA NOKTASI
- 40 BAŞKAN ŞEKER, SCIENCE20 KAPANIŞ ZİRVESİ'NE KATILDI
- 41 TÜBA ÜYESİ PROF. SANCAR'DAN İTÜ'DE YENİ AKADEMİK YIL AÇILIŞ DERSİ
- 46 KÜRESEL DÖNÜŞÜM İÇİN BİLİM
- 53 TÜBA-GEBİP YILLIK BİLİMSEL DEĞERLENDİRME TOPLANTISI

35

RÖPORTAJ:
TÜBA ŞEREF ÜYESİ
PROF. DR. ESİN KAHYA

43

RÖPORTAJ:
UNESCO 2024'Ü DÎVÂNU
LUGÂTÎ'T-TÜRK YILI İLAN ETTİ:
PROF. DR. MEHMET ÖCAL OĞUZ
ANLATIYOR

- 55 TÜBA OSMANLI ARAŞTIRMALARI İÇİN KILAVUZ
YAYIMLADI
- 56 KARADENİZ ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ 'BSUN 2024'
TOPLANTISI
- 58 MCBÜ'DE AKADEMİK YIL AÇILIŞ DERSİ
- 59 DÎVÂNU LUGÂTÎ 'T-TÜRKÜN BULUNUŞU ve YAYIMLANMASI
Prof. Dr. Mustafa Sinan Kaçalin
- 72 TÜBA-DEPREM, KENTSEL DÖNÜŞÜM ve
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞTAYI
- 74 TÜBA'DAN PLASTİK SORUNUNA BÜYÜTEÇ TUTAN YAYIN
- 75 MOĞOLİSTAN'DAKİ TARİHİ ŞEHİR KALINTILARI ve
TOGU BALIK ÇALIŞTAYI
- 78 8. WOSCU ULUSLARARASI KONGRESİ
- 79 TÜBA-SOKAK HAYVANLARI: TOPLUMSAL SORUNLAR ve
HALK SAĞLIĞI SEMPOZYUMU
- 82 SÜRDÜRÜLEBİLİR GELECEK İÇİN "ALTERNATİF GIDA
KAYNAKLARI"
- 83 GENÇLERE YÖNELİK AKRAN MENTÖRLÜK
PROGRAMLARINA İLİŞKİSEL BİR BAKIŞ: AİLE HİKAYESİNİN
AKRAN MENTÖRLERLE KURULAN İLİŞKİYE ETKİSİ
Doç. Dr. Gizem Erdem Gürel
- 89 TÜBA "SOKAK HAYVANLARI: TOPLUMSAL SORUNLAR ve
HALK SAĞLIĞI" KİTABINI YAYIMLADI
- 91 TÜRKİYE KAMU DİPLOMASİSİ KOORDINASYON KURULU
TOPLANTISI
- 93 TÜBA'DAN SİBER SALDIRI ÖNGÖRÜSÜ
- 94 TÜBA'DAN 'THE 1 EXTRACELLULAR VESICLES'
KONFERANSINA DESTEK
- 95 BAŞKAN ŞEKER, ORDU ÜNİVERSİTESİ'NDE AKADEMİK YIL
AÇILIŞ DERSİ VERDİ
- 96 TÜBA-İCLUSION PROJESİ AÇILIŞ TOPLANTISI
- 98 ZİYARETLER
- 102 HABERLER

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜBA GÜNCE

Sahibi

Türkiye Bilimler Akademisi Adına:
TÜBA Başkanı

Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Editör

Asiye KOMUT

Grafik Tasarım

İbrahim TOPSAKAL

Çevirmen

Mert ORHAN

TÜBA GÜNCE

Vedat Dalokay Cad. No: 112
Çankaya-ANKARA 06670
Tel: 0.312. 442 29 03 (pbx)
Faks: 0.312. 442 64 91
e-posta: tubagun[at]tuba.gov.tr

Baskı

SARIYILDIZ OFSET AMBKAĞ.PAZ.SAN.
VE TİC.LTD.

Günce 750 Adet basılmıştır.
EKİM 2024

Sorumluluk

TÜBA GÜNCE'de yayımlanan
yazıların hukuksal sorumluluğu
yazarlara aittir.

Günce, 4 ayda bir yayımlanan,
ulusal ve süreli bir yayındır.

 www.tuba.gov.tr

 www.facebook.com/TUBAakademi

 twitter.com/TUBAakademi

 instagram.com/TUBAakademi

2024 TÜBA – TEKNOFEST DOKTORA BİLİM ÖDÜLLERİ SAHİPLERİNİ BULDU

TÜBA-TEKNOFEST Doktora Bilim Ödülleri Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından tevdi edildi.

TÜBA-TEKNOFEST Doktora Bilim Ödülleri TÜBA'nın da paydaşları arasında yer aldığı; Türkiye'nin en büyük Havacılık, Uzay ve Teknoloji Festivali TEKNOFEST'te sahiplerine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından tevcih edildi.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, bilim ve teknoloji meraklılarının buluştuğu TEKNOFEST Adana'da dereceye girenlere ödülleri takdim etti. Gençlerin Türkiye'nin umudu olduğunu belirten Cumhurbaşkanı Erdoğan, "TEKNOFEST dışa bağımlılığın, montajcılığın, başkalarına muhtaç yaşamının ülkemizin kaderi olmadığını bizlere çok net bir biçimde gösteriyor. TEKNOFEST, unutmayın gençler, bir gençlik destanıdır, TEKNOFEST bir teknoloji devrimidir. TEKNOFEST, bereketli Anadolu topraklarında filizlenen idealist gençlerin güçlü sesidir." dedi.

Tüm alanlarda yetişmiş nitelikli insan kaynağını artırmak amacıyla öne çıkan doktora tezlerini teşvik etmek, desteklemek ve onurlandırmak üzere ihdas edilen programda ödüller 4. kez sahiplerini buldu.

TÜBA-TEKNOFEST Doktora Bilim Ödülleri programının birincileri olan Fen ve Mühendislik Bilimleri alanında Dr. Sercan Aygün, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanında Dr. Tuğrul Cabir Hakyemez ve Sağlık ve Yaşam Bilimleri alanında Dr. Nadir Yalçın, Temel Bilimler alanında; Dr. Recep İşçi'ye ödülleri Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından tevcih edildi.

5 Ekim günü TEKNOFEST'te, kazanan bütün ödül sahipleri için düzenlenen berat takdim töreninde konuşan Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mehmet Fatih Kacır, TEKNOFEST Doktora Bilim Ödüllerinin Türkiye'nin öncelikli konuları hakkında 4 ana dalda yazılan özgün tezlere titiz

bir değerlendirme sonucunda verildiğinin altını çizdi ve kazanan bilim insanlarını tebrik etti. TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker ise ödül programında ilk defa temel bilimler alanındaki tezlerin de ödüllendirildiğini belirtti, TÜBA ailesi olarak genç bilim insanları desteklemenin, takdir etmenin akademik motivasyon ve bilimsel gelişme açısından önemine dikkat çekti.

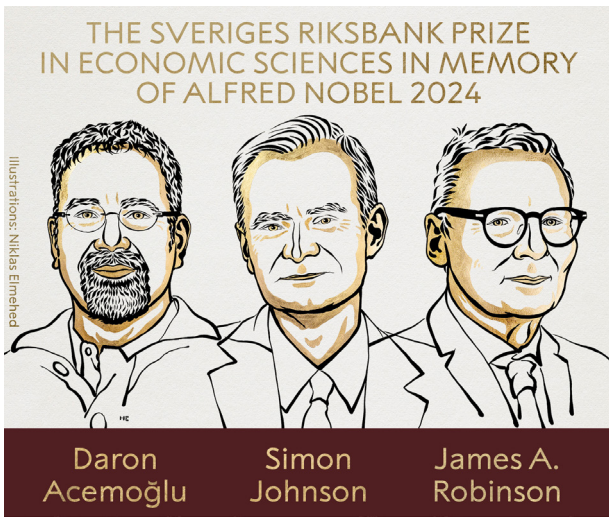

Ödülleri Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından verilen programın birincilerinin yanı sıra ikincileri Fen ve Mühendislik Bilimleri alanında Dr. Doğa Doğanay, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanında Dr. Sinan Okur, Sağlık ve Yaşam Bilimleri alanında Dr. Esra Bulut Atalay ve Dr. Esra Atalay Şahar, Temel Bilimler alanında Dr. Zafer Eroğlu ile üçüncüleri olan Fen ve Mühendislik Bilimleri alanında Dr. Semih Doğu, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanında Dr. Şeyma Çağlar Özhan, Sağlık ve Yaşam Bilimleri alanında Dr. Ece Güler, Temel Bilimler alanında Dr. Çağla Çelike ödül beratları Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mehmet Fatih Kacır ve Başkan Şeker tarafından takdim edildi.

PROF. DR. K. DARON ACEMOĞLU'NA NOBEL EKONOMİ ÖDÜLÜ

TÜBA Bilim Ödülü sahibi Prof. Acemoğlu 2024 Nobel Ekonomi Bilimleri The Sveriges Riksbank Ödülü'ne layık görüldü.

Prof. Dr. Daron Acemoğlu, Prof. Dr. Simon Johnson ve Prof. Dr. James A. Robinson'la birlikte "kurumların nasıl oluştuğu ve refah üzerindeki etkileri" konusundaki çalışmalarından dolayı ödülün sahibi oldu.

Acemoğlu, Johnson ve Robinson'un çalışmaları, uzun vadede ülkelerin ekonomik refahını neyin etkilediği konusunda yenilikçi araştırmalara katkıda bulunuyor. Ampirik araştırmaları, sömürgeleştirme sırasında ortaya konan siyasi ve ekonomik kurumların türünün temel önemini ortaya koyuyor. Teorik araştırmaları, sömürgeci kurumlarda reform yapmanın neden bu kadar zor olduğunun anlaşılmasına katkıda bulunurken, gerçekleşebileceği bazı koşullara da işaret ediyor. Ödül sahiplerinin çalışmaları hem ekonomi hem de siyaset bilimi alanında devam eden araştırmalar üzerinde belirleyici bir etki yaratıyor. Kurumların refahı nasıl etkilediğine ilişkin görüşleri, demokrasiyi ve kapsayıcı kurumları desteklemeye yönelik çalışmaların ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesinde önemli bir yol olduğunu gösteriyor. Prof. Acemoğlu, Türkiye Bilimler Akademisi 2006 yılı Sosyal Bilimlerde Bilim Hizmet ve Teşvik Ödülleri kapsamında iktisat alanındaki çalışmaları ile TÜBA Bilim Ödülü'ne layık görüldü. 2013 yılında ise Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'nün sahibi oldu.

Neden bazı ülkelerin zengin, bazılarının ise fakir olduğuna dair bir açıklama getirdiler.

Yapılan basın açıklamasında şu ifadeler yer verildi; Dünya ülkelerinin en zengin %20'si, en yoksul %20'sinden yaklaşık 30 kat daha zengin. Dahası, en zengin ve en yoksul ülkeler arasındaki gelir uçurumu kalıcı; yoksul ülkeler zenginleşmesine rağmen, refah içinde olanları yakalıyorlar. Peki neden? Bu yılın ödül sahipleri, bu kalıcı uçurumun bir açıklaması için yeni ve ikna edici kanıtlar buldular.

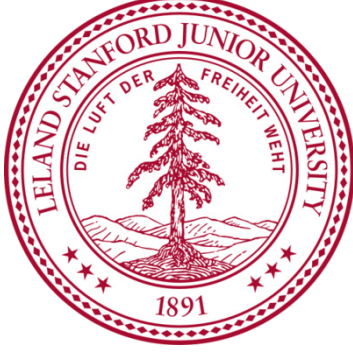
Bir toplumun kurumları ile refahı arasında bir korelasyon olması, birinin diğerinin nedeni olduğu anlamına gelmez. Zengin ülkeler fakir ülkelere sadece kurumlarıyla değil pek çok yönden farklılık gösterir; dolayısıyla hem refahlarının hem de kurum türlerinin başka nedenleri olabilir. Belki de refah bir toplumun kurumlarını etkiliyordur, tam tersi değil. Ödül sahipleri bu soruya yanıt bulmak için yenilikçi ampirik bir yaklaşım kullandılar.

Acemoğlu, Johnson ve Robinson Avrupalıların dünyanın büyük bir kısmını sömürgeleştirmesini ele aldılar. Refaftaki mevcut farklılıkların önemli bir açıklaması, sömürgecilerin 16. yüzyıldan itibaren getirdikleri ya da korumayı tercih ettikleri siyasi ve ekonomik sistemlerdir. Ödül sahipleri bunun talihin tersine dönmesine yol açtığını gösterdiler. Sömürgeleştirildikleri dönemde göreceli olarak zengin olan ülkeler şimdi fakirler arasında yer alıyor. Buna ek olarak, diğer unsurların yanı sıra sömürgeciler için ölüm oranlarını kullandılar ve bir ilişki buldular: sömürgeciler arasında ölüm oranı ne kadar yüksekse, bugünkü kişi başına düşen GSYİH o kadar düşük. Bunun nedeni ne? Bunun cevabı, yerleşimcilerin ölüm oranının - bir bölgeyi kolonileştirmenin ne kadar 'tehlikeli' olduğunun - kurulan kurum türlerini etkilemesi olarak görüldü.

Ödül sahipleri ayrıca bazı toplumların neden çıkarıcı kurumlar olarak adlandırdıkları bir tuzağa takıldıklarını ve bu tuzaktan kurtulmanın neden bu kadar zor olduğunu açıklayan yenilikçi bir teorik çerçeve geliştirdiler. Bununla birlikte, değişimin mümkün olduğunu ve yeni kurumların oluşturulabileceğini de gösteriyorlar.

TÜBA ÜYELERİ DÜNYANIN EN ETKİLİ BİLİM İNSANLARI LİSTESİNDE

Stanford Üniversitesi tarafından hazırlanan "son yıl" ve "kariyer boyu" şeklinde hazırlanan "Dünyanın En Etkili Bilim İnsanları" listesinde toplam 84 bilim TÜBA Üyesi yer aldı.

Stanford Üniversitesi bilim insanı Prof. John P. A. Ioannidis'in katkılarıyla Eylül 2024'te dünya üzerinde en çok atıf alan akademisyenlerin listesi Elsevier veri tabanında "kariyer boyu" ve "son yıllık" olmak üzere iki ayrı formatta açıklandı. Türkiye özelinde ise 1518 araştırmacı bilim insanı "son yıllık" listeye, 1172 araştırmacı bilim insanı ise "kariyer boyu" listesine girmeye hak kazandı. Bilim insanları, standart Science-Metrix sınıflamasına göre 22 bilim alanı ve 174 alt alanda sınıflandırıldı. En az 5 makalesi

olan tüm bilim insanları için alana ve alt alana özgü yüzdelik dilimler de oluşturuldu. Çalışmada Elsevier tarafından ICSR Lab (<https://www.elsevier.com/icsr/icsrlab>) aracılığıyla sağlanan Scopus verileri kullanıldı. Türkiye özelinde 1518 araştırmacı bilim insanı "son yıllık" listede, 1172 araştırmacı bilim insanı ise "kariyer boyu" listesinde yer aldı.

Toplam 84 TÜBA Üyesi, Stanford Üniversitesi'nin koordinasyonunda yürütülen "Updated Science-Wide Author Databases of Standardized Citation Indicators" başlıklı araştırmadaki bilimsel etki endeksinde göre Dünyanın En Etkili Bilim İnsanları Listesinde yer aldı.

Bilimsel makalelerin atıf oranlarının yazar sırası ve sayısı gibi kriterlerin kompozit indikatör bilimsel etki endeksi kullanılarak değerlendirmeye alındığı araştırmada, tüm dünyada araştırma yapan ve makale yayımlayan akademisyenlerin h-indeksi yayın ve atıf sayısı gibi önemli ölçütler göz önüne alınarak sıralama yapıldı.

TÜBA ÜYESİ	Üniversite
1. Prof. Dr. Nazmi Volkan Adsay	Koç Üniversitesi
2. Prof. Dr. Messoud Ashina	Kopenhag Üniversitesi
3. Prof. Dr. Abdullah Atalar	Bilkent Üniversitesi
4. Prof. Dr. Adrian Bejan	Duke Üniversitesi
5. Prof. Dr. Metin Balcı	ODTÜ
6. Prof. Dr. Zulfiqar Ahmed Bhutta	The Aga Khan Üniversitesi
7. Prof. Dr. Erhan Bişkin	Hacettepe Üniversitesi
8. Prof. Dr. Yıldız Bayazıtoglu	Rice Üniversitesi
9. Prof. Dr. Amnon Cohen	İsrail Hebrew Üniversitesi
10. Prof. Dr. Bekir Çetinkaya	Ege Üniversitesi
11. Prof. Dr. Salim Çıracı	Bilkent Üniversitesi
12. Prof. Dr. Turgay Dalkara	Hacettepe Üniversitesi
13. Prof. Dr. Timur Doğu	ODTÜ
14. Prof. Dr. Wael B. Hallaq	Columbia Üniversitesi
15. Prof. Dr. Erik Jeppesen	ODTÜ
16. Prof. Dr. Shuanggen Jin	Nanjing Üniversitesi
17. Prof. Dr. Okyay Kaynak	Boğaziçi Üniversitesi
18. Prof. Dr. Ömer Küçük	Emory Üniversitesi
19. Prof. Dr. Aral Okay	İstanbul Teknik Üniversitesi
20. Prof. Dr. Saim Özkar	ODTÜ
21. Prof. Dr. Mehmet Öztürk	İzmir Tınaztepe Üniversitesi
22. Prof. Dr. Aziz Sancar	North Carolina Üniversitesi
23. Prof. Dr. Feridun Cahit Tanyel	Hacettepe Üniversitesi
24. Prof. Dr. Omar Yaghi	California Berkeley Üniversitesi
25. Prof. Dr. Gazi Yaşargil	Zürih Üniversite Hastanesi
26. Prof. Dr. Jackie Yi-Ru Ying	Kral Fahd Petrol ve Mineraller Üniversitesi
27. Prof. Dr. Joseph Wang	California Üniversitesi
28. Prof. Dr. M. I. İrşadi Aksun	Koç Üniversitesi
29. Prof. Dr. Mehmet Hakkı Alma	İğdır Üniversitesi Üniversitesi
30. Prof. Dr. Mustafa Reşat Apak	İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa
31. Prof. Dr. Hüseyin Arslan	İstanbul Medipol Üniversitesi
32. Prof. Dr. Erdal Arıkan	Bilkent Üniversitesi
33. Prof. Dr. Cenk Ayata	Harvard Tıp Fakültesi
34. Prof. Dr. Erden Banoğlu	Gazi Üniversitesi
35. Prof. Dr. Hayrunisa Bolay Belen	Gazi Üniversitesi
36. Prof. Dr. Pınar Bilgin	Bilkent Üniversitesi
37. Prof. Dr. Hilmi Volkan Demir	Bilkent Üniversitesi
38. Prof. Dr. Adil Denizli	Hacettepe Üniversitesi
39. Prof. Dr. İbrahim Dinçer	Ontario Tech Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi
40. Prof. Dr. Özcan Erel	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
41. Prof. Dr. Vural Gökmen	Hacettepe Üniversitesi
42. Prof. Dr. İlhami Gülçin	Atatürk Üniversitesi

TÜBA ÜYESİ	Üniversite
43. Prof. Dr. K. Arzum Erdem Gürsan	Ege Üniversitesi
44. Prof. Dr. Esra Çapanoğlu Güven	İstanbul Teknik Üniversitesi
45. Prof. Dr. Arif Hepbaşlı	Yaşar Üniversitesi
46. Prof. Dr. Gökhan Hotamışlıgil	Harvard Üniversitesi
47. Prof. Dr. Tanju Karanfil	Clemson Üniversitesi
48. Prof. Dr. Kamil Kaygusuz	Karadeniz Teknik Üniversitesi
49. Prof. Dr. Fahrettin Keleştemur	Yeditepe Üniversitesi
50. Prof. Dr. Halit Keskin	Yıldız Teknik Üniversitesi
51. Prof. Dr. Atıf Koca	Marmara Üniversitesi
52. Prof. Dr. İsmail Koyuncu	İstanbul Teknik Üniversitesi
53. Prof. Dr. Mustafa Verşan Kök	ODTÜ
54. Prof. Dr. Hamza Kurt	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
55. Prof. Dr. Önder Metin	Koç Üniversitesi
56. Prof. Dr. Ali Mostafazadeh	Koç Üniversitesi
57. Prof. Dr. Oğuz Okay	İstanbul Teknik Üniversitesi
58. Prof. Dr. İlkey Erdoğan Orhan	Gazi Üniversitesi
59. Prof. Dr. Ziya Öniş	Koç Üniversitesi
60. Prof. Dr. Mahmut Özacar	Sakarya Üniversitesi
61. Prof. Dr. Haldun Özakta	Bilkent Üniversitesi
62. Prof. Dr. Ekmel Özbay	Bilkent Üniversitesi
63. Prof. Dr. Niyazi Serdar Sarıçiftçi	Johannes Kepler Üniversitesi
64. Prof. Dr. Ekrem Savaş	Uşak Üniversitesi
65. Prof. Dr. Mustafa Soylak	Erciyes Üniversitesi
66. Prof. Dr. Kazim Şahin	Fırat Üniversitesi
67. Prof. Dr. Fikrettin Şahin	Yeditepe Üniversitesi
68. Prof. Dr. Mustafa Şahmaran	Hacettepe Üniversitesi
69. Prof. Dr. Ahmet Murat Tekalp	Koç Üniversitesi
70. Prof. Dr. Ali Tuncel	Hacettepe Üniversitesi
71. Prof. Dr. Mustafa Tüzen	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
72. Prof. Dr. Mehmet Fatih Uçkun	Ares Pharmaceuticals
73. Prof. Dr. Ali Rıza Yıldız	Bursa Uludağ Üniversitesi
74. Prof. Dr. Ali Ekber Akgün	Yıldız Teknik Üniversitesi
75. Prof. Dr. Sezgin Bakırdere	Yıldız Teknik Üniversitesi
76. Prof. Dr. Ertuğrul Başar	Koç Üniversitesi
77. Prof. Dr. Abdülkadir Çevik	Gaziantep Üniversitesi
78. Prof. Dr. Engin Durgun	Bilkent Üniversitesi
79. Prof. Dr. Zafer Evis	ODTÜ
80. Prof. Dr. Ali Adnan Hayaloğlu	İnönü Üniversitesi
81. Prof. Dr. Taşkın Kavzoğlu	Gebze Teknik Üniversitesi
82. Prof. Dr. Ali Koşar	Sabancı Üniversitesi
83. Prof. Dr. Nusret Tan	İnönü Üniversitesi
84. Prof. Dr. Mehmet Zahmakıran	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

TÜRKİYE'NİN KENTSEL DÖNÜŞÜM İHTİYACI: TÜBA'DAN SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇÖZÜMLER ve UZUN VADELİ ÖNERİLER

"Kentsel Dönüşüm ve Sürdürülebilir Şehirler Çalıştayı"nda uzun vadeli çözüm önerileri sunulacak, mevcut sorunlar ele alınacak ve konuşmacıların bildirimleri kapsamlı bir kitap olarak yayımlanarak ilgili kurumların ve politika üreticilerin faydasına sunulacak.

TÜBA, bilim temelli rehberlik ve danışmanlık işlevi çerçevesinde planladığı "Kentsel Dönüşüm ve Sürdürülebilir Şehirler Çalıştayı"nı 4-5 Kasım 2024 tarihlerinde Sinop Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirecek.

Çalıştayda; kentsel dönüşüm çalışmalarının planlanması ve tasarlanmasında hem ulusal hem de uluslararası ölçekli sürdürülebilir şehirler yaklaşımı ile şehirlerde; ulaşım ve hareketlilik, çevre yönetimi, enerji verimliliği ve politikaları, güvenlik, kapsayıcılık ve yönetim, yerel çevresel planlama, uygulama örnekleri ve kazanılan derslere ilişkin bilgilerin aktarılması amaçlanıyor. Fikir alışverişinin yapılacağı bir platform olarak tasarlanan çalıştayda uzun vadeli çözüm önerileri sunulurken, mevcut sorunların etkin bir şekilde ele alınması sonunda konuşmacıların bildirimleri kapsamlı bir kitap olarak yayımlanacak; ilgili kurumlarla paylaşılacak ve politika üreticilerin faydasına sunulacak.

30 milyon konutun, 6-7 milyonu riskli

Türkiye'nin deprem, fırtına, sel, kuraklık, orman yangınları, taşkın, heyelan gibi pek çok afet türünün sıklıkla yaşandığı bir coğrafya üzerinde yer aldığının altını çizen TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker konu hakkında şöyle konuştu:

"Yaklaşık 30 milyon konutun, 6-7 milyonunun riskli kabul edilmesi, Türkiye'nin önünde ciddi bir kentsel dönüşüm ihtiyacı olduğunu gösteriyor. Halen

yürümekte olan kentsel dönüşüm çalışmalarının sürdürülebilir şehir yaklaşımıyla yürütülmesi hem afetlere dirençli hem de sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gözetten yerleşimlerin planlanması ve tasarlanmasını sağlayarak çifte kazanç sağlayabilecek bir yol olarak değerlendiriliyor."

Afete dirençli şehirler inşa etmek için sadece mühendislik ve hukuk alanında alınacak teknik önlemlerle sınırlı kalınmaması gerektiğine vurgu yapan Şeker, modern mühendislik tekniklerinin afetlere dayanıklı yapılar tasarlamak için çok önemli ve zorunlu olduğunu; yasaların ise bu yapıların güvenliğini denetleyerek sağlıklı bir şehirleşme sürecini güvence altına alması gerektiğine dikkat çekti.

"Ancak tüm bu önlemlerin özünde, her şeyden önce, insan yetiştirme meselesi yer alıyor. Ahlak, yani toplumda dayanışma, sorumluluk bilinci ve etik değerlerin güçlendirilmesi, afetlere karşı dirençli bir toplum inşa etmenin en temel unsurlarından biri. İnsan faktörünün önemi, sadece bireylerin afetlere karşı hazırlıklı olmasında değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde güven ve iş birliğinin gücümüzü de artırarak, krize müdahale yetkinliğimizi de artırmasında yatar. Dolayısıyla, afetlere dirençli şehirler kurarken mühendislikten hukuka topyekûn önlemler alınmalı, fakat her şeyden önce, bu önlemlerin kökünde ahlaklı bireyler yetiştirme sürecinin yer alması gerektiği unutulmamalı." dedi.

SOSYAL BİLİMLERDE ULUSLARARASI ARAŞTIRMA EKOSİSTEMİ OLUŞTURMAYI AMAÇLIYORUZ

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) ve TÜBA "Sosyal ve Kültürel Alanda Türkiye'de Araştırma Potansiyeli ve Karşılaşılan Sorunlar ile Çözüm Önerileri Araştırması" çalıştayını Anadolu Üniversitesi'nde gerçekleştirdi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) ve TÜBA imzaladıkları protokol çerçevesinde yürüttüğü "Sosyal ve Kültürel Alanda Türkiye'de Araştırma Potansiyeli ve Karşılaşılan Sorunlar ile Çözüm Önerileri Araştırması" adlı proje kapsamında düzenlediği çalıştay Anadolu Üniversitesi'nde gerçekleştirdi.

Sosyal Bilimlerin Geleceği Üzerine Değerlendirmeler oturumuyla yapılan çalıştayın akademik başlangıcını Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ömer Demir, T.C. Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikalar Kurulundan Dr. Murat Yılmaz yaptı.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker ve Anadolu Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Yusuf Özkay çalış-

tay açılışında konuştu; Başkan Şeker proje konusunun hayati önemi ve etkileşimleri üzerine değerlendirmelerde bulundu, projesinin önemini vurguladı.

Proje, Türkiye'de sosyal ve kültürel araştırmaların nicel ve nitel özelliklerini detaylı bir şekilde analiz ederek, uluslararası standartlarda bir araştırma ekosistemi oluşturmak ve bu ekosistemin gelişimini sağlamak için karar alıcılara bir yol haritası sunmak üzere planlandı. Türkiye'nin sosyal ve kültürel alanlarda araştırma kapasitesini küresel ölçekte yükseltmek için en yaygın zorlukları çözümlenerek bilimsel, stratejik ve uygulamalı politika önerileri sunmak üzere planlanan "Sosyal ve Kültürel Alanda Türkiye'de Araştırma Potansiyeli ve Karşılaşılan Sorunlar ile Çözüm Önerileri Araştırması" projesine sosyal ve kültürel araştırmalar yapan kamu, özel sektör, akademi ve sivil toplum kuruluşları da dahil edildi.

Bu amaçla; Araştırma Ekosisteminin Yapısal Analizi, Zaman İçinde Araştırma Niteliklerindeki Değişim, Araştırma Konularının Önceliklendirilmesi ve Stratejik Uyum Analizi, Karşılaşılan Zorluklar ve Çözüm Önerileri, Uluslararası Karşılaştırmalar ve Dünya Örnekleri olmak üzere 5 adet çalışma grubu oluşturuldu ve 30 bilim insanının katılımıyla elde edilen sonuçlar raporlandı. Hazırlanan raporlara görüş, öneri ve eleştirileri ile katkı sunmak üzere Anadolu Üniversitesi evsahipliğinde düzenlenen çalıştayla ilgili bilim insanları bir araya geldi.

BAŞKAN ŞEKER ve TÜBA ÜYELERİ, NOBEL ÖDÜLLÜ AKADEMİ ÜYESİ PROF. SANCAR ile BİR ARAYA GELDİ

Prof. Sancar, Türkiye'nin bilim dünyasındaki potansiyeline ve uluslararası iş birliklerinin önemine değinerek, bilim insanlarının karşılaştığı zorlukların aşılmasında TÜBA'nın oynadığı rol üzerinde durdu.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, TÜBA Konsey üyeleri ve TÜBA Üyeleri TÜBA Şeref Üyesi ve Nobel Kimya Ödülü sahibi Prof. Dr. Aziz Sancar ile İstanbul Üniversitesi (İÜ) Baltalimanı Sosyal Tesisleri'nde ile bir araya geldi.

Başkan Şeker, Türkiye'nin bilimsel başarılarına dikkat çekti ve uluslararası alandaki bilimsel varlığının güçlendirilmesi ve genç araştırmacıların yetiştirilmesinin önemine vurgu yaptı. TÜBA'nın misyonu üzerinde duran Şeker bu doğrultuda Türkiye'nin bilimsel kapasitesinin artırılması ve ulusal bilimin uluslararası arenada daha fazla temsil edilmesi gerektiğinin altını çizdi. TÜBA vizyonu ile yürütülen projelerin, bilimsel iş birliği ve sürdürülebilir gelişim adına büyük önem taşıdığını ifade etti.

Prof. Dr. Aziz Sancar "Türkiye'ye geldiğimde bana verilen değerden dolayı ülkeme ve Türk dünyasına layık olmaya çalışıyorum. Her geldiğimde gördüğüm ilgi bana kuvvet veriyor." dedi.

Prof. Sancar, Türkiye'nin bilim dünyasındaki potansiyeline ve uluslararası iş birliklerinin önemine değinerek, bilim insanlarının karşılaştığı zorlukların aşılmasında TÜBA'nın oynadığı rol üzerinde durdu. Sancar, genç bilim insanlarına verilen desteğin artırılması gerektiğini belirterek, Türkiye'nin küresel olarak bilimsel alanda anlamda daha etkin olacak büyük bir potansiyele sahip olduğunu söyledi.

Toplantıda TÜBA'nın gelecekteki projeleri, uluslararası bilimsel iş birlikleri ve Türkiye'nin bilimsel alandaki stratejik hedefleri üzerinde duruldu. TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, TÜBİTAK Başkanı Prof. Dr. Orhan Aydın, İÜ Rektörü Prof. Dr. Osman Bülent Zülfiyar, Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Muzaffer Elmas, Lokman Hekim Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fatih Gültekin, Prof. Dr. Tayfun Özçelik, Prof. Dr. Fahrettin Keleştemur, Prof. Dr. Fikrettin Şahin, Prof. Dr. Mustafa Solak, Prof. Dr. İzzet Öztürk, Prof. Dr. Reşat Apak, Prof. Dr. Feridun Emecen, Prof. Dr. Kadriye Arzum Erdem, Prof. Dr. Mehmet Emin Aydın, Prof. Dr. Mustafa Çiçekler, Prof. Dr. Kazım Şahin, Prof. Dr. Ertuğrul Kılıç, Prof. Dr. Ahmet Gül, Prof. Dr. Aydın Gülan Prof. Sancar'ın onur konuğu olduğu toplantıda yer aldı.

TÜBA-TÜRK DÜNYASI YAZ OKULLARI

TÜBA Türk Dünyası Yaz Okuluna 13 farklı ülkeden 62 genç bilim insanı ve araştırmacı katıldı.

TÜBA, Türk Dil Kurumu (TDK), Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi ve Uluslararası Türk Akademisi (Turkic World Educational and Scientific Cooperation Organization-TWESCO) iş birliği ve Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın (TİKA) katkılarıyla hazırlanan 'Enerji' ve 'Türkoloji' Yaz Okulları Kazakistan'ın Türkistan şehrinde bulunan Ahmet Yesevi Üniversitesinde gerçekleştirildi.

2022 yılına kadar TÜBA tarafından toplam 4 kez düzenlenen ve son 2 yıldır paydaşlarla iş birliği içinde organize edilen yaz okulları; Türk ve akraba topluluklarının yaşadığı kardeş, komşu ve yakın ülkelerin bilim insanları arasında köprü oluşturmayı, diplomatik olarak yakınlaşmalarını ve ilişkilerinin gelişmesini sağlamayı hedefliyor.

Türkolojinin gelişmesini önemsiyoruz

Programın açılışında Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimşek, Rektör Dr. Zhanar Temirbekova, TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Uluslararası Türk Akademisi Başkanı Prof. Dr. Şahin Mustafayev, Türk Dil Kurumu Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Harun Şahin ile bilim insanları, akademi temsilcileri ve Türk ülkelerinden gelen bilim insanları yer aldı.

Başkan Şeker yaptığı konuşmada Türk halkının dilinin ve kültürünün geliştirilmesinin önemini anlattı, Türk

dünyasının geleceği için, gençlerle aynı ortamda buluşmanın çok değerli olduğunu ifade etti. Prof. Şeker "Katılımcıların yaz okulunda öğrendiklerini gündelik hayatlarında ve akademik yaşamlarında kullanması eğitimin hedefine ulaştığı anlamına gelecektir. Türkoloji biliminin gelişmesi ve Türk dünyasının dünya arenasında itibarının artırılması hepimiz için çok önemli, bu doğrultuda çalışmalarımıza devam edeceğiz." dedi.

Yaz Okulu sayesinde Türkistan Türkoloji bilim laboratuvarına dönüştüğünü ifade eden Prof. Şimşek ise "Türk dünyasının değerlerini özümsemenin Türk dünyasının ortak değeri olduğunu söyledi.

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Rektörü Zhanar Temirbekova ise, Türk halklarının manevi hocası Ahmet Yesevi Üniversitesi başta olmak üzere tüm katılımcıları Türkistan'da görmekten mutluluk duyduğunu bildirdi. Türkoloji ve yeni enerji teknolojilerinin sadece Türk dünyası için değil, dünyada da önem taşıdığını dile getiren Dr. Temirbekova yaz okuluyla kardeş ülkelerin derin tarihinin, geleneklerinin, değerlerinin, dilinin ve kültürünün ortaya konacağını söyledi ve "Türk dünyasının bütünleşmesi için Türkoloji'yi tam öğrenmemiz gerekiyor. Hepimiz yeni enerji kaynakları bulmayı ve dönemin ihtiyaçlarına göre teknolojik potansiyelimizi artırmayı önemsiyoruz. Bu konuda, yaz okulumuzun etkili olacağına inanıyoruz." dedi.

13 ülkeden 62 genç bilim insanı ve araştırmacı enerji ve Türkoloji yaz okullarında eğitim aldı.

Hem geleneksel hem de modern yaklaşımlara odaklanarak çeşitli enerji teknolojilerinin öğretilmesi ve tartışılması etrafında şekillenen New Energy Technologies Summer School programı 5 gün sürdü. Toplam 30 öğrenciye enerji teknolojileri alanındaki en son gelişmeler, güncel problemler ve fırsatlar hakkında kapsamlı dersler sağlamayı amacıyla düzenlendi. Ayrıca, enerji üretiminin temel ilkeleri ve yerleşik yöntemlerinin yanı sıra gelecekteki enerji taleplerini karşılamak için yenilikçi ve sürdürülebilir çözümlere de odaklanan programda; enerji üretimi, yönetimi ve sürdürülebilirliğine yönelik yeni yaklaşımların da tartışıldı. Katılımcıları geleceğin enerji çözümlerinin geliştirilmesine katkıda bulunmaya teşvik edebilmek üzere Termodinamikte Geleneksel Enerji Kaynakları, Nükleer Enerji, Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Hidrojen Enerjisi Teknolojileri gibi pek çok başlık altında eğitim gördü.

Türk Dünyası'nın geçmişten günümüze uzanan ilmi ve fıkri tarihi, arkeolojisi ile dil ve edebiyatı ana teması üzerine kurulan Türkoloji Yaz Okulu'na ise 32 öğrencinin katıldı. Türkoloji alanında çalışan genç akademisyenlerin etkileşimleri için, devam ettikleri proje ve çalışmalarını sundukları, birikimlerini artırdıkları, akademik ağ içerisinde güçlü ilişkiler kurabildikleri bir platform oluşturulması hedeflendi. Türk devletlerinin iş birliği ve Türk Dünyası bütünleşmesi konularında çalışan bilim insanlarının katılım sağladığı yaz okulu; Türk devletlerinden genç akademisyenleri bir araya getirdi, Türk Dünyası'nın tarihi, arkeolojisi, dili ve edebiyatı konularında teorik ve pratik bilgilerini derinleştirmelerini sağladı. Ayrıca katılımcıların bilimsel yayın, sunum yapma ve araştırma fonlarından yararlanma gibi birbiriyle ilişkili alanlarda becerilerini geliştirmelerine katkı sundu. Türk Dünyası Kavramı, Türk Devletleri Tarihi, Türk Dünyası Arkeolojisi Türk Dünyası Sanat ve Düşünce Tarihi, Türk Dilleri ve Çağdaş Türk Dillerinin Genel Özellikleri dersleri de yaz okulu programında yer aldı.

Mekansal Yapay Zeka (GeoAI) Yöntemlerinin Uzaktan Algılama Verileri ile Kullanımı

Prof. Dr. Elif Sertel

TÜBA Genç Akademi Üyesi / İstanbul Teknik Üniversitesi, Geomatik Mühendisliği Bölümü

Özet

Farklı kaynaklardan elde edilen veri çeşitliliği ve veri hacmindeki artış, bu verilerin hızlı bir şekilde işlenebilmesi ve bunun için yüksek hesaplama kaynağına sahip donanımların gerekliliği, “büyük veri” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Büyük verinin çok önemli bir kısmını, konum bilgisi içeren ve Geomatik Mühendisliği alanında farklı veri elde etme yöntemleri ile toplanan, “mekansal büyük veri” oluşturmaktadır. Farklı kaynaklardan elde edilen, doğru ve güvenilir mekansal veriler, iklim değişikliği, gıda güvenliği, doğal afetler, ulaştırma, tarım, ormancılık, su kaynaklarının izlenmesi, sürdürülebilir çevre, savunma ve güvenlik gibi birçok konuda etkin araştırma, uygulama ve karar verme altyapısının oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, mekansal büyük verinin yönetimi, analizi ve analitiği önem arz etmektedir. Bu amaçla, son yıllarda, mekansal büyük veri içeren çalışmalarda farklı yapay zeka yaklaşımları yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu çalışma kapsamında, uzaktan algılama verilerinin iyileştirilmesi ve bu verilerden otomatik coğrafi bilgi üretmek için kullanılan farklı mekansal yapay zeka

yaklaşımları irdelenmiş ve bu yöntemlere yönelik genel bir değerlendirme sunulmuştur.

Giriş

Avrupa Birliği Komisyonunun tanımına göre “Büyük veri terimi, insanlar, makineler veya algılayıcılar gibi çeşitli kaynaklardan üretilen büyük miktarlardaki farklı veri türlerini ifade eder. Bu veriler iklim bilgileri, uydu görüntüleri, dijital resimler ve videolar, geçiş kayıtları veya GNSS sinyalleri olabilir.” (URL 1). Amerika Ulusal Bilim Vakfı (National Science Foundation) tanımına göre ise “Büyük veri, cihazlardan, algılayıcılardan, internet işlemlerinden, e-postalardan, videolardan, tıklama akışlarından ve/veya günümüzde ve gelecekte mevcut olan diğer tüm dijital kaynaklardan üretilen büyük, çeşitli, karmaşık, uzunlamasına ve/veya dağıtılmış veri setleridir.” (URL 2). Favaretto vd. (2020), yaptıkları çalışmada resmi kaynaklardaki açıklamaları ve araştırmacılar ile yaptıkları görüşme sonuçlarını değerlendirerek, büyük veri tanımını detaylı olarak incelemiştir.

Büyük veri, hacmi büyük olan ve artmaya devam eden (volume); farklı kaynaklardan farklı yapılar ve türlerde elde edilen dolayısı ile çeşitliliğe (variety) sahip; hızla işlenip, analiz edilebilen (velocity); kaliteli, bütünlüğe sahip ve doğru (veracity); bu veriden üretilen katkı ve değer (value) terimleri ile ifade edilmektedir (Favaretto vd., 2020). Büyük verini önemli bir kısmını mekansal büyük veri oluşturmakta ve mekansal büyük veri hacmi sürekli artmaktadır.

Mekansal büyük veri (geospatial big data), konum bilgisi içeren, farklı kaynaklardan elde edilen, çeşitli ve büyük hacimli veriler olup, mevcut donanım sistemlerinin performansını zorlayan veri kümeleridir (Lee ve Kang; 2015; Sertel vd., 2022). Mekansal veriler, uydu bazlı sistemlerden (yer gözlem uyduları, meteorolojik uydular gibi); İnsansız Hava Araçları (İHA) ve uçak bazlı sistemlerden; klasik ölçme sistemlerinden; Global Positioning System (GPS), Galileo, GLObal Navigation Satellite System (GLONASS) ve BeiDou gibi Küresel Navigasyon Uydu Sistemlerinden (GNSS) veya bu teknolojilerin entegre edilmiş olduğu mobil cihaz veya IoT algılayıcılardan; kitle kaynak kullanımı (crowdsourcing) veya gönüllü coğrafi bilgi (Volunteered geographic information-VGI) toplanarak elde edilebilir. Mekansal büyük veri hacmi, Zetabayt mertebesinde olup, bu tür verilerin yedeklenmesi ve işlenmesi için de ayrıca platformlar geliştirilmektedir. Büyük mekansal verinin hızlı ve doğru bir şekilde analiz edilip, amaca yönelik coğrafi bilgiye dönüştürülmesi süreçlerinden mekansal yapay zeka yöntemleri yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Lee ve Kang; 2015; Loukili vd., 2022).

Yeryüzüne ilişkin fiziksel, biyolojik ve kimyasal olguların tespiti ve analizi, savunma ve istihbarat, şehirlerin ve altyapının izlenmesi, mühendislik uygulamaları, doğal kaynakların izlenmesi (tarımsal analiz, su kaynaklarının izlenmesi vb.), afet yönetimi, konum bazlı navigasyon ve takip gibi pek çok uygulamada mekansal büyük veri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda; büyük mekansal veri hacmi; çok çeşitli

analiz ihtiyaçları; veriden bilgiye hızlı, dinamik ve daha az müdahale ile geçiş yapabilme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Çözüm olarak, yapay zeka tabanlı derin öğrenmeye dayalı otomatik analizlerin geliştirilmesi ve bu yaklaşımların özellikle GPU tabanlı dağıtık/paralel hesaplama yeteneğine sahip donanımlarda veya bulut tabanlı depolama ve analiz sistemlerinin kullanılması önem arz etmektedir (Zhang ve Du, 2016).

Son 50 yılda, uzay teknolojileri, özellikle uzaktan algılama uyduları, yeryüzü kaynaklarının araştırılması, yerel ve bölgesel çevresel değişikliklerin izlenmesi ve hatta küresel değişikliklerin incelenmesi için makro, kapsamlı, hızlı, dinamik ve doğru olma avantajlarıyla gelişmiş algılama ve araştırma araçları sağlamıştır (Yuan vd., 2020; Sertel vd., 2022). Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine yönelik olarak belirlenmiş göstergelerin önemli bir kısmı büyük mekansal veri ve mekansal veri analitiği yaklaşımları ile doğru bir şekilde üretilebilmektedir.

Özellikle son on yılda, yer gözlem uydu sayısındaki artış, hava ve insansız hava platformlarının yaygınlaşması ile birlikte; farklı çözünürlükteki uzaktan algılama verilerine erişim daha kolay hale gelmiştir. Güncel rakamlara göre, operasyonel uydu sayısı 7560 iken, bu uyduların 6768 tanesi alçak yörüngede bulunmaktadır (URL 3). AB Copernicus ve NASA Landsat programlarındaki farklı uydulardan sağlanan verilerin, açık erişime sunulmuş olması, yer gözlem uydu verilerine erişimi kolaylaştırmış ve gerek bilimsel gerek uygulamaya yönelik coğrafi çalışmaların ciddi oranda artmasına neden olmuştur.

Mekansal veri hacmi ve çeşitliliğindeki artış ve yüksek performanslı hesaplama sistemlerinin gelişmesi; mekansal yapay zeka uygulamalarının gelişmesinin ve yaygınlaşmasını hızlandırmaktadır. Bu çalışmada, uzaktan algılama verileri kullanarak gerçekleştirilen farklı uzaktan algılama uygulamalarında yaygın olarak kullanılan mekansal yapay zeka yöntemlerine yönelik örnekler sunulmuş ve bu yöntemlerle ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Mekansal Yapay Zeka Uygulamaları

Verilerden tanımlayıcı ve ayrıştırıcı özellikler öğrenerek çalışan derin öğrenme teknikleri, son zamanlarda makine öğrenmesi alanında büyük bir çığır açmış, ayrıca, uzaktan algılama alanında da yenilikçi yaklaşımların geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Derin öğrenme teknikleri kullanılarak, uzaktan algılama görüntülerinden çok ölçekli ve çok seviyeli özellik çıkarımında ve bu özelliklerin düşük seviyeden yüksek seviyeye birleştirilmesinde başarılı çalışmalar gerçekleştirilmiş; böylece, görüntü işleme ve sınıflandırma problemlerinde yüksek performanslı yöntemler geliştirilmiştir (Yuan vd., 2020).

Mekansal yapay zeka yaklaşımları özellikle derin öğrenme tabanlı modeller kullanılarak, uzaktan algılama verilerinde dört ana kategorideki problemin analizinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda; görüntü zenginleştirme, obje tespiti, görüntü sınıflandırma ve görüntü bölütleme başlıkları önem arz etmektedir.

Görüntü Zenginleştirme Uygulamaları

Mekansal yapay zeka yaklaşımları, görüntü zenginleştirme süreçleri kapsamında, süper çözünürlük (super-resolution), pan keskinleştirme (pan-sharpening) ve gürültü giderme görevleri için yaygın olarak kullanılmaktadır.

Süper çözünürlük bilgisayarla görme alanında ilk uygulamalarını bulmuş olmakla birlikte, tıbbi görüntüleme, biyometri, güvenlik kamera sistemleri ve uzaktan algılama alanlarında da yaygın olarak kullanılmaktadır. Süper çözünürlük, düşük çözünürlüklü girdi görüntülerinin mekansal ve/veya spektral kalitesini artırarak, yüksek çözünürlüklü bir çıktı görüntü oluşturmak için yaygın olarak kullanılan bir tekniktir (Wang ve Sertel, 2022; Wang, Bayram ve Sertel, 2022).

Algılayıcı ve elektro-optik teknolojilerdeki teknik ve boyutsal bazı kısıtlar ve yüksek maliyetler nedeni ile, çok yüksek mekansal çözünürlükteki yer gözlem uydularını operasyonel hale getirmek her zaman mümkün olmamaktadır. Ayrıca, uydular yörüngeye yerleştikten sonra görüntüleme cihazlarının, donanımsal olarak güncellenmesi çok zordur. Bu nedenle, görüntü kalitesinin artırılmasında, yazılım tabanlı, süper-çözünürlük çözümlerin geliştirilmesi önem arz etmektedir (Tuna, Ünal ve Sertel, 2019). Süper-çözünürlük, düşük çözünürlüklü giriş görüntülerinin sayısına göre, tek çerçeveli (single frame) ve aynı gözlem alanının farklı algılama açılarından elde edilmiş birden fazla görüntüsünün kullanıldığı çok çerçeveli (multi-frame) olmak üzere ikiye ayrılır.

Son yıllarda, mekansal yapay zeka algoritmaları kullanarak gerek tek gerek çok-çerçeveli süper-çözünürlük yaklaşımları yaygın olarak kullanılmaktadır. Yakın zamanda farklı süper-çözünürlük yöntemlerini detaylı olarak incelemiş olduğumuz (Wang, Bayram ve Sertel, 2022) çalışmamızda; Evrişimsel Sinir Ağları (CNN), Üretken Çekişmeli Ağlar (GAN) ve Dikkat (Attention) tabanlı süper-çözünürlük yöntemlerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Uydu verileri kullanılarak çok-çerçeveli süper çözünürlük uygulamaları için aynı alanın farklı tarihlerde algılanmış, örneğin Spacenet 7 veri seti, kullanılabilir. Fakat burada, veri teminindeki zaman farkı nedeni ile ilgili alanda meydana gelen değişimler, geliştirilen modellerde gürültü etkisi oluşturmaktadır. Öte yandan, tri-stereo çekim özelliğine sahip uydulardan, üç farklı algılama açısı ile yakın zamanlı elde edilen uydu verileri, çok-çerçeveli süper çözünürlük algoritmaları için girdi olarak kullanılabilir, fakat girdi veri sayısının kısıtlı olduğu dikkate alınmalıdır (Tuna vd., 2016). Teknolojideki son gelişmeler ile birlikte uydu sistemlerine (örneğin JILIN-1 uydusu), video çekim yeteneklerinin eklenmesi ile birlikte, çok-çerçeveli süper çözünürlük çalışmaları da yaygınlaşmaya başlamıştır (Wang ve Sertel, 2023).

Bilgisayarla görü uygulamalarında, özellikle yersel video sistemlerinden elde edilen, normal fotoğraf/görüntüler için uygulanan çok-çerçeveli süper-çözünürlük (ÇÇSÇ) yaklaşımları, daha karmaşık olan uzaktan algılama verileri için her zaman iyi sonuç vermeyebilir. ÇÇSÇ konusundaki güncel bir çalışmamızda (Wang ve Sertel, 2023), literatürde bulunan derin öğrenme tabanlı ÇÇSÇ yaklaşımları, SpaceNet 7 ve JILIN-1 veri kümelerine uygulayarak; niceliksel ve niteliksel olarak karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, yeni bir model olarak önerdiğimiz dikkat (Attention) tabanlı üretken çekişmeli ağ modeli ile, özellikle görsel olarak daha iyi sonuçlar elde edildiği gözlemlenmiştir.

Uydu sistemlerindeki detektör dizileri genel olarak, pankromatik ve çok-spektrumlu olmak üzere iki set olarak tasarlanır. Pankromatik görüntünün oluşmasını sağlayan detektör dizileri, yüksek mekansal çözünürlük ve geniş bir spektral aralığa sahiptir. Öte yandan çok-spektrumlu görüntü ise, daha düşük mekansal çözünürlükte fakat daha dar spektral aralıkta algılama yapan (çoğunlukla kırmızı, yeşil, mavi ve yakın kızılötesi) çok sayıdaki detektör dizisinin algıladığı verilerden oluşur. Pankromatik görüntü ile geometrik detaylar ve daha hassas konumsal bilgi elde edilebilirken, çok spektrumlu görüntü farklı spektral aralıklardan cisimlere yönelik yansıtım bilgisi içerdiği için önemlidir ve renkli görünümü oluşturmak açısından gereklidir. Pan-keskinleştirme, orijinal pankromatik ve çok-spektrumlu görüntülerin yüksek mekansal ve

spektral çözünürlüğüne sahip sentetik bir görüntü üretmeyi amaçlayan temel bir uygulamadır.

Süper-çözünürlük görevi için kullanılan Evrişimsel Sinir Ağları (CNN), Üretken Çekişmeli Ağlar (GAN) ve Dikkat (Attention) tabanlı derin öğrenme mimarileri, pan-keskinleşme problemi içinde modifiye edilebilerek, yüksek görsel kalitede pan-keskinleştirilmiş görüntüler oluşturulabilmektedir (Wang, Algancı ve Sertel, 2021). İlgili derin öğrenme tabanlı modelleri oluştururken, çıktı olan pan-keskinleştirilmiş görüntüler için orijinal çözünürlükteki referans görüntülerin olmadığı durumlarda, yaygın olarak Wald protokolü kullanılarak referans görüntü üretilmektedir (Wang ve Sertel, 2021). Bu görüntüler, yapay zeka modellerinin eğitiminde ve çıktı görüntü kalitesinin, spektral ve mekansal olarak ifade edildiği istatistiksel metriklerin hesaplanabilmesinde kullanılmaktadır.

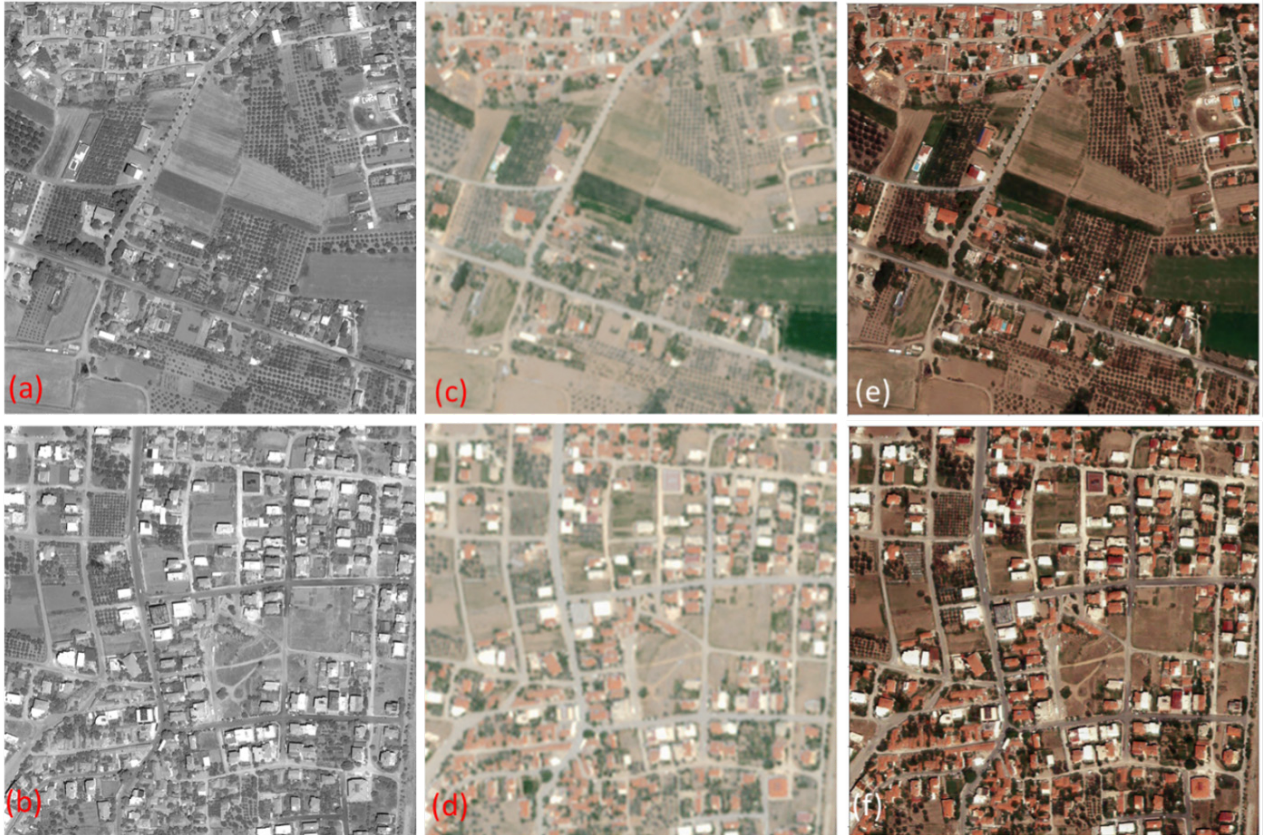
Pan-keskinleştirme işleminde üretken çekişmeli ağ modelleri ile başarılı sonuçlar elde edilmektedir. Kanallar arasındaki korelasyonları öğrenebilen dikkat mekanizmasının süper çözünürlük ve pan-keskinleştirme görevlerinde etkili olduğu kanıtlanmıştır. Gerçekleştirilmiş olduğumuz çalışmada ESA ve GAN tabanlı güncel yöntemlere ek olarak, yoğun kalınlı dikkat modülü (Densely residual attention module-RAM) tasarlayarak oluşturduğumuz kanal-uzamsal dikkat tabanlı pan-keskinleştirme yöntemi (channel-spatial attention-

on-based method for pan-sharpening- CSAPAN) ile görsel ve istatistiksel olarak başarılı sonuçlar elde edilmiştir (Wang ve Sertel, 2021).

Ayrıca, pan-keskinleştirme işlemini, renklendirme problemi olarak ele aldığımız ve yeni bir üretken çekişmeli ağ önerdiğimiz, PanColorization generative adversarial network (PanColorGAN) çalışmamızda, ESA tabanlı pan-keskinleştirme modellerinde gözlemlenen mekansal ayrıntı kaybı ve bulanıklık sorununu en aza indirilmiştir. Ayrıca, önerilen PanColorGAN yaklaşımı gerek geleneksel gerekse ESA tabanlı pan-keskinleştirme yöntemlerine göre daha başarılı sonuçlar vermiştir (Özçelik vd, 2021). Şekil 1’ de, PanColorGAN modleimizin uygulandığı iki görüntü örneği sunulmuştur.

Obje Tespiti Uygulamaları

Uzaktan algılama görüntülerinden nesne tespiti, savunma ve askeri uygulamalar, kentsel çalışmalar, havaalanı gözetimi, gemi trafiğinin izlenmesi ve ulaşım altyapısının belirlenmesi gibi alanlarda büyük öneme sahiptir. Uydu görüntüleri ile nesne tespiti çalışmalarında, farklı nesnelerin/hedeflerin tanımlanması için uzman bilgisinden yararlanan görsel yorumlama yaklaşımı yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yaklaşımın doğruluğu uzmanlık seviyesine bağlıdır ve manuel süreç nedeniyle zaman alıcıdır. Son yıllarda,

Şekil 1. (a), (b) Pankromatik görüntü, (c), (d) Çok-spektrumlu RGB görüntü, (e), (f) PanColorGan modeli ile oluşturulmuş pan-keskinleştirilmiş görüntü

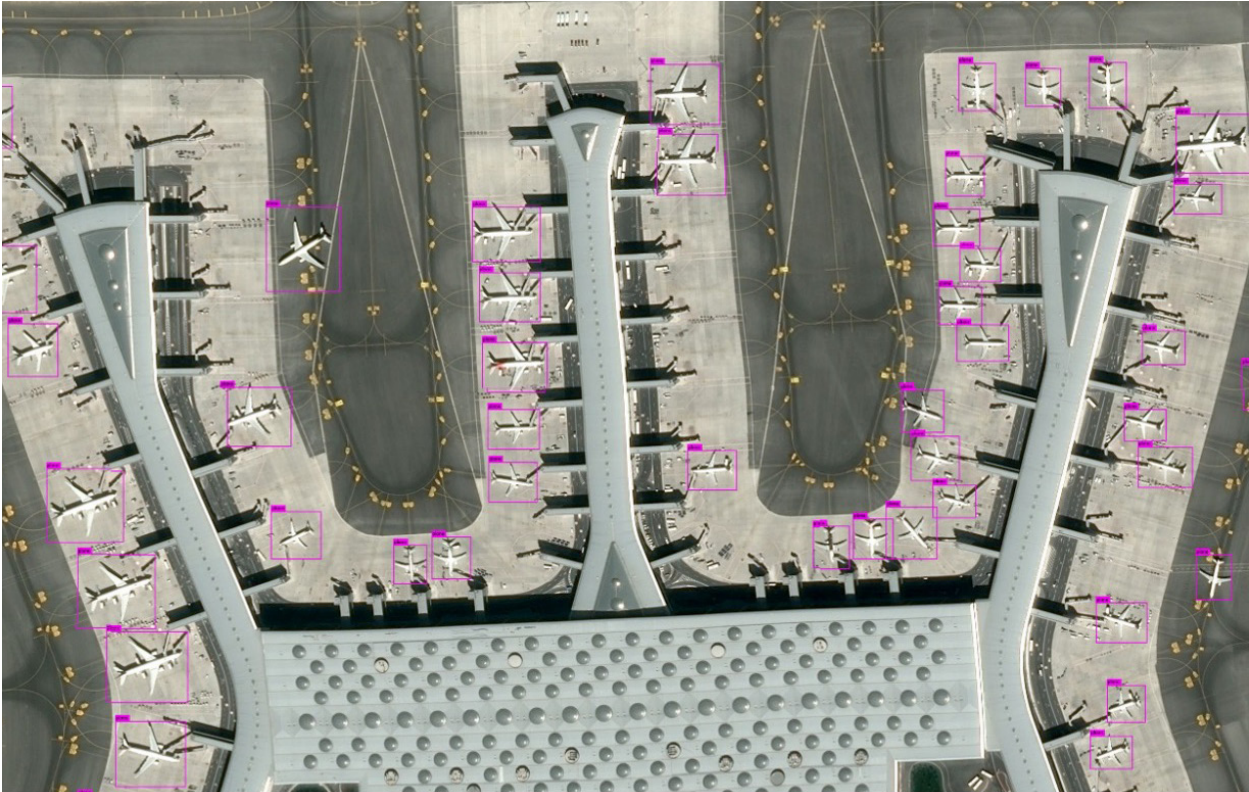

çok yüksek çözünürlüklü (Very High Resolution-VHR)uydu görüntüleri ve yapay zeka algoritmaları kullanılarak, özellikle gemi, uçak, araba, yakıt tankları, depolama üniteleri, parklar, ağaçlar vb. gibi nesnelerin otomatik olarak belirlenmesine yönelik çalışmalar yaygınlaşmıştır (Algancı, Soydaş ve Sertel, 2020; Kızılkaya, Algancı ve Sertel; 2022).

Farklı nesnelerin yapay zeka algoritmaları ile belirlenmesine yönelik olarak açık veri setleri de paylaşılmıştır. VHR uydu görüntülerinden uçakları otomatik olarak belirlemeye yönelik yaptığımız bir çalışmada, Faster R-CNN, Single Shot Multi-box Detector (SSD) ve You Look Only Once-v3 (YOLO-v3) modelleri uygulanmıştır. Uydu görüntülerinden elde edilen sınırlı sayıda eğitim verilerinin sayısını yapay olarak artırmak için döndürme, yeniden ölçeklendirme ve kırpmaya yöntemleri ile veri artırımı gerçekleştirilmiştir. Test bölgelerinin doğruluk değerlendirme sonuçları, F1 skorlarına, ortalama hassasiyet (AP) metriklerine ve sonuçların görsel incelemesine göre Faster R-CNN mimarisinin en yüksek doğruluğu sağladığını kanıtlamıştır. YOLO-v3 biraz daha düşük bir performansla ikinci sırada yer almış ancak doğruluk ve hız arasında dengeli bir denge sağlamıştır. SSD en düşük algılama performansını sağlamış ancak nesne konumlandırma daha iyi olmuştur. Sonuçlar ayrıca nesne boyutu ve tespit doğruluğu açısından da değerlendirilmiş, büyük ve orta ölçekli uçakların daha yüksek doğrulukla tespit edildiği kanıtlanmıştır (Algancı, Soydaş ve Sertel, 2020).

Derin öğrenme yöntemleri, uçakların otomatik tespiti için güvenilir ve doğru çözümler sağlar; ancak, iyi sonuçlar elde etmek için büyük miktarda eğitim verisi gereklidir. Yakın zamanda yapmış olduğumuz bir çalışmamızda, Google Earth (GE) görüntülerini etiketleyerek, açık olarak paylaştığımız Yüksek Çözünürlüklü Uçaklar (HRPlanes) veri kümesi oluşturulmuştur. HRPlanes veri kümesinde, farklı havaalanlarından elde edilmiş, farklı uydu algılama koşullarını ve mevsimleri içeren GE görüntüleri bulunmaktadır. Veri kümemizi, yaygın olarak kullanılan iki nesne tespit yöntemi olan YOLOv4 ve Faster R-CNN mimarilerinin uygulandığı veri kümesinin, gelecekteki uygulamalar için değerli bir veri kaynağı ve kıyaslama veri seti olabileceğini ve aktarımlı öğrenme çalışmaları için kullanılabileceği değerlendirilmiştir (Bakırman ve Sertel, 2023). Şekil 2' de İstanbul Havalimanı GE görüntüsünde YOLOv4 modelinin eğitilmesi ile elde edilen ağırlıklar ile otomatik olarak bulunan uçaklar gösterilmiştir.

İlk yapılan nesne tespit çalışmalarında, SSD ve Faster R-CNN modelleri tercih edilirken; sürekli geliştirilmeye devam edilen YOLO mimarisi; günümüzde pek çok uygulamada yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle YOLOv5, YOLOv8 ve en son çıkan YOLO v9; gerek hız gerekse doğruluk açısından yüksek performans göstermekte olup uzaktan algılama alanında da yaygın olarak kullanılabilecek potansiyele sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Şekil 2. YOLO mimarisi ile uçak tespiti örneği

Sınıflandırma

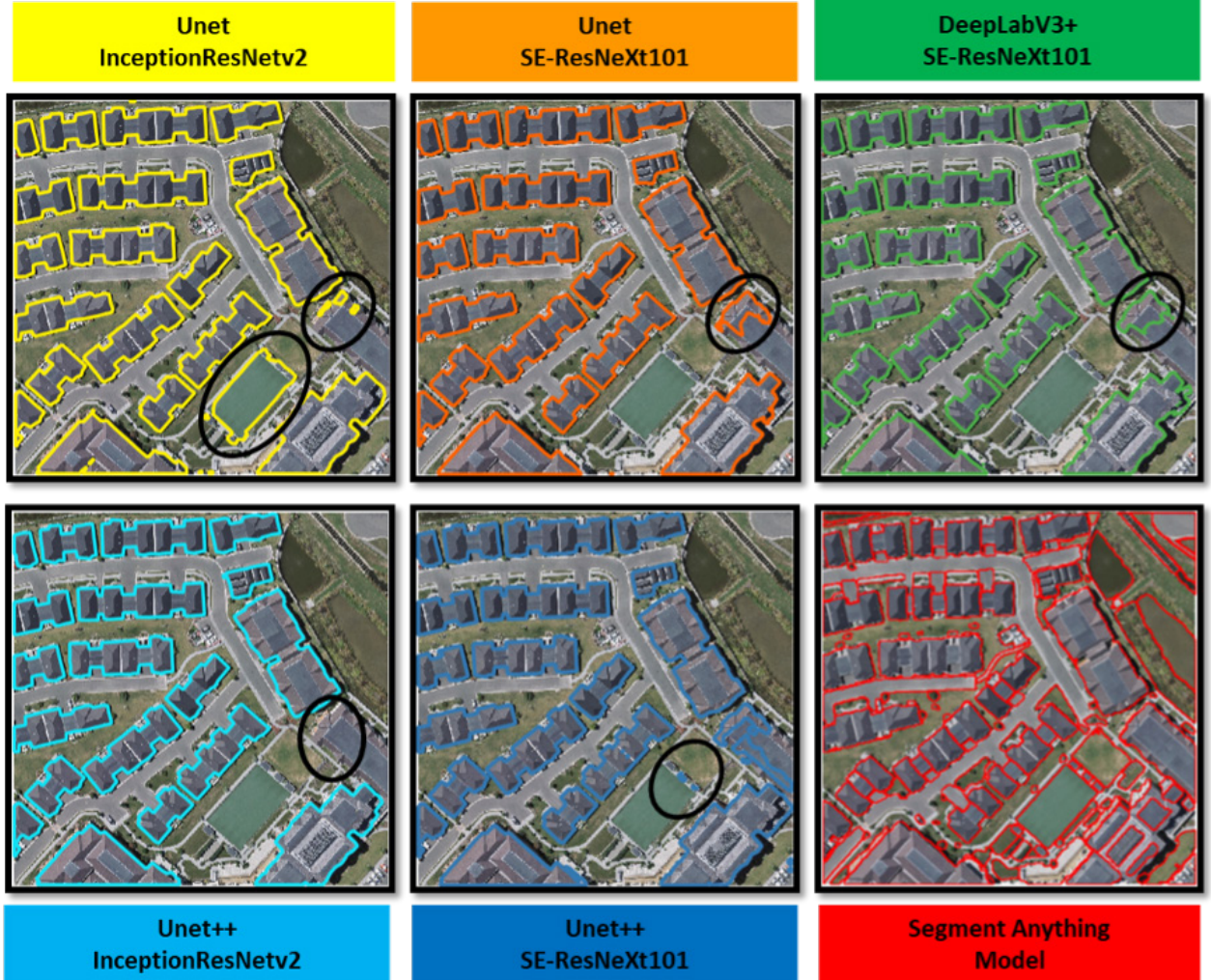
Uzaktan algılanmış verilerin yeryüzüne ait bilgiye dönüştürülmesinde kullanılan en önemli yöntemlerden biri görüntülerin sınıflandırılmasıdır. Karmaşık doğası nedeniyle, başarılı bir arazi örtüsü arazi kullanımı haritalaması için hem spektral hem de mekansal özelliklerin dahil edilmesi gerekir. Derin öğrenme algoritmaları bu iki özelliği de kullanarak sınıflandırma yapabilmesi açısından arazi örtüsü arazi kullanımı haritalaması için kullanılan en gelişmiş modellerdir (Ekim ve Sertel, 2021).

Derin öğrenme modelleri, görüntü yama girdileri üzerinden çalıştırıldığı için; sınıflandırma sonrasında, her bir görüntü yamasındaki hakim sınıf tek bir sınıf olarak veya uygulamaya modele göre her bir yama da bulunan sınıflar çok-sınıf olarak belirlenir. Fakat bu sınıfların, görüntü üzerindeki konumları bu aşamada belirlenmemiştir. Derin öğrenme uygulamalarında kullanılabilecek bu yaklaşıma sahne sınıflandırması (scene classification) denilmektedir. Yaygın olarak, evrişimsel sinir ağları kullanılarak, görüntünün barındırdığı özniteliklerin etkili bir şekilde çıkartılabilmesi hedef-

lenmektedir. Sınıflandırma işlemi için kodlayıcı (encoder) mimarisi önem arz etmektedir. Uzaktan algılama verilerinin sınıflandırılmasında yaygın olarak kullanılan kodlayıcı mimarileri aşağıda belirtilmiştir. İlgili mimarilerinin, ağ derinlikleri kullanılan katman sayısına göre değişmekte ve farklı varyantlar kullanılabilmektedir (Bakırman, Kömürcü ve Sertel, 2022).

- Resnet
- ResNeXt
- SE-ResNet
- Inception
- DenseNet
- EfficientNet

Ayrıca, dikkat mekanizmasının dahil edildiği dönüştürücüler (transformer) tabanlı yöntemler, son çalışmalarda yaygınlaşmaya başlamıştır (Kahilil vd., 2023). Uzaktan algılama alanında, Google tarafından geliştirilmiş olan görüntü dönüştürücüleri -Vision Transformer (ViT) ve Swin Transformer (SwinT) modelleri kullanılmaktadır (Dosovitskiy vd., 2020; Liu vd., 2021).

Şekil 3. Unet, Unet++ ve SAM modelleri ile bina sınırı çıkartılması örneği (Kaynak: Sengül, Akan ve Sertel, 2023)

Birden fazla derin öğrenme yönteminin birlikte değerlendirildiği topluluk öğrenmesi teknikleri de, sınıflandırma işlemi için kullanılabilir. Sınıflandırıcı toplulukları, aynı görevi yerine getirmek üzere eğitilmiş birden fazla sınıflandırıcının bir araya getirilmesiyle oluşturulur ve bu birleştirme yöntemi ile daha yüksek doğrulukla sonuçların elde edilmesi mümkündür. Anlık görüntü topluluğu (Snapshot ensemble), hızlı geometrik topluluk (Fast geometric ensemble) ve stokastik ağırlık ortalama (Stochastic weight averaging) yöntemleri, uzaktan algılama alanındaki sınıflandırma çalışmalarında yaygın olarak kullanılan topluluk öğrenme algoritmaları arasında yer almaktadır (Ekim ve Sertel, 2021).

Semantik Bölütleme

Bölütleme (segmentasyon), bir görüntüyü her biri içerisinde farklı özelliklerin tutulduğu anlamlı bölgelere ayırma işlemidir. Bölütleme işlemi kalitesi, görüntü kalitesi, bant sayısı, görüntü çözünürlüğü ve görüntünün karmaşıklığına bağlı olarak değişebilmektedir. Bölütleme işlemi, yol, bina vb. şekilde tek bir sınıf için uygulanabileceği gibi; arazi örtüsü/kullanımı amaçlı olarak çok sınıf elde edilecek şekilde de uygulanabilir. Bölütleme işlemi için, yapay zeka modeline girdi olacak görüntülerin her biri için, ilgili sınıf veya sınıfları gösteren etiketlenmiş maske görüntülerin olması gerekmektedir.

Görüntü bölütleme konusunda mimari seçimi önem teşkil etmektedir ve çalışılan veri seti, uygulama alanına göre de değişiklik gösterebilmektedir. Uzaktan algılama alanında, yaygın olarak kullanılan bölütleme mimarileri aşağıdaki gibidir.

- UNet, Unet++
- DeepLab, DeepLab v3+
- Mask R-CNN
- Pyramid Scene Parsing Network (PSPNet)
- Pyramid Attention Network (PAN)
- Feature Pyramid Networks (FPNs)
- Linknet

Çok-spektrumlu VHR Worldview-3 verisinden hazırlanmış olduğumuz 12 farklı arazi örtüsü/kullanımı sınıfı içeren veri seti ile gerçekleştirdiğimiz derin öğrenme tabanlı semantik bölütleme işlemleri sonrasında, ResNeXt50 kodlayıcı kullanılan DeepLabv3+ mimarisinin %89,46 IoU, %94,35 F-1 skoru, %94,25 hassasiyet ve %94,49 geri çağırma değerleri ile en iyi performans gösterdiği tespit edilmiştir (Sertel vd., 2022). Ayrıca, eski tarihli VHR tek bantlı Hexagon görüntülerinden oluşturduğumuz arazi örtüsü segmentasyon veri seti için gerçekleştirdiğimiz deneylerde, Unet++ ve DeepLabV3+ mimarileri ile yakın doğruluk değerleri elde edilmiştir. Bu çalışmada Focal ve Dice kayıp fonksiyonlarının performansları

da irdelenmiştir. Focal kayıp fonksiyonunun kullanıldığı Unet++ deneyi, test veri kümesi için, 0.8804 F-1 skoru ile en iyi sonucu vermiş ve bu deneyde veride özellikle kayıp fonksiyonunun olumlu katkısı ile veri artırma işleminin uygulanmaması durumu olumlu sonuç vermiştir (Sertel vd., 2024).

Semantik bölütleme yöntemlerin en yaygın kullanıldığı uygulamalardan bir tanesi bina sınırlarının belirlenmesi işlemidir. Binaların mekansal dağılımlarının doğru belirlenmesi, güncel şehir haritaları oluşturmak, şehirselleşmeyi izlemek ve deprem gibi doğal afetlerde yıkılan veya hasar gören binaları belirleyebilmek açısından önem arz etmektedir. Pleiades görüntüleri kullanılarak, İstanbul için oluşturduğumuz referans veri seti için, farklı kodlayıcılar, kayıp fonksiyonları, optimizasyon ve bölütleme mimarileri test edilmiş ve 60' tan fazla deney gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonuçları, ImageNet ağırlıkları ile önceden eğitilmiş SE- ResNeXt101 kodlayıcısını kullanan Unet++ mimarisinin İstanbul veri kümesinde %93,8 IoU ile en iyi sonuçları sağladığını göstermiştir (Bakırman, Kömürcü ve Sertel, 2022).

Meta AI tarafından geliştirilen Segment Anything Model (SAM), görüntü bölütleme alanında çığır açan bir yaklaşımdır. Çeşitli görüntü veri kümelerinde yüksek performanslı genelleme yetenekleri göstermiştir. SAM, çok az veya hiç eğitim verisi olmadan doğru tahminler yapabilmektedir (Oscco vd., 2023). Aşağıdaki şekilde, UNet, UNet++ mimarileri ve SAM ile elde edilen bina sınırlarının vektör hali gösterilmiştir. Unet++ modeli SE-ResNeXt101 kodlayıcısı, DeepLabV3+ ve SE-ResNeXt101 kodlayıcısı ve SAM ile alınan sonuçlar genel olarak başarılıdır. SAM yaklaşımında tüm nesneler tanımlandığı için, Şekil 3' teki örnekte görüldüğü üzere bina dışındaki nesnelerin sınırları da çıkartılmıştır. Fakat, sonrasında bir işlem adımı daha eklenerek farklı sonradan işleme algoritmaları ile sadece belirlenmek istenen nesneler çıkartılabilmesi mümkündür (Sengül, Akan ve Sertel, 2023).

Genel Değerlendirme

Uydu teknolojilerinin hızlı bir şekilde gelişmesi ve farklı boyutlardaki İHA sistemlerinin yaygınlaşması ile birlikte, uzaktan algılama verileri çeşitlilik ve hacim olarak çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Bu veriler, mekansal büyük verinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Özellikle uzaktan algılama verileri, mekansal yapay zeka algoritmaları ve yüksek güçlü GPU donanımları ile işlenmesi durumunda; hızlı, güvenilir ve doğru coğrafi bilgi üretilmesi mümkündür. Bu çalışma kapsamında değinilmiş olan görüntü işlemi görevlerine yönelik olarak genel değerlendirmeler aşağıda sunulmuştur.

Süper-çözünürlük ve pan-keskinleştirme çalışmaları için en önemli eksik, hedeflenen çözünürlükteki görüntü verilerinin yani gerçek referans verilerin olmamasıdır. Bu durum, özellikle uydu verileri açısından bir kısıttır. Bu kapsamda, farklı irtifalardan elde edilecek bir İHA görüntü referans veri seti oluşturularak, farklı mekansal çözünürlükleri temsil eden bir veri kümesi oluşturulabilir. Fakat, kullanılan algılayıcıların spektral bant aralıklarına dikkat edilmesi önemli bir husustur. Farklı uydu algılayıcılarına özel yapay zeka model ağırlıklarının oluşturulması durumunda, aktarımlı öğrenme ile daha genel sonuçların elde edilebilmesi mümkündür. Çok-çerçeveli süper çözünürlük uygulamaları içinde daha fazla kıyaslama veri setine ihtiyaç vardır. Süper-çözünürlük algoritmaları ile görüntü kalitesinin artırılmasının yüksek başarı ile gerçekleştirilmesi durumunda, sınıflandırma, nesne tespiti ve bölütleme görevleri öncesinde, süper-çözünürlük uygulanması işlemi bir ön işlem olarak ele alınıp, bu görevlerdeki performansta arttırılabilir. Dikkat tabanlı üretken çekişmeli ağ modelleri ile süper-çözünürlük ve pan-keskinleştirme süreçlerinde daha iyi görsel ve istatistik sonuçlar alınabilmektedir.

Obje/nesne belirleme uygulamalarında özellikle YOLO mimarisinin ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Farklı varyantlarda oluşturulan YOLO mimarilerinde daha derin veya sıkı ağ yapıları kullanılarak, işlem süresi ve doğruluk arasında dengeleme yapabilmek mümkündür. Yolo v5, Yolo v8 ve son sürüm olarak paylaşılmış olan Yolo v9 modellerinin farklı varyantları ile özellikle uçak, gemi ve ağaç belirleme için yaptığımız fakat henüz sonuçları yayınlanmamış çalışmalarımızda, hız-performans anlamında çok iyi sonuçlar elde edilebilmektedir. Fakat, bu noktada oluşturulan nesne etiketleri önem arz etmekte ve görüntü kümesinde de mutlaka arazi koşulları, hava koşulları, veri algılama geometrisi ve nesne çeşitliliğini temsil edecek şekilde veri seti oluşturulmalı ve bağımsız testler gerçekleştirilmelidir.

Gerek sınıflandırma gerek bölütleme çalışmaları için çok sayıda referans verinin oluşturulmasının mümkün olmadığı veya çok zaman aldığı durumlarda, yarı denetimli, denetimsiz, sıfır atışlı, az atışlı öğrenme tekniklerinden faydalanılabilir. Az veri ile başlanarak iteratif bir öğrenme süreci ile, referans verinin arttırılması da alternatif bir çözüm olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, farklı uygulamalara yönelik temel modeller oluşturulursa aktarımlı öğrenme yaklaşımının da daha etkin olması beklenir. Sınıflandırma probleminde, topluluk öğrenme yöntemleri de katkı sağlamaktadır.

Semantik bölütleme çalışmaları için referans verinin önemi büyüktür. Özellikle arazi örtüsü/kullanımı haritaların üretilmesi aşamasında; çok-kipli, farklı algılayıcılardan (Optik/SAR/LIDAR vb.) elde edilen veriler ile geliştirilecek mekansal yapay zeka

modellerinden daha iyi performans elde edilebilir. Sınıfların sayısının ve çeşitliliğinin artması zorluklara neden olmakla birlikte, sınıf dengesizliği de dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Sınıf dengesizliğini giderecek şekilde örnek alan seçimi veya bu mümkün değilse mevcut sınıf dağılımına uygulanacak farklı örnekleme yöntemleri ile bu problemin önüne geçmek mümkün olabilir.

SAM yaklaşımı, uzaktan algılama verilerinde başarılı sonuçlar vermektedir. Fakat, mevcut hali ile sadece nesne sınırı ortaya çıkarıldığı için nesnenin sınıfı yani semantik bilginin üretilmesine yönelik çözümler geliştirilmesi faydalı olacaktır. Bu kapsamda, SAM ve farklı modellerin birlikte kullanımı veya sonradan işleme yöntemleri geliştirilerek, doğru semantik bilgi üretecek yaklaşımlar geliştirilmelidir.

Dikkat mekanizmasının derin öğrenme modellerine entegrasyonu ile mekansal ilişkiler daha iyi modellenenilmekte ve daha yüksek performanslar elde edilebilmektedir. Bu durum dönüştürücü tabanlı (ViT gibi) modellerde öne çıkmaktadır.

Yapay zeka modellerinin açıklanabilirliği önemli bir aşamadır. Literatürde daha çok makine öğrenme tabanlı modellerinin açıklanabilirliğine yönelik çalışmalar yer alsa da derin öğrenme tabanlı modeller için de tahmin mekanizmasını açıklamaya yönelik çalışmalar artmaktadır.

Mekansal büyük verinin kullanıldığı çok farklı disiplinlerdeki, güvenilir coğrafi bilgiye ihtiyaç duyan, araştırma ve uygulama çalışmaları düşünüldüğünde; mekansal büyük veri, mekansal büyük veri analitiği ve mekansal yapay zeka üzerinde çalışılması gereken önemli bir araştırma alanıdır. Yeni çalışmalarda, büyük dil modellerinin (Large Language Models) mekansal büyük veri analizi görevlerinde kullanımına yönelik araştırmalar ivme kazanmaya başlamıştır. Bu modeller, özellikle, uzaktan algılanmış görüntülerin görsel olarak tanınması, semantik ilişkilerin modellenmesi ve görüntünün doğal dil açıklamalarını oluşturmada kullanılabilir.

Teşekkür

2014 yılından bu yana sürdürmekte olduğum mekansal yapay zeka araştırmalarım kapsamında, çok sayıda lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencisi ile çalışma fırsatım oldu. Bu süreçte farklı projeler gerçekleştirme imkanı ve farklı araştırmacılarla iş birliği yapma olanağı buldum. Bu yazı içerisinde de bir kısmına atıfta bulunduğum çalışmalarımızda, benimle birlikte çalışan tüm öğrencilerime, proje araştırmacılarına ve meslektaşlarıma teşekkür ederim. Ayrıca süreç içerisinde almış olduğum TÜBA-GEBİP ödülü kapsamında bana verilmiş olan araştırma desteği ile burs sağlama imkanı bulduğum tüm öğrencilerim için Türkiye Bilimler Akademisine teşekkür ederim.

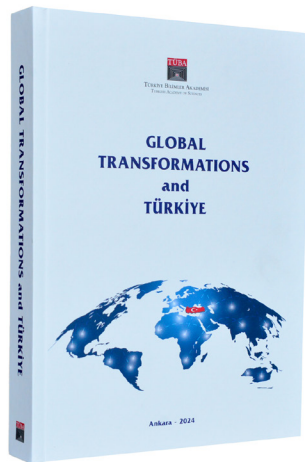

Kaynakça

- Alganci, U., Soydas, M., & Sertel, E., (2020). Comparative Research on Deep Learning Approaches for Airplane Detection from Very High-Resolution Satellite Images. *Remote Sensing*, 12(3).
- Bakirman, T., Komurcu, I. & Sertel, E., (2022) Comparative Analysis of Deep Learning-Based Building Extraction Methods with the New VHR Istanbul Dataset, *Experts Systems with Applications*, 202, 117346.
- Bakirman, T., and Sertel, E. (2023). A benchmark dataset for deep learning-based airplane detection: HRPlanes. *International Journal of Engineering and Geosciences*, 8(3), 212-223.
- Dosovitskiy, A., Beyer, L., Kolesnikov, A., Weissenborn, D., Zhai, X., Unterthiner, T., Dehghani, M., Minderer, M., Heigold, G., vd, (2020). An image is worth 16x16 words: Transformers for image recognition at scale,” *arXiv preprint arXiv:2010.11929*, 2020.
- Ekim, B. and Sertel, E. (2021). Deep Neural Network Ensembles for Remote Sensing Land Cover and Land Use Classification, *International Journal of . Earth*, 14(12), 1868-1881.
- Favaretto M, De Clercq E, Schneble CO, Elger BS. (2020). What is your definition of Big Data? Researchers’ understanding of the phenomenon of the decade. *PLoS ONE* 15(2): e0228987.
- Foundation NS. Critical Techniques and Technologies for Advancing Big Data Science & Engineering (BIGDATA) (NSF-14-543) 2014.
- Jae-Gil Lee, Minseo Kang, (2015). Geospatial Big Data: Challenges and Opportunities, *Big Data Research*, 2(2), 74-8.
- Khalil, M., Khalil, A., & Ngom, A. (2023). A Comprehensive Study of Vision Transformers in Image Classification Tasks. *ArXiv*, abs/2312.01232.
- Kızılkaya S, Alganci U, Sertel E., (2022). VHRShips: An Extensive Benchmark Dataset for Scalable Deep Learning-Based Ship Detection Applications. *ISPRS International Journal of Geo-Information*. vol. 11, no. 8.
- Kirillov A., Mintun E., Ravi N., Mao H., Rolland C., Gustafson L., Xiao T., Whitehead S., Berg A.C., Lo W.-Y., Dollár P., Girshick R. (2023). Segment anything, *arXiv:2304.02643*
- Liu, Z., Lin, Y., Cao, Y., Hu, H., Wei, Y., Zhang, Z., Lin, S. & Guo, B. (2021). Swin transformer: Hierarchical vision transformer using shifted windows, *Proceedings of the IEEE/CVF international conference on computer vision*, 10012–10022.
- Loukili, Y., Lakhri, Y. & Ali, S.E.B. (2022). Geospatial Big Data Platforms: A Comprehensive Review. *KN J. Cartogr. Geogr. Inf.* 72, 293–308.
- Osco, L. P., Wu, Q., Lemos, E. L., Gonçalves, W. N., Ramos, A. P. M., Li, J., Marcato, J. (2023). The Segment Anything Model (SAM) for remote sensing applications: From zero to one shot, *International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation*, 124, 103540.
- Özçelik, F., Alganci, U., Sertel, E., & Ünal, G., (2021). Rethinking CNN-Based Pan-sharpening: Guided Colorization of Panchromatic Images via GANs. *IEEE Transactions on Geoscience and Remote Sensing*, 59(4), 3486-3501.
- Qiangqiang Yuan, Huanfeng Shen, Tongwen Li, Zhiwei Li, Shuwen Li, Yun Jiang, Hongzhang Xu, Weiwei Tan, Qianqian Yang, Jiwen Wang, Jianhao Gao, Liangpei Zhang, Deep learning in environmental remote sensing: Achievements and challenges, *Remote Sensing of Environment*, 241, 2020, 111716.
- Sertel, E., Ekim, B., Osgouei, P. E., & Kabadayi, M.E., (2022). Land Use and Land Cover Mapping Using Deep Learning Based Segmentation Approaches and VHR Worldview-3 Images, *Remote Sensing*, 2022, 14, 4558.
- Sengul, G.S, Akan, Y. E. (2023). Building Detection Using Very High- Resolution Satellite Imagery and Deep Learning Approaches, *İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisans Bitirme Tezi*, Danışman: Prof. Dr. Elif Sertel.
- Sertel, E., Kabadayi, M.E, Sengul, G. S. & Tumer, I. N, (2024). HexaLCSeg: A Historical Benchmark Dataset from Hexagon Satellite Images for Land Cover Segmentation, *IEEE Geoscience and Remote Sensing Magazine*, 10.1109/MGRS.2024.3394248.
- Tuna, C., Akoguz, A., Unal, G. & Sertel, E., (2016). Resolution enhancement of tri-stereo remote sensing images by super resolution methods, *Proc. SPIE 10004, Image and Signal Processing for Remote Sensing XXII*, 1000409.
- Tuna, C., Unal, G., & Sertel, E. (2018). Single-frame super resolution of remote-sensing images by convolutional neural networks. *International Journal of Remote Sensing*, 39(8), 2463–2479.
- URL 1: Commission E. The EU Data Protection Reform and Big Data: Factsheet 2016 [<https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/51fc-3ba6-e601-11e7-9749-01aa75ed71a1>].
- URL 2: Foundation NS. Core Techniques and Technologies for Advancing Big Data Science & Engineering (BIGDATA) (NSF-12-499) 2012 [https://www.nsf.gov/publications/pubsumm.jsp?ods_key=nsf12499].
- URL 3: UCS Satellite Database, <https://www.ucsusa.org/resources/satellite-database>
- Wang, P., Alganci, U. & Sertel, E, (2021). Comparative Analysis on Deep Learning based Pan-sharpening of Very High-Resolution Satellite Images. *International Journal of Environment and Geoinformatics*, vol. 8, no. 2, 150-165.
- Wang, P. & Sertel, E. (2021). Channel-spatial Attention-based Pan-sharpening of Very High-resolution Satellite Images, *Knowledge-Based Systems*, vol. 229, 107324.
- Wang, P. & Sertel, E. (2023). Multi-Frame Super-resolution of Remote Sensing Images using attention-based GAN models, 110387, *Knowledge-Based Systems*.
- Wang, P., Bayram, B. & Sertel, E., (2022). A comprehensive review on Deep Learning based Remote Sensing Image Super-Resolution Methods, *Earth-Science Reviews*, 232, 104110.
- Zhang, L & Du, B. (2016). Deep Learning for Remote Sensing Data: A Technical Tutorial on the State of the Art, *IEEE Geoscience and Remote Sensing Magazine*, 4(2), 22-40.

GLOBAL TRANSFORMATIONS and TÜRKİYE YAYIMLANDI

TÜBA tarafından yayımlanan eser; her biri uluslararası düzen, orta büyüklükteki güçlerin önemi ve Türkiye'nin bu küresel değişimlere verdiği stratejik yanıtlar gibi önemli küresel konuları ele alan tematik bölümlerden oluşuyor.

TÜBA, Uluslararası İlişkiler Çalışma Grubu'nun İstanbul'da düzenlediği ve 20 ülkeden 60'ı aşkın bilim insanının katıldığı konferans sonrasında hazırlanan "Global Transformations and Türkiye" (Küresel Dönüşümler ve Türkiye) adlı eseri kamuoyuyla paylaştı. Konferansla aynı adı taşıyan kitap, konferansta sunulan ve hakem sürecinden geçen makaleler üzerinde gerçekleştirilen editöryal bir çalışma sunuyor.

TÜBA Asli Üyesi ve TÜBA Uluslararası İlişkiler Çalışma Grubu Yürütücüsü Prof. Dr. Ahmet Nuri Yurdusev ve Milli Savunma Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Mürsel Doğru'l'un editörlüğündeki eser; Amerika, Asya, Avrupa ve Afrika kıta ülkelerinden akademisyen ve uzmanların uluslararası ilişkiler, ekonomik dönüşümler, göç ve teknolojik ilerlemeler gibi çeşitli küresel zorluklar konusundaki katkılarını içeriyor. Her biri uluslararası düzen, orta büyüklükteki güçlerin önemi ve Türkiye'nin bu küresel değişimlere verdiği stratejik yanıtlar gibi önemli küresel konuları ele alan tematik bölümlerden oluşan çalışma; "Küresel Dönüşümler Çağında Kriz, Savaş ve Çatışmalar", "Değişen Dünyada Büyük Güçler ve Orta Güçler", "Küresel Dönüşümlerin Eşiğindeki Türkiye", "Göçün Zorlukları ve Yeni Diplomasi Kanalları", "Yeni Medya, Yapay Zeka/Siber Uzay Mücadelesi ve Devlet Dışı Aktörler" ile "Ekonomi, İş Dünyası ve Finans Alanındaki Zorluklar" şeklinde altı ana bölümden ve 36 alt bölümden oluşuyor.

Türkiye'nin küresel dünyadaki yeri değişiyor

Küresel Dönüşümler başlığının G20 ülkelerinin bilim akademileri için 2024 yılında tematik konu olarak belirlendiğini hatırlatan TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, TÜBA Uluslararası İlişkiler Çalışma Grubu'nun bu karar-

dan çok daha önce, henüz 2023 yılında, Türkiye özelindeki çalışma ve araştırmaları Küresel Dönüşümler başlığı altında uluslararası bir yayın ile bilimsel literatüre kazandırma kararı aldığını vurguladı. Bu doğrultuda eserin Türkiye odağında küresel dönüşümleri ele aldığını belirtti. Başkan Şeker kitaptaki bulgulardan hareketle; "uluslararası ilişkiler gündeminin yeni ve gelişen teknoloji trendlerinin yarattığı başlık ve gelişmelerin uluslararası sistemde bir reforma ve daha işlevsel uluslararası kurumlara ihtiyaç olduğunun" altının çizdi.

Başkan Şeker şöyle konuştu; "Eser, Türkiye'yi küresel değişimler bağlamında, kendine özgü jeopolitik ve ekonomik deneyimlerinin merceğinden inceleyen bütüncül yaklaşımla hazırlandı. Türkiye'nin uluslararası barışı koruma, enerji güvenliği ve hibrit savaş gibi yeni güvenlik paradigmalarında değişen rolüne ilişkin yeni bakış açıları sunuyor. Eserde yarı iletken araştırma trendlerinin haritalandırılması ve Türkiye'nin diplomasi girişimleri hakkında özgün analizlerin yer almakla birlikte, Türkiye'nin küresel siyaset ve ekonomi alanındaki reformlarda önemli bir aktör olarak rolünü ve modern dünyadaki stratejik vizyonunu anlamak için önemli bir kaynak sunuluyor. Kitapta ayrıca yapay zeka ve dijital diplomasinin etkisi gibi teknolojide yaşanan son gelişmelerin yanı sıra Türkiye'de kurumsal dijital sorumluluk ve İslami finansın ekonomi politikası gibi konular da ele alınıyor. Bu da kitabı sadece editöryal bir akademik kaynak değil, aynı zamanda Türkiye'nin hızla dönüşen küresel manzarada nasıl yol aldığını anlamak isteyen politika yapımcılar, diplomatlar ve akademisyenler için temel bir referans haline getiriyor." dedi.

Bölgesel ve küresel krizlerde Türkiye'nin tepki analizi

Eserin küreselleşmenin karmaşık dinamiklerini ve Türkiye'nin dünya sahnesinde değişen rolünü inceleyen kapsamlı bir akademik çalışma olduğuna dikkat çeken Prof. Yurdusev, kitabın özellikle Türkiye'nin bahsi geçen dönüşümlerdeki rolüne odaklandığını, önemli küresel değişimlerin kapsamlı bir analizini sunduğunu söyledi. Yurdusev "Eser, Doğu-Batı ile Küresel Güney arasındaki gelişen ilişkiyi sürdürülebilirlik, ekonomik kalkınma, göç ve güvenlik sorunları gibi kritik konuları mercek altına alarak inceliyor; Türkiye'nin stratejik konumu ve tarihsel bağları odağında Suriye İç Savaşı, Körfez Savaşı, Rusya-Ukrayna Savaşı ve Filistin-İsrail Savaşı gibi bölgesel ve küresel krizlere verdiği tepkileri açıklıyor. Ayrıca, başta Türkiye olmak üzere küresel ve bölgesel aktörlerin yapay zekâ ile yarı iletkenlerde üstünlük yarışı ve enerji geçişleri gibi yeni ortaya çıkan eğilimlerin altı çiziliyor." dedi.

TÜBA & AASSA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN BİLİM DİPLOMASİSİ ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

Başkan Şeker, sempozyumun karşılaşılan karmaşık ve birbiriyle bağlantılı zorlukların çözümünde disiplinler arası ve uluslararası ağların önemini vurguladı ve bilgi, fikir ve kaynak alışverişi için eşsiz bir platform sağladığını söyledi.

TÜBA ve Asya Bilim Akademileri ve Toplulukları Birliği (AASSA) iş birliği ile “Sürdürülebilir Kalkınma için Bilim Diplomasisi” (Science Diplomacy for Sustainable Development) başlıklı uluslararası sempozyum, Hacettepe Üniversitesi Kültür Merkezi’nde gerçekleştirildi.

Dünyanın karşı karşıya olduğu zorlukların üstesinden gelmek konusunda bilim diplomasisinin gücünü keşfetmek ve kullanmak üzere bir yol haritası çıkarmak hedefiyle planlanan sempozyumda; konu hakkındaki uzmanların, politika yapıcılarının, diplomatların, bölgesel kuruluşların temsilcileri, bilim insanların, araştırmacılar, bilim akademileri ve toplulukları üyeleri ve akademi dünyasından pek çok isim sürdürülebilir kalkınmaya yönelik kapsamlı bir yaklaşımla bir araya geldi. 2 gün süren ve toplam 5 oturumda dünyanın farklı ülkelerinden 30’a yakın bilim insanının katkı sunduğu sempozyumun açılış konuşmasını the American Association for Advancement of Science Bilim Diplomasisi Merkezi’nden Dr. E. William Colglazier ve Birmingham City Üniversitesi’nden Prof. Dr. Hüseyin Şeker gerçekleştirdi. Hacettepe Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Sibel Aksu Yıldırım selamlama konuşması yaptı.

Barış, güvenli ve refahı teşvik etmek konusunda bilimin hayati rolünün farkındayız.

Pandemi, iklim değişikliği, göç ve çevre kirliliği gibi küresel sorunların ulusal sınır tanımadığı bir çağda, uluslararası iş birliğine duyulan ihtiyaç hiç bu kadar acil

olmamıştı diyen TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker bilim diplomasisinin doğası gereği, siyasi bölünmelerin üzerinde olduğu ve iş birliği çabaları ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden ve herkes için daha iyi bir gelecek sağlayan yenilikçi çözümler ve politikalar geliştirilmesinin önünü açtığını söyledi.

Bu sempozyum, karşılaştığımız karmaşık ve birbiriyle bağlantılı zorlukların çözümünde disiplinler arası ve uluslararası ağların önemini vurgulayarak bilgi, fikir ve kaynak alışverişi için eşsiz bir platform sağlıyor. Sempozyumun açılış konuşmalarını yapan American Association for the Advancement of Science’in Bilim Diplomasisi Merkezi’nden Dr. E. William Colglazier ve Birmingham City Üniversitesi’nden Prof. Hüseyin Şeker’in bakış açıları, iki gün boyunca zenginleştirici ve düşünmeye teşvik eden tartışma ve müzakerelere zemin hazırlayacak. Sempozyumda yer verilen bilimsel veriler, çalışmalar, yalnızca ulusal inovasyon sistemlerimizin güçlendirilmesine değil, aynı zamanda küresel sürdürülebilirlik hedeflerine de katkıda bulunacaktır. Barış, güvenliği ve refahı teşvik etmek konusunda bilimin hayati rolünün farkındayız; karşımıza çıkan yasal ve siyasi sınırları da yıkan zorlukların üstesinden gelmek için iş birliği ve ortaklık ruhunu geliştirmeye kararlıyız.

Birleşmiş Milletler’in (BM) insanlığın sorunları konusunda daha aktif rol alması gerektiğine vurgu yapan Başkan Şeker “Özellikle İsrail’in Gazze’de sivilleri

bombalaması ve Rusya'nın Ukrayna'yı işgali gibi hayati konularda BM'nin pozisyonunun işlevsel olmadığını görmek üzücü. Toplumlar arasındaki eşitsizlik, adaletsiz refah dağılımı, orantısız güç savaşları, gelişmiş ülkelerin dünya kaynaklarını gasp etmesi, salgın hastalıklar, savaşlar ve zorunlu göç sorumluluklarımızı yerine getirmek konusundaki aciliyeti gösteriyor. Bilim diplomasisi sayesinde küresel iş birliğini harekete geçirebilir ve sürdürülebilirliğe önemli katkılar sağlayabiliriz. Sürdürülebilir ve müreffeh bir gelecek için bilim diplomasisinin gücünden yararlanan bir yol haritası oluşturmak için birlikte çalışmalıyız.” dedi.

Diplomasi barışçıl ve alenidir.

AASSA Başkanı Prof. A. Nuri Yurdusev ise diplomasinin, geleneksel olarak, herhangi bir uluslararası sistem dahilinde legal-siyasi birimler adına resmi temsilciler tarafından gerçekleştirilen barışçıl bir aktivite olarak tanımlandığını, fakat günümüzde bu dar kapsamın ötesine geçtiğini ifade etti. “Diplomasi artık sadece devletlerin legal-siyasi birimleri tarafından değil, diğer birimler ve hatta devlet-dışı birimler tarafından da icra ediliyor. Dahası, diplomasinin kapsamı geleneksel olarak sınırlandığı yüksek-siyaset meselelerinin yanında toplumsal yaşamın değişik konularını da kapsayacak

şekilde genişledi. Bu çerçevede bilim kuruluşları, bilimsel iş birliği ve sürdürülebilir gelişme de diplomaside dahilinde ele alınmaya başlandı.” dedi.

Prof. Yurdusev son olarak diplomasinin geçirdiği evrime rağmen devamlılık gösteren nitelikleri olan barışçıl özelliğiyle savaştan, alenilik özelliğiyle de istihbarattan ayrıldığını belirtti.

Teknolojiyi yönetmek için bilim ve mühendislik diplomasisi şart.

The American Association for Advancement of Science Bilim Diplomasisi Merkezi'nden Dr. E. William Colglazier “Sürdürülebilir Kalkınma için Bilim Diplomasisi: Başarılar ve Zorluklar”ı anlattı; bilimsel ve teknolojik devrimin hızlanmasıyla birlikte bilim ve mühendislik diplomasisi giderek önem kazandığına dikkat çekti. Teknolojinin büyük fırsatlar sunmasının yanı sıra olağanüstü tehdit ve sorunlara da yol açtığını belirtti. Fırsatları, sorunları krizleri fark etmek ve yönetmek için bilim ve mühendislik diplomasisini şart olduğunu söyledi.

Bilim diplomasisi karmaşık sorunların çözümünde çok önemli bir noktada duruyor.

Birmingham City Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hüseyin Şeker “Büyük Veri, Yapay Zeka ve Dijital Dönüşüm Yoluyla Bilim Diplomasisini Etkinleştirmek ve Güçlendirmek” adlı konuşmasında ise; giderek birbirine bağlanan bir dünyada, iklim değişikliği, salgın hastalıklar, gıda ve su güvenliği, çatışmalar ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler gibi ulusal ve küresel zorluklar, koordineli ve yenilikçi çözümler gerektiğinin altını çizdi. “Bilim diplomasisi saydığımız ve fazlası da dahil karmaşık sorunların çözümünde çok önemli bir noktada duruyor. Ancak küresel ölçekte mümkün olan tüm araçların entegre edilmesi gerekiyor. Büyük veri, yapay zeka (AI) ve dijital dönüşümün bir araya gelmesi, bilim diplomasisini önemli ölçüde güçlendiriyor ve bilinçli karar alma ve daha etkili eylemler için küresel iş birliğine olanak tanıyan gelişmiş araçlar ve metodolojiler sağlıyor.” dedi.

BAŞKAN ŞEKER BM GELECEK ZİRVESİ'NDE

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, New York'ta 22-23 Eylül 2024 tarihleri arasında düzenlenen Birleşmiş Milletler (BM) Gelecek Zirvesi'ne katıldı; Zirve öncesi gerçekleştirilen Yüksek Düzeyli SDSN Etkinliğinde yer aldı ve New York Türk Evi'ni ziyaret etti.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, New York'ta 22-23 Eylül 2024 tarihleri arasında düzenlenen Birleşmiş Milletler (BM) Gelecek Zirvesi'ndeki (Summit of the Future) Daha İyi Bir Yarın İçin Çok Taraflı Çözümler Oturumuna katıldı.

Yüksek Düzeyli SDSN Etkinliğinin açılış konuşmasını TÜBA Üyesi Prof. Sachs yaptı.

New York'ta bulunan Başkan Şeker, Columbia Üniversitesi'nde düzenlenen ve "Birleşmiş Milletler (BM) Gelecek Zirvesi" (UN Summit of the Future) öncesinde gerçekleşen Yüksek Düzeyli SDSN Etkinliği'nde yer aldı. Etkinlik, sürdürülebilir kalkınma, küresel yönetim, yapay zeka etiği ve eğitim alanında tematik başlıklarda üst düzey katılım sağlayan akademisyenler, hükümet temsilcileri ve uzmanlar tarafından ele alındı.

Etkinliğin açılış konuşmasını SDSN Başkanı ve TÜBA Şeref Üyesi Prof. Dr. Jeffrey Sachs yaptı. Sachs, sürdürülebilir kalkınmanın finansmanı, küresel barış ve güvenliğin etik boyutları, dijital çağın iş gücü dönüşümü gibi kritik konuların ele alınacağı panellere dikkat çekti. Kenya Eski Başbakanı Raila Odinga, BM İttifakının Yüksek Temsilcisi Miguel Ángel Moratinos gibi önemli isimler etkinlikte kilit konuşmalar gerçekleştirdi.

Toplantı süresince sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada bilimsel taahhütlerin ve uluslararası iş birliklerinin önemine vurgu yapılırken, Prof. Şeker TÜBA'nın bu konudaki rolünü güçlendirmeyi amaçlayan projelere işaret etti. TÜBA üyelerinden Jeffrey Sachs'ın önderliğinde gerçekleşen bu zirve, Türkiye'nin bilimsel katkılarını uluslararası arenada daha güçlü bir şekilde temsil etmeye olanak tanıdı.

BM tarafından sosyal medya ortak mevzuat düzenlenmesi yapılmalı

BM Genel Kurulu'nun 79. oturumu çerçevesinde düzenlenen oturumun alt başlığı "Uluslararası Barış ve Güvenlik için Çok Taraflılığı Geliştirmek" kapsamında dünyanın artan jeopolitik gerilimler, çok kutuplu güç yapısının ortaya çıkışı ve terörizm gibi tehditlerle karşı karşıya olduğu bir dönemde, barış ve güvenliğin sağlanması için güçlü, kapsamlı ve çok taraflı çözümlere duyulan ihtiyacın ele alındığı oturumda uluslararası iş birliğinin önemi vurgulandı. Özellikle teknolojinin güvenlik üzerindeki etkileri ve terörizm tehdidi gibi yeni gelişen zorluklar üzerinde duruldu. Uluslararası toplumun karşılaştığı zorlukların herhangi bir ülkenin tek başına üstesinden gelebileceği büyüklükte olmadığı görüşüldü. Çok taraflı iş birliği, barışın kalıcılığı ve devamlılığının sorunların çözümündeki etkisi masaya yatırıldı. Aynı zamanda, kadınların barış ve güvenlik konularında karar alma mekanizmalarında tam, eşit ve anlamlı katılımının sağlanmasının kritik olduğuna değinildi. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres "Yeni Bir Barış Gündemi" başlıklı politika özeti de oturumda tartışılan temel konular arasında yer aldı. Guterres, güven ve dayanışmanın yeniden inşa edilmesi ve küresel barış için kolektif eylemin kaçınılmaz olduğu bir döneme işaret etti.

Prof. Şeker'in "yer aldığı "Uluslararası Barış ve Güvenlik için Çok Taraflılığı Geliştirmek" oturumuna Sierra Leone Cumhurbaşkanı Julius Maada Bio başkanlık ederken, Fiji Cumhurbaşkanı Ratu Wiliame Maivalili Katonivere ve Zimbabwe Cumhurbaşkanı Emmerson Mnangagwa gibi birçok devlet başkanı da katılım sağladı. Oturumda ayrıca Slovenya, İzlanda, Guatemala, Angola gibi birçok ülkenin dışişleri bakanları ve bakan yardımcıları yer aldı.

BM tarafından sosyal medya ortak mevzuat düzenlemesi yapılmalı

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker'in oturuma katılımı, Türkiye'nin bilimsel ve diplomatik olarak uluslararası barış ve güvenlik hedeflerine olan bağlılığını ortaya koydu. Başkan Şeker "BM'nin çok taraflı iş birliği ve barış çabalarının bir parçası olarak Türkiye'nin bu alandaki rolü önemli. Uluslararası iş birlikleri ile bilim ve barış arasındaki güçlü bağları vurgulayan bir platformda TÜBA'nın bilim diplomasisi yürütmesini devam eden çalışmalarımız ve gelecek vizyonumuz çerçevesinde stratejik yol haritamız açısından çok değerli buluyoruz." dedi. Prof. Şeker, küresel meselelerin çözümü için bilimsel ve akademik katkıların ne kadar önemli olduğuna dikkat çekti, Türkiye'nin bu alandaki aktif rolünün altını çizdi. Prof. Şeker, sosyal medyanın yanlış kullanımının olumsuz etkilerinin birey ve toplum üzerindeki güvenlik sorunlarının, ayrıca toplumsal hayatta ticaret, siyaset, eğitim, aile ve dil ve sanat başta olmak üzere kültürel değerler üzerindeki uzun vadeli olumsuz etkilerinin tedbir alınmazsa toplumsal barış ve bireyin temel hak ve özgürlükler açısından risk barındırdığını söyledi. Sosyal medyanın bağımlılık ve dijital cehaletin sonucu olarak kontrolsüz bir güce neden olduğunun, kasıtlı paylaşımlarla cehalet, dedikodu, bencillik, kindarlık ile düşmanlığı besleyen sağlıklı bilgi çukurunda hayati öneme sahip hasarların düzeltilmesi mümkün olmayan bir sürece doğru evrilme tehlikesi taşıdığının altını çizdi. Ülkelerin, politika yapıcılarının BM şemsiyesi altında acil ortak mevzuat düzenlemelerinin gerekliliğine vurgu yaptı.

Reformların gerekliliği

Oturumda ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nin reform ihtiyacı tartışıldı. Reformun, küresel güvenlik mimarisinde 21. yüzyılın gerçeklerine daha uygun bir yapının inşa edilmesi adına uzun zamandır geciktiği ifade edildi. Prof. Dr. Muzaffer Şeker, çok taraflı iş birliklerinin güçlendirilmesinin Türkiye'nin küresel güvenlik ve barış hedeflerine yönelik katkılarını daha da artıracığını belirtti.

Zirve boyunca, dünya liderleri BM Şartı'na bağlılıklarını ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni (SDG) yeniden

teyit ederek, küresel yönetimde daha kapsayıcı ve adil bir sisteme geçişin gerekliliğini ele aldı. Zirvede "Gelecek İçin Pakt"ın kabul edilmesi beklenirken, bu paktın bir parçası olarak Küresel Dijital Anlaşma ve Gelecek Nesiller Deklarasyonu gibi önemli belgeler de gündeme alındı.

Başkan Şeker, New York Eğitim Ataşesi Prof. Öcal ile görüştü

Türkiye Cumhuriyeti'nin diplomatik merkezi olan Türkiye'de New York Eğitim Ataşesi Prof. Dr. Şamil Öcal ile görüştü.

Görüşmede, Türkiye'nin bilim ve eğitim alanındaki uluslararası temsiliyeti ile bu alandaki işbirliklerinin derinleştirilmesi üzerine kapsamlı istişarelerde bulunuldu. New York'un simge yapılarından biri olan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler Daimi Temsilciliği ile Başkonsolosluğu'na ev sahipliği yapan Türkiye'de yapılan görüşme, Türkiye'nin yurt dışındaki akademik ve bilimsel temsiliyetini güçlendirme konusunda fikir alışverişinde bulunuldu. Prof. Dr. Muzaffer Şeker ve Prof. Dr. Şamil Öcal, özellikle Türk bilim insanlarının küresel projelerde daha aktif bir şekilde yer alması ve akademik iş birliklerinin artırılması için yapılabilecek çalışmalar üzerinde durdular.

Eğitim ve bilim iş birliklerinin güçlendirilmesi

Prof. Şeker, TÜBA'nın uluslararası alanda yürüttüğü bilimsel diplomasi faaliyetleri hakkında bilgi vererek, Türkiye'nin bilim ve eğitim alanındaki başarılarının küresel ölçekte daha etkin tanıtılmasının önemini vurguladı. Prof. Dr. Öcal ise Amerika'daki Türk öğrencilerin ve akademisyenlerin durumu hakkında kapsamlı bilgi paylaşarak, bu alanda yeni işbirliği fırsatlarının değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekti.

Geleceğe yönelik ortak projeler

Görüşmede ayrıca, Türk üniversiteleri ile uluslararası kurumlar arasındaki iş birliğinin derinleştirilmesi ve Türk öğrencilerin yurt dışındaki eğitim fırsatlarına daha fazla erişim sağlaması konusunda fikir birliğine varıldı. Yükseköğretim alanındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve öğrenci hareketliliğinin artırılması için yeni projelerin hayata geçirilmesi konusunda fikir birliğine varıldı.

TÜBA-BİYOÇEŞİTLİLİK ÇALIŞTAYI

TÜBA'nın Çevre, Biyoçeşitlilik ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu tarafından düzenlenen "Ege Bölgesinde Sucul ve Karasal Ekosistemlerde Flora - Fauna Biyoçeşitliliği Çalıştayı" Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ) ev sahipliğinde gerçekleştirildi.

TÜBA'nın Çevre, Biyoçeşitlilik ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu tarafından düzenlenen "Ege Bölgesinde Sucul ve Karasal Ekosistemlerde Flora - Fauna Biyoçeşitliliği Çalıştayı" Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ) ev sahipliğinde gerçekleştirildi.

Ege Bölgesi'nin biyoçeşitliliğinde hem ekolojik dengenin korunması hem de bölgenin ekonomik ve kültürel zenginliğinin sürdürülebilmesi açısından mevcut durumun değerlendirilmesi ve bu konularda sürdürülebilir stratejiler hakkında fikir alışverişinde ve önerilerde bulunma fırsatı sunan çalışmaya ilgili bakanlık temsilcileri, devlet ve vakıf üniversitelerinden öğretim üyeleri, çeşitli mesleki derneklerden ayrıca özel sektörden alanında araştırmacı, uzman ve yöneticiler katıldı. Çalıştayın ardından bildiriler kapsamlı yayın olarak ilgili kurumlarla paylaşılacak ve politika üreticilerin faydasına sunulacağı bilgisi verildi. Çalışmaya çağrılı konuşmacı olarak katılan TAGEM'den Doç. Dr. Davut Keleş ise "Türkiye Sebze Genetik Kaynakları-Biyoçeşitlilik" hakkında bilgi aktardı.

Çalıştayda 2 gün süresince gerçekleştirilen 5 oturumda Ege Bölgesi'nin flora ve fauna biyoçeşitliliği; küresel iklim değişiminin etkileri; sucul ekosistemlerin ana sorunları ve biyoçeşitlilik kaybının nedenleri gibi başlıklar detaylandırıldı. Konu bütün boyutlarıyla ele alınırken, biyoçeşitliliğin korunması ve yönetimi için bilimsel veriler ışığında sürdürülebilir stratejiler geliştirme ve bu stratejileri hayata geçirme yolunda önemli adımlar atıldı. Programın açılışını DEÜ Rektörü Prof. Dr. Mahmut Ak ve TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker yaptı.

Biyoçeşitlilik çok önemli temel ekosistem hizmetleri sunuyor.

Çalıştayı Ege Bölgesi'nin olağanüstü biyolojik çeşitliliğini ve bu zenginliğin korunması için atılacak adımları konuşmak üzere bilim insanlarının TÜBA tarafından bir araya getirildiğini ifade eden Başkan Muzaffer Şeker konuşmasında; hem ekolojik dengenin korunması hem de bölgenin ekonomik ve kültürel zenginliğinin sürdürülebilmesi açısından çalıştayı son derece önemli bir platform sunduğunu söyledi.

Başkan Şeker şöyle devam etti: "Ege Bölgesi, biyoçeşitlilik açısından sadece ülkemiz için değil, tüm dünya için büyük bir öneme sahip. Akdeniz Havzası,

yaklaşık 25.000 bitki türüne ev sahipliği yaparak dünyanın en zengin üçüncü biyolojik sıcak noktası olarak kabul ediliyor. Bu bölge, tatlı su ve deniz türleri de dahil olmak üzere yaklaşık 299 karasal sürüngen türüne ev sahipliği yapıyor ve bu sürüngenlerin %40'ı sadece bu bölgeye özgü. Ayrıca, küresel okyanus yüzeyinin %1'inden azını kapsayan Akdeniz, dünya makroskobik deniz türlerinin %18'ini barındırıyor ve bu türlerin %25-30'u yalnızca Akdeniz'de bulunuyor. Biyolojik çeşitlilik sadece yiyecek, yakıt, giysi ve ilaç gibi maddi kaynaklar sağlamaz; aynı zamanda su ve havanın arıtılması, toprak erozyonunun önlenmesi, iklimin düzenlenmesi ve mahsullerin tozlaşması gibi temel ekosistem hizmetleri de sunar. Akdeniz bitkileri, modern farmasötik ürünlerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamış olup, bu bitkilerin %70'i tıp, biyoteknoloji ve ürün iyileştirme gibi alanlarda potansiyel değer taşıyor." dedi.

Çalıştayda 2 gün süresince gerçekleştirilen 5 beş oturumda Ege Bölgesi'nin flora ve fauna biyoçeşitliliği; küresel iklim değişiminin etkileri; sucül ekosistemlerin ana sorunları ve biyoçeşitlilik kaybının nedenleri gibi konuları detaylındırdığına dikkat çekti ve bilimsel veriler ışığında sürdürülebilir stratejiler geliştirme ve bu stratejileri hayata geçirme yolunda önemli adımlar atıldığını söyledi.

200'ün üzerinde görülen istilacı türler biyolojik çeşitliliği etkiliyor.

TÜBA-Çevre, Biyoçeşitlilik ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu Yürütücüsü Prof. Dr. Mehmet Emin Aydın ise Ege Denizinin kıyı ekosistemleri, fitoplankton, zooplankton ve bentik topluluklar dahil olmak üzere çok çeşitli habitatlara ev sahipliği yaptığını hatırlattı ve "Kıyı şeridinde lagünler, deltalar ve tuzlu bataklıklar gibi habitatlar birçok kuş ve sucül canlı için önemli. Ege Denizi'nde 200'ün üzerinde yabancı tür rapor edilmiştir. İstilacı türler biyolojik çeşitliliği de etkiliyor. Habitat değişikliği, kirlilik ve aşırı kullanım deniz biyolojik çeşitliliğini tehdit ederken, iklim değişikliği bu zorlukları daha da artırıyor." dedi.

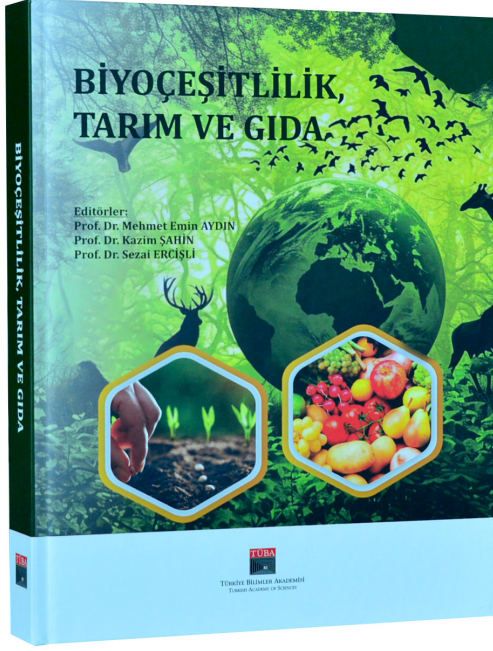
Ege ve Akdeniz'deki kentleşme, tarımsal genişleme ve turizmin gelişmesinin habitat kaybına neden olduğunu ve biyolojik çeşitlilik bütünlüğüne zarar verdiğini ifade eden Prof. Aydın deniz taşımacılığı, kıyı endüstrileri, atıklar ve plastiklerden kaynaklanan kirliliğin deniz ekosistemleri için riskler oluşturduğunu bildirdi. "İklim değişikliği bu baskıları daha da artırıyor, tür dağılımlarını ve ekolojik etkileşimleri bozuyor. Yeni kaynaklara olan talep, ormansızlaşmayı tetikliyor, arazi kullanım şekillerini değiştiriyor ve doğal yaşam alanlarını yok eediyor. Malzemelerin, yakıtların ve gıdaların üretilmesi ve işlenmesi, biyolojik çeşitlilik kaybının %90'ının ve tüm sera gazı emisyonlarının yarısının nedeni olarak karşımızda duruyor. Ege ve Akdeniz bölgesi çok çeşitli flora ve faunaya ev sahipliği yapan bir biyolojik çeşitlilik sıcak noktasıdır. Eşsiz coğrafi ve çevresel özellikleri, Ege'nin ekosistemlerini şekillendirmiştir. Bu biyolojik çeşitliliğin korunması, Ege'nin doğal kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini sağlamak, yerel, ulusal ve uluslararası paydaşların ortak çabalarını gerektirir." dedi.

DÜNYA BİYOÇEŞİTLİLİĞİNİ KAYBEDİYOR

Dünyanın son 60 yıldaki biyoçeşitlilik kaybına ilişkin TÜBA, "Biyoçeşitlilik, Tarım ve Gıda" adlı kitabıyla konuyu çok boyutlu ve multidisipliner bir bakış açısıyla ele aldı.

Dünyanın son 60 yıldaki biyoçeşitlilik kaybına ilişkin TÜBA, "Biyoçeşitlilik, Tarım ve Gıda" adlı kitabıyla konuyu çok boyutlu ve multidisipliner bir bakış açısıyla ele aldı.

TÜBA Asli Üyeleri Prof. Dr. Mehmet Emin Aydın ve Prof. Dr. Kazım Şahin ile TÜBA-Çevre, Biyoçeşitlilik ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu Üyesi Prof. Dr. Sezai Ercişli'nin editörlüğünü yaptığı eser; iklim değişikliğinin tarımsal biyoçeşitliliğe etkisi, hatalı su kullanımı, bilinçsiz gübre kullanımı, hatalı pestisit kullanımı, su ürünleri üretimi ve balık biyoçeşitliliği, geleneksel / yerel tohumlar, GDO ile tarımsal ürünlerde biyoçeşitliliği koruma yöntemleri gibi pek çok hayati konu başlığını detaylarıyla mercek altına alırken diğer yandan çözüm önerileri ve stratejileriyle karar alıcılara, bilim insanlarına ve araştırmacılara yol gösteriyor.

Konu hakkında konuşan TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker biyoçeşitliliğin öneminin özellikle canlı hayatı ve geleceği açısından büyük önem arz ettiğini söyledi ve insanoğlunun bilinçsiz faaliyetlerinin sonucu oluşan büyük kaybın; istilacı türlerin artışı, habitat kayıpları, aşırı kullanım ve kirlilik sonucu ortaya çıkan küresel ısınmayla daha fazla ivme kazandığını ifade etti.

Türkiye Dünyanın en çok biyoçeşitlilik kaybının yaşandığı Akdeniz havzasında yer alıyor.

"Küresel biyoçeşitlilik kaybı tarım arazilerinin turizm veya iskân amaçlı kullanımı, kuraklık nedeniyle arazi yapısında değişim ve göllerin yok olması gibi arazi kullanımında değişiklik, habitat kaybı ve parçalanma, doğal kaynakların aşırı kullanımı, kirlilik, istilacı yabancı türlerin artışı, iklim değişikliği dâhil olmak üzere çok sayıda tehditle karşı karşıya. Biyoçeşitlilik kaybı, farklı türlerin dünya çapında yok olmasının yanı sıra, belirli bir habitatteki türlerin yerel olarak azalmasını da içeriyor. Türkiye'nin Dünya genelinde en fazla biyoçeşitlilik kaybının yaşandığı Akdeniz havzasında yer alması biyoçeşitlilik kaybı yönünden oldukça kırılgan bir hale getiriyor. Küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliği, küresel biyolojik çeşitlilik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bazı araştırmalar, tarımın genişlemesi nedeniyle habitat tahribatının ve ayrıca yaban hayatının aşırı sömürülmesinin temel etken olduğunu, dolayısıyla biyoçeşitlilik kaybının en önemli itici güçleri arasında iklim değişikliği ile birlikte bunların olduğuna işaret ediyor." dedi.

Ayrıca Kanada'da düzenlenen COP15'te Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi'ne atıfta bulunan Başkan Şeker, Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi, gelecek nesiller için doğayı korumayı, iyileştirmeyi ve yeşil yatırımları teşvik etmeyi amaçlayan küresel hedefleri içerdiği bilgisini verdi ve 2030'a kadar küresel olarak kara ve deniz yaşamında bozulan ekosistemlerin yüzde 30'unun restore edilmesi hedeflendiğini belirtti.

BAŞKAN ŞEKER '15 TEMMUZ'DAN AKADEMİNİN ÇIKARMASI GEREKEN DERSLER'İ ANLATTI

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, 15 Temmuz'dan akademinin Çıkarması Gereken Dersler'' konulu söyleşide 15 Temmuz süreci ve FETÖ'nün ülkedeki yapılanmasına ilişkin değerlendirmelerde bulundu.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (ÇOMÜ) ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Çanakkale Bölge Müdürlüğünce düzenlenen, "15 Temmuz'dan Akademinin Çıkarması Gereken Dersler" konulu söyleşide yaptığı konuşmada, 15 Temmuz süreci ve FETÖ'nün ülkedeki yapılanmasına ilişkin değerlendirmelerde bulundu.

FETÖ'nün darbe girişimine işaret ederek, 15 Temmuz 2015'da Türk milletinin topyekün bir irade gösterdiğini hatırlatan Şeker, şunları kaydetti: "Sayın Cumhurbaşkanımızın çağrısıyla ortaya koyduğu iradeyle, vatandaşlarımızın, devlet başkanının bu davetine icabet ederek sokağa çıkmasıyla dünyaya örneklik teşkil edecek bir darbe önleme ve darbeye karşı durma mücadelesi başlamış oldu. Bu süreç aslında devletin ilgili birimlerince çok önceden tedbirler alınma çabası içerisinde yürütülmüş olan bir arka planı içeriyordu. Ama bu arka plan, darbe sürecini tetikleyen ve hızlandıran bir 'ne yapıyoruz? bizi bunlar ortadan kaldıracak' şeklindeki korkuyla darbe süreci devreye girmiş oldu." diye konuştu.

Beşeri sermayemizin sağlıklı ellerde yetişmesi için anne babalara daha dikkatli ve özenli olmaları gerektiğini tavsiye ediyorum.

Şeker, dünyada darbelerin tekil ve sadece kendi başına, kendi ülke vatandaşları tarafından yürütülmediği ve iyi organize edilmediğinin bir gerçek olduğunu

vurgulayarak, şöyle devam etti: "Bu darbe sürecinin paydaşları, bu yapıyla hareket eden başka ülkeler ve bu ülkelerin istihbarat örgütleriyle iç içe geçmiş olan bir ağdır. Bir dini küçük cemaat olarak önce risale talebesi veya nur cemaati diye tanımlanan yapıların içerisinde bir küçük fraksiyon olarak başlayan Fetullah Gülen hareketi, zaman içerisinde ortaya koyduğu farklı stratejilerle genişleme ve büyüme istidadı gösterdi. Bunu yaparken de sürekli devlet yanlısı ve devletle iç içe, devlete insan yetiştirme çabası içerisinde olan bir hizmet hareketi diye kendini tanımlayarak ağını örmeye başladı."

Şeker, FETÖ'nün çalışmalarına 1960'lı yıllarda başladığına işaret ederek, "Bu çalışmalar, Komünizmle Mücadele Derneği diye tanımlamış olduğumuz ve geçmiş dönemlerde CIA bağlantılı ve NATO bağlantılı yapılanmaların da bir parçası olan farklı adlardaki dernek ve benzeri çalışan yapılarla farklı ülkelerde, farklı disiplinlerde ve farklı insan gücüne sahip olan her bir yapının içerisinde bir şekilde temsilci ve sızma dediğimiz işlemi gerçekleştirerek kendine ait bir paralel yapılanma ortaya koymuş oldu." ifadelerini kullandı.

Söz konusu terör örgütünün yapılanmasının sadece Türkiye'de değil uluslararası alanda da olduğunu aktaran Şeker, şu ifadeleri kullandı: "Akademik camianın içerisinde bilimsel olmayan, bilimsel kisve altında kişilerin bulunduğunu ve bunların da etki ajanı olarak da aramızda dolaştığını bilmek gerekiyor. Memleketin selameti, beşeri sermayemizin sağlıklı ellerde yetişmesi için anne babalara daha dikkatli ve özenli olmaları gerektiğini tavsiye ediyorum. Ben babamdan aldığım, 'Oğlum bunlardan uzak durun, bunların ne halt olduğu belli değil' tavsiyesiyle büyüdüm. Ben İzmir'de kestane pazarında, Kemeraltı'nda esnafılık yapan bir babanın çocuğuyum, ilk nasihati babamdan almıştım. 'Uzak durun bunlardan. Bunların ne yaptığı belli değil' diye yıllar öncesinden beni uyarıyordu."

Söyleşiye ÇOMÜ Rektörü Prof. Dr. Cüneyt Erenoğlu, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Çanakkale Bölge Müdürü Tuncay Güven, akademisyenler ve çok sayıda kişi katıldı.

BAŞKAN ŞEKER AKADEMİDE FETÖ ETKİSİ HAKKINDA KONUŞTU

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, "İhanetin Anatomisi: Eğitim, Din ve Medya Bağlamında FETÖ" başlıklı programda "Akademi ve Eğitim Bağlamında İhanete Giden Sürecin İdeolojisi" hakkında konuştu.

İKÇÜ Fuat Sezgin Konferans Salonunda İKÇÜ Rektörü Prof. Dr. Saffet Köse'nin moderatörlüğünü yaptığı programda İKÇÜ Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Yasin Bulduklu "FETÖ'nün Medya Stratejisi ve 15 Temmuz gecesi Uluslararası Medya'yı, Doç. Dr. Bekir Emiroğlu ise "Örgütlü Duygu İstismarı ve FETÖ'nün Din Ticareti"ni anlattı.

TÜBA Başkanı Şeker, örgütün Fethullah Gülen tarafından uluslararası destekle kurulan ve yıllar içinde özellikle eğitim, iş dünyası, medya ve kamu kurumlarında geniş bir ağ oluşturan bir yapı olduğunu hatırlattı ve kendi ideolojisini yaymak, etkisini artırmak üzere çeşitli alanlarda faaliyet gösterdiğini söyledi. FETÖ'nün Türk akademisine maliyeti kapsamında 15 üniversite ve 1.125 öğrenci yurdunun kapatıldığını ve bu yurtlardaki öğrencilerin diğer devlet yurtlarına yönlendirildiğini belirtti. FETÖ ile ilişkisi olan akademik personelin temizlenmesi hedefiyle yapılan operasyonlar sonucu, 15 Temmuz sonrası 7 bin 257 akademisyen ve idari personelin kamu görevinden ihraç edildiği bilgisini verdi. Kapatılan üniversitelerde okuyan yaklaşık 60.000 öğrencinin diğer üniversitelere nakledildiğini ve bu süreçte öğrencilerin eğitim hayatında kesintiler ve adaptasyon sorunları yaşandığını bildirdi. FETÖ'nün üniversitelerdeki etkisinin akademik özgürlüğün

zedelenmesine ve bilimsel araştırmaların manipüle edilmesine neden olduğunun altını çizdi. Bu durumun, uzun vadede Türkiye'nin akademik itibarını zedelediğini ve bilimsel ilerlemesine engel olduğunu da belirten Şeker FETÖ'nün kariyer ve kadrolaşma stratejisini de detaylarıyla anlattı. Örgütün yurt içi ve yurt dışı faaliyetleri kapsamındaki çalışmalarından da bahsetti ve tüm bu sürece destek olan uluslararası ilişkiler ağı üzerinde de durdu.

Başkan Şeker şöyle devam etti: "FETÖ, eğitim kurumları, ticari faaliyetler, bağışlar ve medya aracılığıyla geniş bir finansal ağ kurmuş, bu kaynakları kara para aklama yöntemleriyle yasal görünüme kavuşturmuştur. Sivil Toplum Kuruluşları, Medya, Basın Yayın Faaliyetleri, Türkçe Olimpiyatları gibi etkinlikler, örgütün kamuoyunda olumlu bir imaj yaratmasına, uluslararası alanda meşruiyet kazanmasına ve finansal gücünü artırmasına hizmet etmiştir. Bu stratejiler sayesinde FETÖ, geniş bir etki alanı oluşturmuş ve faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu yapının deşifre edilmesi ve etkisiz hale getirilmesi, uzun vadeli ve kapsamlı bir mücadele gerektirmektedir. Gelecekte benzer yapılarla karşılaşmamak için dikkatli ve bilinçli olmak, eğitim ve hukuk sistemlerini güçlendirmek kritik öneme sahiptir." dedi.

TÜBA'NIN ENGELLİ BİREYLER İÇİN KÜLTÜREL MİRASA ERİŞİM EĞİTİM PROGRAMI

Engelli bireylerin kültür ve mirasa erişimini geliştirmeyi amaçlayan proje eğitim toplantısı için Bosna Hersek'te bulunan Başkan Şeker, erişilebilirliğin bir ayrıcalık olmadığını, temel bir insan hakkı olduğunu söyledi.

TÜBA'nın, Erasmus+ programının bir parçası olarak T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği (AB) Başkanlığı, Türkiye Ulusal Ajansı tarafından finanse edilen iNCLUSION ERASMUS+ KA220 HED Projesi eğitim toplantıları 22-25 Ekim 2024 tarihleri arasında Saraybosna'da gerçekleştirildi.

Proje paydaşı olan Balkan Müze Ağı (The Balkan Museum Network -BMN) ev sahipliğinde gerçekleşen ve engelli bireylerin kültür ve mirasa erişimini geliştirmeyi amaçlayan, 5 Avrupa ülkesinden uzman ve kurumları bir araya getiren proje toplantılarına TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Başkan Danışmanı Doç. Dr. Kevser Çınar ile Dr. Mürsel Doğrul katıldı.

Programın ilk gününde; paydaş kurumlardan Anadolu Üniversitesi'nden Engelliler Araştırma Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. İbrahim Diken, Araştırma Görevlisi Uğur Onur Günden ve Tezcan Çavuşoğlu, Otizmlili Bireyler İçin Eğitim ve Gelişim Desteği Derneği'ni temsilen (SOBE) Dr. Ümit Savaş Taşkesen, Öğretmen Şerife Küçükşantürk ve Öğretmen Cemre Gürel proje kapsamındaki eğitimler veren sunumlar yaptı. Stichting for Education on Agility Liberating Structures - SEALS (Hollanda) ve ARTIFACTORY (Yunanistan) gibi kurumların yanı sıra Balkan Müze Ağı üyeleri olarak Bosna Hersek Sanat Galerisi, Bosna Hersek Tarih Müzesi, Zenica Şehir Müzesi ve Kuzey Makedonya'dan Bitola Enstitüsü ve Müzesi eğitimlere katıldı. Saraybosna

Üniversitesi Felsefe Fakültesi öğrencileri de müze ve galerilerde erişilebilirlik konusunda bilgi ve deneyimlerini paylaştı. Katılımcılar, erişilebilirliğin farklı noktalarına odaklanarak bilgi ve deneyim alışverişinde bulunma ve Nisan 2026'da sona erecek 24 aylık bir girişim olan iNCLUSION projesi "Engelli İzleyiciler için Dönüştürücü Kültürel Deneyimler Yaratmak üzere HED Öğrencilerinin Yetiştirilmesi" konusundaki uygulanmaya devam etme fırsatı elde etti.

BMN Direktörü Aida Vežić, kültür kurumlarından miras koruyucuları ile yüksek öğretim kurumlarından öğrenciler ve personel arasındaki iş birliğinin iNCLUSION projesinin öne çıkan özelliği olduğuna dikkat çekti ve "Bu iş birliği, engelli bireylerin kültürel hayata katılımını sağlamak gibi ortak bir hedefe odaklanıyor. BMN olarak, müzelerin herkes için daha erişilebilir hale gelmesine yardımcı olmak adına 10 yılı aşkın süredir yürüttüğümüz çabalarımız devam ediyor." dedi.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker ise erişilebilirliğin bir ayrıcalık olmadığını vurgu yaparak bunun temel bir insan hakkı olduğunu bu kapsamlı deneyimi proje ortaklarıyla duyduğu mutluluğu dile getirdi. Ayrıca eğitimler boyunca edinilen bilgilerin çeşitli engelli olan bireylerin kültürel içeriğe daha geniş erişimini sağlamak üzere kendi kurumlarında uygulanacağını da söyledi.

TÜBA TEKNOFEST'İN BULUŞMA NOKTASI

TÜBA'nın da paydaşı olduğu TEKNOFEST Adana'da ziyaretçi sayısı 1 milyonu aştı.

Türkiye Teknoloji Takımı Vakfı (T3 Vakfı) ve T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ana yürütücülüğünde, Türkiye'nin önde gelen teknoloji şirketleri, kamu, medya kuruluşları ve üniversitelerin destekleriyle düzenlenen, TÜBA'nın da paydaşı olduğu Türkiye'nin ayakları yere basmayan, 10. kez düzenlenen Uzay ve Teknoloji Festivali (TEKNOFEST) 2-6 Ekim 2024 tarihleri arasında Adana'da gerçekleştirildi.

Teknoloji ve bilimin tükenmeyen enerjisi TEKNOFEST

İlki 2018'de gerçekleştirilen TEKNOFEST; teknoloji yarışmaları, hava gösterileri, konserler, çeşitli konularda gerçekleştirilen söyleşi ve etkinlikler gibi birçok faaliyete ev sahipliği yaparak toplumda teknolojiye olan ilgiyi artırmayı ve Türkiye'nin teknoloji üreten ve geliştiren bir topluma dönüşmesi konusunda farkındalık oluşturmayı hedefliyor. Yüz binlerce gencin hayallerini gerçekleştirmesi için TEKNOFEST kapsamında çeşitli disiplin ve kategorilerde teknoloji yarışmaları düzenlendi.

Geçtiğimiz yıl İstanbul, Ankara ve İzmir'de düzenlenen ve 4,5 milyondan fazla teknoloji tutkununu buluşturan 7. yılındaki TEKNOFEST, Adana Şakirpaşa Havalimanı'nda ziyaretçi sayısı 1 milyonu aştı. Teknolojinin gelişimine paralel olarak her yıl bir önceki yıla göre daha fazla yarışma kategorisinin açıldığı ve "Teknoloji Geliştiren ve Üreten Bir Türkiye" hedefiyle Türkiye tarihinin

en büyük ödüllü teknoloji yarışmalarının düzenlendiği TEKNOFEST'te yarışmacılara 30 milyon TL ödül ve 55 milyon TL'nin üzerinde malzeme desteği sağlandı. TEKNOFEST 2024 kapsamında 49 ana kategori, 127 alt kategoride düzenlenen TEKNOFEST Teknoloji Yarışmaları'na bu yıl başvuruda bulunan 790 bin takım ve 1 milyon 650 binden fazla yarışmacı en iyisi olmak için mücadele etti.

Türkiye'nin otomobili TOGG'un ilk sedan modeli T10F, ilk kez TEKNOFEST Adana'da vatandaşların beğenisine sunuldu. Türk Havacılık ve Uzay Sanayii (TUSAŞ) tarafından milli imkanlarla geliştirilen delta kanat yapısındaki ANKA III ve Bayraktar TB3 halka açık ilk uçuşunu TEKNOFEST Adana'da gerçekleştirdi. TEKNOFEST Teknoloji Yarışmalarında dereceye giren takımlar ilk kez TEKNOFEST Şampiyonlar Ligi'nde yarıştı; birincilik ödül MCT Sensor Merkutech 21'e, ikincilik ödülü ITU RAKE'e, üçüncülük ödülü ise PSİKOD'a verildi. TEKNOFEST'te katılımcıların "Çanakkale ruhu"nu yaşayabilmesi için ilk kez "Zaferin İzinde: Çanakkale Dijital Deneyim Alanı" oluşturuldu. İnsansız hava araçlarından yapay zekaya, otonom sistemlerden uzay teknolojilerine kadar çok sayıda alanda projelerin sergilendiği festivalde çocukların festival coşkusunu yaşaması için başlatılan "Bir Çocuk Gelsin Bir Uçağa Dokunsun" projesine katılan 40 bin öğrenci de yer aldı.

Yarınlarımıza giden yolda bir an bile durmayacak, duraksamayacağız.

TEKNOFEST'in kapanışında konuşan Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mehmet Fatih Kacır şunları söyledi: "Millî Teknoloji Hamlesi'ne bir seferberlik ruhuyla sahip çıkacağız. Ateş çemberine dönmüş bir coğrafyada ülkemizi huzur ve istikrar adasına dönüştüren kazanımlarımızdan asla taviz vermeyeceğiz."

TEKNOFEST'te Türk milletinin iradesinin sarsılmaz olduğunun bir kez daha görüldüğünü aktaran Bakan Kacır, "Allah'ın izniyle, bu milletin bileği bükülmez. Müreffeh yarınlarımıza giden yolda bir an bile durmayacak, duraksamayacağız. Bu duygularla, TEKNOFEST yarışmalarına katılan, Millî Teknoloji Hamlesi kahramanı gençlerimizi yürekten kutluyorum. Anne, babalarının, öğretmenlerinin ve bizlerin göğsünü kabartan, iftihar kaynağımız TEKNOFEST kuşağını tebrik ediyorum. Tüm paydaşlarımıza TEKNOFEST'in düzenlenmesine sundukları katkılar için şükranlarımı sunuyorum" dedi.

TEKNOFEST, bir dönüşüm, bir umut hareketidir.

T3 Mütevelli Heyeti Başkanı ve TEKNOFEST Yönetim Kurulu Başkanı Selçuk Bayraktar ise; TEKNOFEST, bir dönüşüm, bir umut hareketidir. Karanlığa karşı sesini yükselten, adaletsizliklere karşı duran, teknolojiyi insanlığın yararına kullanacak olan bizleriz. Bize layık görülen makus talihin, kaderimiz olmadığını, dünyaya sizler göstereceksiniz. Dünyanın geleceğine sizler yön vereceksiniz. Teknolojiyle insanlığı birbirine yakınlaştıracak, daha merhametli, daha hür ve daha adil bir dünyayı sizler kuracaksınız." dedi.

TÜBA standı bilimin buluşma noktası oldu.

Bilim ve düşünce, bilim tarihi başlıklarında yayımlanan eserler, etimolojik sözlük ve millî mücadele tarihi eserleri, Türk İslam Bilim Kültür Mirası Dizisi, TÜBA üyesi bilim insanlarının yaşam öyküleri, Akademi'nin faaliyetlerine ilişkin süreli yayınlar, kültür envanteri çalışmaları, arkeoloji ve eğitime dair hakemli dergiler bilim meraklılarının ufkunu açmak için TÜBA standında ziyaretçilerini ağırladı.

Bilim ve tarih arasındaki tünel "İslam Bilim Tarihi Müzesi"

TÜBA Şeref Üyesi Prof. Dr. Fuat Sezgin'in T.C. Cumhurbaşkanlığı, Millet Kütüphanesi ve İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı (İBTAV) tarafından hazırlanan İslam Bilim Tarihi Müzesi, Müslüman bilim insanlarının icatlarına ait modellemeleri her yaştan ziyaretçinin ilgisine sundu. Geçtiğimiz yıllarda da TÜBA standında 7'den 70'e tarih ve bilim meraklılarının dikkatini üstüne çeken müze, "Fuat Sezgin'in Doğumunun 100. Yıl Dönümü UNESCO İş Birliğiyle Kutlanması" kapsamında bu yıl daha da zenginleştirilmiş olarak yine ziyaretçilere açıldı. El-Cezeri'nin küre ve düzlem üzerinde verilen üç noktadan bir dairenin merkezini belirlemek için icat ettiği alet, Resuli Sultanı Melik el-Eşref'in pusulası, İslam Astronomu El- Hucendi'nin usturlabı ve daha pek çok modelleme çok yakından görüldü.

TÜBA Şeref Üyesi Prof. Dr. Esin Kahya

“Bilim formasyonuna sahip olmadan bilimi anlayamazsınız.”

“Aldığım eğitim ve verdiğim dersler hep devlet desteğiyle oldu. Sonunda devletim bana TÜBA üyeliğini layık gördü.”

Röportaj ve Fotoğraflar: Asiye Komut

1960 yılında Ankara Üniversitesi (AÜ) Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi (DTCF) Felsefe Bölümüne giren ve 48 yıl boyunca eğitim almaktan ve eğitim vermekten usanmayan bir bilim insanı Prof. Dr. Esin Kahya. Öğrenmek için dünyaya gelenlerden... Bitmeyen merakı ve anlama hevesini, kurduğu her cümlede, özenle seçtiği her kelimede fark etmemek mümkün değil. “Esin Hocadan köklerinden başlayarak bugüne değin sürdürdüğü ve bilim üzerine kurduğu yaşam yolculuğunu dinledik. “Bilimi Aydınlatanlar” röportajlarımızın konuğu Prof. Dr. Esin Kahya’nın anlattıkları, ardından gelen bilim insanlarına tam bir rehber niteliğinde...

■ Sayın Hocam, nasıl bir aileye, iklime doğduğunuzla başlayalım isterseniz?

1941 yılında, Ankara’da, bugün Hacettepe Üniversitesi’ne çok yakın bir mevkiide dünyaya geldim. Doğum yılım malesef 2. Dünya Savaşı yıllarına, zor yıllara denk geldi. Fakat aynı zamanda insanların iletişim içinde olduğu, birbirini desteklediği, komşuluğun hâkim olduğu bir dönemdi. O dönemde doğduğum için kendimi şanslı hissediyorum.

Annem de Ankara’da, dedemin ikinci eşinden dünyaya geliyor ama şunu özellikle belirtiyim; Ankara’da çoklu evlilik yokmuş o zaman, ayıpmış da. Dedem eşi öldükten sonra anneannemle evlenmiş. Annemin biri öz, ikisi ise dedemin ilk eşinden iki erkek kardeşi varmış. Küçük dayım bir buçuk, annem üç buçuk yaşındayken dedemin savaşa gitmesiyle anneannem kendi çocuklarından ayırmadıkları üvey çocuklarıyla birlikte toplam dört çocuğa hem anne hem baba olmuş. Mizacı da biraz sertmiş. Tarladan çalışan işçilerin, evin idaresinin yükü, çocukların sorumluluğu velhasıl bütün ailenin yükü 21 yaşındaki anneanneme kalmış. Sözünü dinleten, otoriter ama aynı zamanda çocuklarına karşı sevecen bir insandı. Tarlada çalışacak insana ihtiyaç varmış. Fakat akrabalarımızın komşularımızın hemen hepsi savaşa gittiği için doğudan gelen insanlar çalıştırılıyordu. O dönemde savaş şartları dolayısıyla da tek çeşit yemek veriliyormuş işçilere. İşçilerin başındaki adam bir gün anneme gelip “Erken kabak, akşam kabak, şu kabalardan yediği naneye bak” demiş. Anneannem 22 yaşında elini beline koyup, o iri yarı adama “Ben 4 çocuklu bir hanımım, benim kocam sen burada kabak yiyesin diye Çanakkale’de savaşıyor, yemeği beğenmiyorsan defol git.” deyince, adam hiç sesini çıkarmadan gitmiş. Çok akıllı ve otoriter bir insandı. Bahsettiğim işçilerin çalıştığı tarla bugünkü Kurtuluş Parkı...

■ Birbirine bağlı bir ailede mi büyüdünüz? Ailede kadınlar hep güçlü karakterler miydi?

Biz 3 kardeşiz, bir ablam ve küçük erkek kardeşim var. Annem büyükannemin bir küçük modeliydi, sevecen ve sert bir insandı. Büyük dayılarım annemden akıl alırlardı. Ben de neden ona akıl danıştıklarını sorduğumda “Bizde adet böyledir; aileye danışılır, danışırken bir kez daha düşünürsün, doğru karar vermekte daha rahat olursun.” derdi. Annem benim hiç bir şeyeime karışmazdı, ben de biraz otoriterdim galiba. Benim liseye gitmemi istemedi, hatta bir an evvel bir akrabamızdan birisiyle evlendirmek istedi. Çünkü ablam liseye gidiyordu, benimse enstitüye gitmemi istiyordu. Halbuki o zaman kadar nakış bile işlememiştin. Annemin istediği şeyi yapıyordum ama diğer parçayı yapmak istemiyordum. Belki çok yaramaz bir çocuk değildim ama ailem bana istemediğim herhangi bir şeyi yaptırmadı. Ya da yaptıramadı da diyebiliriz.

Babam berberdi ama eski berberler, hem sünnetçi hem cerrah gibidir. Mesela deri hastalıkları, saç dökülmesi gibi sorunları tedavi ederdi. Eskiden berberler yarı hekim gibiydi. Çok sakın, sessiz, her şeye karışmayan, daha çok dinleyen, çevresinde sevilen bir insandı.

■ Nasıl bir çocuktunuz?

Neredeyse hiç sokağa çıkmazdım, ablam arkadaşlarına giderdi, ben evde kalırdım. Çok sakın bir çocuktum. Sokakta nasıl oynanır? İnsanlarla nasıl iletişim kurulur? Bilmiyordum. 4 yaşında okumayı öğrendim, okumayı çok seviyordum. Apartmanımızdaki kiracımız Hüsnü Bey Amcaya gidiyordum. Mısır’da ve sonra Suriye’de görev almış zamanında, Şam’da evleri varmış. Cumhuriyet ilan edilince evlerini satmalarına bile müsaade etmemişler ve Türkiye’ye dönmüş o da. Senede bir kere Suriye’ye giderlerdi. Bana ilk tıraşım, bebeğim Hüsnü Bey Amca’nın Şam’dan hediyesidir. 70 yaşındaydı Hüsnü Bey Amca, ben de 5. sokakta oynamak yerine onun bana verdiği Mısır’la ilgili kitapları okuyordum, 6 yaşındayken bana parça parça Arapça okumayı ve yazmayı öğretti. Ne sorsam bana sıklıkla cevap verirdi. Bana İslamiyet öncesi, klasik Mısır’ı anlatırdı.

■ İlkokula nerede başladınız?

Mehmet Akif Ersoy’un evine çok yakın olan Ankara Dumlupınar İlkokuluna 6 yaşındayken başladım. Bir daha da çıkamadım okuldan. Okul bana yabancı gelmedi çünkü ablamdan aşinaydım. Hem belli bir bilgim de vardı. Annem beni giydirdi ve tek başıma yolladı. Karşı komşumuzun oğluyla aynı yaştaydık, annesiyle birlikte geldi okula ve beraber sıraya oturdular. Ertesi gün de yine annesiyle geldi ve ben güldüm. 3. gün tek başına geldiğindeyse çok ağladı. “İnsan okula gelince ağlar mı?” dedim, çok garip gelmişti bana. Okula gelmek değil, evde oturmak istiyordu, ben de kendimce teselli ettim onu.

■ Ben büyünce ne olacağımı diye düşündünüz mü hiç?

İlkokul ve ortaokulda ve belki lisede de alçı kalıpları döküp yontuyordum ve hep heykeltıraş olacağımı düşünürdüm. Sokakta oynamıyordum ki, kitaplarla,

dergilerle geçiyordu günlerim... Elizabeth’in kraliçe olduğu tarih 1954’tür. Bilirim çünkü sürekli bir şeyler okuyan bir çocuktum. Heykelleri, sanatçıları okuduğum mecmualarda görüyordum... Resmim hala çok güzeldir. 10 yaşındayken anneme artık dergi değil de kitap okumak istediğimi söyledim. Savaş sonrası kitap almak zordu, zaten istediğini de bulamıyordun. Annem Milli Kütüphane’ye benim adıma üye oldu. 18 yaşını doldurmamaya üye olamıyordu kütüphaneye. Bana oradan çok sayıda klasik eser getirdi. İlkokuldan sonra Cebeci ortaokuluna devam ettim

■ Lisedeyken üniversitede ne okuyacağınıza karar vermiş miydiniz?

Lisedeki felsefe öğretmenimiz bizi resim yapmaya teşvik etti. Kıbrıs olayları vardı o dönemde, Kıbrıs’a destek olmak için öğretmeniz bize Kıbrıs portakalının şöhreti dolayısıyla portakal ağaçlarının altında insanların da olduğu resimler yaptırdı. Hatta daha sonra Pierre Auguste Renoir gibi ressamı kopyalamaya başladım, çok da güzel oldular. Öğrendim ki hala kız lisesinin duvarlarında benim resimlerim varmış, “Senden daha iyisi gelmedi mi acaba?” diyor arkadaşlarım bana. Bu yüzden anneme “Mimarlık Fakültesine gitsem nasıl olur?” dedim ama Ankara’da yoktu. Annem Ankara’da bir okul seçmemi istedi.

■ Sizi felsefe okuma kararına götüren neydi?

Lisede kimya hocam ve ortaokulda da tarih hocamdan çok etkilendim. Hocamın eşi AÜDTCF’de hocaydı. Atatürk’ün evini tasarlamışlardı. Bundan çok etkilenmiştim. Bu yüzden bir hafta okula gelmemişti. Düşünsenize ülkemizin kurucusunun evini yapan bir insanın öğrencisi olmak muhteşem bir şey. Atatürk’ü çok seviyorum. O benim dedem diyorum, e nasıl oluyor diye sorduklarında ise “Benim fakültekteki hocama babam gözüyle baktığıma göre, benim hocamı Amerika’da Atatürk okutmuş o zaman Atatürk benim dedem.” derdim. Ben eğitim görmüşsem, kendi paramı harcıyorsam ve kimseye ihtiyacım yoksa bütün bu hakları bana veren Türkiye Cumhuriyeti. Bir adamın 3. eşi olmadan istediğim okula gidebilmek... Erkekler öğrenmeyi, bilgi edinmeyi sever sevmeyiz; elbette sevmeliler ama kadınlar yüzde yüz sevmeliler. Ayaklarımızın üzerinde duruyorsak eğer, bunu kime borçluyuz? Bir de benim hocamı okutmasaydı, böyle bir insanın öğrencisi olmasaydım acaba TÜBA Üyesi olacak mıydım? Değil mi?

Ayrıca lisedeki felsefe hocamız bizi çok sahiplenmişti ve çeşitli üniversitelerden bazı hocaları Ankara Kız Lisesi Konferans Salonunda bize bilgi vermeleri için davet etmiş; istediğimiz soruları sorabileceğimizi söylemişti. Bu hocalardan en çok Almanya’da eğitim görmüş olan dünya tatlısı Nusret Hızır’ı sevmiştim. Konusuna çok hâkimdi. Şimdi öyle hocalar yok; en az 4-5 dil biliyorlardı. Ben, üniversitedeyken de felsefe bölümüne çok fazla yabancı hoca misafir olarak gelirdi ve mütercim yerine Fransızca, Almanca, İngilizce bilen Nusret Hoca çağırılırdı. Çok da güzel bir Türkçesi vardı. Müziği çok severdi, son yılların felsefesini anlatırken, klasik eserleri dinletirdi bize. Sanatı bilmeyen felsefeyi kavrayamaz derdi.

■ İnsanlar o dönemde yaptığı bilimi yaşıyorlardı...

Öğretim üyeleri iyi yetişmişlerdi. Diploma değil, alan önemliydi; alana hâkimiyet öncelikliydi. Nusret Hocanın diplomaya ihtiyacı mı vardı? Birkaç dil biliyordu, bazı gazetelerde konser değerlendirmelerini gördüm. İyi bir müzik eleştirmeniydi. Lisedeyken en iyi derslerimden biri de felsefeydi ve Nusret Hoca'yla lisede karşılaşmak bana yol gösterdi diyebilirim.

■ Üniversiteye nasıl girdiniz?

O dönem üniversite sınavı yoktu. Annem ve babam bu konuya hiç karışmadılar. Onların dediğini yapmasam da, kendi yaptığımı, seçtiğim her şeyde başarılı olduğumu gördüler. Enstitüye gitmemi istiyordu. Ben de halamın kızına nüfus cüzdanımı götürdüm ve onunla gidip kayıt yaptırarak. Annem sınıfta kalırsam, ya da kötü not getirirsem beni okuldan alacağını söyledi, iftihara geçtim. Baktılar ki ben başarılıyım, sonra karışmadılar. Hüsnü Bey Amca'yla konuştum ve birlikte AÜ DTCF'ye gittik. Kemal Aytaç Bey, Nusret Hocanın asistanıydı, kapısını çaldık “Bizim kızımız Felsefe Bölümüne kaydolmak istiyor.” dedi Hüsnü Bey Amca. Hocalarım senelerce “Deden ne yapıyor?” diye sordular, ben de Hüsnü Bey Amca dedem değil demedim, dedem gibi beni sahiplendi ve eğitti, daha ne isterim.

■ Hocalarınızla ilişkiniz nasıldı?

Üniversiteye gittiğimde Hocalarımız herkese hangi klasik eserleri okuduğunu soruyordu. Stendal'ın Kırmızı ve Siyah'ını, ya da Voltaire'i kimse okumamış! “Madem bilmiyorsunuz neden felsefeyi seçtiniz?” diye soruyordum. Hocalarımız bize sene içinde çok yardım ederlerdi. Mesela Mübahat Hocanın kitaplarıyla okudum. O dönem fotokopi falan yoktu; kitap sayısı belli... Mübahat Hoca bana felsefe tarihi kitaplarını verirdi, ben de onları 2'şer gün kalacak şekilde arkadaşlarımla paylaşırdım. Sınav sabahı kitapları teslim ederdim. O dönem kıskançlık duygusu da yok. Kardeşlikten öteydi ilişkilerimiz. 16 kişilikti sınıfımız, 2. sınıftan sonra ihtisas grubu ayrılıyordu. Ben bilim tarihi ve felsefe tarihi ağırlıklı tarih kürsüsündeydim, 4 kişiydik. Ben Historik Kürsüyü seçtim. Başkanı Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'ydı. Atatürk'ün yönlendirmesiyle Aydın Bey dünyada ilk bilim tarihi doktorası yapmış olan kişiydi. Benim mezuniyet tezim olan evrim teorisini ondan aldım. Şimdi bile uzman birisi tezimi okusa çok beğenir, çünkü o tezi hazırlayabilmek için fen fakültesinde evrim derslerine devam ettim.

İkinci sınıftan sonra bilim-felsefe tarihi seçenler bilim dalı seçmek zorundaydı. Ben biyolojiyi seçtim; zooloji, botanik, genel biyoloji, genel jeoloji aldım.

Mezuniyet sınavına o dönem giren tek öğrenciydim çünkü diğerlerinden sömestrelere farklıydı, her birimiz farklı dönemlerde mezun olduk. Mezuniyet için önce yazılı sonra da sözlü sınava girdik. Benim sözlü mezuniyet sınavımda klasik dilim Arapça olduğu için Arapçadan bir hoca ile Aydın Sayılı, Sevim Tekeli, Mübahat Küyel ve Arapça Hocamız Şevkiye İnalçık vardı.

Saat 9.00'da başladık, sohbet ediyorlar ve arada da bana soru soruyorlardı. Saat 13.00'e kadar toplam 4 saat süren bir sınavla mezun oldum.

■ Mezuniyetten sonra?

Milli Eğitim Bakanlığına (MEB) müracaat ettim. Mezun az olunca kıymetin artıyor tabii, bana bir liste verdiler ve “Nereyi istiyorsun?” diye sordular. Listede Mersin, Adana, Çorum vardı. Ben Çorum'u seçtim, Mersin'den gelen bir lise müdürü yılladır öğrencilerinin felsefe dersi görmediğini, kendi evini ücretsiz bana vereceğini, ailenin bir parçası olacağını söylüyor beni Mersin'e gitmem için ikna etmeye çalışıyordu. “Mersin çok uzak, ailem Ankara'da, hafta sonları Ankara'ya nasıl geleceğim” dedim. Nihayetinde Çorum'a tayinim çıktı, resmi yazım geldi, ama AÜ DTCF'de bilim tarihi kürsüsünde asistanlık sınavı açıldığını duyunca doktoramı yapmak istediğim için, sınava girdim. O dönemde yüksek lisans yoktu. Ben sınava girdim ve başarılı oldum. Artık Aydın Sayılı'nın doktora öğrencisiydim ve asistandım. Aydın Hoca'nın yaşamı boyunca sadece 3 doktora öğrencisi oldu. Bu, kendisinin doktora eğitimini ne kadar ciddiye aldığını gösteriyor aslında. Ben asistan oldum ve bununla birlikte 30 saat dersim oldu. Aynı yıl Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinde anatomi derslerine devam etmeye başladım. Bir tıp fakültesi öğrencisi gibi, onlar ne yapıyorsa hepsini yaptım.

■ Tıp eğitimi sizin için zor oldu mu?

Ben tıp öğrencilerinden daha çok çalışıyordum ve notlarım onlardan daha iyiydi. Bu yüzden vize tarihlerini benden saklıyorlardı, değiştiriyorlardı. Her akşam ben kütüphanede çalışırken yanıma gelen öğrenciler “Nasıl-sınız?” diye sorup sonra gülüşerek gidiyorlardı. “Bak işte söylemedik, girsin de görsün” diyorlar içlerinden herhalde. Bir defasında diseksiyon sınavı vardı, 20 tane spesimen koymuşlardı. Zilli sınav derlerdi, çünkü 1 dakika sonra zil çalınca diğer spesimene geçiyorduk, yani oturup düşünecek vaktimiz yoktu. Spesimen, örnek demek. Yani çalıştığımız bölgeden bir örneği koyuyorlardı. Elimizdeki föyde işaretli olan yerin latince adının yazılması istenirdi, bizden. Çok iyi hazırlanmak gerekir ki sordukları Latince adı hemen bilelim. Fakat gelin görün ki, sınav tarihini bana söylemedikleri için ben de bir gün bu durumu hoca'ya şikâyet ettim. Benim için başarılı olmak çok önemliydi,

çünkü ben doktora öğrencisiyim. Tıp Fakültesi öğrencileri belki 3 kez de sınava girebilirdi, ama Aydın Sayılı Hoca beni önerirken İhsan Doğramacı'yı referans göstermiş, benim hocama karşı sorumluluğum var.

■ Aydın Hoca belli ki size çok güveniyormuş...

Hiç bilgisi yokmuş gibi görünürdü Aydın Hoca. Her hareketi dikkatle takip ederdi. Hiç belli etmez hep belli bir mesafe koyardı. Mesela ben yurt dışındayken ailemi sürekli ziyaret edermiş fakat ben Ankara'dayken hiç bize gelmemişti.

■ Doktora süreciniz nasıl gelişti?

Doktorada ilkin tezi vermek gerekiyordu; alanla ilgili hocalar verdiğimiz tezi değerlendirip, eğer onaylarsa, jüri raporları değerlendirerek, adayın sözlü sınava girmesine karar veriyordu. Ardından tez savunmasına giriliyordu. Ben o dönemde aldığım derslerden bir buçuk saatlik bir sözlü sınava da girdim. Hem klasik dil -tarih ağırlıklı- hem de Arapçadan sınava tabi tutuldum. Yardımcı ders olarak; Yunanca, Latince ya da Farsça dillerinde hangisini seçtiysek, onun sınavına da girerdik. Fakülte, asistanları sırayla yurt dışına yolluyorlardı, benim de sıram gelmişti. Başvurumu yaptım ve İngiltere'ye gittim. Kıbrıslı bir aileyle yaşadım, çok hareketli bir evdi. Evdeki trafikten rahatsız oldum ve İtalya'dan göçen İngiliz bir ailenin yanına taşındım. İlk olarak 6 ay kadar dil kursuna gittim ve belli bir konuda doçentliğe hazırlanmak üzere çalışmaya, malzeme toplamaya başladım. O dönemde üniversitenin de bir parçası, aynı zamanda ilaç firması da olan tıp tarihi enstitüsü gibi olan Welcome Institute'ü keşfettim. Oraya devamlı gidince karşılaştığım araştırmacı benden kütüphanedeki Türkçe kitapların tasnifinde yardım istediler; Türkçe, Arapça ve Farsçayla bağlantılı, kütüphanedeki tasnif konusunda destek verdim. Sonra da bana kütüphanede küçük bir oda vermeyi teklif ettiler, para almadım. Yardıma karşılığında da tezimle ilgili ihtiyaçlarımı gidermeyi önerdiler; İtalya ve Fransa'dan doçentlik tezimle ilgili malzemeyi getirttiler. Benim sürem bir yıldı, gittikten altı ay sonra İngiliz hükümetinin burs sınavlarına girdim ve bir yıl daha İngiltere'de kalmaya hak kazandım. Doğu dilleri uzmanı bir Mısırlı uzman memleketine dönüyordu onun yerine bana tıp tarihi enstitüsünde uzman olarak kal, haftada bir kez tıp tarihi ile ilgili Londra Üniversitesi öğrencilerine konferans ver, lojman da verelim ücretsiz kalırsın dediler. Bu dönemde Cambridge Üniversitesi'nde felsefe bölümü derslerine de devam ettim. Sabah trenle gidip derslerime girip, yine trenle Londra'ya dönüyordum.

■ Türkiye'ye dönmeye nasıl karar verdiniz?

Türkiye'ye dönüşüme kısa süre kala, Paris Üniversitesi'nde sanat tarihi hocası Fransız ev arkadaşım yaz tatili eğitimi için gelmişti ve ülkesine gidecekti. Bana Fransa'ya gidersem kendisinde kalabileceğimi söyledi. Dönüşüme 6 ay kala Bibliothèque Nationale'de bilim tarihi konusunda araştırma yaptım. Paris'ten Londra'ya dönüşümde Londra Üniversitesi'ndeki teklifi de değerlendirerek 6 ay daha kalmak istediğimi söyledim. Uzatmak istiyordum çünkü

üniversiteyle bağlantımı kaybetmek istemiyordum, bu imkânı değerlendirmek ya istiyordum. Bana ihtimam gösteriyorlardı. O sıralarda Uluslararası Bilim Konseyi'nin üyesi de olan Aydın Hoca Londra'ya geldi ve yapmak istediği bir takım şeyler vardı; ben de kendisine istediklerini onun için yapabileceğimi söyledim. Hoca sonra ülkeye döndü ama benim orada bir süre daha kalma niyetimde olduğumu anladı. Doçentlik tezimle ilgili her şeyi toparlayıp ondan sonra dönmek istiyordum. 6 ay daha süremi uzatmak istediğimi kendisine yazdım. O da bana "Bilim Türkiye'de yapılır" şeklinde bir mektup gönderdi.

■ Doçentlik süreci o dönemde oldukça zorluydu...

Evet, yaşadığımız döneme göre gerçekten öyleydi. Türkiye'ye döndükten sonra doçentlik tezimi topladım ve başvurumu yaptım; İngilizce ve Arapça dillerinden sınava girdim. Bu sınavları geçtikten sonra tezimi teslim ettim ve 6 ay sonunda bilim sınavına girdim. Konumla ilgili bir Türkçe metin verdiler onu güzel bir İngilizceyle ifade etmemi istediler. Gözümün nuru olan doktora tezimi doçent olduktan sonra ilk olarak Türkçe yayımladım. Anatomiye çok sevdim, yazarken yeniden anatomi derslerine girip çıktım, yeniden diseksiyon yaptım... İslam Araştırmaları Vakfı'ndan İngilizceye çevirdiğim takdirde tezimi yayımlayacaklarına dair bir teklif geldi, ben de meni İngilizceye çevirerek, Pakistan'a gönderdim.

■ Pek çok üniversitede ders verdiniz...

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 12 yıl tıp tarihi dersi, Gazi Üniversitesi'nin kuruluş döneminde Felsefe Bölümünde ve Tıp Fakültesinde 2 yıl, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Felsefe Bölümünde ve bütün bölümlere açık olan genel bir bilim tarihi dersi verdim. Aldığım eğitim ve verdiğim dersler hep devlet desteğiyle oldu. Sonunda devletim bana TÜBA üyeliğini layık gördü. Daha önce TÜBİTAK Bilim Hizmet Ödülü'nü Cumhurbaşkanının elinden aldım, benim için çok önemli ama gerçekten büyük bir motivasyon...

■ Türkiye'nin siyasi olarak en gergin dönemlerinde DTCF'de öğretim üyesiydiniz, pek çok şey yaşandı. Sizi zorlayan durumlar oldu mu?

Ben içe kapanık bir insanım, özel hayatım ya da çalışma hayatımla ilgili sorunlarımı başkalarıyla paylaşmaktan hoşlanmam. Elbette pek çok şey yaşandı; bir araştırma için İstanbul'daydım. Sosyoloji Bölümünden Nihat ve Kemal Beyler aradı, çok da sevdiğim büyüklerimdi. Malatya İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesine dekan olarak tayinimin çıktığını öğrendim. Malatya'da hiçbir şey yok o dönemde, idarecilik kadar da nefret ettiğim bir şey yok. Peki ben orada ne yapacaktım? Ders veremeyecektim. Ben kendimi, dolayısıyla neye yatkın olduğumu biliyorum. O güne kadar idareci olarak deneyimim yoktu. Kimseye ne yapıp ne yapmayacağımı sormak istemem. Ben felsefeciyim, orada düşündüğümü söylersem sorun olur muydu? Yöneticilerin siyasal ya da hukuk alanında çalışanların yönetici olması çok daha doğrudu. Dönemin İnönü Üniversitesi Rektörü Nihat Nirun beni her hafta sonu uçakla Ankara'ya yollayacağını

söylüyordu. Teşekkür ettim, bana akıl verdiniz, destek oldunuz ama ailemi bırakıp bir yere gidemeyeceğimi söyledim. Annem ve babamın rahatsızlığı gerekçesiyle gitmedim, gitmediğim için bana kadro vermediler. Doçent olarak DTCF'ye dekan yardımcısı olarak tayinim çıktı. İlla bir idarecilik olacaktı, ona da artık itiraz edemedim. O sene bizim fakültenin kuruluşunun 50. yıl dönümüydü, 1986 yılıydı. Çok güzel bir organizasyon gerçekleşmesini sağladım. Temsiller, oyunlar, şiir günleri gerçekleştirildi. Dönemin Cumhurbaşkanlığı Kenan Evren'i fakültemizde ağırladık. Kutlamalardan kısa bir süre sonra, dekan yardımcılığı istifa dilekçemi verdim. Çünkü sabah 7.30'da okula gidiyor, olay çıkmasın diye sınıfları geziyordum. DTCF sakın bir okul değildi, çok olaylı bir fakülteydi.

■ Peki profesör kadrosunu nasıl aldınız?

Hacettepe Üniversitesi'nden bazı arkadaşlar kadro alamamıştı; bana da haber verdiler. TBMM'den bu konuda destek verecek birkaç milletvekili ile görüştiklerini söylediler. Hatta onlar da doçentliğe hak kazanmış ama kadrolarını alamıyorlarmış ve benim durumumda olan 30 civarında akademisyenle istersem birlikte hareket edebileceğimi söylediler. Ertesi gün Meclis'e gittik, dönemin Milli Eğitim Bakanı bütçe görüşmelerinin olduğunu söyledi, sanırım o dönemde Meclis Başkanı da kadro bekliyormuş, o arada bir şekilde profesör kadrolarımızı çıkarmayı başardık. Milli Eğitim Bakanı ve Meclis Başkanı desteğiyle oldu. Tayin ettiğimiz yere gitmezseniz herhangi bir kadro alamazsınız diyerek bizi zor durumda bırakan Kenan Evren'i asla affetmiyorum.

■ Toplam kaç kitap oldu yazdığınız?

24 basılı kitabım var sanırım. Şu an klasik dönemden bir çalışmam var. Erken dönem Milattan önce 300 yılları, Anadolu ağırlıklı bir kitap çalışmam var.

■ Bir bilim tarihi doktorantından ne bekliyorsunuz?

Doktora hocasına öğrenci karar verir, ama karar verdiğinde hocaların her dediğini de yapmak zorunda. Öğrencimden çok şey istiyorum, bir öğrencime Arapça bir metin verdim. Bu ne demek? Bunu okuyacak kadar Arapça bilmelisin demek. Başka bir öğrencime 450 sayfalık bir Osmanlıca metin verdim. Osmanlıca Türkçe tabii, eski harfleri bilince tıkr tıkr okur. Bu öğrencime "Esin Hanımdan tez alma" demişler. O da "Niye? diye sorunca, başka bir doktora öğrencime "Arapça bileceksin?" dediğimi söylemişler. Öğrencim de "Bu bir kötülük değil" demiş. Bu öğrencimin Arapçası ilerledi ve hazırladığı tezi Harvard Üniversitesinde basıldı. Bahsi geçen doktorantım benim öğrencim olmasaydı, o tezi almasaydı, tezi güzel olmasaydı, Harvard Üniversitesi'ndeki Hocaya önermemiş olsaydım, sonuç böyle olmazdı. Öğrencilerim alanlarında temel kelimeleri, lügatleri ve alanın dilini öğrensinler diye uğraşıyorum.

Bilim tarihi ilgi gören bir alan. Ama yapılan çalışmaların kalitesi nasıl? Ne kadar kaynak eser yapıyor? Ana metinler olmadan değerlendirme ne derece yararlı? Bu alanlar-

Bilimin ne olduğunu bilim formasyonuna sahip olmadan bilemezsiniz bu yüzden felsefe bölümlerinde yardımcı ders olarak matematik, fizik, kimya, astronomi, tıp gibi bilim dallarından belli miktarda ders almalı ki bilimin ne olduğunu metodolojik olarak kavrayabilesiniz.

da çalışanlar alanlarını ne derece ciddiye alıyorlar? Tüm bunlar çok önemli. Kaç yabancı dili var? Klasik dili var mı? Bir bilim tarihçisinin Arapça, Sanskrit Dili, Latince, Farsça ya da başka bir klasik dili yüzde yüz bilmeli.

■ Bilim tarihi öğrencilerine ya da öğrenci adaylarına mesajınız var mı?

Bizim alanımız kazanılması zor bir formasyon. Genel bir kültür gibi veriliyor ama bütün bilimlerin temelinde yatan bir bilgi. Çünkü bilim tarihi için felsefe bilmek, bilim formasyonu bilmek, ayrıca genel kültüre sahip olmak gerekiyor. Örneğin 19. yüzyılı değerlendirmek istiyorsanız felsefesini, ilmini ve hangi ortamda ortaya çıktığını bilmek için de sanatına hâkim olmak zorundasınız. Nusret Hoca bize klasik müzik dinletiyordu, çünkü 19. yüzyıl felsefesi, bilimi özde sanattan da beslenmişti. Dolayısıyla, yoğun bir genel kültüre sahip olmak gerekiyor. Mümkün olduğu kadar batı dillerinde bilgi sahibi olmak zorunda bilim tarihçisi. Bilimin ne olduğunu, bilim formasyonuna sahip olmadan bilemezsiniz bu yüzden felsefe bölümlerinde yardımcı ders olarak matematik, fizik, kimya, astronomi, tıp gibi bilim dallarından belli miktarda ders almalı ki, bilimin ne olduğunu metodolojik olarak kavrayabilesiniz. Biraz zor ama çok keyifli, zoru başarmanın verdiği bir keyif de var tabii. Bilim insanları kızacak belki, ama bilimsel formasyonda da belli bir felsefi format gerekli, René Descartes'ın, Isaac Newton'un, Galileo Galilei'nin vardı. Eğer varlığın mahiyetini bilmezseniz, onun parçalarını anlamamız ve bütünü görmemiz mümkün değil. Öncelikli olarak istekli olmalı. Ben felsefe bölümüne sınavla öğrenci alınmasına karşıyım, öğrenci kendi istemeli. İyi bir hekim, tarihçi ya da heykeltıraş olacağını düşünmeyen bir insanı neden zorlayıp, bunlardan biri olmasını isteyebilirsin ki? İyi bir biyolog olabilecek birini hukuk popüler diye zorlamanın âlemi var mı?

BAŞKAN ŞEKER, SCIENCE20 KAPANIŞ ZİRVESİ'NE KATILDI

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Rio de Janeiro'da düzenlenen Science20 (S20) Kapanış Zirvesi'ne katıldı.

Brezilya Bilimler Akademisi tarafından organize edilen Brezilya'nın G20 dönem başkanlığı kapsamındaki 8. Bilim20 (Science20) "Küresel Dönüşüm için Bilim" üst başlığıyla gerçekleştirilen toplantıya; Türkiye, Arjantin, Avustralya, Brezilya, Canada Çin, Fransa, Almanya, Endonezya, Hindistan, İtalya, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan, Güney Afrika, İngiltere, Amerika, Avrupa Akademisi temsilcileri S20 Brezilya 2024 Sonuç Bildirisinin son taslağını görüşmek üzere bir araya geldi. TÜBA Asli Üyesi Prof. Dr. Ahmet Nuri Yurdusev de TÜBA'yi temsilen zirvede yer aldı.

Toplumların ve dünyanın refahını artıracak ve ülkelerin karşı karşıya kaldıkları kritik zorlukların üstesinden gelmeye yardımcı olacak öneriler geliştirmek için toplantıya Akademilerin katılımı ve katkısı büyük önem taşıırken; S20 Zirvesi'nde bulunan üye ülke temsilcileri S20 Bildirisinin son halini tartıştı ve sonrasında onaylanmak üzere S20 üyelerine gönderileceği bilgisi verildi. Söz konusu bildiri 2024 yılının ikinci yarısında yapılacak tartışmalarda hükümetler tarafından göz önünde bulundurulacak; G20 devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanacak, G20 sonuç bildirgesi için rehber niteliği taşıyacak.

Bilim topluluklarının liderleri temel insan haklarının korunmasını savunmak için çalışmak zorunda

S20'nin "Küresel Dönüşüm için Bilim" sloganının ülkelerin ortak misyonunu çok doğru bir noktadan yakaladığını ifade eden Başkan Şeker konuşmasına şöyle devam etti: "Yapay zeka, biyoekonomi, enerji dönüşümü, sağlık sorunları ve sosyal adalet konularında koordine halde oluşturulan çalışma grupları sorunlar ve sorunların üstesinden gelmek için gereken kapsamlı stratejileri yansıtıyor. Bu fikir

birliğine dayalı tavsiyeleri ve uygulanabilir önlemleri formüle etmek için yorulmadan çalışan tüm uzmanları ve katkıda bulunanları takdir ediyorum." dedi.

TÜBA'nın yer aldığı sosyal adalet çalışma grubu dahilinde dünyada, özellikle de Filistin'de devam eden soykırım ve insan hakları ihlallerine değinmenin önemini altını çizdi. Nerede meydana gelirse gelsin insanlık dışı ve adaletsiz eylemlerle yüzleşmenin ve onları kınamanın gerekliliğini vurguladı. Sonuç bildirisinin bu tür ciddi ihlalleri ele alma taahhüdünü yansıtmayı sağlamak, herkes için barışı, eşitliği ve sosyal adaleti teşvik etme yönündeki temel değerlerle uyum açısından önemlidir dedi. Bu konuyu sonuç bildirgesi çerçevesine almanın yalnızca belgenin kapsamını artırmakla kalmayacağını, aynı zamanda insan onurunu ve haklarını evrensel olarak korumaya yönelik kolektif kararlılığı da yeniden teyit edeceğini söyledi. Bilim topluluğunun liderlerinin temel insan haklarının korunmasını savunmasının ve bu tür zulümlerin birleşik muhalefetle karşılandığı bir dünya için çalışmamız zorunlu olduğunu belirtti.

Bilim küresel bir kamu malıdır.

Asya Bilim Akademileri ve Toplulukları Birliği (AAS-SA) Başkanı Prof. Dr. Ahmet Nuri Yurdusev toplantıda sosyal adalet konusuna eğildi. Yurdusev sosyal adaletin küresel ölçekte sağlanması gerektiğini ve bunun için G20 ülkelere büyük sorumluluk düştüğünü ifade etti. Sosyal adaletin sağlanması için toplumsal kapsayıcılık, yoksulluğun bitirilmesi, eşitsizliklerin giderilmesi vb. ilkelerin önemine dikkat çeken Prof. Yurdusev, somut eylem planları oluşturulması gerektiğini ve dünya ölçeğinde herkese Genel Temel Gelir politikasıyla başlanabileceğini söyledi. Yurdusev ayrıca bilimin küresel bir kamu malı olarak anlaşılmasının önemini de vurguladı.

TÜBA ÜYESİ PROF. SANCAR'DAN İTÜ'DE YENİ AKADEMİK YIL AÇILIŞ DERSİ

İstanbul Teknik Üniversitesi'nin (İTÜ) Ayazağa Yerleşkesi Süleyman Demirel Kültür Merkezi'nde düzenlenen 2024-2025 Akademik Yılı açılış dersini 2015 Nobel Kimya Ödülü sahibi, TÜBA Şeref Üyesi Prof. Dr. Aziz Sancar verdi. Törene TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, İTÜ Rektörü Prof. Dr. Hasan Mandal, rektör yardımcıları, akademik ve idari personel ve öğrenciler katıldı.

İTÜ Rektörü Prof. Dr. Hasan Mandal'ın İTÜ'nün mevcut durum analizini ve gelecek hedeflerini içeren kapsamlı sunumunun ardından biyokimyager ve moleküler biyolog Prof. Dr. Aziz Sancar, 2024-2025 Akademik Yılı'nın "EdU (5-etinil-2'-deoksiüridin) Beyin Kanseri Tedavisi İçin Potansiyel Bir Aday" başlıklı açılış dersini gerçekleştirdi. Sancar, derste sunduğu bilgilerin ilk kez laboratuvarından çıkmış sonuçlar olduğunu dile getirdi. EdU'nun daha önce çok iyi bilinmeyen hücresel düzeydeki etki mekanizmasının açıklığa kavuşmasına yönelik yürüttüğü çalışmaları anlattığı derste Prof. Dr. Sancar, EdU'nun Glioblastoma gibi agresif beyin kanserlerine karşı kan-beyin bariyerini geçebilen bir tedavi ajanı olarak sinir hücrelerine zarar vermeden tedavide kullanılma potansiyeline dikkat çekti.

Dersin sonunda TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Prof. Mandal ve Prof. Sancar, İTÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'ndeki teziyle Fen ve Mühendislik Bilimleri alanında 2024 TÜBA-TEKNOFEST Doktora Bilim Ödülü kazananı Dr. Semih Doğu'ya tebrik belgesini takdim etti.

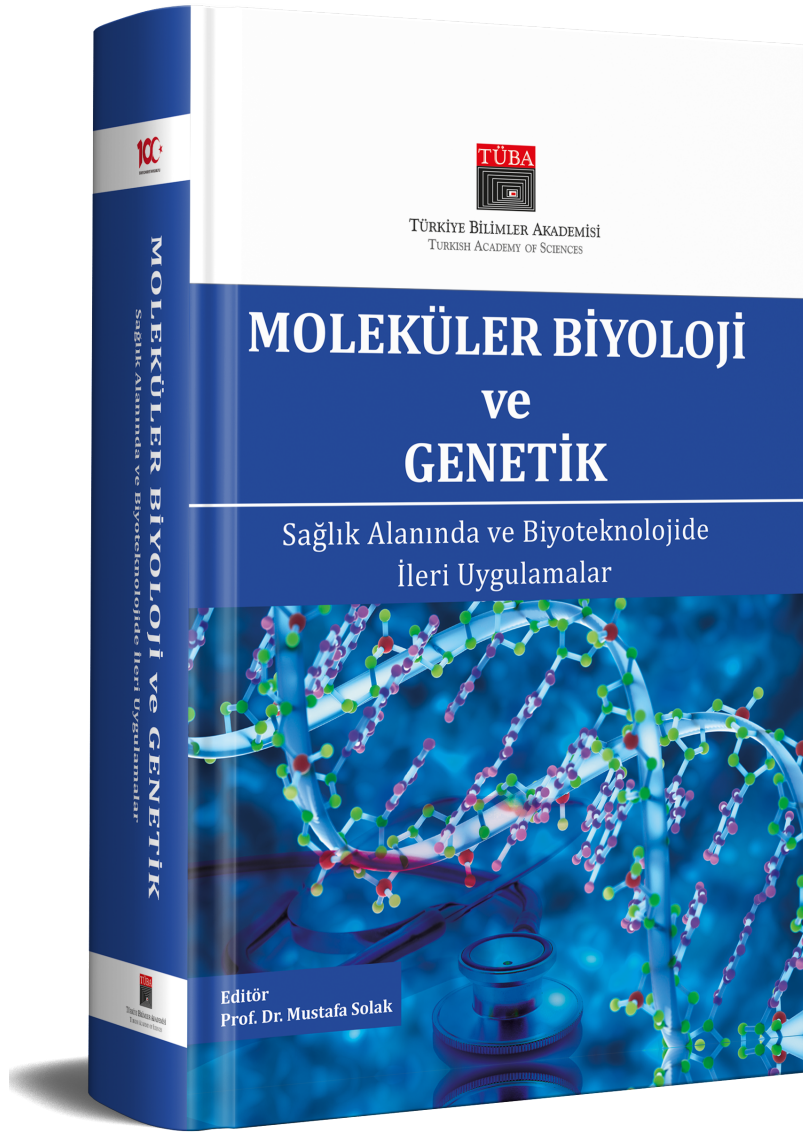
BAŞKAN ŞEKER IRCICA TOPLANTISINA KATILDI

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'ni (Research Centre For Islamic History, Art and Culture-IRCICA) ziyaret ederek "Hoca Ahmet Yesevi'nin Mirasının Yeniden Değerlendirilmesi" kitabının tanıtım toplantısına katıldı.

Kitap, Kazakistan'ın Türkistan şehrinde düzenlenen "Hoca Ahmet Yesevi'nin Mirasına Yeni Bir Yaklaşım" başlıklı uluslararası konferansta sunulan bildirilerden derlendi. Toplantıda konuşan Başkan Şeker, Hoca Ahmet Yesevi'nin birleştirici ve barış teşvik eden üslubunun önemine vurgu yaptı. Şeker, Yesevi'nin eserlerinin günümüz dünyasına da hitap ettiğini belirterek, bu çalışmalara katkı sunan bilim insanlarına teşekkür etti.

Toplantının ardından Başkan Şeker, IRCICA Genel Direktörü Prof. Dr. Mahmud Erol Kılıç ile bir araya geldi; TÜBA ile IRCICA arasında gerçekleştirilebilecek bilimsel iş birliği fırsatları ele alındı. Prof. Şeker ve Prof. Kılıç, karşılıklı kitap takdiminde bulundu.

MOLEKÜLER BİYOLOJİ ve GENETİK Sağlık Alanında ve Biyoteknolojide İleri Uygulamalar

Moleküler Biyoloji ve Genetik bu alandaki temel bilgiler ile birlikte, güncel yaklaşımlar ve uygulama alanları hakkında da bilgi veriyor. Moleküler Biyoloji ve Genetik dünyasına giriş anahtarı olan DNA molekülünden başlayarak, hücrede meydana gelen moleküler süreçler genetik uygulamaların anlatımında her başlığın kendi içinde organize bir akış sağlaması hedefleniyor. TÜBA Şeref Üyesi Prof. Dr. Mustafa Solak editörlüğünde Cumhuriyetimizin 100. yıl kutlamaları anısına yayıma hazırlanan eser, temel kavramlardan yeni nesil dizileme teknolojilerine, İnsan genom projesinden bireysel tıp uygulamalarına, omik yaklaşımlardan epigenetik mekanizmalara, yapay zekânın tıptaki uygulamalarına biyogüvenlik süreçlerinden kanser genetiğine kadar 29 başlıkta, ülkemizin alanında yetkin değerli bilim insanlarının tecrübelerini ve literatürdeki son bilgileri sade bir dil ile okuyucuya sunuyor.

Moleküler Biyoloji ve Genetik için: www.tuba.gov.tr

"UNESCO 2024'ü Dîvânu Lugâtî't-Türk Yılı İlan Etti:

Prof. Dr. Mehmet Öcal Oğuz Anlatıyor"

"Dil, edebiyat ve kültürümüzün önemli şahsiyetlerini ve eserlerini UNESCO üzerinden uluslararası toplumla buluşturduk."

2024 yılı UNESCO Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri Programına alınan Divanu Lügati't Türk'ün 950. Yıl Dönümü, Ali Kuşçu'nun Vefatının 550. Yıl Dönümü, Fuat Sezgin'in Doğumunun 100. Yıl Dönümü kapsamında çeşitli etkinlikler, çalışmalar gerçekleştiren TÜBA'nın 2025 yılı için planlamaları devam ediyor. Bu doğrultuda UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Mehmet Öcal Oğuz'dan UNESCO'nun insanlığa yararı olan, evrensel öneme sahip şahsiyetler veya tarihi olayları anarak, barış ve kalkınma gibi evrensel amaçları görünür kılmayı amaçlayan Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri Programını detaylarını ve 2024 yılının Dîvânu Lugâtî't-Türk Yılı ilan edilmesi sürecini dinledik.

■ 2024 yılının UNESCO tarafından Dîvânu Lugâtî't-Türk Yılı ilan edilmesi sürecinden biraz söz eder misiniz?

Elbette, memnuniyetle. Öncelikle UNESCO'nun Anma ve Kutlama Programımıza gösterdiğiniz ilgiye teşekkürle söze başlayabilirim.

UNESCO'nun bu programı, kurumun hedef ve idealleriyle ilgili alanlarda insanlığa yararı olan, evrensel öneme sahip şahsiyet veya tarihi olayların 50 ve katlarını Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri olarak ilan ediyor. 1956 yılında başlatılan Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri Programında yer alacak isimler/tarihî olaylar, her iki yılda bir Üye Devletlerin katılımlarıyla gerçekleştirilen Genel Konferans kararlarıyla belirleniyor. 2019 yılında gerçekleştirilen 40. UNESCO Genel Konferansında kabul edilen kararla, Anma ve Kutlama Yıl Dönümü Programında coğrafi dağılım, toplumsal cinsiyet eşitliği dengesi öne çıkarıldı; her üye devletin iki yıllık bir dönem için en fazla iki öneride bulunması benimsendi. Bu önerilerden birinin toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde olması özellikle vurgulandı. Yine her başvuru ya da öneri için en az iki ülkeden destek mektubu alınması şartı getirildi.

Biz, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu olarak, dönemsel başvuru takvimine uygun bir biçimde ilgili bakanlıklara, üniversitelere, sivil toplum kuruluşlarına ve diğer ilgili kurumlara UNESCO tarafından belirlenmiş kriterleri iletiyoruz. Onlardan anma ve kutlama yıl dönümlerine uygun öneriler yapmalarını bekliyor ve gelen önerileri Yönetim Kurulumuzda değerlendirerek UNESCO'ya iletilecek adayları belirliyoruz. Milli Komisyonumuz Genel Sekreterliğimizde çalışan uzmanlarımız, Yönetim Kurulumuzda belirlenen "evrensel öneme sahip şahsiyet veya tarihî olaylar" ile ilgili çalışan akademisyenlerden ve uzmanlardan da destek alarak UNESCO kriterleri

çerçevesinde UNESCO'nun çalışma dilleri olan İngilizce veya Fransızca adaylık dosyasını hazırlıyorlar. UNESCO'ya gönderilen adaylık öneri dosyaları, önce Genel Direktörlük tarafından biçim olarak inceleniyor, sonra UNESCO Yürütme Kurulu tarafından uygun bulunarak ve nihayet Genel Konferans tarafından onaylanarak ilan ediliyor.

“Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Yazılışının 950. Yıl Dönümü” de diğer kabul edilen yıl dönümlerinde olduğu gibi az önce bahsettiğim süreçlerden geçerek ilan edildi. UNESCO'nun 7-22 Kasım 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilen 42. Genel Konferansı'nda “Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Yazılışının 950. Yıl Dönümü” Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın ortak adaylık dosyası olarak görüşüldü. Bu adaylığa Macaristan, Moritanya, Fas ve Katar yazılı beyanlarıyla desteklerini bildirdiler. Böylece “Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Yazılışının 950. Yıl Dönümü” 2024 UNESCO Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri arasına alınmış oldu.

Burada eklemek istediğim iki husus var: Dîvânu Lugâti't-Türk'ün ülkemizde bulunan el yazması da Millî Komisyonumuzca sunulan bir adaylık dosyasının uygun görülmesiyle 2017 yılında UNESCO Uluslararası Dünya Belleği Kütüğü'ne kaydedildi. Yine ülkemizin önerisiyle Dîvânu Lugâti't-Türk'ün yazarı “Dilbilimci Kaşgarlı Mahmud'un Doğumunun 1000. Yıl Dönümü” 2008 yılında UNESCO Anma ve Kutlama Yıldönümleri Programına alındı.

■ Karar ile ne amaçlanıyor? Neler planlanıyor ve kültürel ve bilimsel açıdan değeri nedir?

UNESCO'nun Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri Programını oluşturmasının temel amacının UNESCO'nun barış, kalkınma ve koruma gibi evrensel amaçlarını görünür kılmak ve geçmişteki iyi örnekleri referans olarak toplumları bu amaçlar etrafında bir araya getirmek olduğu söylenebilir. Birleşmiş Milletler ve UNESCO farkındalık ve eylem yoluyla kurumun hedeflerini teşvik etmek amacıyla başka programlar da oluşturuyor. Bunlar arasında belirli gün, hafta, yıl ve on yıl ilanları hatırlanabiliriz. Bu programlar da anma ve kutlama yıldönümleri gibi üye

devletler tarafından teklif ediliyor ve genel konferans kararıyla belirleniyor. Bu ilanlar, bütün dünyanın o konuya yönelmesine, konunun farkına varmasına, konuyu tartışmasına ve duyarlılık göstermesine ve nihayet konu özelinde iyi ve doğru sonuçlara ulaşılmasına katkı sağlıyor.

■ Dîvânu Lugâti't-Türk'ün, Türk dilinin ve kültürünün tarihindeki yeri nedir? Uluslararası kültürel miras için ne ifade ediyor?

Dîvânu Lugâti't-Türk'ün, sözlük bilimci ve filolog Kaşgarlı Mahmud tarafından 950 yıl önce yazılan Türk lehçelerinin ilk ansiklopedik sözlük olduğunu biliyoruz. Sadece Türkiye Türkleri için değil, Azerbaycanlılar, Kazaklar, Kırgızlar, Türkmenler, Uygurlar ve Özbekler gibi pek çok Türk soylu halk için de bir kültür hazinesi. Türklerin on birinci yüzyıldan günümüze gelen dil ve etnografyası için en önemli ve en zengin kaynak. Hem sözlük girdilerini hem de çok sayıda folklor maddesini içeren eşsiz bir bilgi hazinesi. Tarihte Dîvânu Lugâti't-Türk'ten önce yazılmış dilbilgisi sözlükleri olabilir ama 9000'e yakın sözcüğüyle paha biçilemez bir hazine.

Dîvânu Lugâti't-Türk, gramer ve sözlük bilimi, tarih, folklor ve etnografya ve ayrıca o dönemde Türk halklarının dağılımını gösteren ünlü bir “dünya haritası” ile haritacılık alanlarında da Türk ve İslam medeniyetinin dikkate değer bir belgesi.

Aslında dönemin medeniyet ve kültür dili olarak öne çıkan Arapça ile Araplara Türk dilini öğretmek amacıyla yazıldı. Türkçenin zenginliğini yaklaşık 9000 madde başlığı ile ortaya koyan Kaşgarlı Mahmut yaptığı açıklamalar sırasında bugün erişilmesi, bilinmesi veya bulunması mümkün olmayan büyük bir kültür ve medeniyet hazinesinin günümüze gelmesini sağladı. Eserde Türklerin gündelik hayatından, giyim kuşamından, gelenek ve göreneklerinden, mutfak kültüründen mitolojilerine, destanlarına, efsanelerine kadar sayısız bilgi ve belge yer alıyor. Mesela Türk edebiyatının ele geçen en eski metinlerinden biri olan “Alp Er Tunga öldü mü?” diye başlayan şiiri Kaşgarlı Mahmud'un bu eserinden öğreniyoruz. Bütün bu yönleriyle Dîvânu Lugâti't-Türk, tarih, coğrafya, antropoloji, folklor, dil bilim, sözlük bilimi, filoloji, felsefe ve doğa bilimleri gibi pek çok alanda yapılacak araştırmalar için temel bir kaynak niteliğinde. UNESCO, bütün bu yönlerini dikkate alarak Dîvânu Lugâti't-Türk'ün üstün evrensel değerini kabul ve ilan ediyor.

■ Türkiye ve Türk dünyasında bu yıl boyunca nasıl bir program ve etkinlik gerçekleştirildi? Devam eden süreçte nasıl bir plan söz konusu?

Öncelikle adaylık dosyamızın UNESCO Yürütme Kurulu ve Genel Konferans tarafından kabul edilmesini basın-yayın araçlarıyla kamuoyuna ve yazışmalar yoluyla ilgili kurumlara duyurduk. Ardından gerekli farkındalıkların yaratılması, öngörülen faaliyetlerin yapılması için harekete geçtik. Özellikle her düzeyde farkındalık yaratan etkinlikler yapılmasını teşvik ediyoruz. Gerçekleştirilmesi planlanan etkinliklerden Yönetim Kurulu ta-

rafından uygun görülenleri ise danışsal olarak uzman ve akademisyenlerle, aynı zamanda UNESCO Türkiye Millî Komisyonu logosu ve UNESCO Genel Direktörlüğü tarafından hazırlanan konuyla ilgili yıl dönümü logosuyla destekliyoruz.

Ortak sunucu ülkeler olarak Azerbaycan Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'da da 2024 yılı boyunca bizim de katıldığımız ve katkı verdiğimiz çeşitli etkinlikler, konferanslar, seminerler düzenlendi ve düzenlenmeye devam ediyor. Bu arada Türk üniversiteleri ve Türk Dil Kurumu, Türkiye Bilimler Akademisi gibi millî kurumlarımızın da ulusal ve uluslararası düzeyde etkinlikler yaptığını ifade etmeliyim. Biz de bu etkinliklere katılarak, logo vererek destekliyoruz.

■ Dil ve kültür tarihimize dair bu tür yılların ilan edilmesi, toplumda dil bilincinin gelişmesine nasıl katkı sağlar? Gelecek nesillerin Divânı Lugâtî't-Türk ve benzeri eserlere dikkatini çekmek üzere ne tür çalışmalar yapılabilir?

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu olarak Anma ve Kutlama Yıldönümleri için bize ayrılan kotaları kullanarak dil, kültür ve medeniyetimizin insanlığa örnek olabilecek şahsiyet ve temalarını uluslararası toplumla buluşturmaya gayret ediyoruz. Bu cümleden olarak son yıllarda Bilge Tonyukuk Anıtının Dikilişi, Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık, Biruni, Hoca Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Ahi Evran, Nasreddin Hoca, Süleyman Çelebi, Evliya Çelebi, Fuzulî, Nabi, Gaspıralı İsmail gibi dil, edebiyat ve kültürümüzün önemli şahsiyetlerini ve eserlerini UNESCO üzerinden uluslararası toplumla buluşturduk. Ortaya koyduğumuz bu çaba ve farkındalığın genç ve gelecek kuşaklarda atalarının insanlığa sağladığı büyük katkılardan gurur duymalarına vesile olacağına ve onlarda çalışma şevk ve azmi yaratacağına yürekten inanıyorum.

■ Bu yıl kapsamında yapılan ve yapılacak çalışmaların Türk ve dünya kültürüne etki ya da katkıları neler olacak? Bu konuda bir hedef söz konusu mu? Bu hedeflerin etki oranı ölçülüyor mu?

"Divânı Lugâtî't-Türk'ün Yazılışının 950. Yıl Dönümü'nün kutlanması, öncelikle Türk kültür ve medeniyet mirasının zenginliğinin farkına varılmasına ve bu yolla korunmasına katkıda bulunacak. Bu sayede de UNESCO'nun hedeflerinden biri olan insanlığın kültürel çeşitliliği sürdürülmüş olacaktır. İkinci olarak bu çalışmalar ve yaratılan farkındalıklar, toplumlar arasında karşılıklı fikir alışverişini teşvik edecek, kültürler arası iletişimi hızlandıracaktır. Bütün bunlar da insanlar arasındaki anlayış, toleransı ve işbirliğini geliştirecektir. UNESCO camiası olarak biz buna gönülden inanıyoruz ve destekliyoruz.

Bütün bu etkileşimlerin nihai hedefi insanlığın eğitimsel, kültürel, bilimsel zenginliğinin farkına varılması, bu zenginlikten ortaklaşa ve adil bir sistemle yararlanılmasıdır. UNESCO'nun kuruluş misyonu, uzmanlık alanları, prog-

Geçmişle gelecek arasındaki bu köprüyü sağlam tutarsak ve kültür akışında, kuşaktan kuşağa aktarımında sürdürülebilirliği sağlarsak yeni işler yapma azim ve cesaretini kendimizde bulabiliriz. Bu yolda gerek bilimin, gerek sanatın ve gerekse teknolojinin bütün imkânlarından yararlanarak genç ve gelecek kuşaklarımıza ulaşmamız; onları atalarının güçlü mirası ile buluşturmamız gerekiyor.

ramları aracılığıyla kültürlerin yakınlaşmasına, barışın inşasına, sürdürülebilir olmasına katkıda bulunmaktadır. UNESCO'nun bu misyonu ile son derece uyumlu olan Divânı Lugâtî't-Türk, diğer toplumları ve kültürleri yok saymayan, onların varlıklarına ve var olma haklarına saygı duyan yazılış niyeti ve içeriğiyle insanlık için paha biçilemez bir rol-model oluşturmaktadır. On birinci yüzyılı nesnel tanımlamalarla iki dilli olarak Türkçe ve Arapça dile getiren bu eser, Birleşmiş Milletlerin günümüzdeki çok dilli yapısına bin yıl önce atılmış bir adım olarak da görülebilir. Divânı Lugâtî't-Türk'ü evrensel kılan yönlerinden biri de bu olmalı.

Yalnız Divânı Lugâtî't-Türk özelinde değilse de Anma ve Kutlama Yıldönümleri Programı genelinde UNESCO, belirli periyodlarla hedeflenen sonuçlara ulaşıp ulaşılmadığını değerlendiriyor. Bu konu UNESCO uzmanları tarafından ölçülüyor ve raporlanıyor. Bu çalışmalar, UNESCO'ya üye devletlerin en fazla ilgi gösterdiği ve katılım sağladığı belli başlı programlardan birinin anma ve kutlama yıldönümleri olduğunu göstermiştir ki 1956 yılından bu yana kesintisiz olarak devam ediyor. Türkiye'de de kurumlar ve sivil toplum bugüne oldukça fazla ilgi gösteriyor ve önerileriyle katkı veriyor. Nitekim her başvuru döneminde bize ayrılan iki adaylık kotasını kat be kat geçen öneri listeleri geliyor Millî Komisyonumuza. Bu hem toplumun ilgisinin göstergesi, hem de kültür ve medeniyetimizin zenginliğinin kanıtı.

KÜRESEL DÖNÜŞÜM İÇİN BİLİM

G-20 ülkelerinin ulusal akademilerinin temsilcilerinden oluşan Science-20 (S-20) topluluğunca imzalanan sonuç bildirgesi kamuoyuyla paylaşıldı.

G-20 ülkelerinin ulusal bilimler akademileri organizasyonu olan S-20, G-20 ülkeleri liderlerine takdim edilmek üzere üye akademilerin katkı ve katılımlarıyla oluşturulan S-20 Bildirgesine Türkiye'yi temsilen TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker imza attı. Rio de Janeiro'da düzenlenen ve G20 ülkelerinin temsilcilerinin katıldığı S20 Toplantısı

sonucu "Küresel Dönüşüm için Bilim" başlıklı sonuç bildirgesi yayımlandı.

Bildirge; Türkiye'nin yanı sıra Arjantin, Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin, Fransa, Almanya, Hindistan, Endonezya, İtalya, Japonya, Meksika, Rusya, Güney Afrika, Güney Kore, Birleşik Krallık, ABD ve AB Bilim WBundan sonraki aşamada S-20 bildirgesi, G20 devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanacak olan G20 sonuç bildirgesi için rehber niteliği taşıyacak.

S20 Brezilya-2024 ULUSAL AKADEMİLERİN ORTAK DEKLARASYONU KÜRESEL DÖNÜŞÜM İÇİN BİLİM

Giriş

Eylül 2015'te, Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde 193 ülkenin temsilcileri 2030 yılına kadar gerçekleştirilecek olan küresel bir gündemi onayladı. İmzacı ülkeler, gezegenimizi sürdürülebilir yaşama uygun hale getirmek için 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH) konusunda acilen harekete geçmemiz gerektiğini kabul etti. Belirlenen en önemli hedefler arasında, küresel ölçekte en büyük sorun olarak görülen ve sürdürülebilir kalkınmanın vazgeçilmez bir gereği olan aşırı yoksulluk da dahil olmak üzere yoksulluğun ortadan kaldırılması yer aldı. Ülkelerimizin dünyayı sürdürülebilir ve dayanıklı bir yola yönlendirmek için bunları benimseme taahhüdünde bulunmasıyla cesur ve dönüştürücü tedbirlerin ana hatları çizildi. Bu eylemler bütünlük ve bölünmez olup, sosyal, ekonomik ve çevresel olmak üzere sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutunu dengelemelidir. Bilim ve uluslararası bilimsel işbirliği bu hedeflere ulaşmak için kilit mekanizmalar olarak hizmet etmektedir. Bu bakış açısıyla, "Küresel Dönüşüm için Bilim" ana başlığı ile S20 Ulusal Bilim Akademileri 2024 yılında Rio de Janeiro'da toplandı ve tartışmaları BM 2030 Gündemi ile ilgili beş temaya odaklandı:

- (1) Yapay Zekâ,
- (2) Biyoekonomi,
- (3) Enerji Dönüşüm Süreci,
- (4) Sağlık Sorunları,
- (5) Sosyal Adalet.

2024 yılı S20 Brezilya Deklarasyonu'nu, bunun ülkelerimiz tarafından dikkate alınacağı ve G20'nin nihai belgesine rehberlik edeceği beklentisiyle G20 liderlerine ve kamuoyuna sunuyoruz. Ayrıca, G20 ülkelerinin demografik eğilimlerini dikkate almaları, işgücü büyüklüğü ve yaş dağılımındaki değişiklikleri proaktif bir şekilde öngörmeleri ve bunlara uyum sağlamaları gerektiğine dikkat çekiyoruz; zira bu faktörler sosyal güvenlik, emeklilik sistemleri, sağlık ve refah programlarını önemli ölçüde etkileyecek, dolayısıyla ekonomik büyüme ve rekabet gücünü de beraberinde değiştirecektir. Eğitim sisteminin hem yaşlanan hem de genç nüfusun çeşitli ihtiyaçlarına cevap vermesi çok önemlidir. Sosyal ve demografik eğilimleri kavramak, teknolojik gereksinimleri öngörmek ve inovasyonu teşvik etmek için gereklidir.

Yapay Zekâ

Yapay zekâ, özellikle sağlık hizmetleri, eğitim ve iklim değişikliğiyle mücadele alanlarında kalkınma için kritik bir itici güçtür. Ancak aynı zamanda eşitsizlikleri artırma ve çevreyi olumsuz etkileme potansiyeli de dâhil olmak üzere riskler de oluşturabilir. Bu zorluklarla etkili bir şekilde başa çıkmak için yapay zekânın gelişimi sağlam bir etik çerçeve gerektirmektedir. Yapay zekâ inovasyonunun hızlı temposu, yönetim açısından önemli belirsizlikler yaratmakta ve bunun sonuçlarını yönetme çabalarını da zorlaştırmaktadır. Yapay zekâ bazı endüstrilerde ve bölgelerde iş kayıplarına yol açabilirken, diğerlerinde yeni iş fırsatları yaratma potansiyeline de sahiptir.

Öneriler:

1. Yapay zekâ odaklı bir ekonomide, iş güvenliğini ve işçi haklarını güvence altına alan, esnek ve uyarlanabilir, ortak etik ilkelere dayalı politikalar oluşturulmalıdır. Bu, toplumsal riskleri azaltırken inovasyonu sağlayacaktır.
2. Tüm ülkelere adil bir şekilde fayda sağlayan ve insani değerleri koruyan yapay zekâ düzenlemeleri ve veri yönetişimi standartlarının oluşturulmasına katkıda bulunulmalıdır.
3. Vatandaşların yapay zekânın potansiyelini, faydalarını, sınırlamalarını ve olası risklerini anlayarak yapay zekâ hakkında bilinçli kararlar vermelerini sağlamak için eğitim yoluyla güçlendirilmesi temin edilmelidir.
4. Veri yönetişimine saygı göstererek, büyük, değerli ve iyi düzenlenmiş bilimsel veri setleri oluşturulmalı ve paylaşmak için birlikte çalışılmalıdır.
5. Uygulama alanlarında yapay zekâyı etkili bir şekilde kullanmak için veri altyapısına, yüksek performanslı bilgi işleme ve eğitime yatırım yapılmalıdır.
6. İnsanlığın yararı ve çevresel sürdürülebilirlik için yapay zekâ teknolojilerine öncelik verilmelidir.
7. Bilimsel topluluklar, çeşitli disiplinlerde yapay zekâyı araştırma, geliştirme ve etkili bir şekilde kullanma konusunda desteklenmelidir.
8. Yapay zekâ altyapısını paylaşan bölgesel akademik araştırma merkezlerinin kurulması değerlendirilmelidir.
9. İnsan kontrolü veya gözetimi dışında çalışabilecek yapay zekâ teknolojilerini denetlemek için ülkeler arası çerçeveler oluşturulmalıdır.
10. Yapay zekânın Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine (SKH) ulaşmaya etkili bir şekilde katkıda bulunması desteklenmelidir.

Biyoekonomi

Biyoekonomi, biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımını kapsayarak, ekonominin önemli sektörlerini dönüştürmeyi, adil biyoticaretin sağlanmasını ve sürdürülebilir inovasyonun teşvik edilmesini amaçlar. S20 üyelerinin konu hakkındaki ortak anlayışı şöyledir: Biyoekonomi, yenilenebilir biyolojik kaynaklardan elde edilen malların (biyo-bazlı ürünler, gıda, yem, biyoenerji, sağlık malzemeleri ve ilaçlar) tedarikine dayanır ve bu kaynaklara ve türevlerine bağlı olan tüm ekonomik faaliyetleri kapsar; geleneksel bilgi ve uygulamaları korur ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile uyumludur. Ayrıca, biyoekonomi modelleri belirli kriterleri karşılamayı hedeflemelidir:

- (1) Doğal kaynakları korumak ve restorasyon çabalarını desteklemek
- (2) Her biyoma uygun teknolojileri benimsemek
- (3) Karar alma süreçlerine yerli ve yerel toplulukları dahil ederken geleneksel bilgiyi korumak, insan haklarına saygı göstermek ve kapasite geliştirmeyi teşvik etmek.

Öneriler:

1. Araştırma ve altyapıya yatırım yapılmalı: Teknolojik atılımları yönlendirmek için en son araştırmalar desteklenmeli, farklı biyomların biyoçeşitliliğinden elde edilen biyojenik hammaddeler, biyoenerji, ilaçlar ve biyokütle, orman, bitki ve mikroorganizmalardan elde edilen diğer materyallerde inovasyonlar geliştirilmelidir.

2. Sosyal adaleti tesis edilmeli: Sürdürülebilir ve kapsayıcı biyoekonomik modeller teşvik edilmeli, geleneksel bilgi ve kültürü koruyan ve entegre eden topluluk odaklı inovasyonlar desteklenmeli ve bölgesel ekonomik büyümeyi teşvik etmek için yerel biyolojik kaynaklar kullanılmalıdır.

3. Güçlü uluslararası ve çok taraflı işbirliği oluşturulmalı: G20 ülkeleri, biyoekonominin iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı, yoksulluk ve insan ve insan dışı sağlık sorunlarıyla mücadele stratejilerinden biri olarak rolü konusunda bir uzlaşmaya varmalıdır. Ülkelerin biyoekonomi programlarını uygulamasını, sosyal ve teknolojik inovasyonlara yatırım yapmasını, kritik bilgileri paylaşmasını, yaşam kalitesini iyileştirmesini ve doğal kaynakları korumasını sağlayan ortak bir politika çerçevesi oluşturulmalıdır.

Enerji Dönüşümü Süreci

Enerji dönüşüm süreci, sürdürülebilir ve dirençli bir gelecek elde etmek için sürekli inovasyon ve uluslararası işbirliği gerektirmektedir. Bu süreç, daha temiz ve daha adil bir dünya yaratmak için teknolojik, ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları dengelemelidir. İklim değişikliğini ele almak, kaynakların tükenmesini önlemek ve küresel enerji güvenliğini sağlamak için fosil tabanlı sistemlerden uygun fiyatlı ve temiz enerji sistemlerine geçiş yapmak büyük önem taşımaktadır. Sosyal ve ekonomik hususların entegrasyonu, sürdürülebilir, temiz, uygun fiyatlı ve güvenilir enerjiye evrensel erişimi garanti altına almak ve böylece dünyanın birçok bölgesinde devam eden enerji yoksulluğu sorununu ele almak için çok önemlidir. Enerji dönüşümü karmaşık bir konu olduğundan, G20 ülkeleri adil ve hakkaniyetli geçişleri sağlamalıdır.

Öneriler:

1. Enerji geçişi, güneş, rüzgar, hidroelektrik ve jeotermal gibi temiz enerji kaynaklarının yanı sıra teknolojik ve doğa temelli yaklaşımlar aracılığıyla azaltma ve negatif emisyonları da entegre etmelidir.
2. Enerji geçiş sürecinde emisyonları azaltma çabaları, ülkelere göre değişen bir karışımında nükleer ve yenilenebilir enerji kaynakları da dâhil olmak üzere düşük emisyonlu enerji kaynaklarının artan kullanımına dayanmalı ve kömürün aşamalı olarak terk edilmesi yönünde ilerlemelidir.
3. Karbon yakalama, kullanma ve depolama, ayrıca küresel ölçekte karbon fiyatlandırması gibi piyasa temelli yaklaşımlar, fosil yakıt kaynaklarından uzaklaşırken CO2 emisyonlarını minimize etmek için kullanılmalıdır.
4. Biyoyakıtlar ve sürdürülebilir hidrojen, özellikle ulaşım ve ağır sanayi gibi sektörlerde kullanılabilir.
5. Okyanus enerji kaynakları, gelgit, dalga ve termal enerjiler gibi, elektrik üretimi için değerlendirilebilir.
6. Geleneksel yenilenebilir kaynakları tamamlayıcı olarak piller, enerji depolama ve taşınması ile temel güç üretim çözümleri sağlamak için kullanılabilir.
7. Enerji verimliliğini artırmayı ve enerji talebinde adil azaltımlar sağlamayı hedefleyin. Bu, CO2 emisyonlarını önemli ölçüde azaltmak ve iklim değişikliğiyle mücadele etmek için kritiktir.
8. Yenilenebilir enerji sistemlerinde kullanılan malzemeler için geri dönüşüm süreçlerinin tamamlanması, sürdürülebilir ve daha temiz enerji çözümleri için uygulanmalıdır.
9. Kamuya yönelik eğitim, azaltma, yeniden kullanma ve geri dönüştürme ilkeleri konusunda farkındalığı artırma ve paydaş katılımını güçlendirme ile birlikte sosyal kabulü doğru bir şekilde ele almak ve temiz enerji projelerine topluluk desteği sağlamak için benimsenmelidir.
10. Enerji geçişinin başarısını sağlamak için, uluslararası düzeyde düzenli güncellemeler ve ülkeler arasında en iyi uygulamaların paylaşımını kolaylaştıran sürekli bir diyalog oluşturulmalıdır.
11. Sosyal ve ekonomik değerlendirmeler, iş yaratma, teknolojik ilerlemeler, enerjiye adil erişim, kamu katılımı ve çevresel adaleti içermelidir.

Sağlık Sorunları

Başta hassasiyetleri bilinen topluluklar olmak üzere, önleyici sağlık hizmetleri ve sağlıklı yaşam tarzlarını vurgulayarak daha adil, sürdürülebilir ve dirençli bir sağlık sistemi geliştirmeye acil ihtiyaç vardır. Sağlığa erişim, sağlıkta kalite ve toplumsal katılıma vurgu yapan evrensel sağlık kapsamının sağlanması, ruh sağlığı, bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıkların yönetimi, anne ve çocuk sağlığı ve büyüyen yaşlanan nüfuslarda uzun ömür sorunları gibi çeşitli sağlık alanlarında iyileştirmeler sağlama potansiyeline sahiptir. Ruhsal hastalıklarının insanlara ve ekonomilere yüklediği büyük yüke rağmen, birçok ülke ruh sağlığı bakımını ihmal etmekte ve karşılanamayan tedavi ihtiyacı yüksek kalmaya devam etmektedir. Ruhsal sağlık bakım politikasını bir öncelik haline getirmek, insanların refahını artıracak ve önemli sosyal ve ekonomik faydalar sağlayacaktır. İklim ve çevre değişikliği, biyolojik çeşitliliğin kaybı ve kirliliğin yanı sıra doğrudan ve dolaylı olarak sağlık ve toplumsal sürdürülebilirliği etkiler. Bu faktörler tarımsal üretimi, gıda fiyatlarını, enerji mevcudiyetini, yüksek kaliteli su ve havaya erişimi etkilemekte, düşük ve orta gelirli ülkeler ile hassasiyetleri bilinen gruplar en çok zarar görmektedir. Artan küresel sıcaklıklar ve aşırı hava olayları, hem bulaşıcı hem de bulaşıcı olmayan hastalıkların yayılmasını destekleyen koşullar yaratır. Doğadaki ekosistemlerin; insanların, hayvanların ve diğer canlıların sağlığı arasındaki karşılıklı bağılıkları tanıyan bütünelşik bir Tek Sağlık (One Health) yaklaşımı gerekli görülmüştür.

Öneriler:

1. Herkes için temel aşılar, ilaçlar ve tanı araçlarına küresel erişim sağlanmalıdır. Araştırma ve yenilik kapasitesinin artırılması, bilgi paylaşımı ve teknoloji transferi yoluyla sürdürülebilir yerel ve bölgesel üretim teşvik edilmelidir.
2. Acil sağlık durumlarının ve uluslararası öneme sahip halk sağlığı olaylarının erken tespiti için küresel gözetim, açık bilim ve bilgi paylaşımı güçlendirilmelidir.
3. Antimikrobiyal direncin zorluklarını ele almak için yeni antimikrobiyallerin acil gelişimi, alternatif çözümleri desteklenmeli ve dünya çapında insanlar ve hayvanlarda antibiyotiklerin akılcı kullanımı teşvik edilmelidir.
4. Obezite, tütün, alkol, madde bağımlılığı, ultra işlenmiş gıda ve şekerli içecekler gibi sorunlara çözüm getirmek için fiziksel aktivite ve kaliteli beslenme gibi sağlıklı yaşam tarzlarını teşvik eden politikalar geliştirilmelidir.
5. Sağlık bilgilerini yaymak, dezenformasyonu önlemek ve sağlık kampanyaları düzenlemek için etkili iletişim stratejileri teşvik edilmelidir.
6. Güçlü ve dayanıklı evrensel sağlık sistemlerini desteklemek için demokratik dijital sağlık ve teknolojik dönüşümleri teşvik edilmelidir.
7. Özellikle gençler ve bilinen kırılgan gruplar için akıl sağlığı hizmetlerini öncelikli hale getirin, şiddeti azaltmak ve madde bağımlılığı sorunlarını ele almak için önleme programlarına yatırım yapılmalıdır.
8. Yaşlıların sağlığının yönetimi için uzun vadeli destekler geliştirilmelidir.
9. İklim değişikliği konularını tüm kilit G20 Sağlık Çalışma Grubu öncelik alanlarına entegre edilmeli ve sağlık sektörü dışındaki iklim politikalarının geliştirilmesinde sağlığa yönelik faydaları için fırsatlar belirlenmelidir.
10. Bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklar üzerindeki iklim ve çevresel değişimlerin etkilerini araştırma, çevresel yönetim yoluyla ve geliştirilmiş gözetimle ele alınmalıdır.
11. İklim değişikliği ve çevresel değişikliğin sağlık üzerindeki etkilerine odaklanan küresel kaynaklardan, aşırı hava olaylarına maruz kalanlar gibi kırılgan gruplara odaklanarak politikalar geliştirilmelidir. İklimle ilgili krizlere daha iyi hazırlık yapmak için iklime dayanıklı sağlık sistemleri güçlendirilmelidir.

Sosyal Adalet

Bilimin katkıları sayesinde elde edilen olağanüstü teknolojik ilerlemelere rağmen, belirgin eşitsizlikler ve sosyal adaletsizlikler devam etmektedir. Yoksulluk, dünya nüfusunun geniş kesimlerini etkileyen bir sorun olmaya devam ediyor. Birçok insan gıda yoksunluğu, barınak ve tıbbi bakım eksikliği ile karşı karşıya kalmakta ve enerjiye, temiz suya ve temel sanitoryona erişimden mahrum bırakılmaktadır. Dijitalleşme, yapay zekâ ve robotlaşma, geleneksel işlerin/mesleklerin hızla ortadan kalkmasına ve yenilerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca, değişen iş piyasası, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde, iş gücünün yeniden eğitilmesi konusunda zorluklar çıkarmaktadır. Yoksulluk ve eşitsizlik birbirinden bağımsız olarak var olabilirken, genellikle iç içe geçmiş bir durumda bulunarak karmaşık bir sosyal tablo yaratmaktadır.

Sosyal adalet, yoksulluğu sona erdirmeyi, eşitsizlikleri azaltmayı ve kimseyi ihmal etmeyecek şekilde kapsayıcılığı teşvik etmeyi gerektirir. Bilimin gücünü kullanmak, bu arayışta sadece bir yol değil, aynı zamanda bir sorumluluktur. Toplular; teknolojik yenilikler, veri odaklı politika yapımı ve çeşitli bilimsel alanlardaki ilerlemeler aracılığıyla daha adil ve sürdürülebilir bir gelecek inşa edebilir. Bilimsel bilgi, teknolojik yenilikler ve kalkınma stratejilerinin entegrasyonu yoluyla yoksulluk ve dışlanmanın temel nedenlerini ele alabilir, herkesin insanlığın iyiliği için gelişip katkıda bulunabileceği bir dünyaya giden yolu açabiliriz. Bilim doğası gereği ahlaki/etik değerlendirmeler ve sonuçlarının farkındalığını gerektiren sosyal bir pratik olarak görülmelidir.

Öneriler:

1. Sosyal katılımı ve kültürel çeşitliliği teşvik etmek için kurumların geliştirilmesinin değerini dikkate alan bir haklar ve garantiler perspektifi oluşturulmalı. İnsanlar, tüm sosyal, ekonomik ve kalkınma politikalarının merkezinde olmalıdır. Ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel hakları tam sağlamak için gerekli kaynakları tahsis edilmelidir.
2. Bilimin gücü sorumlu bir şekilde kullanılmalıdır: Sosyal, çevresel ve insani refahı artıracak bilgi üretimi ve keşifler desteklenmeli; bilimsel ilerlemeler ahlaki/etik düşünceler ve sonuçların farkındalığıyla takip edilmeli; yoksulluk ve dışlanmayı ele almak için kalkınma stratejilerine bilimsel bilgi entegre edilmeli.
3. Disiplinlerarası yaklaşım ve yerel topluluk iş birliği teşvik edilmeli: Ayrımcı uygulamaları azaltmak ve sosyal adaleti teşvik etmek için sosyal, doğa ve yaşam bilimleri birleştirilmeli; insan davranışına ilişkin bilimsel anlayışlar uygulanarak, basmakalıp yargılarla ve yanlılıklarla mücadele eden müdahaleler geliştirilmelidir.
4. İnsan kaynaklarını zenginleştirmek için her türlü eşitsizliği azaltmanın etik zorunluluğuna vurgu yapılmalı ve daha adil bir toplum inşa etmek için ayrımcılık, hoşgörüsüzlük ve şiddet ortadan kaldırımalıdır.
5. Evrensel internet erişimi için altyapı genişletilmeli; toplumun tüm kesimlerinin dijital gelişmelerden faydalanmasını sağlamak için dijital okuryazarlık artırılmalı; kapsayıcı ve adil dijital kalkınma yaklaşımları oluşturulmalıdır.
6. Bilimle ilgili dezenformasyonun topluma olumsuz etkilerini önlemek için dijital medyada mücadele edilmeli; bilim toplulukları ve sivil toplum ile ulusal, bölgesel ve küresel stratejiler geliştirilmelidir.
7. Bilimsel okuryazarlık artırılmalı: Daha iyi bilimsel anlayış yoluyla toplumların gelecekteki teknolojik zorluklarla başa çıkabilmesi sağlanmalı.
8. Eğitim, sosyal eşitlik ve herkes için adil muamele teşvik edilmeli: Tüm demografik kesimler için sağlık ve refaha odaklanılmalı; sürdürülebilir enerji ve sanayi uygulamalarına geçiş yapılmalı; gıda üretimi, arazi kullanımı, su yönetimi ve okyanus sağlığında sürdürülebilirlik sağlanmalı; sürdürülebilir, adil ve dayanıklı şehirler ve topluluklar geliştirilmeli; sürdürülebilir kalkınma için dijital devrim kullanılmalıdır.

G20 Ülkeleri Akademilerinin Akademi Başkanları / Temsilcileri

Argentina - National Academy of Exact,
Physical and Natural Sciences

Avustralya - Australian Academy of Science

Brezilya - Brazilian Academy of Sciences

Kanada - Royal Society of Canada

Çin - Chinese Academy of Sciences

Fransa - Académie des Sciences

Almanya - German National Academy
of Sciences Leopoldina

Hindistan - Indian National Science
Academy

Endonezya - Indonesian Academy
of Sciences

İtalya - Accademia Nazionale dei Lincei

Japonya - Science Council of Japan

Meksika - Mexican Academy of Sciences

Rusya - Russian Academy of Sciences

Güney Afrika - Academy of Science of
South Africa

Güney Kore - The Korean Academy of
Science and Technology

Türkiye - Turkish Academy of Sciences

Birleşik Krallık - Royal Society

ABD - National Academy of
Sciences

AB - Academia Europaea

TÜBA-GEBİP YILLIK BİLİMSEL DEĞERLENDİRME TOPLANTISI

Başkan Şeker, GEBİP kapsamında bugüne kadar 644 üstün başarılı genç bilim insanının ödüllendirildiğini söyledi.

TÜBA-Üstün Başarılı Genç Bilim İnsanı Ödülleri Programı (GEBİP) Yıllık Bilimsel Değerlendirme Toplantısı Atatürk Üniversitesi'nde gerçekleştirildi.

GEBİP Ödül sahibi genç bilim insanları, gün boyunca Fen Bilimleri I-II, Mühendislik Bilimleri I-II, Sağlık ve Yaşam Bilimleri ve Sosyal Bilimler olmak üzere 6 eş zamanlı oturumda bilimsel projelerine ve son bir yılda yürüttükleri çalışmalarına ilişkin sunumlarını yaptı. Oturumlarda projelerin değerlendirilmesi ve geliştirilmesiyle ilgili konular ele alındı. Ardından tüm ödül sahipleri ve akademi üyelerinin katılımıyla genel bir değerlendirme oturumu yapıldı. Oturumlara öğretim elemanları ve öğrenciler de katıldı. Akademi Şeref Üyelerinden Prof. Dr. Metin Balcı ve Genç Akademi Üyeleri ile "Prof. Dr. Metin Balcı Söyleşi"

gerçekleştirildi. Programın açılış konuşmasını Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ömer Çomaklı ve TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker yaptı.

Geleneksel toplantıda konuşan Başkan Şeker TÜBA'nın "bilim insanlığını ve araştırmacılığı özendirme ve gençleri bilim ve araştırma alanına yöneltme" ve "bilimsel başarıları ödüllendirme" amaçları doğrultusunda yürüttüğü "GEBİP'in Türkiye'nin en saygın ve özgün ödül programlarından biri olduğunu hatırlattı. Araştırmalarıyla ön plana çıkmış üstün başarılı genç bilim insanlarını ödüllendirmeyi ve Türkiye'de yapacakları nitelikli araştırmaları teşvik etme ve desteklemeyi içeren program kapsamında bugüne kadar 644 üstün başarılı genç bilim insanı ödüllendirildiğini söyledi.

Başkan Şeker şöyle konuştu: "Üstün Başarılı Genç Bilim İnsanı Ödülleri, genç araştırmacılarımızın bilimsel çalışmalarını takdir etmek ve onları daha büyük başarılarla yönlendirmek için önemli bir platform. Bu ödüller, genç bilim insanlarımızın motivasyonunu artırarak, ülkemizin bilim ve teknoloji alanındaki rekabet gücünü artırmayı hedefliyor. Yapılan toplantılar zinciri, temel bilimlerden sosyal bilimlere kadar birçok alana yönelik çok önemli veriler sunuyor. Dış paydaşlara da açık olan toplantılara akademisyen ya da öğrencilerde katılım sağlayabilir ve parlak fikirlerin tartışıldığı ortamda kendi görüş ve önerilerini bilim insanları ile paylaşabilir." dedi. TÜBA-GEBİP Ödülleri kapsamında 2024 yılı başvurularının değerlendirilmesi

ve ödül verileceklerin belirlenmesine ilişkin faaliyetler, GEBİP Alan Değerlendirme Komiteleri, GEBİP Ana Komitesi ve Akademi Konseyi tarafından yürütüldüğünü aktaran Şeker, TÜBA bilim insanlarını teşvik, takdir ve ödüllendirme misyonu kapsamında her yıl verilen TÜBA-GEBİP Ödülü'yle birlikte 2024 yılında; Ahmet ve Nezahat Keleşoğlu TÜBA-GEBİP Eczacılık Özel Ödülü de verileceğini söyledi.

Akademi dünyası adına üzüntü duyuyorum.

Erzurum'a Brezilya'da düzenlenen G20'nin alt komisyonu olan Bilim20 toplantısından geldiğini ifade eden Şeker, akademi başkanlarının ve ülke temsilcilerinin Gazze'de yaşananlara sessiz kalmalarını eleştirdi. Prof. Dr. Şeker, "Geçmişten dersler çıkarılmadığı için benzer hataların halen devam ettiğini görmek bizleri yoruyor, üzüyor. Umarım kısa sürede bir ateşkes sağlanarak bölge barışa, huzura kavuşur ve bu zulmün bir an önce bitmesi için tüm insanlık el ele vererek gereğini yapar. Bu konuda susan, görmezden gelen ve bu kaygıyı, üzüntüyü yaşamayan kişilerin vicdanının bir gün gelip hesap vereceği ortamlar oluşacaktır. Bilim20'de bunların da altını çizdiğimizde G20'de bulunan ülkelerin akademi başkanlarının ve temsilcilerinin hiçbir şey konuşmamak ve söylemek istemediklerini maalesef üzüntüyle gördük. Kendilerine 'bu geçmiş günahlarınızı düşünerek belki konuşmuyorsunuz ama yeni günahlara ortak olmamak için hiç olmazsa bir şeyler yapmanız gerektiğinin altını çizmek istiyorum' diye uyarıda bulundum. Akademi dünyası adına üzüntü duyduğumu kendilerine ilettim. Gerçekten akademi dünyası böyle durumlarda uyarıcı görevi görmeyecekse ne zaman görecektir. Bu kadar bencillik, bu kadar vesayet savaşı, kendini aymaz bir şekilde kaosa ve krize kaptırılmış olmak, aklıselimle, ortak akılla uzlaşmayan kendi içerisinde çok çelişkili paradoks bir durum. Bunu yorumlamaktan bile aciz kahyuruz" diye konuştu.

Böylesine önemli bir etkinliğe ev sahipliği yapmaktan gurur duyuyoruz.

Rektör Çomaklı ise yönetim kadrosunun bu vizyonla hareket ederek çalışmalarını bir bölge üniversitesi olma temeli üzerinden evrensel bir dünya üniversitesi statüsüne taşımak yönünde sürdürdüğünü belirterek "Bu vesileyle 2024 TÜBA-GEBİP Yıllık Bilimsel Değerlendirme Toplantısının düzenlenmesinde emeği geçen, akademi üyelerine, bilim insanlarına ve mesai arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Bilimin ve araştırmanın özendirildiği bu toplantının başarılı geçmesini ve ülkemiz için faydalı sonuçlar vermesini temenni ediyorum. Ev sahipliğimizden memnun kalmanız dileğiyle sizlere bir kez daha Cumhuriyetimizin kurulduğu şehir olan Erzurum'a ve Üniversitemize hoş geldiniz diyor, Atatürk Üniversitesi ailesi adına hepinizi en derin saygı ve sevgilerimle selamlıyorum" şeklinde konuşmasını tamamladı.

TÜBA Genç Akademi Konferansı kapsamında; TÜBA Asli Üyesi ve TCMB Banka Meclisi Üyesi Prof. Dr. Muhsin Kar, "Küresel Ekonomi: Quo Vadis?" başlıklı sunumunda uluslararası ekonomik düzenin mimarisi, uluslararası ekonomik düzenin ilkeleri, uygulanan politikalar ve sonuçları hakkında konuştu. Çok taraflı kurumlarla iş birliğini yürütmenin, liberal demokrasilerin teşvik edilmesi, güvenlik alanında ve parasal alanda işbirliği üzerinde duran Prof. Kar, liberal ekonomik düzenin altın çağına ve üretimin küreselleşmesine dikkat çekti.

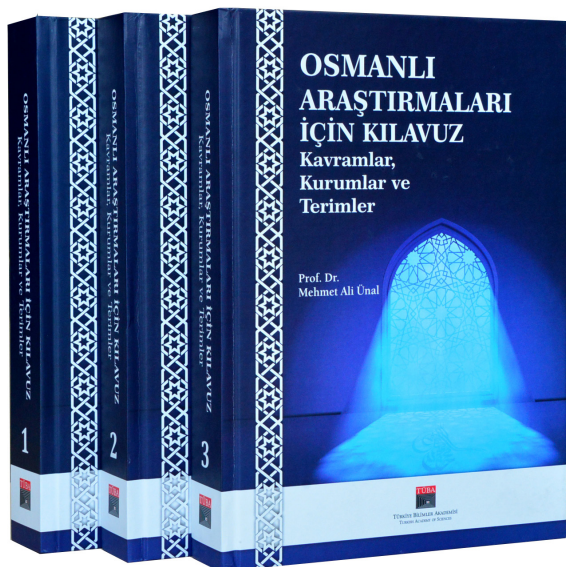
Düzenlenen Yapay Zeka Paneli'nde ise Gebze Teknik Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hacı Ali Mantar "Yapay Zekanın Ekonomik Katma Değere Olan Etkisi"; Birmingham City Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hüseyin Şeker "Verinin Gücü ve Güçlendirdikleri" ve Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Bahadır Kürşat Güntürk "Yapay Zekada Güncel Durum ve Geleceğe Yönelik Beklentiler"ini detaylandırdı.

TÜBA OSMANLI ARAŞTIRMALARI İÇİN KILAVUZ YAYIMLADI

TÜBA, Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal'ın 40 yıllık çalışması sonucunda hazırladığı, yaklaşık 22 bin kavramın yer aldığı 3 ciltten oluşan "Osmanlı Araştırmaları İçin Kılavuz: Kavramlar, Kurumlar ve Terimler"i yayımladı.

TÜBA, Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal tarafından hazırlanan, yaklaşık 22 bin kavramın yer aldığı 3 ciltten oluşan "Osmanlı Araştırmaları İçin Kılavuz: Kavramlar, Kurumlar ve Terimler"i yayımladı.

Üniversite öğrencileri başta olmak üzere akademik çalışma yapan herkesin yararına sunulan eser "Osmanlı Araştırmaları İçin Kılavuz: Kavramlar, Kurumlar ve Terimler" akademisyenler için bir başvuru kaynağı niteliği taşıyor. İlk olarak "Osmanlı Tarihi Sözlüğü" adıyla 2011 yılında basılan eser, Prof. Ünal tarafından 13 yıllık bir çalışmanın ardından geliştirilerek yeniden literatüre kazandırıldı. Osmanlı tarihi üzerinde çalışan araştırmacılar ve bilim insanları için hazırlanan eserde Osmanlı siyasi, askerî, sosyal ve ekonomik kurumları, bürokratik yapısı, Osmanlı devrinde kullanılan kavramlar ve terimler maddeler halinde tek tek ele alındı ve açıklandı. Dönemin ölçü birimleri, vergiler ile önemli askerî ve siyasi olaylar detaylandırıldı. Mevcut sözlüklerde bulunmayan pek çok kurum, kavram ve terime yer verildi. Çalışmanın yüzlerce kaynak, seyahatname, kronik ve tetkik eserden faydalanılarak

hazırlandığı için yer yer orijinal bilgiler de içerdiğine dikkat çeken Prof. Ünal "10 ciltlik Evliya Çelebi seyahatnamesini baştan sona titizlikle okudum ve taradım. Evliya Çelebi, sadece İmparatorluk coğrafyasında değil İran'da, Sudan'da, Avusturya'da gördüğü her kurumu, örf âdetleri, kavramları, karşılaştığı ölçü ve tartı birimlerini, gemi ve tekne isimlerini tek tek kaydeder. Onun müzik âletleri ve musiki makamları hakkında verdiği bilgiler müzikoloji alanında çalışanları şaşırtıyor. Yine Peçevî, Naima, Kâtip Çelebi'nin eserleri, TÜBA tarafından basılan Üsküdarlı Abdullah Efendi'nin Vâkı'at-ı Ruzmerre'si Osmanlı terminolojisi bakımından oldukça zengin. XVIII. yüzyıl Osmanlı kurumlar tarihi için Ahmed Cevdet Paşa'nın Tarih-i Cevdet'i mühim bir eser. Daha böyle yüzlerce eser sayılabilir. Bir örnek vermek gerekirse Kâfir Şapkası Başına Olmak deyiimi sadece Naimâ tarihinde geçiyor. Bu bir yemin şeklidir. Vezîriâzam Fazıl Ahmed Paşa Giri'te sefere gitmekle ilgili tartışma sırasında 'Ben, elbette giderim eğer gitmezsem kâfir şapkası başıma olsun' diye yemin ediyor. Bir şey yapmazsam 'gavur olayım' şeklindeki yeminin benzeridir bu. Yine Sözüne Mum Yapıştırmak deyiimi de sadece Naimâ'da geçer. Kimsenin sözü kesilmez, susturulmaz anlama gelir." dedi.

Uzun ve titiz bir çalışma sonucunda hazırladığı eserinin TÜBA'nın detaylı değerlendirmesi ve kabulünün ardından yayımlanmasının onur verici olduğunu ifade eden Prof. Ünal "Bilime ve bilimsel çalışmalara destek olması bakımından Türkiye'nin en ciddi ve en önde gelen kurumlarından birisi olan TÜBA, araştırmacılara destek olduğu gibi birçok kıymetli kaynak eseri yayımladı ve bazı tetkik çalışmaları da bastı. Bilimsel kitap yayıncılığı konusunda dünyada gördüğü takdir ve elbette ki eserin yayımlanması konusunda verdiği katkı çok değerli. Dolayısıyla 40 yılımı verdiğim çalışmamın TÜBA gibi bir kurum tarafından yayımlanması hedef kitlesine ulaşması için çok önemli. Uzun süren bir hakem sürecinden sonra eserin TÜBA tarafından basılmasından gurur duyuyorum, benim için iftihar meselesi." dedi.

KARADENİZ ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ 'BSUN 2024' TOPLANTISI

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, 16. Karadeniz Bölgesi Rektörler Konferansı ve Karadeniz Üniversiteler Ağı 2024 Kongresi'ne katıldı.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, 16. Karadeniz Bölgesi Rektörler Konferansı ve Karadeniz Üniversiteler Ağı 2024 Kongresi'ne katıldı.

Hem bölgesel hem de uluslararası pek çok alanda geleceğe yönelik bilimsel fikirlerin tartışıldığı, planlamaların yapıldığı ve 12 farklı ülkeden 120 üniversitenin dahil olduğu BSUN'un toplantı açılışını Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanı Prof. Dr. Erol Özvar, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) Genel Sekreteri O. Lazăr Comănescu, TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Avrupa Başkent Üniversiteleri Ağı (Network of Universities from the Capitals of Europe – UNICA) Başkanı Prof. Dr. Sorin Costreie, TÜBA Asli Üyesi ve TÜBİTAK Başkanı Prof. Dr. Hasan Mandal, TÜBA Asli Üyesi ve İÜ Rektörü Prof. Dr. Osman Bülent Zülfiyar, BSUN Başkanı Prof. Dr. Marian Preda ve Bakü Yüksek Petrol Okulu Rektörü Prof. Dr. Elmar Gasimov yaptı. "Üniversitelerin Toplumda Bilime Dayalı Karar Vermeyi Teşvik Etmek Üzerindeki Rolü, Genişletilmiş Karadeniz Bölgesinde Yeni Barış Gündemi ve Bölgesel İşbirliği Kurumları Reformu, Genişletilmiş Karadeniz Bölgesinin Geleceği için Pakt Yolları, Eğitimin ve Toplumun Dönüşümü" başlıklı dört oturum düzenlendi. Program boyunca, akademik işbirliklerinin güçlendirilmesi, yenilikçi projelerin

hayata geçirilmesi ve bilimsel araştırmaların geleceği üzerine tartışıldı. BSUN Genel Sekreteri Prof. Mamut ve İÜ Prof. Dr. Ayşe Zışan Furat'ın moderatörlüğünü yaptığı Genel Kurulda yapılan oylamada İÜ Rektörü Prof. Zülfiyar 2024-2026 BSUN Başkanlığını devraldı.

Temel bilimler araştırmalarına tam destek sağlamalıyız.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği kapsamındaki ülkelerden üniversite rektörleri ve bilim akademisi temsilcilerinin yer aldığı toplantıda konuşan Başkan Şeker, dünyanın karşı karşıya kaldığı problemlerin giderek karmaşıklaştığına ve küreselleştiğine dikkat çekti ve bu bağlamda bilimsel topluluklar arasındaki iş birliğinin öneminin çok kritik olduğunu söyledi. Yarının sorunlarını çözecek ve mümkün olanın sınırlarını zorlayacak çabaların merkezinde temel bilimlerin bulunduğunu ifade eden Şeker; fizik, kimya, biyoloji ve matematik temel disiplinleri, uygulamalı bilimlerin ve teknolojik ilerlemelerin üzerine inşa edildiği temeller olduğunu belirtti. "Temel bilimlere dair derin ve kapsamlı bir anlayış olmadan yenilik yapma, uyum sağlama ve ilerleme kapasitemiz ciddi şekilde engellenir. Temel bilgilerin sıkı takibi sayesinde evrenin gizemlerini açığa çıkarıyor ve iklim değişikliğinden halk sağlığı krizlerine kadar çağımızın acil sorunlarına çözüm bulmak için gerekli araçları geliştiriyoruz. Bu nedenle bilimsel düşüncenin önde gelen kurumları olarak temel bilimlerin teşviki ve desteklenmesine kendimizi adamamız zorunlu. Araştırmacılarımızın gelecekteki yeniliklerin yolunu açacak temel soruları araştırmak için ihtiyaç duydukları kaynaklara, özgürlüğe ve teşvike sahip olmalarını sağlamalıyız. Bu kararlılığın yalnızca finansman önceliklerimize değil, aynı zamanda eğitim programlarımıza da yansıtılması ve bu temel disiplinlerde uzman yeni nesil bilim insanlarının yetiştirilmesi gerekmektedir. Ancak bilginin peşinde koşmak sınır tanımıyor. Bilim, açıklık ve iş birliği ortamında gelişir." dedi.

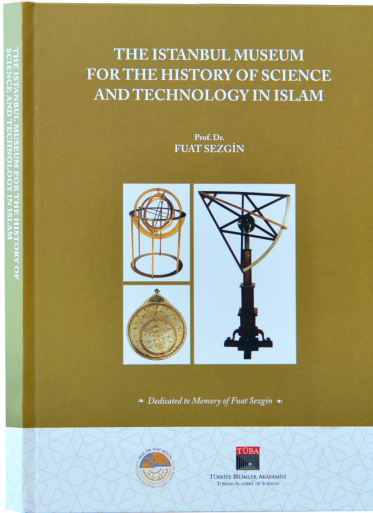
İş birlikçi projeler için platformlar oluşturmamız.

Stratejik konumu ve çeşitli üye devletleriyle Karadeniz Bölgesinin kolektif güç ve uzmanlık sayesinde bir arada çalışmak için eşsiz fırsatlar sunuyor diyen Şeker, iş birliği ruhunu teşvik ederek bölgesel zorluklarla daha etkili bir şekilde mücadele edilebileceğine, bulguların daha geniş çapta paylaşıp araştırma etkisinin güçlendirilebileceğine dikkat çekti. Şeker şöyle devam etti: “Ortak araştırma girişimleri, öğrenci ve araştırmacı değişimi ve uluslarımızın ortak kaygılarına hitap eden iş birlikçi projeler için platformlar oluşturmaya çalışmalıyız. Bu girişimler sadece bilimsel kapasitemizi geliştirmekle kalmayacak, aynı zamanda ülkelerimiz arasında anlayış ve dostluk köprüleri kuracak. TÜBA’nın Karadeniz Bölgesinde bilimsel kaliteyi ve iş birliğini geliştirme konusundaki sarsılmaz kararlılığını yinelemek isterim. Bu fırsatı

değerlendirerek bağlarımızı güçlendirelim, bilgimizi paylaşalım ve daha parlak, daha müreffeh bir gelecek için birlikte çalışalım. İşbirliği ruhunu benimseyerek ve temel bilimlere öncelik vererek akademilerimizin küresel bilimsel ilerlemenin ön saflarında kalmasını sağlayabiliriz.” dedi.

TÜBA Asli Üyesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Rektörü Prof. Dr. İsmail Koyuncu ise TÜBA Ödülleri ve Türkiye’deki Araştırma Üniversiteleri hakkında sunum yaptı. TÜBA’nın Encümen-i Daniş’e dayanan tarihinden başlayarak anlatan Prof. Koyuncu Akademi’nin program, proje, yayın ve özellikler ödülleri hakkında bilgi verdi. Araştırma üniversitelerini belirleme kriterleri ve bu üniversitelerin performansları hakkında bilgi veren Rektör Koyuncu Türkiye’de araştırma üniversitesi olmaya aday üniversitelerden örnekler verdi, adayları sağlanan destekler hakkında konuştu.

TÜBA, İSLAM BİLİM ve TEKNOLOJİ TARİHİ MÜZESİ’NİN DETAYLARINI YAYIN HALİNE GETİRDİ

TÜBA, TÜBA Şeref Üyesi Prof. Dr. Fuat Sezgin’in 5 ciltlik “İslam’da Bilim ve Teknik” adlı eserinden yola çıkarak hazırladığı “The Istanbul Museum for the History of Science and Technology in Islam”ı İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı (İBTAV) ortaklığıyla yayımladı.

İstanbul Gülhane Parkı’nda “İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi”nde sergilenen 600’e yakın alet, cihaz replika, model çizimler ve fotoğraflarının yanı sıra tarihi detaylarını da içeren eseri akademinin yararına sundu.

Başkan Şeker: “Fuat Sezgin, Avrupa merkezci bilim tarihi yaklaşımına araştırmalarıyla meydan okudu.”

TÜBA Üyesi Prof. Dr. Sezgin’in hayatını İslam medeniyetinin hak ettiği değeri bulmasına adanmışlığını hatırlatan TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker ilk olarak Almanca yazılan ve daha sonra TÜBA himayesinde Türkçeye çevrilen “İslam’da Bilim ve Teknik” gibi ufuk açıcı çalışmaların, İslam medeniyetinin bilime katkısını gözler önüne serdiğini söyledi. Prof. Dr. Sezgin’in hayatı boyunca bu yolda gösterdiği büyük çabanın 2008 yılında İstanbul Gülhane Parkı’nda ‘İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi’nin açılışıyla taçlandığını ifade etti. Eserin Prof. Sezgin’in vefatının 6. yılında TÜBA tarafından onun anısına bir armağan olarak sunulduğunu dile getiren Başkan Şeker “Şeref Üyemiz Prof. Dr. Fuat Sezgin’in eserlerini yayımlamak, bilim dünyasına değerli katkılarını görünür kılmak, özellikle İslam dünyası için çok önemli. Medeniyet insanlığın kolektif mirası. Avrupa, Orta Çağ’ı uzun süredir evrensel bir “bin yıllık karanlık” olarak tasvir ederken, son araştırmalar aynı dönemde İslam dünyasının bilim ve akıldaki ilerlemelerle belirginleşen önemli bir aydınlanma yaşadığını ortaya koyuyor. Bu İslami aydınlanma, Avrupa’nın entelektüel canlanışını önemli ölçüde etkiledi. Sezgin tarafından ortaya konulan bu katkılar, bilim tarihindeki farklı bakış açılarını kabul etme ihtiyacını vurgulayarak, geleneksel Avrupa merkezli bilim tarihi görüşüne meydan okudu.” dedi.

MCBÜ'DE AKADEMİK YIL AÇILIŞ DERSİ

Başkanı Şeker, Manisa Celal Bayar Üniversitesi (MCBÜ) 2024-2025 Akademik Yılın Açılış Töreninde 'Bilişim Teknolojileri ve Bilim Disiplinleri Etkileşimi' başlıklı yılın ilk dersini verdi.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Manisa Celal Bayar Üniversitesi (MCBÜ) 2024-2025 Akademik Yılın Açılış Töreninde 'Bilişim Teknolojileri ve Bilim Disiplinleri Etkileşimi' başlıklı yılın ilk dersini verdi.

Programda Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Müzik Bölümü dinletisi gerçekleştirildi ve ayrıca Makale Performans Ödülleri sahiplerine takdim edildi.

Encümen-i Danış'ten TÜBA'ya bilim geleneğini anlatarak derse başlayan Prof. Şeker, TÜBA'nın kurumsal yapısı, program ve projelerinin yanı sıra, ödül ve destekleri ile yayınları hakkında bilgi verdi. Dünyanın hızlı değişimi üzerinde duran Şeker, 1789 1. sanayi devriminden Covid-19'un iş anlayışını nasıl değiştirdiğini ve bilimlerin yeniden tanımlanmasını detaylandırdı. İnsanlık ve teknoloji ilişkisindeki

evrimin nedenleri ve olası sonuçları hakkında konuştu. Bu bağlamda eğitimde kalitenin ne olduğu, kalite parametreleri, yapay zekanın eğitim üzerindeki etkisi, durmaksızın tüketilen bilgi ve fayda ilişkisi, küresel etkileşimler, tükenen doğal kaynakların geleceğine ilişkin sorular, cevaplar ve tespitler ortaya koydu.

"Üniversitelerin tarihî gelişimine göz atıldığında tarihî olaylar ile üniversitede görülen büyük değişiklikler arasında kuvvetli bir ilişki var. Her büyük olay, üniversiteleri dönüştürmüş ve geliştirdi. Tarihî süreç içinde üniversiteler, bilim odaklı birinci kuşak üniversitelerden eğitim ve araştırma odaklı ikinci kuşak üniversitelere, son dönemde de girişimci ve toplumla bütünleşen üçüncü kuşak üniversitelere doğru dönüşüm yaşıyor." dedi. Bu doğrultuda ölçme ve değerlendirmedeki dönüşüm ve değişime dikkat çekti.

Uluslararası teknoloji öngörü çalışmalarında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde odaklanılan teknoloji alanları ile ülke ihtiyaçları ve güvenliği açısından kritik teknoloji alanlarının analize tabi tutulduğunu söyledi. New York'ta gerçekleştirilen BM Gelecek Zirvesi'ndeki izlenimleri hakkında konuşan Başkan Şeker, dünyanın artan jeopolitik gerilimler, çok kutuplu güç yapısının ortaya çıkışı ve terörizm gibi tehditlerle karşı karşıya olduğu bir dönemde, barış ve güvenliğin sağlanması için güçlü, kapsamlı ve çok taraflı çözümlere duyulan ihtiyacın ele alındığını, uluslararası iş birliğinin önemi vurgulandığını aktardı. Brezilya'daki G20 Zirvesindeki Science20 (S20) Gündeminde yapay zeka, biyoekonomi, enerji dönüşüm süreci ve sosyal adalet konularının öne çıktığına dikkat çekti.

Dîvânu Lugâti 't-Türkün Bulunuşu ve Yayınlanması¹

Prof. Dr. Mustafa Sinan Kaçalın

TÜBA Asli Üyesi / Marmara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Kâşgarlı Mahmud tarafından 1072-1074 yılları arasında Bağdad'da Abbasi halifesine sunulmak üzere yazılan Dîvânu lugâti 't-Türk, 1910'a kadar adı bilinen fakat kendisi meçhul bir eserdir.

Kitap hakkında bugün pek çok ilmi çalışma yapıyorsa bunda Ali Emîrî'nin katkısı oldukça büyüktür. İstanbul Fatih'teki Millet Kütüphanesi'nin kurucusu ve ilk müdürü 1858² Diyarbakır doğumlu Ali Emîrî Efendi 1924'te İstanbul'da vefat etmiş Fatih Camii hazinesine defnedilmiştir.

Dîvânu lugâti 't-Türk'ün unutulmuşluktan kurtulup tekrar gün yüzüne çıkmasını anlatan iki kaynağımız vardır. Bunlardan biri Ali Emîrî'nin, Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eseri haberdar olma ve satın alma macerasını anlattığı Tarih ve Edebiyat Mecmuasının üçüncü sayısıdır. Öbürü ise Kilisli Muallim Rifat'ın Yeni Sabah gazetesinde yayımlanan "Bildiklerim!.." adlı yazısıdır.

¹ Şuradan yararlanılmıştır: Üstad Kilisli Muallim Rifat: "Bildiklerim!..", Yeni Sabah: İstanbul, 1945 (Eylül 30, Pazar, Sekizinci Yıl - No. 2645, 3. ss.; Ekim 4, Perşembe, Sekizinci Yıl - No. 2649, 3. ss.; Ekim 7, Pazar, Sekizinci Yıl - No. 2652, 4. ss.; Ekim 11, Perşembe, Sekizinci Yıl - No. 2656, 3. ss.; Ekim 14, Pazar, Sekizinci Yıl - 2659, 4. ss.; 6. ss, 2. sütun.; Ekim 18, Perşembe, Sekizinci Yıl - No. 2663, 3. ss.

² Çoklukla 1857 olarak kayıtlara görülen tarih 1858 olmalı.

İki kaynakta da eserin bulunuşu, Ali Emîrî'nin eseri satın alma macerası ve basılması anlatılmıştır. Tekrara düşmemek için Kilisli Mullim Rjfat'ın yazısında geçen eserin satın alınmasına dair satırlar bu yazıya derc edilmemiştir.

1. Ali Emîrî'nin Tarih ve Edebiyat Mecmuasındaki yazısı

Ali Emîrî Tarih ve Edebiyat Mecmuasındaki yazısında Dîvânu lugâti 't-Türkün bulunuşu ve yayımlanması hakkında bilgiler vermiştir. Bu bilgiler birleştirilerek buraya alınmıştır. Ayrıntılar ise dipnotta gösterilmiştir.

Eski Mâliye Nâzırı Vanîzâde [Ahmed] Nazif Paşa'nın mülkiyetinde bulunan kitap zaruri bir ihtiyaç üzerine aile üyeleri tarafından satılmak üzere Burhâneddin Efendi adında bir kitap sarrafına tevdi edilir. Kitap Meclis-i A'yan reîs-i sâbıkı Mustafa Âsım Efendi'ye götürülür; kendisi eseri tetkik ettikten sonra dokuz yüz senelik nadir bir eser olduğunu ve eserin hemen Maârif Nâzırı Emrullâh Efendi'ye götürülmesi gerektiğini ifade eder. Burhan Efendi, eseri Emrullâh Efendi'ye götürür. Emrullâh Efendi, kitapçıları toplar ve eseri tetkik ettirir. Kitapçılar eser için şunları söylerler: Eğer eserin İstanbul fiyatını soruyorsanız fiyatı iki lira eder. Eğer Avrupa'ya göndermek şartıyla satarsanız yirmi lira kızıl altına alırız. Durumu Emrullâh Efendi'ye anlatmak için

Maârif Nezâreti'ne giderler ancak Emrullâh Efendi'yi bulamazlar³.

Buraya kadar yaşananlardan Ali Emîrî Efendi'nin haberi yoktur. Bundan sonrasını ise yine kendisi şu şekilde nakletmektedir:

Benim bu meseleden asla haberim yok idi. Bir gece Diyarıbeğ Kırâathanesinde oturuyordum. Burhan Efendi geldi. Kitabın mündericâtını hikâye etti. Dünyada Türklere dair böyle bir kitap bulunduğuna ihtimal vermediğimden bana bir rüya ve hûlya gibi göründü. Burhaneddin Efendi kavm-i necîb-i ,Arabdan olduğundan ve kitabın her bir Türkçesi yanında Arapçası da münderic bulunduğundan bahsetmekle ve söylenilen sözleri uydurmak da kabil olmayacağından şaştım kaldım. Kitabı görmek istedim. Yarın akşam getireceğini vadetti. Ferdâsı gece erken Diyarıbeğ Kırâathanesine gittim. Saatlerce oturdum. Gelen giden yok. Gâh kitabı Maarif Nezareti aldığına ve gâhice de böyle bir kitabın ihtimali olmadığına hükmeder dururdum. En ziyade korktuğum Maarif Nezareti alırsa arasından ba'z-ı nadanın yaprak koparması ihtimalini de der-pêş ile teessüfler ederdim. Herkes dağılmağa başladı ben de gitmeğe hazırlandım. Mevsim kış ve hava soğuk idi. Bir de elinde büyük bir kitap olduğu hâlde Burhan Efendi içeriye girmesin mi? Gelip karşımda oturdu. Buyurunuz bakınız dedi. Bir de ne bakayım. Türk lisanına, Türk eş'arına, Türk durûb-ı emsâline, Türk illerinin kürevî haritasına, Türk bayraklarının resmine Türk'ün kadim yazısına dair hulefâ-yı Abbâsiye zamanında yazılmış bir kitap. Ve hatta Amerika'nın keşfinden dört beş yüz sene kadar evvel telif olduğu hâlde kitabın haritasında Cabelka [cabarka] namıyla Amerika [Japonya] da mevcut. Sevincimden âdeta çıldıracağım. Fakat asla temkinimi bozmuyordum. Bayağı bir kitap mütalaa ediyorum vaziyetinde bulunuyordum.

Kitaba mümkün olduğu kadar göz gezdirdikten sonra Burhan Efendi'nin, Nasıl efendim kitabı beğendiniz mi? Kitapçıların tahmin ettikleri yirmi liraya vermeli mi yoksa daha ziyade değeri var mıdır? sualine cevaben

yirmi lira pek münasip bir fiyattır. Hemen veriniz, dedim. Kalkıp giderken şayet Maarif Nezareti almazsa sakın başka yere götürme, bana getir. Ben sana ayrıca üç lira ikramiye de veririm dedim. O güne kadar müddet-i ömrümde böyle bir sözü lisana almamıştım. İşte o gün mecbur oldum.

Ondan üç gece sonraya kadar ne gecem gece ve ne de gündüzüm gündüz. Fakat bir şey ile müteselli olurdum ki her gece Burhan Efendi kırâathaneye gelir, bugün Maarif Nazırını yerinde bulamadıklarını haber verirdi. Dördüncü akşam Burhan Efendi kemal-i hiddetle kırâathaneye geldi. Dedi ki - Bugün Maarif Nazırını yerinde gördüm. Kitaba kitapçıların yirmi lira kıymet koyduğundan bahsettim. Ve kütüb-hâne-yi 'umûmîden yazılan cevabnâme'yi verdim. Cevaben kemal-i izz ü vakar ile ne söylese beğenirsiniz. «Haydi haydi yirmi liraya ben bir kütübhaneye dolusu kitap alırım. Kitabını götür de o fiyat ile nereye istersen sat» Ben de kemal-i hiddetle kitabı alıp dışarıya çıktım. Hemen doğruca Beğöğlü'ne gidecek, Maarif Nazırına Frenklere kitabın kaç kuruşa satıldığını gösterecektim. Fakat sana olan vaadim hatırıma geldi. Bu günlük gitmedim. Sahibi otuz lira istiyor. Eğer otuz lira verirsen yarın kitabı sana getireyim, dedi. Zahirî birtakım adem-i muvâfakatten sonra yarın kitap bize getirilirse uyuşulacağını ümit ederim, dedim. Hâlbuki o sırada hanemdeki nakit mevcut yirmi liradan ibaret idi. Çenberlitaş'ta bir Rum sarraf var idi. Her vakit alışveriş ederdim. Sabahleyin gittim. On lira istedim. Bir ay sonra vermek için maaş cüzdanımı karşılık bırakayım dedim. Ben zann ediyordum ki cüzdanı bırakmağa ne hacet vardır, bir iki lira güzeşte istemek şartıyla derhâl Buyurun efendim diyerek on lirayı verecek. Eline kalem alıp bir şeyler hesap etti. Nihayet iki ay sonra verilmek şartıyla istediğiniz şu on liraya beş lira güzeşte vereceksiniz dedi. El-hasıl her kime müracaat ettim ise on lira bulamadım. Me'yusen haneme avdet ettim. Biraz sonra kitap ile beraber Burhan da geldi. Pek düşünüyor ve kitaba bakıyordum. Düşündüğüm o tarihe kadar hiçbir kimseye Cenâb-ı Hak param yoktur dedirtmemiş iken şimdilik param yoktur, on lira borcum kalsın demeğe utanıyordum. Haydi cesaret edip söyleyeyim baz-ı itizar beyanıyla kabul etmezse, benim için daha müşkil bir bela idi. Ben bunlarını düşünmekte iken kapı çalındı. Bir de bakarım ki merhum Faik Reşad Beğ'dir. Hemen kapıya koştum. Merhum içeriye girince ilk sözüm beğefendi üzerinizde on lira var mıdır, oldu. Cevaben üzerimde yok ama evimde vardır. İster isen gidip getireyim, dedi. Haydi, durma git getir ama çabuk gel dedim. Bu telaşın sebebini sordu. Şimdi söyleyemem. Git de gel, sonra anlarsın, cevabını verdim. Yukarı çıkıp bir geniş nefesle Burhan'a işte yirmi lira. On lirası şimdi gelecek. Otuz liraya sattığına dair yaz ilm ü haberi dedim. Burhan ilm ü haberi yazdı. Çok sürmeden Faik Reşad Beğ de on lira ile geldi. Burhan otuz lirayı alınca efendim bu kitabın bedelidir. Ya bana vadettiğiniz üç lira nerede demesin mi. Dedim ki ey Burhan görüyorsun ki istikrâz

³ Mesmûâta nazaran bu kitap maliye nâzır-ı esbakı Vânizâde Nazif Paşa-yı merhumun imiş. Bir zaruret üzerine aileleri tarafından Burhaneddin Efendi namında bir zata satmak için tevdi edilmiş. O da meclis-i ayan reis-i sabıkı fuzala-yı kirâmdan Mustafa Âsım Efendi hazretlerine götürmüş. Müşârûn-ileyh hazretleri bir miktar mütalaa ettikten sonra bu kitap Türklerin 'umûm-ı kürr-e-yi arzda meskûn bulundukları mahallerin haritasına ve hutû u eş'ar ve âsar-ı kadimesine dair dokuz yüz senelik pek nadir bir kitaptır. Maarif Nazır-ı Emrullâh Efendi'ye götür. Bu kitabı be-heme-hâl alsın. Sakın başka yere satma demiş. Burhan Efendi de Emrullâh Efendi'ye götürmüş. Emrullâh Efendi bir tezkire ile kitapçıları toplayıp kaç kuruş fiyatı olduğunu bi 't-tahkik bildirilmesini kütüb-hâne-yi umûmî müdüriyetine yazmış. Ba'z-ı kitapçılar cem' edilip kitap gösterilmiş. Kitapçılar demişler ki eğer İstanbul fiyatını soruyor iseniz bunun kıymeti iki liradır. Eğer Avrupa'ya göndermek şartıyla satar iseniz yirmi lira kızıl altına alırsız. İfade-yi hâl etmek için birkaç gün ve birkaç defa Maarif Nezaretine giderler ise de Emrullâh Efendi'yi bulamazlar.

suretiyle ödedim. Beş param kalmadı. Her aylık aldığım vakitlerde gel. Her ayda bir lira vermek suretiyle öderim. Razi oldu ve öylece ödedim. Burhan giderken kitabı otuz liraya aldığıma dair benden bir vesika istedi. Sebebini sorunca Emrullâh Efendi'nin haydi haydi yirmi liraya bir kütüphane kitap alırım sözü bana pek ziyade tesir etti. Götürüp göstereceğim dedi. Yazıp verdim. Akşama yakın Divânyolu'nda geziniyordum. Maarif Nezaretinden iki zat çıktı. Müfettişlerden imişler. Biri diğerine beni göstererek bir şey söyledi. Her ikisi de yanıma geldiler. O zat bana, Emîrî Efendi siz misiniz dedi. Evet cevabını alınca efendim o kitapta ne meziyet gördünüz ki otuz liraya aldınız demesin mi? Cevaben sizin gibi maarif memurlarının zehabına nazaran fî 'l-hakika o kitapta beş kuruş kıymet yoktur. Onu böyle kıymetli bir fiyata ancak Emîrî gibi ahmak alır cevabını vererek savuştum. Anlamalı hâlimizi ki Emrullâh Efendi gibi fâzıl, maârif-perver zannettiğimiz bir zat bir kitabı yirmi liraya almadığı hâlde bir iki sene sonra yine o maarif nezareti bu kitaptan dolayı vâki olan hizmet namına bana üç yüz altın teklif eyledi. Hâlâ bana itiraz edenlerde acaba zerrece olsun insaf var mıdır? Varsın ileride tarih, mabeynimizi fasl etsin.

Ali Emîrî'nin otuz üç reşat altını ödeyerek satın aldığı bu kitaba önce Maârif Nezâreti üç yüz altın teklif etmiş, daha sonra Macar İlimler Akademisi on bin altın teklif etmiş ancak bunu da kabul etmemiş, milletin menfaatini şahsi menfaatlerinin çok üstünde tutmuştur. Rifat Bilge, Ali Emîrî'ye yapılan para teklifine karşılık kendisinin şu cevabı verdiğini ifade etmiştir:

Böylece Ali Emîrî bir taraftan vatansever bir Osmanlı evladı olduğunu gösterirken diğer taraftan ise kendisi hakkında “verilen parayı beğenmiyor” gibi yapılan dedikodulara cevap vermiştir.

Ali Emîrî Efendi, Dîvânü Lugâti 't-Türk'ün yayımlanma macerasını ise şöyle nakletmektedir:

İşittiğime göre İbrahim Beğefendi kitaplarımı vakfetmek emelimde olduğumu meclîs-i mahsûs-ı vükelâda hikâye etmiş ve maarif nazırı bulunan Şükrü Beğefendi de evvelce hanemde kitaplarımı ziyaret etmiş idi. Bu kitapların şöhret-i şây'asını işiten Talat Paşa ile de tesadüfi olarak bir gece adliye nazırı İbrahim Beğefendi'nin hanesinde görüşerek (Dîvânü Lugâti 't-Türk) kitabı bastırmak için vermekliğimi rica etmiş idi. Ben de ilm, mâl-ı 'umûmîdir. Vermemeğe hükm yoktur. Hususiyle dünyada bir de nazîri bulunmayan bu kitabın zayı olmasından korkuyorum. Hatta geceleri bile uyuyamıyorum, başımla gözüm üstüne. Hemen yarın adam gönderip aldırıp bastırınız demiş idim.

Fî 'l-hakika hemen ertesi günü Ziya Gökalp Beğ gelerek mezkûr kitabı alıp götürdü. Ve basılmağa mübaşeret olundu. Birkaç gece sonra İbrahim Beğefendi bendenizi gördü. Bize yüz lira ikramiye verileceğini beyan eyledi. Ben simsar değilim dellal değilim vatan namına bir kitap

istenilmiş vermişim buna mukabil para vermenin ne lüzumu vardır, istemem⁴ cevabını vermişim⁵ Ol vakit Talat Paşa 'ilâve-yi me'mûriyet suretiyle maliye nazırı vekili idi. Akrabadan Basri Beğ'i⁶ görerek Emîrî Efendi galiba yüz lirayı az görüyor, üç yüz lira verilmesini emrettim. Kendisine söyle, gidip maariften parayı alsın demiş idi. Üç yüz lira değil bin lira olsa yine kabul etmem. Dokuz yüz seneden beri eslafımız tarafından kemâl-i i'tinâ ile muhafaza edilerek bana vâsıl olan bir yegâne nüshanın tab u ta'didiyle pençe-yi ziyâdan kurtarılmış olması bana mükâfât-ı kâfidir cevabını verdim. İşte bu gibi münasebetlerle kitaplarımın şöhret-i şây'asını zaten bilen meclîs-i mahsûs-ı vükelâ, bu kitaplarımı vakfetmek için bir münasip mahal aradığını işitince pek ziyade takdir ederek Talat Paşa merhum, şeyhülislam ve evkâf-ı hümâyûn nazırı bulunan Hayri Efendi'ye birinci tezkirenin yazılmasını beyan ve rica etmiş.⁷

2. Kilisli Muallim Rifat'ın Yeni Sabah'ta yayımlanan yazısına göre Dîvânü lugâti 't-Türk'ün Bulunması ve Basılması

Kilisli Muallim Rifat, Yeni Sabah gazetesinde yayımlanan yazısında Ali Emîrî efendi hakkında bilgiler vermiş, eseri nasıl bulduğunu, satın aldığını kendisine

⁴ İbrahim Beğefendi ile Talat Paşa'nın ifadesine atfen geçen sohbet pek uzundur. Talat Paşa-yi merhûmun şu bir görüşte bendenizi ne kadar beğendiğini ve dünyada hatırıma gelmeyen bir mevkiye getireceğini tebşir ettiğini ve bendenizin ne suretle reddettiğimi arzu edenler müşârûn-ileyhten öğrenebilirler. Gerçi Malta'dan avdetlerinden beri görüşmemiş isem de ma'a 'l-memnûniye afiyet haberlerini işitiyordum. Ben burada ihtisaren yazdım.

⁵ Ziya Beğle Kiblelizade Fuad Beğ de birlikte idi. Öteden beri neşreyledikleri makalelerini ekseriya hilâf-ı hakikat ve bu adamın eslâf-ı kirâm hakkında aleyhinde uydurma şeyler gördüğünden gıyaben kendisini sevmездim. Bursa meb'ûs-ı sâbıkı Tahir Beğefendi'ye haneme kabul ile kütüphanemi ziyaret eylemeyi evvelce rica etmiş ise de cevâb-ı redd vermişim. Hemşehrim Ziya Beğ'le beraber gelmiş ve haberim olmaksızın Ziya Beğ'in arkası sıra oturduğum odaya kadar girmiş bulundu. Ve Ziya Beğ'i de daha bir gece evvel İbrahim Beğ'in hanesinde görmüş olduğumdan hürmeten süktü ettim. Bu Fuat Beğ kitap ücreti kabul etmediğimi vesile ederek lehimde bilmem hangi gazetede bir makale yazdı. Bu desisekârlığı bir kere de Sabah gazetesiyile icra eylemişti. Cevap bile vermedim. Çünkü eslâf-ı 'izâmımız hakkında hakikaten gayr-i muvafık makalelerini gördükçe teessür ve nefretim artıyordu.

⁶ Basri Beğ akrabadan ve gâyetü 'l-gâye istikâmet ve hüsn-i ahlâk erbabındandır. O sırada Ankara muhasebe-yi mûmeyyiz-i sabıkı olarak Der-i sa'âdet'te idi. Talat Paşa, mağduriyet-i hâline vakıf olarak Burdur sancağı muhasebeciliğine tayin etmişti. Burdur'da altı yedi sene kemal-i istikâmetle hüsn-i hizmet ve tezyid ve varidâta himmet etmiş iken kuvâ-yı milliyeye iltihâk töhmetiyle maliye nezareti harikulâde istikâmeti ve hüsn-i ahlâkı haiz olan öyle kıymetdar bir memuru bilâ-sual ve lâ-cevâb Burdur muhasebeciliğinden azl etmişti. Şimdi Ankara'da muhassasât-ı zâtiye müdürüdür.

⁷ Ali Emîrî, “Millet Kütüb-hânesi ne sûretle teşekkül etti” Tarih ve Edebiyyât, İstanbul 1338 (Tısrın-i evvel 31) (1922 Ekim), Sene: 1. 'Aded: 3. s. 53a-65 b.

Kilisli Muallim Rifat

anlatıldığı şekilde nakletmiştir. Kendisi eseri nasıl istinsah ettiğini ve basılma macerasını da anlatmıştır:

Âdet olmuştur: Büyükler büyük işlere dair (hâtırat) yazarlar; hem de bu hâtırat ekseriyetle siyasi işlere dair olur.

Bu bir güzel âdettir, fakat büyüklere tahsise ne hacet, küçüklerin de küçük işlere dair yazmasına ne mâni var?

Küçük görünen bir iş bazan büyük bir işi tahsis eder, yahut bir noktasını olsun aydınlatır. Binaenaleyh ben de kendimi bildiğim günden beri nerede okudum, kimlerden okudum, neler gördüm, kimlerle görüştüm, ne gibi hâdiselere şahit oldum; bütün bunları yazmak istiyorum.

Şu kadar var ki hâtıratım yerinde bildiklerim kelimesini istimal ediyorum. Gördüklerim, işittiklerim de buna dâhildir. Çünkü her görülen, işitilen şey de bilinmiş sayılır.

İlme, kitaba hizmetim daha çok geçtiği için iptida ilim sahasındaki hizmetlerimden ve bu alandaki müşahade ve kararlarımın bahsedeceğim.

Dîvânü Lugatî 't-Türk ve Emîrî Efendi

Divanyolunda Karababa Sokağının başında Diyarıbakır Kırâathanesi adlı bir kırâathane vardı. Diyarıbekirli Ali Emîrî Efendi buranın birinci müşterilerinden idi.

Her gece akşamdan sonra gelir, gece yarısına kadar oturur, dostlarıyla görüşür, konuşur; sonra kalkar, Parmakkapıdaki hanesine giderdi.

Bu zat bekâr idi, kapısını kendisi kilitler, kendisi açardı. Hayatını mütalaaya hasretmiş idi.

Her türlü eser okumakla beraber en çok Osmanlı edebiyatı, Osmanlı tarihi ile meşguldü. Hafızası çok kuvvetliydi. Okuduğu şeyleri unutmamış, unutmazdı.

- Ezberimde yüz bin Türkçe beyit vardır, derdi.

Ben, bu ciheti nezaketle birkaç kere tecrübe ettim. Hangi bir şairin bir gazelinden bir mısra seçtim:

- «Acaba şu mısra kimindir?» diye sordum. Güldü:

- İmtihan mı etmek istiyorsun; falanıdır, sonu şudur ve gazelin tamamı şöyledir... diye ezber okudu.

Bu zat büyüklerin tercüme-yi hâlleriyle de çok uğraşmıştı. Ne kadar İslam hükümdarı varsa, ne kadar büyük âlimler varsa, meşayih varsa, ne kadar Osmanlı şairi varsa hepsinin tercüme-yi hâlini mufassalan bilirdi. Ona bir şey sorulsa:

- O namda iki şair var, hangisini istiyorsun?.. der ve her birisi hakkında malumat verirdi.

Bir yaz günü akşam üzeri Ayasofya meydanında ağaçlar altında gezinirken, Ayasofya hamamının kapısı üzerindeki tarih gözüme ilişti. Uğraştım, okudum, kaydettim.

Şairinin adı Hüdâyî idi.

Ben bunu Azîz Mahmûd-ı Hüdâyî zannettim. Gece kırâathanede işi ona açtım.

- Tuhaf şey, Aziz hazretleri hamam tarihi söylemiş! dedim. Güldü:

- Rifat, teracimde zayıfısın. Biraz uğraş, tekemmül etmeğe bak. İki Hüdâyî var; birisi Aziz hazretleri, diğeri Müezzinzade Hüdâyîdir⁸. Tarih bunundur, dedi.

Müşarünileyhin tarih ve edebiyatta kemalini gördüğüm, bildiğim için kendilerinden istifadeye çalışırdım. Bu zat her gece kırâathanede isbât-ı vücûd eder etmez, etrafına tarih ve edebiyat meraklıları toplanır, orası âdeta bir ders halkası olurdu.

Tarih Encümeni âzasından Tevhid Beğ⁹, yine âzadan Ârif Beğ¹⁰, Amasya müverrihi Hüsameddin¹¹ Efendi baş şakirtlerindendi. Ben de sürüye katılır, fakat küçük şakirt gibi söze o kadar karışmazdım.

Müşarunileyh hakkında uzun bir tercüme-yi hâl yazacağım. Binaenaleyh sadede geliyorum:

Malî 1333 [1917]¹² senesi idi. Bir gece yine bu kırâathaneye teşrif buyurdu. Biraz tarihten, edebiyattan bahsedildikten sonra:

⁸ Hüdâyî [1519?-1583]: Adı Mustafa sanı Salâ Muslîsidir. İstanbul'da Haseki Mahallesinde doğdu. Ahlakî nezafet ve nezaketiyle tanındı, sesinin teravet ve halavetiyle ün saldı. Arapçadan anlardı. Öğrenimini bitirdikten sonra sesi güzel olduğu için Haseki Camisine müezzin oldu. 3. Murad Han [1574-1595] döneminde musiki bilgisinde sözü dinlenilir Farsçada kendisine imrenilirdi. Şair olarak da tanındı. Gazelde İran şairleri gibi iç açıcı tavrı, kaside ve altılıları renkli ve akıcı, dörtlüsü ve beşlisi tatlı ve iç açıcı olup buluşları ve yenilikleri olan bir şairdir. Ömrü Kadın pazarı semtinde oturmakla, Haseki Camisinde müezzinlik yapmakla geçti. İstanbul'da vefat etti, Edirnekapısı dışında gömüldü.

HÜDÂYÎ (SALÂ MUSLİSİ): Divân: Mustafa S. KAÇALIN, 458. s. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 1196.

⁹ Erzurumlu Ahmed Tevhid ULUSOY 1868-1940.

¹⁰ Konyalı Arif BAYSAL 1861-1946. (?)

¹¹ Amasyalı Hüseyin Hüsameddin YASAR 1869-1939.

¹² Ya mali 1323 [1907] olabilir veya hicri 1333=1915. 1917 olması mümkün görülüyor.

- Beğler, efendiler! Bu gece size bir şey soracağım! dedi.
- Buyurun, dedik.

Sordu:

- Dîvânü Lugâtî 't-Türk isminde bir kitap gördünüz mü, yahut işittiniz mi?

İlk cevabı ben verdim:

Kitabın kendisini görmedim, fakat Kâtib Çelebi bunu görmüş ve Keşfü 'z-Zünûn'a yazmıştır, dedim.¹³

Sonra Arif Beğ ve arkadaşları Arapça tarihlerin birisinde bunun adını gördük, dediler.¹⁴ Bunun üzerine Emîrî Efendi, Fuzulî'nin şu mısraını okudu: Eyledüm tahkik görmiş kimse yoh cânânımı¹⁵

Söz sırası bize geldi. Bir ağızdan heyecanla sorduk:

- Siz gördünüz mü? dedik.

Sualimiz hoşuna gitti, kendisine mahsus olan tarzda gevrek gevrek, güle güle katıldı:

- Ne söylüyorsunuz? İna-yet-i bârî ile bugün o kitaba malik oldum, dedi. Cümlemiz tebrik ettik, fakat nasıl elde ettiğini kimden aldığını sorduk.¹⁶

Bize şöyle anlattı:

- Âdetim veçhile haftada, iki, üç kere sahaflar çarşısına uğrar, yeni bir şey var mı diye kitapçılara sorarım. Dün de uğradım. Kitapçı Burhan Beğ'in dükkânında oturdum. «Bir şey var mı?» dedim. Kitapçı:

- Bir kitap var amma, sahibi otuz [altın] lira istiyor. Bu kitap bana geleli bir hafta oldu. Ben, bunu yüksek bir fiyatla alır, diye Maarif Nazırı Emrullâh Efendiye¹⁷ götürdüm. O da ilmiye encümenine havale etti. Encümen tetkik için bir hafta müsaade istedi, ben de kabul ettim. Bir hafta sonra uğradım. On lira teklif ettiler. Ben de: «Kitap benim değil, başkasınındır. Otuz liradan bir para aşağıya vermiyor.» dedim. Cevaben «Biz otuz liraya bir kütüphane satın alırız. Al kitabını, istemiyoruz!» diye kitabı iade ettiler. Kitap sahibi ile

Emîrî Efendi

tayin ettiğimiz müddet yarın bitecektir. Yarın kitabı vermeğe mecburum. Bakınız, eğer işinize gelirse siz alınız! dedi.

Kitabı elime alınca bayıldım. Otuz lira değil, otuz bin lira değeri var. Dünyada eşi menendi görülmemiş bir kitap, hicrî 466'da telif edilmiş, bir Türk kamusu ve garameri. Fakat kitapçıyı şımartmamak, fiyatı artırmaya bırakmamak için, nazlı davrandım: «Dağınık bir eser. Acaba tamam mı, değil mi? Hem de müellifi Kâşgarlı bir adam imiş, kimdir, necidir? Belli değil. Sarı çizmeli Mehmed ağa.. Mamafih ne de olsa bir eserdir. Maarif on lira teklif etmiş ise, ben on beş lira veririm.» dedim. Kitapçı:

- Hayır, arz ettiğim gibi benim değildir. Benim olsaydı verirdim. Fakat sahibi mutlak otuz lira istiyor. Almayacak olursanız sahibine iade ederim, dedi.

Sordum:

- Sahibi kimdir? dedim. Cevaben dedi ki:

- Yaşlıca bir hanımdır; eski Maliye Nazırı [Vânîzade Ahmed] Nazif Beğ'in¹⁸ mensubatından. Paşa, bu kitabı ona verirken: «Bak, sana bir kitap veriyorum. İyi sakla! Sıkıldığın zaman kitapçılara götür. Altın para otuz lira eder, aşağıya verme!» demiş. İşte bu otuz lira kadının kulağında küpe olmuş. Yoksa kendisi âceze bir kadındır. Alacak isen, bir kadına iyilik etmiş olursun dedi.

Bunun üzerine:

- Evet, şimdi işin şekli değişti. Bir kadına muavenet bir vazifedir. Peki, kabul ettim, dedim ve kitabı aldım. Fakat o dakikada şöyle düşündüm: Yanımda ancak 15 lira var, eve gidecek olsam kitap dükkânda kalacak, mümkün ki başka birisi gelir, kitapçı tamahkârlık ederek ona da gösterir, o da alır. Paranın üstünü yarına bırakayım desem, olmaz. Başladım içimden Allah'a yalvarmağa: «Allahım bir dost gönder, bana yardım etsin. Beni şu kitaptan ayırma!»

İki dakika sonra baktım ki dostlarımdan eski Dârü

¹³ KÂTİB ÇELEBİ [1609-1657]: Keşf-el-Zunun: Yayınlayanlar: Ord. Prof. Şerefettin YALTKAYA - Kilisli [Ahmet] Rifat BİLGE [1876-1953], İstanbul 1360-1941, I, 808. s. Mf. V.

¹⁴ Badru 'd-dîn Mahmûd al-Āynî'nin [ö. 1451], al-Ālku 'l-Cuman fî Târihi Ahli 'z-Zaman, [Türkçesi 1725 Üsküdarlı Ābdu 'l-latif-i Râzî [ö. 1733] Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi Kitapları 1373] 2. cildi. Kitabın yazıldığı 464-466 senesi 233a-240a. yapraklarda olup kayıt yoktur. Kâşgarlı'nın vefatı 477 yılı

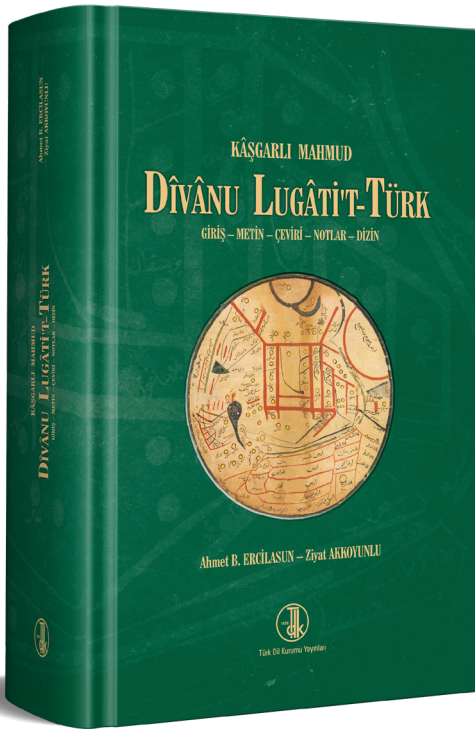
¹⁵ FUZULÎ [1483-1556]: Divan: Metni Baskıya Hazırlayanlar: Kenan AKYÜZ – Süheyl BEKEN – Sedit YÜKSEL – Müjgân CUMBUR: Türkçe Divan: Ankara 1958, 387. s. § CCLXIII-1b. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Seri I, No. 8.

FUZULÎ [1483-1556]: Divan: Hazırlayan: Abdülhakim KILINÇ: Fuzulî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin): İstanbul 2021, 643. s. § 269. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 194. Edebiyat ve Sanat Serisi: 43.

¹⁶ Eğik dizilen kısım tekrara düşen yerleri barındırsa da ehemmiyetine binaen bırakılmıştır.

¹⁷ [1858-1914].

¹⁸ Vanîzâde Ahmed Nazîf [1841-1905].

'l-fünûnun edebiyat muallimi Faik Reşat Beğ¹⁹ oradan geçiyor. Hemen çağırdım. Gizlice: «Varsa aman bana yirmi lira ver» dedim. Çantasını açtı on lira varmış onu verdi.

- Üst tarafını da şimdi acele eve gider getiririm, dedi. Ben de kitapçının dükkânında kısmen huzur-ı kalb ile oturdum.

Birkaç dakika sonra Reşat Beğ geldi, parayı getirdi. Otuz lirayı Burhan Beğe verdim.

Burhan Beğ - «Pekâlâ, ya benim bahşişim yok mu?» dedi.

Üç lira da ona verdim, vedalaştım. Dükkândan kalktım. Reşat Beğle konuşa konuşa çarşıdan çıktık. Fakat arkamıza baktım: «Acaba Burhan Beğ pişman olup da arkamızdan koşmasın» diye korku içindeydim.

Neyse, baktım ki gelen yok: «Oh, el-hamdü li-llâh!» dedim. Kitabı aldım, eve geldim, yemeği içmeği unuttum. Birkaç saat mütalaa ile uğraştım. Arkadaşlar, size arz ediyorum: Bu kitap değil, Türkistan ülkesidir. Türkistan değil, bütün cihandır. Türklük, Türk dili bu kitap sayesinde başka revnak kazanacak, Arap dilinde Sîbeveyh'in²⁰ kitabı ne ise bu da Türk dilinde onun kardeşidir. Türk dilinde şimdiye kadar bunun gibi bir kitap yazılmamıştır. Bundan sonra da yazılamaz. Bu kitaba hakiki kıymet verilmek lazım gelse cihanın hazineleri kâfi gelmez.

¹⁹ Ahmed Faik Reşad [1851-1914].²⁰

²⁰ Sîbeveyh [752-796]. Şîrâzlı bir ailenin çocuğu. Cümle bilgisinin kurucusu. Bu isim sêboyah (< sêb boyâ 'elma kokulu; elma yanaklı' < sêb boyâ) olup hiç duymadan okumağa mecbur kalanların görerek okuyuşundan oluşan bir söyleyiş olmalı. «Veyh» şeytan adı olduğundan hadisçiler Sîbeveyh biçiminde okumağı tercih etmezler Sîbüye(t) biçimini tercih ederler.

Bu kitap ile Hazret-i Yusuf arasında bir müşahabet var, dedi. Yusuf'u arkadaşları birkaç akçeye sattılar. Fakat sonra Mısır'da ağırlığınca cevahire satıldı. Bu kitabı da Burhan bana 33 liraya sattı. Fakat ben bunu birkaç misli ağırlığında elmaslara, zümrütlere vermem, dedim.

Emîrî Efendi bu kitabı elde ettikten sonra neşesiyle sermest oldu. Eşine, dostuna, rast geldiğine: «Ben bir kitap aldım, şöyledir, böyledir» diye ballandıra ballandıra söylüyordu.

Ağızdan ağıza, kulaktan kulağa bu haber Ziya Gökalp'e²¹ yetişmiş, koşmuş, Emîrî'ye gelmiş, kitabı görmek istemiş. Fakat Emîrî:

- Şimdilik gösteremem, belki iki ay sonra olabilir, diye Ziya Beğ'i kırmıştı.

Sonra Ziya Beğ Diyarıbeğ mebuslarından iki zatı göndermiş, Emîrî Efendi onlara da göstermemiştir. Bana gelince, Emîrî Efendinin tabiatını bildiğim için görmek istemedim. Bir şey söylemedim. Nihayet bir hafta kadar bir zaman geçti. Bir gün bana haber göndermiş ve davet etmişti. Gittim. Kitap meydanda duruyordu. Bana hitap ile:

- İşte Dîvânü Lugâtî 't-Türk buyurun, mütalaa ediniz.. dedi.

Ben de aldım, bakiştırdım.

- Cenâb-ı Hak neşirini nasip etsin, dedim.

Bu söz hoşuna gitti.

- Bu sözü başkasından duymadım, inşa'llâh neşrederiz, tashihi de sen yaparsın, dedikten sonra bir ah çekti; rengi bozuldu, şöyle dedi:

- Rifat, bu kitap ne kadar yüksek dersek o kadar yüksek, ne kadar kıymetli dersek o kadar kıymetli, fakat bunun mühim bir kusuru var. Kitabın şîrazesi çözülmüş, formları dağılmış, yapraklar karışmış, başı, sonu belirsiz olmuş. Sayfasının karşılığı yok, sayfa başlarında numara yok, kitap tamam mı, değil mi, tanzim edilmesi mümkün mü, değil mi? Bu noktalar beni mahzun ediyor. Acaba tamam mı? Eğer tamam ise, ne saadet, değilse vay benim başıma. O zaman bu kitabın karşısına geçip, ölünceye kadar ağlamalıyım. Rifat, sana rica ediyorum. Her gün gel, bir iki saat bu kitap ile meşgul ol. Şu kitap tamam mı, değil mi? Bunu meydana çıkar! Dedi. Ben de teşekkürle kabul ettim. İki ay kadar her gün birkaç saat meşgul oldum. Kitabı üç defa hatmettim. Formalar, kâğıtları oradan kaldırdım, beriyeye koydum, uymadı. Başka yere götürdüm, sözlerin insicamına, bahsin devamına baktım. El-hasıl uğraşa uğraşa tanzim ettim. Sayfalara numara koydum. Kitabın tamam olduğunu tebşir ettim, sevincinden ağladı. Sonra:

- Ben de göreyim, dedi. Bir kere de beraberce indirdik. Ona da kanaat geldi.

Bu iş, onun o kadar hoşuna gitti ki, ev iki bölüklü idi. Bana:

²¹ Mehmed Ziya Gökalp [1876-1924].

- Rifat, bu hizmetine mukabil, haydi Defterhaneye gidelim. Sana hanemin bir bölümünü ferağ edeyim, dedi.

Teşekkür ettim:

- Hanenizde daim olunuz, Ben sizden yalnız bunun neşrine müsaadenizi istirham ederim, mükâfatım bu olsun, dedim.

Cevaben:

- İnşâ'llâh o da olur, fakat biraz sabrediniz; dedi.

Anladım ki, o neşre razıdır, fakat büyüklerden birisinin veya bir kaçının ricasını istiyor. Çünkü merhum büyüklerin iltifatından çok hoşlanırdı. Hatta ona gündüz büyüklerden birisi hürmet etse, gece kıraathaneye gelir:

- Bugün falan beğefendiye rastladım, bana şöyle hürmet etti. Eğildi, elimi öptü. Ne âlicenap, ne terbiyeli insandır! diye onu saatlerce methederdi.

Ziya Gökalp Beğ de Divânu Lugâti 't-Türke kulaktan âşık olmuştu. Adı söylenince Leylasının adını duymuş zavallı Kays gibi ah çekiyordu. Kitabı duyduktan sonra kitabı görmek için yaptığı teşebbüslerin fayda etmediğini görünce bir gün bana geldi. Aramızda şöyle bir konuşma oldu:

- Bahtiyar Rifat, sen bu kitabı hem gördün, hem okudun değil mi?

- Evet, gördüm de, okudum da.

- Rifat, ben sevda bilmezdim. Fakat bu kitaba tutuldum. Görmek için ne yaptım? olmadı, şu kadar var ki cezmettim. Bu kitabı hem almalı, hem neşretmeliyiz. Bu hazinenin anahtarı senin elindedir. Gel, bana yardım et. Şu kitabı kurtaralım, bastıralım. Bütün Türklere armağanımız olsun. Haydi bana çaresini söyle!

- Evet, bir çare düşündüm. Fakat hem kolay, hem zor. Bilmem ki yapabilir misin?

- Aman çabuk söyle. Emin olun ki, Ferhat gibi dağları delecek kudretim var.

- Talat Paşa²² ile görüşüyor musun, ona sözün, nazın geçer mi?

- Merkezi âzasından olduğum için hay hay. Ne demek istiyorsun?

- Talat Paşayı Âli Emîrî Efendi çok severdi. Ne zaman adı anılsa meth ü senâsında bulunuyor. Bana öyle geliyor ki bu kitap için Talat Paşa, Emîrî Efendiye rica edecek olursa derhâl verir. Fakat Talat Paşa ona rica eder mi, bilemem!

- Talat Paşa gönülsüzdür, hem de faziletli insanları sever. Haydi, haydi rica eder. Şu kadar var ki, bu ricanın şekli tuhaftır. Talat Paşa, Emîrî Efendi'nin ayağına gitse olmaz. Onu Babîâlî'ye veya merkeze çağırır olmaz. Şimdi bunun çaresi nedir? Rica ederim şunun da bir çaresini bul.

- Ben bu işi daha evvel düşünmüş, çaresini bulmuştum.

- Nasıl, anlat bakayım!

- Emîrî Efendi, adliye nazırı İbrahim Beğefendi'yi²³ pek çok sever, gerek asaletine, gerek şahsî meziyetlerine çok hürmeti vardır. Buna mu[mukabil] Emîrî Efendiye çok hürmet eder, gördüğü yerde mutlaka elini öper. Bu karşılıklı sevişme neticesidir ki, Emîrî Efendi geceleri sık sık İbrahim Beğ'in Koska'daki evine gider. Sonra gelir, bize nasıl görüşüğünü anlatır.

Bulduğum çare şudur: Şimdi ramazan-ı şeriftir. İbrahim Beğ söyleyin bir gece Emîrî Efendi'yi iftara davet buyursun. Talat Paşa'ya da rica ediniz. O gece yemekten bir saat sonra büyüklerden birkaç arkadaş ile İbrahim Beğ'i görmeye gelsin. Orada İbrahim Beğ evvela misafirleri Emîrî Efendi'ye tanıtsın. Sonra Emîrî Efendi'yi yüksek sözlerle onlara takdim etsin. Onlar da, başta Talat Paşa olmak üzere «Vay üstad-ı muhterem, vay edib-i a'zam, vay müverrih-i mükerrerem... Şan u şöhrati dünyayı tutan Emîrî Efendi siz misiniz? Hani, ne saadet ki bu gece hâk-i payinizle teşerrüf ettik. Ne bahtiyarız ki sizi gökte ararken yerde bulduk...» diyerek Emîrî Efendi'nin elini öpsün; el bağlayarak karşısında divan dursunlar; oturunuz, demedikçe oturmasınlar. Oturduktan sonra da «üstadımız, müsaade buyurulursa tarihten, edebiyattan bizce kapalı kalmış olan bazı şeyler soralım» desin ve hafif bir şeyler sorsun, aldıkları cevaptan memnun olarak teşekkürler etsinler. Bu fasıl bittikten sonra muhterem üstadımız, işittik ki zat-ı âlînde Divânu Lugâti 't-Türk diye kıymetli, değerli bir kitap varmış. Lütfen o kitap hakkında bizi malumatınızla ihya buyurur musunuz, desinler. Bu fasıl da bittikten sonra Talat Paşa ayağa kalsın. Gayet parlak meth ü senâdan sonra, inayet buyursanız da şu kitabı bastırsak, Türklük âlemine hediye etsek, olmaz mı? Şu lütfunuzu dirêğ buyurmamanızı istirham ederim, desin. Şüphesizdir ki verecektir.

Ziya Gökalp, bu sözleri dinledikten sonra güle güle katıldı. Sevincinden yerinde duramaz oldu:

- Aman ne güzel, aman ne kolay çare. Eminim, imanım gibi bilirim, kitabı aldık. Bekle üç gün sonra bu usulün tatbikatını Emîrî Efendiden duyarsanız, dedi.

Filhakika üç gün geçti, dördüncü günün gecesinde Emîrî Efendi âdet veçhile Diyarıbeğ kıraathanesine geldi. Fakat ne geliş, ne kahramanlara, ne cihangirlere, ne padişahlara, ne imparatorlara, nasip olmayan bir azamet, bir celadet ile yürüyor, sevincinden ayağı yere basmıyor, göklere yükseliyor, meleklerle: «Durun siz, uçmak bana yaraşır, uçacağım, uçacağım; 'arş-ı âlâya kadar uçacağım.» Diyordu.

Ben efendinin kapıdan girişinden, yürüyüşünden, etrafa bakışından işin ne olduğunu çaktım; fakat sezdirmemek için her gecekinden ayrı bir hâl göstermedim.

Efendi geldi, âdeti veçhile karşıladık. Geçti, oturdu.

²² Mehmed Talat [1874-1921].

²³ Pirizâde İbrâhîm Hayrullâh [1859-1934].

Fakat neşesine pâyân yoktu. İlk sözü şöyle oldu:

- Bu gece çaylar benden! Kabil olsa bu gece buraya gelenlerin hepsine çay ikram ederdim. Bu gece benim ziyafet gecemdir. Bu gece Emîrinin ne Emîrî olduğunu anlatma gecesidir! gibi birtakım parlak sözler söyledi.

Biz de bir ağızdan hayretle:

- Hayırdır inşallâh, her hâlde büyük bir memuriyete tayin buyurulmuşsunuzdur! dedik.

- Benim muvaffakiyetimin yanında memuriyet kaç para eder? Hayatın en büyük zevki; meziyetin takdir edilmesindedir. İşte ben o takdire mazhar oldum. Hem de öyle bir takdir edildi ki, onun fevkinde bir şey olamaz!.. dedi.

- Lütfen izah buyurur musunuz? Diye sorduk.

Bunun üzerine Emîrî Efendi söze başladı:

- Şu adliye nazırı İbrahim Beğefendi pek kişizadedir. Büyük bir hanedana mensuptur. Ecdadında kaç tane şeyhü 'l-islâm var, kendisi de iyi tahsil görmüştür. İnsanlığın, kadirşinaslığın en birinci numunelerindendir. Beni de çok sever, gördüğü yerde elimi öper. Bir iş için bir tezkere göndersem tezkeremi ferman-ı hümayun gibi tutar. Beni sık sık davet eder, gitmezsem ayağıma kadar gelir, itabeder.

İşte dün gece beni iftara davet etmişti. Gitmesem olmaz. Kalktım, Koska'daki konağına gittim. Beni bin izzet ü ikram ile karşıladı. Top atıldı. İftar ettik. Sofrada benden başka kimse yoktu. Bir ben idim, bir de o idi. Çünkü sıkılacağımı bildiği için başka bir kimseyi çağırmamıştı.

İftardan sonra konuşmaya daldık. Bir saat kadar zaman geçti. Derken ağası geldi. Efendim Talat Paşa teşrif buyurdular dedi. İbrahim Beğefendi hemen karşıladı. Misafirleri bulduğumuz odaya aldı. Gelenler Talat Paşa ile beş altı kadar arkadaşı idi. Ben, bunlardan yalnız Talat Paşa'yı tanırım.

Misafirler içeriye girdikten sonra İbrahim Beğefendi misafirleri tanıtmaya başladı. Bu tanıtmadan sonra beni onlara tanıtmak için en yüksek medihlerde bulundu.

Bu misafirler (Emîrî) adını duyunca başta Talat Paşa olmak üzere birden ayağa kalktılar, ilk evvel Talat Paşa bana doğru yürüdü, geldi: «Hay üstad-ı muhterem, mübarek elinizi öpmekle kesb-i şeref etmek isterim. Müsaade buyurunuz.» dedi. Elimi tekrar tekrar öptü. Sonra ötekiler de öyle yaptılar.

Ben o gece belki 33 kere estağfiru 'llâh çektim. Ben istiğfar ettikçe onların aşkı artıyor, elimi bırakıp eteğimi öpmek istiyorlardı.

Bu merasimden sonra hiç birisi oturmadi, ayak üzerinde karşımda el bağladılar, durdular; âdeta kendimi Kanunî Sultan Süleyman zannediyor, hem de onların bu edibane vaziyetlerinden sıkılıyor, rica ederim, istirahat buyurun diyordum.

Nihayet oturdular. Benden müsaade alarak tarihe, edebiyata dair bir şeyler sordular. Ben de anlattım. Teşekkürlerin bini bir paraya..

Bu istifsar faslı bittikten sonra, Talat Paşa ayağa kalktı: Divânu Lugâti 't-Türk hakkında bazı malumat vermeme rica etti.

Ben de dilimin döndüğü kadar anlattım. Ben malumat verdikçe onlar bayılıyordu. Sonra hepsi birden, böyle bir kitaba malik olduğum için beni tebrik ettiler.

Talat Paşa tekrar ayağa kalktı:

- Üstad-ı muhterem, huzur-ı faziletinizde söz söylemeğe utanırım. Fakat müsadenizle arz etmek isterim ki, kitapların da insanlar gibi tabii bir ömrü var. Bu kitap binlerce sene yaşayamaz, çürür, fena bulur. Kitapları yaşatmak için eskiden istinsah usulü varmış. Fakat bunun da faydası mahduttur. Medeniyet bunun için yegâne bir çare bulmuş, o da tab'î usulüdür. Tab'î sayesinde ki bir kitap bin olur, on bin olur, yüz bin olur. Mademki Divânu Lugâti 't-Türk büyük bir ehemmiyeti, kıymeti haizdir. O hâlde müsaade buyurun, bu kitabı her şeyden evvel bastırılalım. Baş tarafına da nâm-ı âlinizi koyalım. Bütün dünyaya yayılsın. Cihan size minnettar olsun. Bu lütfu bizden esirgemeyin; dedi.

Ben de:

- Kemâl-i memnûniyetle kabul ettim. Fakat iki şartım var: Birincisi ben bu kitabı ancak Kilisli Muallim Rifat Efendiye tevdi edebilirim. İstinsahını, tashihini o yapsın. O, kitap kıymetini bilir, kitabı hüsn-i muhafaza ettiği gibi istinsah ve tashihinde de dikkat gösterir, başkasına veremem. İkinci şartım, Rifat'a da tenbih edeceğim: Kitap ancak kendisinde kalmalı ve kimseye verilmemelidir.

Bunun üzerine Talat Paşa:

- Pekâlâ! Dedi. Şartlara razı olduğunu söyleyip teşekkür ettikten sonra bana döndü:

- Büyük üstad, bugün ne vazifede bulunuyorsunuz? Diye sordu.

- Defterdarlıktan müteakidim, dedim.

- Hayır, sizin gibi faziletli, tecrübeli, bir zatın müteakit olmasına gönlüm razı olamaz. El-hamdü li-llâh kemal-i âfiyettesiniz. Daha senelerce çalışabilirsiniz. Üstad, defterdarlık mı, valilik mi, şûrâ-yı devlet âzalığı mı, nazırlık mı ne arzu buyurursunuz? Lütfen söyleyin şimdi burada tayin etmek için emrinize âmadeyim.

- Ben millette edecek hizmeti yaptım. Ömrümün bakiyesini mütalaaya hasr için kendi arzumuyla tekaüt oldum. Bugün nazarımda hiçbir memuriyetin kıymeti yoktur. Teveccühünüze, lütfunuza teşekkür ederim.

Bu sözlerimi pek alkışladılar.

Nihayet biraz daha âfakî musahabeden sonra onlar gittiler, ben de İbrahim Beğefendiye veda ile ayrıldım.

Sonra Emîrî Efendi bana hitap ile:

- Yarın gel, kitabı al. Fakat şartımı unutma, dedi. Ben de o gecenin sabahı kitabı aldım.

Kitabı aldıktan sonra Ziya Beğ'e haber gönderdim. Geldi, görüştük.

Tılısımı bozduk, hazineyi açtık değil mi? diye gülmeye başladı. Sonra:

- Kitabı görebilir miyim? dedi.

- Aman iş çıkarmayalım, kitap çıktıkça okursunuz, dedim. Razı oldu.

Ben hemen o gün bir forma istinsah ederek Maarif Nezaretî'ne koştum, yazılan formayı gösterdim.

O gün, o saat matbaaya emir verildi, kitap için dört mürettep ayrıldı, işe başlandı.

Kitap bana teslim edildikten üç gün sonra Talat Paşa emniyet ettiği bir zata altın para olarak üç yüz lira vermiş; bir de efendiye hitaben:

«Zât-ı âlinize küçük bir mükâfat olarak üç yüz lira gönderdim, lütfen kabul buyurmanızı rica ederim.» diye kendi elile bir tezkere yazmış:

- Al bunu götür, Emîrî Efendiye ver. Demiş.

Memur parayı getirmiş, tezkere ile birlikte takdim etmiş; fakat Emîrî Efendi parayı kabul etmemiş. Kendisi de bir tezkere yazmış:

«Lütfunuza, kadirşinaslığınıza teşekkür ederim, fakat parayı kabul edemem. Çünkü vatanî, millî bir ufacık hizmet mukabilinde para almış olacağım. Bu ise vicdanıma ağır gelen bir şeydir, bundan dolayı size teşekkür ile beraber parayı iade ediyorum. Siz parayı yardıma muhtaç olan birkaç namuslu aileye dağıtırsanız ben size müteşekkir kalacağım gibi Cenâb-ı Hak da memnun olur. Bu sadakanın adı da Dîvânı Lugâtî 't-Türk sadakası olsun» demiş.

Emîrî Efendi bize bu işi anlattıktan sonra:

- Nasıl, işimi beğeniyor musunuz? Diye sordu. Biz de:

- Bu işi bizim beğendiğimiz gibi, Tanrı da beğenir.. diye kendisine ayrıca teşekkür ettik.

Kitap basılmağa başladı. Ben her gün bir parça yazıyorum. Yalnız bana bir korku geldi. Korku şu idi:

Bu kitap dünyada bir tane. İkinci bir nüshası yok, fotoğrafını aldırarak kabil değil. Çünkü birkaç sayfası çok yıpranmış. Fotoğrafta çıkmayacak hâle gelmiştir. Ben bu kitabı evimde nasıl muhafaza edebilirim? Allah göstermesin, ben evde bulunmadığım bir zaman bir yangın olsa ne olur? Bir hırsız gelir, eşyayı aşırıken bunu da alır, götürürse hükümete ne demeli? İyisi mi ben bunu evimden daha emniyetli bir yere koyayım, dedim. İlk evvel umumî kütüphaneye götürdüm. Müdür İsmail Efendiye²⁴ anlattım:

- Bu sizde kalsın, ben gelir, burada istinsah ederim, dedim.

Merhum korktu:

- Aman kardeş, beni böyle bir tehlikeli işe uğratma, bizim kütüphaneye günde birkaç yüz okuyucu geliyor. İçlerinden birisi şeytana uyar da kitabı aşırırsa ben ne yaparım? Onun için beni affedin. Ben bu kitabı alamam, dedi.

Bunun üzerine Vefa mektebine götürdüm. Mektebin demir kasası vardı. O kasada saklamak istedim. Müdür Akil Beğ'e anlattım. O da:

- Aman, aman! dedi.

Oradan çıktım, maarif muhasebesine gittim. Muhasebeci Sıtkı Beğ'in demir kasası vardı. Oraya bırakmak istedim, o da el-aman çekti.

Oradan çıktım, Matba'a-yı 'âmirenin kasasına koymak istedim. Müdür Hamit Beğ:

- Ne söylüyorsun, bizim matbaa ahşaptır. Bir yangın olur da kitap yanarsa beni aştıracak mısın? Ben kabul edemem. Ne yaparsan yap! Dedi.

Artık müracaat edecek yerim kalmadı. Düşündüm düşündüm, şöyle bir çare buldum:

Sağlam bir çanta aldım, kitabı çantaya koydum, çocuklarımin her vakit bulundukları bir odanın duvarına kocaman bir çivi çaktım, kitabı çiviye astım. Çocuklarıma:

- Gözünüz her vakit bu kitap üzerinde olsun. Şayet komşuya veya bir işe gitmek lazım gelirse, biriniz evde kalın, bu kitabı bekleyin. Pek mecbur olursanız bu çantayı beraber taşıyın. Fakat elinizden bırakmayın, komşu da bile otururken çanta elinizde dursun. Ben evde bulunmadığım bir zaman bir yangın zuhur ederse

²⁴ İsmail Saib SENCER [1873-1940].

hiçbir şey düşünmeyin, bir şey kurtarmağa çalışmayın, hemen çantayı alın, çıkın. Bu kitap kurtarılsa bir şeyden korkmayın. Yatak, yorgan ne yanarsa yansın... diye tenbih ettim. Geceleri muhafazasına gelince çantayı başımın altına koyar yatardım.

İşte böyle bir dikkatle bir buçuk sene kadar bu kitabı muhafaza ettim. Çok şükür sahibine aldığım gibi teslim ettim.

Dîvânü Lugâti 't-Türkün birinci cildi çıkmış, ikincisi yarıya yaklaşmıştı. Bir gece yine kıraathanede Emîrî Efendi bana gizlice şöyle dedi:

- Avrupalı bir müsteşrik bu kitabı duymuş, basılan cildini okumuş, kitabı pek sevmiş, pek takdir ediyor. Fakat bir kere de ana nüshayı ziyaret etmek istiyor. Dün bana geldi, çok rica etti. Yarın sabah yine gelecek. Ben de ricasına dayanamadım. İlim adamı olduğu için hürmet ettim, ricasını kabul ettim. «Bekle» desem olmaz, garip bir adamdır. Sen yarın sabah kitabı bana getir, öğleden sonra gel, al.

Efendinin birkaç sene süren dostluğumuzda yalanını tutmamış olduğum için sözüne inandım. Sabahleyin erkenden kitabı götürdüm, teslim ettim.

- Öğleden sonra gelir alırım, dedim.

Bu söz üzerine arslan gibi sırttı:

- «Kitap mı? Onu bir daha göremezsiniz» dedi.

- Hayır ola, ne oldu? Dedim.

- Dinle anlatayım, diye söze başladı. Benim hemşiremin bir damadı var. Adı Basri Beğdir. Kırşehir sancağında muhasebeci idi. Bunu haksız yere azletmişler. Kalktı geldi, işi bana anlattı. Masum olduğuna ve bir haksızlığa uğradığına kanaat getirdim, tuttum maliye müsteşarı Tahsin Beğ'e bir tezkere yazdım. Basri'nin masumiyetinden bahisle üç güne kadar tekrar yerine gönderilmesi için rica ettim.

Üç gün geçti, hiçbir cevap dahi alamadım. Bahane ederek şu kitabı sizden aldım. Yalan söyledimse de mecbur idim. Cenâb-ı Hak beni af buyursun. Şimdi size düşen vazife şudur: Maarif nazırı Şükrü Beğ'e gidersiniz. İş olduğu gibi anlatır ve üç güne kadar Basri Beğ'in gönderilmesine çalışmasını tarafımdan söylersiniz. Şayet üç gün içinde gönderilmeyecek olursa dördüncü gün bu kitabı sobaya atar yakarım. Fakat bunun neticesinde hükûmet de beni Beyazıt meydanında asar. Asılırsam ne lazım gelir? Ağaca çıksam yerde pabucum kalmaz, dedi.

Üstadı teskin etmek istedim; faydası olmadı. Gittikçe köpürdü. Daha ileriye gidemedim. Kalktım. Şükrü Beğ'e gittim, iş olduğu gibi anlattım.

Şükrü Beğ yumdu gözünü, açtı ağzını:

- Ben seni akıllı bir insan sanırdım, sen ahmakların ahmağı imişsin. Ne dirayetsiz adamsın. Muallim değil kapıcı olamazsın. Düşünmedin mi ki kitabı sen

alamadın. Emîrî kitabı sana verdiyse Talat Paşanın hatırı [için] verdi. Emîrî senden kitabı isteyince sen ya bana gelecek, ya Talat Paşaya gidecek, işi anlatacaktın. Haydi kitabı kurtar, yoksa seni şimdi azleder ve bir daha Maarife uğratmam diye bağırды.

Gayet sert ve gönüller yıkıcı, can yakıcı sözler söyledi.

Cevap sırası bana gelmişti. Dedim ki:

- Beğefendi, bütün sözlerinizi dinledim. Tutunuz ki ben haksızım, fakat kitabı ben alamam, yine siz alırsınız. Bakınız, adam kitabı vermem, demiyor. Basri Beğ'i yerine gönderin, kitabı alın, diyor. Şimdi size düşen vazife ya Cavit Beğ'e söyleyin ya Talat Paşaya anlatın. Basri Beğ'i üç gün geçmeden göndersinler. Biz de kitabı alalım. Kitabı aldıktan sonra sen de beni azlet, umurumda değil. Cenâb-ı Hak rezzâk-ı hakîkidir, çalışır geçinirim.

Oradan çıktım. Maliye müsteşarı Tahsin Beğ'e gittim. Vakayı, efendinin ultimatoomunu söyledim. Tahsin Beğ:

- Nazır beğle görüşür, bir şey yaparım. Yarın bana uğra, dedi.

Ertesi gün Tahsin Beğ'e uğradım. Güldü:

- Emîrî Efendi haklı imiş. Basri Beğ haksız yere azledilmiş. İadesi için karar verildi, iradesi çıktı. Yarın harc-ı râhını verip göndereceğiz dedi.

Hakikaten bir gün sonra maliyeden Basri Beğ'i çağırılmışlar, ona tarziye vermişler ve vazifesine gitmesi için emir çıkmış.

Basri Beğ de geldi, işi efendiye anlattı. Ben de:

- Pekâlâ, iş oldu bitti, sözünüz yerini buldu, lütfen kitabı verir misiniz? Dedim.

Güldü:

- Siyasî insanlar çok şeyler bilirler. Mümkün ki beni aldatmak için yapılmış muvakkat bir dolaptır. Kitabı vermek için sabrediniz. Basri Beğ, yerine gitsin, varsın. Sandalyesine otursun, işe başlasın. «İşe başladım» diye bana telgraf göndersin, kitabı o zaman veririm, dedi.

Çare yok, sözünü kabul ettim. Basri Beğ gitti, telgraf geldi, ben de kitabı aldım. Fakat Şükrü Beğden işittiğim

acı sözleri hâlâ unutamam. Evet, sonra gönlümü tamir için tatlı bir söz söyleseydi, belki o acıları unutturdu. Öyle bir şey de söylemedi. O acıları içime çöktü, aklıma geldikçe hâlâ içim sızlar.

Kitap esasen bir cilt iken ben merak edenleri meraktan kurtarmak için kitabı üç cilde ayırdım. Kitapta esasen söz başları gösterilmemiş iken ben söz başlarını gösterdiğim gibi lügatleri de son zamanın usulüne göre bastırdım. Kitabın Arapçaları harekeli değil iken ben onlara hareke koydum. Türkçesinde harekesizleri öyle bıraktım. Harekeli olanların harekesini muhafaza ettim. Hatta bazı harflerin üzerinde çifte hareke vardı, aynen ibka ettim.

Hülasa kitap aslına mutabık çıktı. Yalnız birinci, ikinci cildin baskısı iyi olmadı. Çünkü matbaa harfleri çok eskimişti. Noktaların çoğu, hareketlerin çoğu iyi çıkmıyor, yahut hiç çıkmıyordu. Makinist her forma için en aşağı iki, üç saat uğraşır, birtakım tertipler yapıyordu. Bu müddet zarfında ben de makine başında beraber bulunuyordum.

İkinci cilt bitince, üçüncünün büsbütün fena olacağını düşündüm. Üçüncünün birinci forması makineye atılınca ser-i makiniste:

- Şu makineye fazlaca forsa veriniz, dedim.

Makinist:

- Pekâlâ, fakat o zaman bu harflerin hepsi kırılır, yamyassı bir şey olur. Beni matbaadan atar ve harfleri tazmin ettirirler, dedi.

- Korkma, ben buradayım, seni kurtarıyorum, dedim.

Fî'l-hakika fazla forsa verilince forma hurdahaş oldu, iş müdür Hamit Beğ aksetti, koştu, geldi; beni haşladı:

Ben de:

- Öderim, dedim ve acele maarife koştum, işi anlattım.

Şükrü Beğ bu defa iyi davrandı:

- İyi yapmışsınız, ben şimdi Hamit Beğ telefon ederim. Yeni harfler alsınlar, basılan iki cilt, benim de hoşuma gitmedi. İleride o iki cildi yeniden bastırmak isterim, haydi merak etme, dedi ve iki, üç gün sonra harflerin yenisi geldi. Kitap basılmağa başlayınca Millî Tettebular Encümeninin âzası kitabın tarafımdan tercüme edilmesini teklif ettiler:

Bir forma yazdım, götürdüm. Okuyalım, dediler.

Okundu. Ziya Beğ itiraz etti.

- Rifat kitabın aslı ile iktifa etmemiş, bu kelimenin harekesi öyle değil de böyle olmalıdır, gibi notlar koymuş. Hâlbuki ben kitabın aynen tercümesini isterim, binaenaleyh notsuz tercüme edilsin, dedi. Heyet, Ziya Beğ'in kararını kabul ile o yolda devamını tavsiye ettiler.

Kitabı bir taraftan yazdığım, bir taraftan tashih ettiğim ve matbaada zaman kaybettiğim için tercüme vakit

bulamıyordum. Kitap bittikten sonra vakit buldum, uğraştım, bitirdim, 22 defter oldu.

Tercümenin bitimi harb-i umûminin sonuna rastgeldi. Encümen dağılmıştı. Kitap basma zamanı değildi, onun için bekledim, durdum.

Filezof Rıza Tevfik Beğefendinin²⁵ Maarif Nezaretine geldiğini duyunca, takdir ettiğini bildiğim için bir gün defterleri koltukladım, maarif nezaretine gittim, huzuruna girdim. Kendilerini şahsen tanıdığım hâlde teşerrüf etmemiştim.

Odaya girdim, selamladım. Defterleri masanın üzerine koydum. Ayakta durdum, söz bekledim. Beğefendi bir kere defterlere, bir de bana baktı:

- Kimsiniz?.. dedi.

- Kilisli Muallim Rifat'ım²⁶, dedim.

- Evet, adınızı duyduğum var. Peki, bu defterler nedir?

- Divânü Lugâtî't-Türk tercümesidir.

- Bunları neye getirdin, ne olacak?

- Bu eserimi Maarif Nezaret-i celilesine vermek istiyorum, dedim.

- Sen bu tercümeyi kendiliğinden mi yaptın, yoksa bir emir üzerine mi yaptın?

- Nezaretin emrile yaptım.

- İyi amma, size emreden nazır bu makamdan çekilmiştir.

- Evet çekilmiştir; fakat makamı da, sandalyesi de bakidir. Ma'lûm-ı âlinizdir ki büyüklerin sözleri makama aittir. Binaenaleyh bir nazırın çekilmesi, yerine başkasının gelmesiyle o makam namına söylenmiş olan söz, edilmiş olan taahhüt geri kalmaz. Şu hâlde mademki maarif nezaret-i celilesi bana emretti, ben de o emri yerine getirdim. Eserimin alınması nezaret-i celileye ve dolayısıyla zât-ı âlinizce bir vazifedir.

Üstad güldü:

- Sen mantıkçıya benziyorsun, dedi.

- Evet, dedim. Kilisliyim, mantığın yuvasındanım. İstanbul'dan, Anadolu'nun her tarafından icazet almış âlimler Kilis'e mantık tatbikatı için gelirler.

- Peki kabul ettim, fakat bakalım size verecek para var mı?

- Muhasebeciden sorarsınız efendim.

Muhasebeciyi çağırdı:

- Şimdi defteri iyice karıştır, her türlü ihtiyaçtan varest, açıkta kalmış bir paramız var mı ve miktarı nedir? Gel, bana söyle dedi.

Muhasebeci gitti, geldi:

²⁵ Rıza Tevfik BÖLÜKBAŞI [1869-1949].

²⁶ Ahmet Rifat BİLGE [1874-1953].

- Serbest olarak, 120 liramız var, dedi.

Üstad bu defa bana döndü:

- Ne yapayım, talihine bu kadar paramız var, bu miktarı kabul eder misiniz?

- Ma'a 't-teşekkür kabul ederim, dedim.

Bunun üzerine müsteşara emretti:

- Bir senet yapın, bu eseri yüz yirmi liraya alınız ve parasını hemen veriniz! Dedi.

Senet yapıldı, parayı o dakikada aldım ve kendilerine teşekkürle girdim.

Teşekkürümü dinledikten sonra:

- Daha fazla para bulamadığım için müteessirim. Böyle yüksek bir kitabın tercümesi için her hâlde size bunun birkaç misli verilmek lazımdı. Lakin ne çare, imkân bulamadım, affedersiniz, dedi.

Tercümem satın alındıktan sonra Telif ve Tercüme Heyetine gönderilmiş, oranın lağvından sonra Dârü 'l-fünûndaki kütüphaneye mal edilmişti. Arada sırada gider, ziyaret ederdim.

Kütüphaneye Necip Asım²⁷ Efendi bakıyordu. Bir gün bana:

- Dîvân'daki savları çıkardım, tercümenizden istifade ettim.²⁸ Aferin hemşerim, güzel tercüme etmişsin! diye iltifatta bulundu.

²⁷ Balhasanoğlu Necip Âsım [YAZIKSIZ] [1861-1935].

²⁸ [YAZIKSIZ,] Necip Âsım: "Eski Savlar", Darülfunun Edebiyat Fakültesi Mecmuası: İstanbul 1338 [=1922], II. yıl 2. sy. 153-159. ss.; 4. sy. 312-328. ss.; 5. sy 421-435. ss.; 1339 [=1923] 6. sy. 487-502. ss.

[YAZIKSIZ,] Necip Âsım: Eski Savlar: İstanbul 1340-1338 [=1922], 59 s. ve Der-i sa'âdet [=İstanbul] 1343 [=1924], 56 s. 274 atasözü.

Aradan epey zaman geçti. Samih Rifat Beğ²⁹ Maarif müsteşarı olmuştu. O sırada gazetenin birinde şöyle bir yazı gördüm:

«Büyük Millet Meclisi, Mahmûd-ı Kâşgarî'nin Dîvânı Lugâtî 't-Türkünü takdir ile tercüme ettirilmesine karar vermiş ve tercümesini Samih Rifat Beğ ile şair Mehmet Akif³⁰ Beğ'e havale etmiştir. Bu tercüme için her birisine biner lira verilmesi kabul edilmiştir.»

Gazetede bu yazıyı görünce:

- Oh, Dîvân için iki zat çalışacak. Fakat ben de çalışmış olduğumu anlatsam ve benim nüshayı da görseler mütercimler arasına benim de adım katılsa olmaz mı? dedim ve nihayet vaktile Samih Beğle muarefemiz olduğu için kendisine:

- Azizim, bu kitabı ben de tercüme etmiştim, elimin yazısıyla olan 22 defter Dârü 'l-fünûnun edebiyat kütüphanesinde mahfuzdur, lütfen aldırın, okuyun. Eğer değeri varsa güzel adlarınızın yanında benim adım da bulunsun! Diye bir mektup yazdım.

Bir hafta sonra Samih Beğden bir mektup aldım. Mektupta: «Edebiyat müdürü Behçet Beğ³¹ yazdım, defterleri aldırardım, okudum. Tercümenizi pek beğendim ve Akif Beğ'e de gösterdim, o da okudu, beğendi. Neticede sizin eseriniz ile iktifa etmeyi münasip gördük. İnşâ'llâh ilk fırsatta eserinizi namınıza olarak bastırarak ve size bir hakk-ı telif verdireceğiz.» diyordu.

Ben de lazım gelen teşekkürü yazdım.

Aradan vakit geçti. Bir dil encümeni teşekkür etti. Başkâtipliğine Ruşen Eşref Beğ³² tayin edildi. Maarif Vekâletine Reşit Galip Beğ geldi. O zaman dil encümeni Dîvânın yeni bir tercümesine karar vermiş olmakla bu tercümeyi de bana yaptırmak istediler.

Reşit Galip Beğ bana yazdı. Dedi ki:

«Sizin bir tercümeniz var, fakat kitabın aynıdır. A, B sırasile değildir, biz bütün lügatleri A, B sırasile tercüme ettirmek ve yalnız lügat ile iktifa ederek harf kavaidini almamak istiyoruz. Bunun için sizi memur ediyorum. Kâğıt vesaire ne lazımsa edebiyat fakültesi müdürü Muzaffer Beğ³³ müracaat edersiniz.» deniliyordu.

Kabul ettim. Bana Türkiyat dairesinden bir masa verildi, fişleri koymak için dolaplar getirildi. İşe başlamadan evvel Ruşen Eşref Beğden bir mektup aldım:

«Tercümede kolaylık olmak üzere size kendi tercümenizi gönderdim, oraya bakarak yazarsanız tercüme için yorulmuş olmazsınız.» deniliyordu.

²⁹ [1875-1932].

³⁰ Mehmet Akif [ERSOY] [1873-1936].

³¹ Yûsuf Behçet [GÜÇER] [1889-1952].

³² Ruşen Eşref [ÜNAYDIN] [1892-1959].

³³ Ali Muzaffer [GÖKER] [1890-1959].

Fî 'l-hakika posta ile birkaç defter geldi. Tetkik ettim, bu defterler benim defterlerimden çıkarılmış, fakat gayet acemi bir veya birkaç kâtip tarafından yazılmış, serâpa yanlış olmakla beraber satırlar ve hattâ sayfalar atlanmış. Bunu görünce tercümemin ne olduğuna acıdım.³⁴

- Bunu istemem. Benim yazımla 22 defter var, lütfen onu gönderiniz, dedim.

- «Öyle bir şeyler yoktur.» diye cevap geldi. Ben de:

- «Bu defterler işime yaramaz.» dedim, defterleri iade ettim. İstenilen şekilde tercümeyle de Divânın esasına bakarak yapmağa başladım.

Fakat defterlerin nerede kaldığını, en ziyade Samih Beğin bilmesi mümkün olduğundan birinci kurultay açılmazdan evvel:³⁵

- Benim defterlerim nerede kaldı diye sordum.

Cevap olarak dedi ki:

- Ben defterleri alınca kâtiplere tevzi ettim, bir suretini aldırđım, asıl sizin defterleri de Gazi Paşa Hazretlerine takdim ettim. Gazi Paşa Hazretleri sordular: «Sizde bir sureti var mı?» dediler. Ben de «var!» dedim. «Öyle ise bu defterler benim olsun, ben ara sıra okurum» buyurdular. Binaenaleyh sizin defterler Gazi Paşa Hazretlerinin hususî kütüphanelerindedir. Tabiidir ki isteyemeyiz.» Dedi.

Ben bu ikinci tercümeyle bitirmek üzere iken Reşit Galip Beğ³⁶ bir mektup gönderdi:

«Yazdığım fişlerin daktilo ile, yeni yazı ile de birer nüshasını yazınız.» dedi.

«Ben daktilo bilmem.» diye cevap verdim. Bunun üzerine Caferoğlu Ahmet Beğ³⁷ memur etti. Bütün fişleri daktilo ile yazdı. Sonra Reşit Galip Beğ bu fişlerin bir kere de Bütün fişlerin bir kere de Brockelmann'ın³⁸ kitabına karşılaştırılmasını istedi.

«Ben Almanca bilmem» dedim. Bu iş de Ahmet Beğ'e havale edildi.

Yine aradan zaman geçti. Bir gün İbrahim Necmi Beğ³⁹

beni Dolmabahçe Sarayına çağırđı.

Gittim. Besim Atalay Beğ⁴⁰ ile birlikte oturuyordu.

Necmi Beğ şöyle dedi:

- Azizim, biz Divânı Lugâti 't-Türkü yeniden tercüme ettirip bastırmak istiyoruz. Sizin el yazınızla olan nüshayı bulamadık, ondan kopya⁴¹ edilmiş bir nüsha var, siz ona yanlış, eksik diyor, beğenmiyorsunuz. Şu hâlde size müracaat ediyorum. Bize Divânı yeniden tercüme ediniz. Eder misiniz?

- Pekâlâ, ederim.

- Ücret olarak, ne istersiniz? Dedi.

Siz söyleyin, ne verirsiniz? dedim.

Besim Atalay Beğ atıldı:

- Yüz lira! Dedi.

- Olmaz; dedim, iki yüze çıktı.

- Olmaz dedim, üç yüze çıktı.

- Daha fazla veremez misiniz?

- Veremeyiz.

- Veremezseniz üç yüze olmaz, diye son cevabı verdim.

O zaman Besim Atalay Beğ bana itiraz ile:

- Sen vaktile tercümeni yüz yirmi liraya vermiş iken şimdi neden nazlanıyorsun? Dedi.

Cevap olarak:

- O zaman fetret zamanı idi, şimdi ise lehü 'l-hamd vüsat zamanıdır. Ve zaten Büyük Millet Meclisi bu tercüme için iki bin lirayı kabul etmiştir, haydi biraz eksik verin; dedim.

Besim Atalay Beğ:

- Üç yüzden ziyade veremeyiz. Bizim Encümenin parası azdır, dedi.

- Ben de yapmam, diye cevap verdim.

Besim Atalay Beğ şöyle dedi:

- Sen yapmazsan, ben yaparım, sonra gönlün kalmasın.

- Haşa, bu kitabı o kadar severim ki birkaç bin insan bunu tercüme edecek olsa o kadar sevinir ve her birine ayrıca teşekkür ederim.

Arası çok geçmedi, Besim Atalay tercümesini çıkarmağa başladı ve muvaffak oldu.⁴² Bana bir takım gönderdi, ben de teşekkür ettim. İnşallah birkaç tercümesini daha görürüz. Bu elmas çok işlenmeğe muhtaçtır."

⁴⁰ Ahmet Besim ATALAY [1882-1965].

⁴¹ istinsah olmalıydı.

⁴² [KÂŞGARLI MAHMUD] [1008-1105]: Divânü Lûgat-it-Türk Tercemesi: Çeviren: Besim ATALAY, Ankara 1939, I, XXXVI+530 s.; 1940, II, 366 s.; 1941, III, 452 s. T. D. K. [Yayın sayısı 43, 46, 60].

³⁴ [Kâşgarlı Hüseyinoğlu Mahmud] [1008-1105]: Divânü Lugâti 't-Türk Tercümesi. [Arapçadan çeviren: Kilisli [Ahmet] Rifat BİLGE [1876-1953], [Ankara], [yülsüz], Osmanlı harfleriyle. 1. defter 1-160. ss., 2. defter 161-194. ss., 3. defter 195-340. ss., 4. defter 341-476. ss., 5. defter 477-628. ss. A 5 ebadında. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Etüt 95.

³⁵ 1932 Eylül 26-Ekim 4 Birinci Türk Dil Kurultayı.

³⁶ Reşit Galip [BAYDUR] [1893-1934].

³⁷ Ahmet CAFEROĞLU [1899-1975].

³⁸ Carl BROCKELMANN [1868-1956].

C. BROCKELMANN, *Mitteltürkischer Wortschatz nach Mahmūd al-Kāşgarīs Dīvān luyāt at-Türk*. Budapest, Körösi Csoma-Gesellschaft 1928, VI+252 s. Bibliotheca Orientalis Hungarica I.

³⁹ İbrahim Necmi DİLMEN [1887-1945].

TÜBA-DEPREM, KENTSEL DÖNÜŞÜM ve SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞTAYI

Başkan Şeker deprem öncesi ve sonrasında gerçekleştirilen tüm çalışmaların multidisipliner bir süreç olduğunu belirtti ve doğal afetlerin etkilerinin azaltılabileceğini dile getirdi.

TÜBA Çevre, Biyoçeşitlilik ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu'nun, deprem riski altındaki bölgelerde şehirlerin güvenli, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir şekilde yeniden yapılandırılması hedefiyle Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlediği “Deprem, Kentsel Dönüşüm ve Sürdürülebilirlik Çalıştayı” gerçekleştirildi.

Kocaeli Valisi İlhami Aktaş, TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkan Vekili Berna Abiş, TÜBA Asli Üyesi ve Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi (KOSTÜ) Rektörü Prof. Dr. Muzaffer Elmas ve TÜBA Asli Üyesi ve TÜBA-Çevre, Biyoçeşitlilik ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu Yürütücüsü Prof. Dr. Mehmet Emin Aydın'ın açılış konuşması yaptığı programda Başiskele Kaymakamı Dr.

Soner Şenel, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mustafa Alişarlı, TÜBA Üyesi ve Hasan Kalyoncu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Türkay Dereli, Gebze Teknik Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Hasari Çelebi ve Gölcük Belediye Başkan Yardımcısı Ahmet Karadağ da yer aldı. Çalıştaya TÜBA üyeleri, bakanlıklardan temsilciler, devlet ve vakıf üniversitelerinden öğretim üyeleri, yerel yönetim temsilcileri, çeşitli mesleki derneklerden ve özel sektörden alanında araştırmacı, uzman ve yöneticiler ile afet yönetimi ve sürdürülebilirlik konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından temsilciler katıldı.

TÜBA'nın bilim temelli rehberlik ve danışmanlık işlevi çerçevesinde, gerçekleştirdiği çalıştayla deprem riskine karşı toplumun bilinç düzeyinin artırmak ve olası afetlere karşı hazırlıklı olmak, deprem riski altındaki yapıların ve alanların modern ve dayanıklı şehircilik anlayışıyla yeniden yapılandırılması ve ekolojik dengeyi koruyarak kentsel dönüşüm projelerine entegre edilmesi amacıyla düzenlendi. Bu kapsamda kentsel dönüşüm politikaları ve bu dönüşümün yasal çerçevesi, finansman modelleri ve teşviklerin yanı sıra kentsel dönüşümün sosyal ve ekonomik etkileri de tartışıldı. Sürdürülebilirlik kapsamında ise yeşil bina tasarımı ve enerji verimliliği üzerinde duruldu. Atıkların yönetimi, geri dönüşüm, doğal kaynakların korunması ve bu doğrultuda çevre dostu uygulamaların hayata geçirilmesi ele alındı.

Deprem öncesi ve sonrasında multidisipliner bir süreç yürütülmeli

Kocaeli Valisi İlhami Aktaş yaptığı konuşmada; Türkiye'nin bir deprem ülkesi olarak son yıllarda yangın, sel, kuraklık gibi doğal afetlerle mücadele ettiğini vurguladı. Türkiye'nin küresel ısınma ve coğrafi konumunun da afetlerin sarsıcı sonuçları üzerinde etkili olduğunu söyledi. Afetlerin neden olduğu can kaybının toplumsal bir yaraya dönüştüğünü ve bunu telafi etmenin mümkün olmadığını ifade etti. Depremden sonra toparlanma maliyetinin depreme hazırlık sürecindeki bütçeden çok daha yüksek olduğuna dikkat çekerek, Kocaeli'nin dirençli bir şehir olması için tüm kurumlarla iş birliği içinde çalıştıklarını belirtti.

Başkan Şeker, deprem öncesi ve sonrasında gerçekleştirilen tüm çalışmaların multidisipliner bir süreç olduğunu belirtti ve doğal afetlerin etkilerinin azaltılabileceğini dile getirdi. Depremin neden olduğu can kaybının ve yarattığı ekonomik sonuçların aslında her aşamada sorumlu olanların işlerini bu sorumluluk bilinciyle yapmadıklarının açık göstergesi olduğuna dikkat çekti ve bu anlamdaki ahlaki yozlaşmayla mücadelenin de önceliklendirilmesi gerektiğine işaret etti. Deprem Gerçeği", "Kentsel Dönüşüm ve Toplumsal Etkileri", "Sürdürülebilirlik ve Uygulamalar" oturumlarında ortaya konan sonuçlar

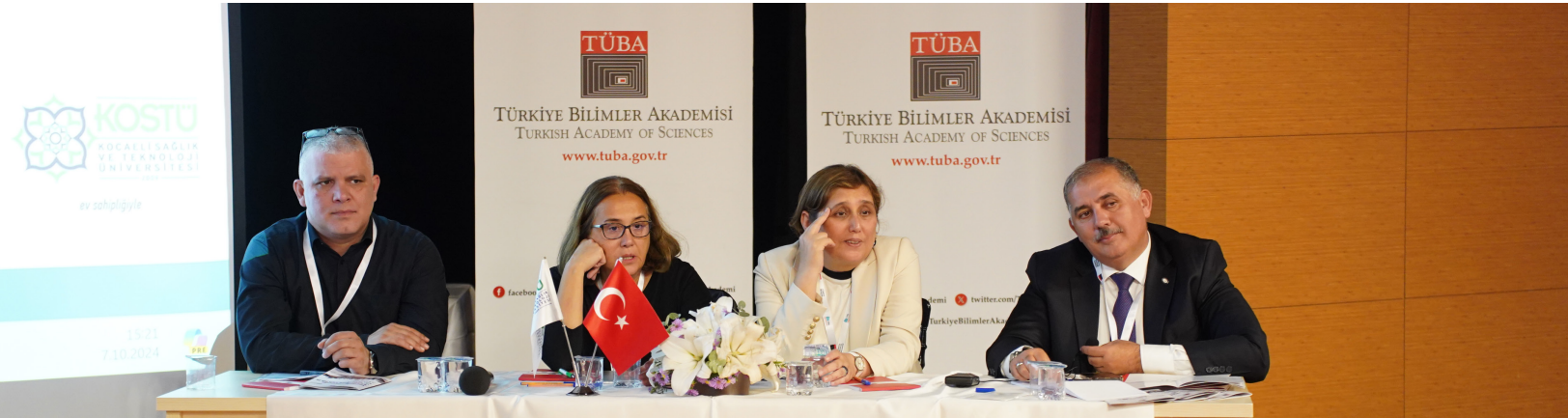
ve sunulan bildirilerin kitap haline getirilerek ilgili kişi ve kurumlarla paylaşılacağı bilgisini verdi.

Başkan Vekili Berna Abiş, büyükşehir olarak deprem başta olmak üzere afetlerin zararlarını azaltmaya yönelik çalışmalarının sürekli güncellendiğini anlattı ve kentsel dönüşümün öncelendiğini ve Kocaeli'nin dirençli şehirlerden biri haline gelmesi için var güçle çalıştıklarını ifade etti.

KOSTÜ Rektörü Prof. Dr. Muzaffer Elmas, depreme dayanıklılık konusunda yeni yönetmeliklerin gerekliliğine dikkat çekti, Türkiye'nin deprem bölgesi haritasının gelişime açık olduğunu belirterek, deprem yönetmeliklerinin yenilendiğini söyledi. Deprem riski yüksek olan binalar için gerekli önlemlerin hızla alınması gerektiğini vurguladı.

1999 Gölcük ve 2023 Kahramanmaraş depreminin sonuçlarını hatırlatan TÜBA Üyesi Prof. Dr. Mehmet Emin Aydın, Türk Deprem Yönetmeliği'nin son versiyonu uluslararası standartlarla uyumlu olduğunu fakat uygulama ve denetimlerde eksiklikler olduğunu söyledi. Kentsel dönüşüm projeleri kentsel dönüşümün sürdürülebilir enerji kaynaklarıyla entegre edilmesi gerektiğini belirtti. Aydın, şehirlerin iklim dostu ilkelerle uyumlu hale gelmesinin zorunluluğuna vurgu yaptı.

TÜBA'DAN PLASTİK SORUNUNA BÜYÜTEÇ TUTAN YAYIN

Mikroplastikler ve endokrin bozucuların neden olduğu riskler ve bu risklerin tarım, deniz, iklim ve canlı sağlığına yansımaları Mikroplastikler, Endokrin Bozucular ve Çevresel Etkileri adlı eserde toplandı.

TÜBA'nın Çevre, Biyoçeşitlilik ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu, KKTC'de düzenledikleri "Mikroplastikler, Endokrin Bozucular ve Çevresel Etkileri Çalıştayı"nda masaya yatırılan mikroplastikler ve endokrin bozucuların neden olduğu riskler ve bu risklerin tarım, deniz, iklim ve canlı sağlığı üzerindeki etkileri çerçevesindeki detayları TÜBA Asli Üyesi Prof. Dr. Mehmet Emin Aydın ve Prof. Dr. Mete Tayanç editörlüğünde yayımlandı.

Mikroplastikler, Endokrin Bozucular ve Çevresel Etkileri adlı eser, dünyada son dönemde hızla artan çevre sorunlarına, bu problemlerin nedenlerine, oluşturduğu olumsuz etkilere ve çözüm önerilerine odaklanıyor ve farklı bilim disiplinlerinden uzmanların katkı ve değerlendirmelerini kapsıyor. Mikrokirleticiler, plastikler ve endokrin bozucular hakkındaki mevcut durumun yanı sıra kirleticilerin taşınım süreçlerinin değerlendirmesi, çevre ve sağlık üzerindeki etkileri ile çözüme yönelik olarak sürdürülebilir stratejiler ve politikalar hakkında önerilerde bulunup karar vericilere yol gösteriliyor.

Kirleticilere karşı önlem almak bir seçenek değil zorunluluk.

TÜBA Çevre, Biyoçeşitlilik ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu'nun Akademinin tüm çalışma

grupları gibi Türkiye'nin önceliklerini dikkate alarak dünyadaki güncel gelişmeleri takip ettiğini ve çevre tahribatın azaltılması için uygun yönetim stratejileri geliştirilmesine yönelik konularda bilimsel toplantılar düzenlediğini hatırlatan TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker çalıştayı ve dolayısıyla ortaya konan eserin oldukça hassas bir konuya multidisipliner yaklaşımla parmak bastığını ifade etti. Konunun Milli Eğitim Bakanlığı'nın müfredatında, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın kriterlerinde, uluslararası ilişkilerde, devlet politikalarında, karşılıklı ticari anlaşmalarda, hayatın her alanında dikkat edilmesi gereken kuralları içerdiğini vurguladı ve bu kurallara uymanın zorunluluk olduğunu altını çizdi. Şeker şöyle konuştu "Çeşitli çevre felaketleriyle karşı karşıya kaldığımız ve sürdürülebilir çözümlere ihtiyaç duyduğumuz bu dönemde hem imalat sektörümüzü hem de toplumu doğrudan ilgilendiren çevre ile alakalı konuları odağına alan çalıştayı odağında bulunan plastik atıkların çevrede parçalanmasıyla oluşan mikroplastikler ve çeşitli endüstriyel ve günlük kullanım ürünlerinde bulunan endokrin bozucular, karasal ve sucul ekosistemleri etkiliyor. Biyoçeşitliliği tehdit ediyor ve besin zinciri yoluyla insana kadar ulaşabiliyor. Etkinliğin yapıldığı Kıbrıs adası da plastik kirliliği ile mikrokirleticilerin ciddi etkisine maruz kalıyor. Mikrokirleticilerin ciddi bir sorun haline gelmesi, çevreye ve topluma zarar vermesi, sürdürülebilir yönetim yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmasına yol açıyor. Mikroplastik ve endokrin bozucu kirliliğine yönelik sürdürülebilir bir yönetim yaklaşımı kapsamında öncelikle problemin temel kaynaklarının belirlenmesi, atık plastik oluşumunun azaltılması ve etkili atık yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi gerekiyor. Plastik atık oluşumunu azaltmanın önemli bir yolu geri dönüşüm ve biyolojik olarak parçalanabilen alternatiflerin kullanılması. İlave olarak tek kullanımlık plastiklere olan bağımlılığın azaltılması teşvik edilmeli, hatta bir adım daha öteye gidilerek bu tip plastik ürünlerin üretimi ve kullanımına yönelik mevzuatta ilgili düzenlemelerin yapılması çok önemli. Bu nedenle hem plastik öğelerin hem de dâhil edilen katkı maddeleri ve kimyasalların çevresel ve biyolojik sistemleri etkileme mekanizmalarının daha iyi çalışılarak anlaşılması gerekiyor." dedi.

MOĞOLİSTAN'DAKİ TARİHİ ŞEHİR KALINTILARI ve TOGU BALIK ÇALIŞTAYI

TÜBA, Bilge Kağan ve Kül Tigin yazıtlarında adı geçen, fakat bugüne kadar yeri tespit edilemeyen Togu Balık şehrinin keşfi için gerçekleştirilen çalışmalara destek verdi.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker TÜBA, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), İzmir Katip Çelebi Üniversitesi (İKÇÜ) Moğolistan Bilimler Akademisi Arkeoloji Enstitüsü iş birliğinde Moğolistan'ın Tuul Vadisi'nde yürütülen kazı çalışmalarında elde edilen sonuçların paylaşılması için planlanan "Moğolistan'daki Tarihi Şehir Kalıntıları ve Togu Balık Çalıştayı"na katıldı.

Bilge Kağan ve Kül Tigin yazıtlarında da adı geçen Dokuz Oğuzlara ait Togu Balık kenti olduğu

düşünülen, Moğolistan'ın Tuul Vadisi'ndeki yerleşim yeri kalıntılarında gerçekleştirilen ortak kazı çalışmalarında 30 kişilik ekip görev aldı. Eski Türklerin inanç, ölü kültü, şehircilik gibi konularda geliştirdikleri yaşam şekilleriyle ilgili detaylı bilgilere ulaşılması hedefiyle yürütülen çalışmalar Tuul Nehri'nin iki yakasındaki şehir kalıntıları ve buraları çevreleyen Mayhan, Tömst ve Agit dağlarını kapsayan 100 kilometrekarelik alanda gerçekleştirildi. Bilge Kağan ve Kül Tigin yazıtlarında adı geçen, bugüne kadar yeri tespit edilemeyen Togu Balık gün yüzüne çıkarıldı.

Çalıştay'ın açılışını TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker yaptı hemen ardından Yeditepe Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ahmet Taşağıl "Türk Tarihinde Togu Balık" konferansı verdi. Toplam dört oturumda; 2024 Yılında Togu Balık Civarında Gerçekleştirilen Yüzey Araştırmalarının Ön Sonuçları, Hermendenj Şehir Kalıntısı Aslında Togu Balık Mı?, Jeoarkeolojik İlk Değerlendirmeler, Herlen Nehri Kıyısındaki Hun Şehirleri: Gua Dov Yerleşimi Üzerine, Tarihi Kaynaklar Işığında Moğolistan'da Yerleşik Hayat, Moğolistan'daki Kitan Yerleşimleri ve Togu Balık gibi pek çok başlık altında gerçekleştirildi.

Ortak alfabe ile Türkiye yüzyılı önemli bir mesafe alacak.

Moğolistan'ın Türkiye'ye gösterdiği yakın ilgi ve sevgiden aldıkları sinerji ile akademi olarak özveriyle çalıştıklarını vurgulayan TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, İKÇÜ ve Moğolistan Akademisi ile ortaklaşa yürütülen çalışmalara katkı sunmaktan duydukları memnuniyeti paylaştı. Başkan Şeker "Moğol tarafındaki sevginin bize yansıması çok önemli. Moğolistan Bilimsel Akademisi üzerinden dostlarımızla birlikte ortak hareket etmek, atayurtlarımızı desteklemek, ortak kültür paydalarımızı keşfetmek ve gençlere bu bağ hatırlatmak bizlerin üstlendiği ulvi bir görevdir. Türk tarihine ışık tutan tüm arkeolojik kazılara Kültür ve Turizm Bakanlığımızın verdikleri desteğin de altını çizmek gerekir. Günümüzde hala kullanılan, iki ülke arasında 2 bine yakın ortak kelime birliği var. Türk Dil Kurumu'muzun da bu sürece yaptığı önemli katkıları var. Ayrıca Türk Devletleriyle ortak alfabeye geçilmesi yönünde atılan adımların ilişkilerimize değerli katkılar sunacağını, ortak alfabe ile Türkiye yüzyılının önemli bir mesafe alacağını belirtmek isterim. Özellikle tarihi bağlarımızın olduğu kardeş ülkelerle ilişkilerimizin güçlenmesi, Türkiye'nin dünyadaki gücüne destek olması açısından önemli bir kuvvet olacaktır." şeklinde konuştu.

İKÇÜ Rektörü Prof. Dr. Saffet Köse, Programda; Tuul Vadisi'nde yürütülen kazılarda, Bilge Kağan ve Kül Tigin yazıtlarında adı geçen Dokuz Oğuzlara ait Togu

Balık kentine dair kalıntılar, araştırmalarında elde edilen bulgular üzerinde duruldu. Akademisyenler kazılarda elde edilen bulgular ve Moğolistan'daki tarihi şehirler hakkında bilimsel sunumlar gerçekleştirdi.

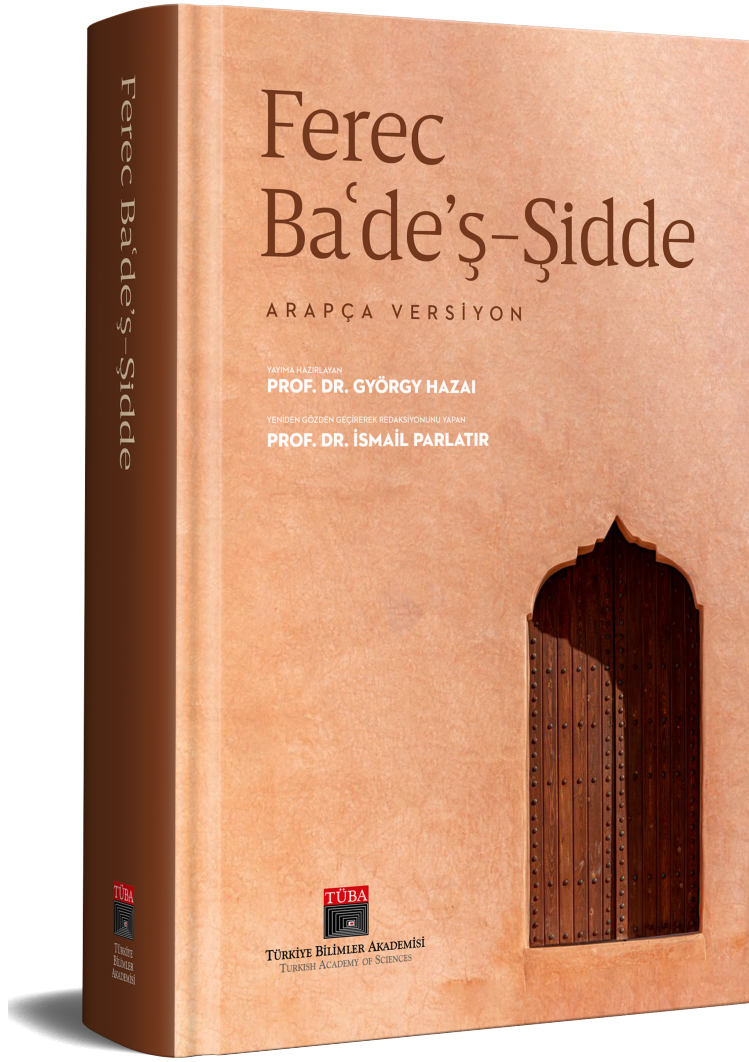
Kültür ve Turizm Bakan Yardımcısı Serdar Çam, Moğolistan'daki kazılar ve araştırmaların heyecan verici sonuçlar doğurduğunu belirtti. Ayrıca, Bilge Tonyukuk yazıtlarının bulunduğu alanda inşa edilen müzenin yangın geçirdiğini ve gelecek yıl hizmete açılacağını duyurdu.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, İKÇÜ'nün Moğolistan'daki çalışmalarda rolüne dikkat çekti. Şeker, Türkiye ile Moğolistan arasında güçlü bir kültürel bağ bulunduğunu vurguladı. Moğolistan ile Türkiye arasında "üçüncül komşuluk" denilen sınırları tanımayan komşuluk ilişkisi olduğunu aktaran Şeker, "Herkesin ata yurdunu, kültürümüzün izlerini görmelerini isterim. Aramızda yaklaşık 2 bine yakın kelime birliği var. Bu kelimelerin tarihsel bağı kadar günümüz Türkiye'sinde de yaşatılıyor olmasının da önemini altını çizmekte fayda var." dedi.

Moğolistan Devlet Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ochirhuyag Bayanjargal da İKÇÜ ile 2019 yılında protokol imzaladıklarını anımsatarak, 5 yıllık sürede önemli çalışmalar yaptıklarını ifade etti. İKÇÜ Rektörü Prof. Dr. Saffet Köse ise Türk tarihinin en eski yazıtlarının bulunduğu Orhun bölgesinde yaptıkları çalışmalarla dünya mirasına önemli eserleri kazandırdıklarını, yapılan çalışmaların Türk-Moğol ilişkilerinin geleceğine de ışık tuttuğunu dile getirdi.

FEREC BA'DE'S-ŞİDDE

Ferec Ba'de's-Şidde, eski Arap edebiyatında "Bin Bir Gece Masalları" tarzında anonim halk hikâyelerini bir araya getiren kitapların ortak adıdır. Anlamı ise "Çekilen sıkıntıdan sonra saadete erme" olarak ifade edilir. Türk dili tarihinin seyri içinde, 13. yüzyıldan başlayarak 16. yüzyıla kadar süre gelen ve "Eski Anadolu Türkçesi" ya da "Eski Türkiye Türkçesi" adı verilen zaman dilimi içinde Ferec Ba'de's-Şidde, Arap edebiyatından Türk edebiyatına çevrilen ve halk arasında çok okunan eserlerin başında gelir. Ferec Ba'de's-Şidde adlı Arap edebiyatının anonim nitelikli hikâyelerinin Türkçeye çevirisi üç farklı versiyonla karşımıza çıkmaktadır. Ferec Ba'de's-Şidde'nin bu üçüncü versiyonu, Macar Bilimler Akademisi Şarkiyat Kütüphanesinde "TÖRÖK, Qu 5" künyesi ile kayıtlı bulunan yazmadır. Ayrıca bu yazmanın bilinen bir başka nüshası Paris Bibliothéque Nationale'de bulunmaktadır. Arapçadan doğrudan Türkçeye çevrilmiş olan bu versiyon, 13 bab (bölüm) olarak düzenlenmiş ve yaklaşık 180 farklı hikâyeden oluşmaktadır. Bu yönüyle de benzerlerinden farklı bir içeriğe sahiptir. Tıpatıp aynısı olmayan benzerlikler içeren, Farsça nüshası Türk-İslam Bilim Kültür Mirası Dizisi Projesi kapsamında, yazar György Hazai tarafından hazırlanmış ve TÜBA tarafından basılmıştır.

Ferec Ba'de's-Şidde (Arapça) için: www.tuba.gov.tr

8. WOSCU ULUSLARARASI KONGRESİ

Başkan Şeker "Özbekistan'ın hem geçmişin birikimini hem de geleceğin umutlarını barındıran zengin ve güçlü kültürel mirasını korumak, geliştirmek ve dünyayla paylaşmak sadece ulusal bir görev değil aynı zamanda insanlığa bir katkıdır."

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Özbekistan'ın Kültürel Mirasının Araştırılması, Korunması ve Yaygınlaştırılması Dünya Topluluğu (WOSCU) ile Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi'nin davetlisi olarak "Ataların Büyük Mirası: Üçüncü Rönesans'ın Temeli" adlı uluslararası kongreye katıldı.

Başkent Taşkent'te 3 gün süren kongrenin açılış Taşkent'te yapımı devam eden İslam Medeniyeti Merkezi'nin tanıtımıyla başladı. Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev kongre açılış törenine yolladığı mesajla katılımcılara seslenerek, inşaatı devam eden Özbekistan İslam Medeniyeti Merkezi'nin geleceğe yönelik planlamalarının görüşülmesinin önemine dikkat çekti. Açılışın ardından Semerkant'ta devam eden kongre, Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Şavkat Mirziyoyev'in girişimiyle kurulan, birinci ve ikinci doğu rönesansının büyük bilim insanlarının arkalarında bıraktığı zengin bilimsel ve kültürel mirası korumak, incelemek ve yaymak üzere çalışan merkez etrafında şekillendirildi. Dünyanın 35 ülkesinden önde gelen bilim insanlarının davet edildiği kongrede Özbekistan İslam Medeniyeti Merkezi için yeni projeler görüşüldü. Sekizinci kez düzenlenen kongreye Orta Asya'nın tarihi ve kültürel mirası üzerine önemli çalışmalara imza atmış uzmanlar davet edildi. Özbekistan ve diğer ülkelerden toplamda 300 bilim insanının katıldığı kongrede Özbekistan ve diğer Orta Asya ülkelerinin dünya medeniyetine katkısı, bilim dünyasına bıraktığı miras ve onların yeniden araştırılması konusu tartışıldı.

İslam Öncesi Dönemde Orta Asya: Devlet, Manevi Hayat, Kültürlerarası Diyalog, Günümüzde Kur'an Çalışmaları: İslam Manevi Mirasının İncelenmesine Yönelik Yeni Yaklaşımlar, Ortaçağ Dünyasında Eğitim ve Aydınlanma: Mekteplerden Üniversitelere (IX-XX. Yüzyıllar) gibi başlıklar altında oturumlar düzenlendi.

Kongrede, TÜRKSOY Genel Sekreteri Sultan Raev, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Genel Direktörü Prof. Dr. Mahmud Erol Kılıç ve TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker kongrenin önemine ilişkin konuştu. Başkan Şeker Özbekistan'ın zengin kültürel mirasını ve onu koruma, geliştirme ve gelecek nesillere aktarma çalışmaları için bir arada olmaktan onur duyduğunu söyledi. Özbekistan'ın kültürel mirası hem Türk hem de İslam dünyası için hayati bir kaynak olduğunu dile getiren Şeker "Orta Asya'nın kalbinde yer alan bu topraklar, tarih boyunca birçok medeniyetin beşiği olmuş, bilim, sanat, edebiyat ve düşünce dünyasına büyük katkılarda bulundu. İslam medeniyetinin temel eserleri ve fikirleri Özbekistan'da doğmuş ve geliştirildi. Bu kadim miras, yüzyıllar boyunca büyük İslam alimlerinin, şairlerinin ve düşünürlerinin eserleriyle zenginleştirilmiş ve Özbekistan'ın kültürel dokusunu oluşturdu." dedi.

Türkiye ve Özbekistan, bu kültürel mirası korumak ve geliştirmek için ortak projeler üzerinde birlikte çalışabileceğini dile getiren ve bu mirasın dünya sahnesine taşınabileceğine dikkat çeken Başkan Şeker, Türk dünyasının bu ortak mirası koruma sorumluluğu olduğuna dikkat çekti. Bu sorumluluğun, yalnızca kültürel değerleri korumakla ilgili değil, aynı zamanda bu mirası gelecek nesillere aktarmak ve dünyayla paylaşmakla ilgili olduğunun altını çizdi ve şöyle devam etti: "Sonuç olarak, Özbekistan'ın kültürel mirası hem geçmişin birikimini hem de geleceğin umutlarını barındıran zengin ve güçlü bir yapıdır. Bu mirası korumak, geliştirmek ve dünyayla paylaşmak sadece ulusal bir görev değil aynı zamanda insanlığa bir katkıdır. Özbekistan'ın üçüncü bir rönesansa doğru yolculuğunda, bu kültürel miras ülkenin kalkınmasının en önemli sütunlarından biri olmaya devam edecektir. Türkiye ve Özbekistan, Türk-İslam medeniyetinin yeniden canlanmasına katkıda bulunmak için bu yolculukta birlikte çalışabilirler." dedi.

TÜBA-SOKAK HAYVANLARI: TOPLUMSAL SORUNLAR ve HALK SAĞLIĞI SEMPOZYUMU

Akademisyenler, veterinerler, sağlık profesyonelleri, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, hukukçular ve uzmanların sempozyumun hemen ardından basın bildirisi yayımlandı ve sempozyum raporu kamuoyuyla paylaşıldı.

TÜBA, bilim temelli rehberlik ve danışmanlık işlevi çerçevesinde, sokak hayvanlarıyla ilgili sosyal ve sağlık sorunlarına dikkat çekmek ve çözüm önerileri geliştirmek üzere Elazığ Belediyesi'nin katkılarıyla düzenlenen "Sokak Hayvanları: Toplumsal Sorunlar ve Halk Sağlığı Sempozyumu" Fırat Üniversitesi'nde gerçekleştirildi.

Sempozyuma; TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Fırat Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fahrettin Göktaş, Vali Yardımcısı Recep Gündüz, Belediye Başkan Yardımcısı Mustafa Pirinççi, TÜBA üyeleri, Tarım İl Müdür Ali Kılıç, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürü Hikmet Şişecioğlu ile öğretim üyeleri, akademisyenler ve öğrenciler katıldı.

Bilimsel araştırmalar yapmak ve bu doğrultuda öncelikleri belirlemek üzere program ve projelerini hayata geçiren TÜBA, Türkiye'nin bilim stratejileriyle ilgili raporlar hazırlayarak bu bilgileri ilgili kurumlarla paylaşıyor. Bu kapsamda TÜBA Asli Üyesi Prof. Dr. Kazım Şahin yürüttüğündeki TÜBA-Gıda ve Beslenme Çalışma Grubu tarafından hazırlanan; akademisyenler, veterinerler, sağlık profesyonelleri, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, hukukçular ve uzmanların sempozyumunda; sokak hayvanlarının yönetimi ve refahı konusunda bilgi ve deneyimlerini paylaştı, sürdürülebilir ve etkili çözümler geliştirildi. 30'u aşkın katılımcının tespit ve çözüm önerilerini paylaştığı program boyunca, toplumu bilinçlendirme ve duyarlılığı artırma yönünde stratejiler oluşturuldu, sokak hayvanlarına yönelik eğitim ve farkındalık kampanyaları planlandı. Bu kapsamda "Sahipsiz Evcil Hayvanlar ve Halk Sağlığı, Sahipsiz Evcil Hayvanların Topluma Ka-

zandırılmasında Sürdürülebilir Çözümler, Evcil Hayvanlar ve Sağlık ile Zoonotik Hastalıklar" başlıklı 4 oturum düzenlendi. Sosyal medya, STK, ticari ve siyasi grupların baskısı altında sokak hayvanları konusu; bilimsel veriler ışığında; şehircilik planlaması, sosyo-kültürel etkileşim sosyolojisi ve evrensel değerler doğrultusunda ekosistem ve biyoçeşitlilik gibi birçok parametre üzerinden multidisipliner bakışla ele alındı.

Uzmanlar dışında herkes konuşuyor.

Programın açılışında konuşan TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker TÜBA'nın konuları popüler çerçevede değerlendirme alışkanlığı olmadığını ifade ederek sözlerine başladı ve son dönemde farklı şekillerde gündeme gelen sokak hayvanları konusunun uzmanların sustuğu ve herkesin konuştuğu bir sürece dönüştüğüne dikkat çekti. Sokak hayvanları ve toplum sağlığı güvenliği bağlamındaki bilimsel çerçevede görüş oluşturma önemine vurgu yapan Şeker, TÜBA Konseyinde ele alınan konunun akli selimle değerlendirilmesinin sağlanması kararıyla sempozyumun planlandığını ve hayata geçirildiğini söyledi.

Başkan Şeker şöyle devam etti: "Vatandaşın şikayetleri ve ilgili paydaşların konuya marjinal yaklaşımları tüm unsurların sorun karşısında sağlıklı bir zeminden sapmasına neden oldu. Konu dijital cehaletin elinde, sosyal medyada köpürtülen ve sağlıksız tartışılan bir başlık haline geldiği gibi, sağlıksız bilgi çerçevesinde herkesin kendini kendine göre haklı ilan ettiğini ve sert bir şekilde konuya yaklaştığını görüyoruz." dedi.

Güvenlik ve hak arasında bir denge kurulmalı

“Ülkelerin sosyo kültürel hayatı değişiyor, bu değişim içerisinde ciddi etkileşimler söz konusu. Türkiye’nin hızlı şehirleşmesi ve mahalle kültürünün kaybolmasıyla sokak hayvanlarının da yalnızlaştığını belirten Şeker “İstanbul, İzmir ve Ankara’da gece ve gündüz sokak hâkimiyetini ele almış hayvan topluluklarıyla karşılaşıyoruz. Hayvanlardan rahatsızlığını ifade eden ve şiddet uygulayan marjinal yapılaşmaların karşısında hayvan sevgisini aşırı kutsallaştıran ve kendi içerisinde sağlıklı karar alma süreçlerini engelleyen yapılaşmalarla mücadele etmek zorunda kalıyoruz. Ortada bir sorun var, bu sorunun bu günlere gelişinin altında yatan nedenleri iyi görmek gerekiyor. Hayvanların da hakları var, bu hakları beraberce değerlendirmek ve hayvan sahibi olanlara da bu hakları hatırlatmak yine devletin görevi. Yerel ve merkezi yönetim son dönemde kendilerine yönelik baskılar nedeniyle kimseye yaranamaz hale geldiler. Yerel yönetimler ciddi maliyetlerle barınaklar yapıyor ve asgari bakım şartlarını sağlamaya gayret ediyorlar. Buna karşı çıkanlar barınakları basarak hayvanları doğal yaşama salıyorlar diyerek sokağa bırakıyorlar. Neresinden bakarsanız temelde insan sorunu; insanların kendi sorumlulukları, sınır ve haklarını bilmedikleri bir sorun. Bu durumu çözebilmek için devletin toplum güvenliği ve hayvan hakları arasında bir denge sağlaması gerekiyor. Bu sempozyum akıllı selimi yakalamak için konunun taraflarının beraber çalışması, görüşlerini ifade etmesi ve orta yolu bulması amacıyla düzenlendi. Nihayetinde insan sağlığını ciddi şekilde tehdit eden hayvanlardan insanlara geçen hastalıkların da söz konusu olduğunu, kuduz vakalarının da altını çizerek belirtmek istiyorum. Uzman olmayanların her şeyi söylediği uzmanlara çok da lafın düşmediği bir süreçteyiz. Bu konularda daha özenli davranmaya, toplum hayatının ve hayvan haklarının zararına uzanan tutumların, davranışların, paylaşımların nelere mal olacağını unutmamak gerekiyor.” dedi.

Rektör Göktaş ise son zamanlarda başıboş köpeklerin popülasyonunun kontrolsüz bir şekilde artmasının toplumsal bir soruna dönüşmesi konusunda birçok ülkenin farklı çözüm öneri ile konuyu çözdüklerini belirterek, bu konuda ülkemizde de TBMM de kanun

değişiklikleri yapılmakta olduğunu, ancak bu konuda en önemli katkıyı bilim insanlarımızın, üniversitelerimizin vereceğini söyledi.

Türkiye’de başıboş sokak köpeklerinin sayısı 2,8 milyon.

Hayvanlara merhametle yaklaşmak, insan olmanın en yüce erdemlerdendir diye Prof. Şahin hayvanlara iyi davranmanın, onlara bakım ve sevgi göstermenin, sadece bir erdem değil, aynı zamanda insani bir vazife olduğunu bildirdi.

“Ülkemizde sahipsiz sokak hayvanlarının sayısı hızla artıyor ve sorunları ciddi boyutlara ulaşıyor. 2023 yılı Aralık ayı itibarıyla Türkiye’de başıboş sokak köpeklerinin sayısı 2,8 milyon olarak açıklandı. Dünya Sağlık Örgütü, sadece kuduz kaynaklı ölümlerin sayısının 40-70 bin arasında olduğunu tahmin ediyor. Sokak köpeklerinin ölümcül tehdit oluşturduğu bu ortamda, son 2 yılda Türkiye’de 50’si çocuk, 107 kişinin köpek saldırılarında hayatını kaybettiği raporlandı. Türkiye, Dünya Sağlık Örgütü’nün yayımladığı "Kuduz Riskli Temasın Yüksek Olduğu Ülkeler" ve "Kist Hidatik Tehlikesinin Yüksek Olduğu Ülkeler" haritalarında "yüksek tehlike" kategorisinde yer alıyor.” dedi.

Hayvanların sağlığı toplumun sağlığıyla doğrudan ilişkili

Sokak hayvanlarının, sadece bireysel bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal bir mesele olduğunun altını çizen Prof. Dr. Kazım Şahin “Onların sağlığı ve refahı, toplum sağlığı ve güvenliği ile doğrudan ilişkili. Toplumsal farkındalığı artırmak, etkili ve sürdürülebilir çözümler üretmek, sokak hayvanlarının yaşam koşullarını iyileştirmek ve aynı zamanda halk sağlığını korumak bizim öncelikli görevlerimiz arasında. Bu noktada, belediyeler, sivil toplum kuruluşları, akademik çevreler ve halkın iş birliği son derece önemli.” şeklinde konuştu.

Önerilerini sıralayan Şahin; “Sokak hayvanlarının popülasyonunu kontrol etmek için yaygın kısırlaştırma programları uygulanmalı. Bu, sokaklarda yaşayan hayvan sayısının azalmasına ve aşırı popülasyon sorunlarının önlenmesine yardımcı olur. Kuduz ve parvovirüs gibi hastalıkların sokak hayvanları ve insanlara yayılmasını önlemek için düzenli aşılama yapılmalı. Sokak hayvanlarına nazik davranmanın önemi ve kısırlaştırma ile aşılama faydaları konusunda halkın bilinç düzeyi artırılmalı. Sokak hayvanlarının sahiplenilmesini teşvik etmek için sahiplenme etkinlikleri düzenlenmeli ve hayvan barınakları ve kurtarma organizasyonları ile işbirliği yapılmalı. STK’larla İşbirliği yoluyla çeşitli program ve girişimler uygulanmalı. Sokak hayvanlarının popülasyonu, sağlık durumu ve davranışları hakkında veri toplamak için araştırmalar yapılmalı. Bu bilgiler, sokak hayvanlarının yönetimine yönelik daha etkili stratejiler ve politikalar geliştirmek için kullanılabilir. Mobil veteriner klinikleri kurarak acil tıbbi yardıma ihtiyaç duyan sokak hayvanlarına ulaşılabilir.” dedi.

TÜBA-Sokak Hayvanları: Toplumsal Sorunlar ve Halk Sağlığı Sempozyumu Basın Bildirgesi

TÜBA, Fırat Üniversitesi ve Elazığ Belediyesi'nin katkılarıyla düzenlenen "Sokak Hayvanları: Toplumsal Sorunlar ve Halk Sağlığı Sempozyumu" mevcut durum, sorunlar, çözüm önerileri ve stratejilerin belirlenmesi konularında bilim insanları, hukukçular, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ve yerel yönetim temsilcileri ile kapsamlı ve çok yönlü olarak ele alındı. Ülkemizde sahipsiz hayvan sorununun sürdürülebilir ve kabul edilebilir bir duruma getirilmesi için TBMM'nin yeni bir yasal düzenleme çalışması yürüttüğü bilinmektedir. Bu düzenleme yapılırken, ilgili tüm tarafların görüş ve önerilerinin alınması, bilimsel, objektif, etik, sağlık ve kamu vicdanı yönüyle kabul edilmesi önem taşımaktadır. 5199 sayılı "Hayvanları Koruma Kanunu" birçok konuyu kapsamaktadır, ancak yasanın uygulanmasında bazı aksaklıklar bulunmaktadır.

Bu bağlamda sorunun çözümü için seçenekler: Bakımevi Kapasitelerinin Artırılması ve İyileştirilmesi: Büyükşehir, il ve ilçe belediyeleri, bakımevi kapasitelerini artırmalı ve bakım, besleme koşullarını iyileştirmelidir. Bu birimlerde görev yapan personeller eğitilmelidir. Kısırlaştırma, rehabilitasyon, karantina ve aşılama hizmetlerini içeren kapsamlı bir yaklaşım benimsenmelidir.

Fon Oluşturulması: Çalışmaların takvim ve program çerçevesinde etkin bir şekilde yürütülmesi için gerekli fonlar oluşturulmalıdır. Bu fonlar, hem merkezi hükümet hem de yerel yönetimlerin katkılarıyla desteklenmelidir. Bu süreçlerde kontrolsüz ve kayıt dışı bağış vb yardımlar denetlenmelidir.

Hayvanların Kayıt Altına Alınması ve Kimliklendirilmesi: Kedi, köpek gibi ev hayvanları mikroçip uygulaması ile kayıt altına alınmalıdır. Bu sayede hayvan hareketleri kontrol edilebilir, kaybolan veya sokağa terk edilen hayvanlar bulunabilir ve yasadışı ticaretin önüne geçilebilir.

Düzenli Aşılama ve Anti-Paraziter Uygulamalar: Kuduz gibi zoonotik hastalıkların yayılmasını önlemek için sokak hayvanlarına düzenli aşılama yapılmalıdır. İnsan ve hayvan sağlığını etkileyebilen iç ve dış parazitlere karşı koruyucu uygulamalar düzenli yapılmalı ve takip edilmelidir. Bu uygulamalar, hem hayvanların hem de insanların sağlığını korumaya yönelik ve etkili olmalıdır.

Hayvan Satış Yerlerinin Sıkı Kontrolü: Hayvan satış yerleri sıkı bir şekilde denetlenmelidir. Bu yerlerde hayvanların refahına uygun barınma, beslenme vb. şartların sağlanması ve yasadışı ticaretin engellenmesi hedeflenmelidir.

Hayvan Hakları ve Refahına Uygun Yaklaşımlar: Tedavi imkanı olmayan ağır hasta hayvanlar ile yaralı, çok yaşlı, acı çeken, aşırı saldırgan ve çevreye tehdit oluşturan hayvanlar hariç olmak üzere, sahipsiz hayvanları uyutma (ötanazi) yöntemi üremeyi kontrol etmek amacıyla uygulanmamalıdır.

Halkın Bilinçlendirilmesi: Sokak hayvanlarına nasıl yaklaşılacağı, nazik davranmanın önemi ve kısırlaştırma ile aşılama faydaları konusunda halkın bilinç düzeyi artırılmalıdır. Hayvan sahibi olmak isteyenler sorumlulukları konusunda eğitilmeli ve saldırgan eğilimli hayvanlara zorunlu tasma ve ağızlık takılması sağlanmalıdır.

Sahiplenmenin Teşvik Edilmesi: Sokak hayvanlarının sahiplenilmesini teşvik etmek için sahiplenme etkinlikleri düzenlenmeli, hayvan bakımevileri ve kurtarma organizasyonları ile işbirliği yapılmalıdır. Bakımevilerindeki hayvanların sahiplendirilmesi yönünde teşvik edici programlar, destekler ve kampanyalar gerçekleştirilmelidir. Sahiplendirme sonrası süreçler takip edilmelidir. Veteriner Hekimler kontrolünde, hayvan destekli tedavi hizmeti verebilecek sağlık kurumları, bakım evleri, kimsesizler yurtlarında ve uygun görülen kamu kuruluşlarında bu hayvanların eğitim ve bakım olanakları değerlendirilerek, sahiplendirilmesi yolu ile kamu algısı değiştirilebilir.

STK'larla İşbirliği: Hayvan refahına adanmış sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ile yakın işbirliği içinde çalışılmalı ve sokak hayvanlarına yönelik çeşitli program ve girişimler uygulanmalıdır.

Araştırma ve Veri Toplama: Sokak hayvanlarının popülasyonunu, sağlık durumu ve davranışları hakkında veri toplamak için araştırmalar yapılmalı ve sonuçlar deklare edilmelidir. Bu bilgiler, sokak hayvanlarının yönetimine yönelik daha etkili stratejiler ve politikalar geliştirmek için kullanılmalıdır.

Denetim ve Cezai İşlemler: Hayvanını terk eden, sokağa atan kişiler belirlenmeli ve ağır cezai işlemler uygulanmalı ve tekrar hayvan sahiplenmeleri engellenmelidir. Kısırlaştırma yapmayan, geçici bakımevi hizmetleri sağlamayan yerel yönetimlere cezai işlemler uygulanmalıdır. Mevcut akvaryum, hayvanat bahçeleri ve üretim birimleri sıkı denetlenmeli ve uygun standartlarda olmayanlar kapatılmalı ve/veya cezai işlemler uygulanmalıdır. Denetimlerde yerel yönetimler ve yerel gönüllüler birlikte görev yapmalıdır.

Toplumumuzun inancı ve kültürel değerleri hayvanlara karşı dostluk, sevgi, şefkat ve korumayı önemli kılmaktadır. Uzun yıllardır ihmal edilen bu sorunun çözümü, Bakanlıklar, Belediyeler, Türk Veteriner Hekimleri Birliği, Veteriner Fakülteleri, Klinisyen Veteriner Hekimler, ilgili STK'lar ve hayvan severlerin işbirliği ile kalıcı olarak sağlanabilir. İlgili tüm tarafların işbirliği ve koordinasyonu ile hayata geçirilmesi, toplum sağlığı ve güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Hayvanlarını sokağa terk eden sahiplerine cezai müeyyideler uygulanmalıdır.

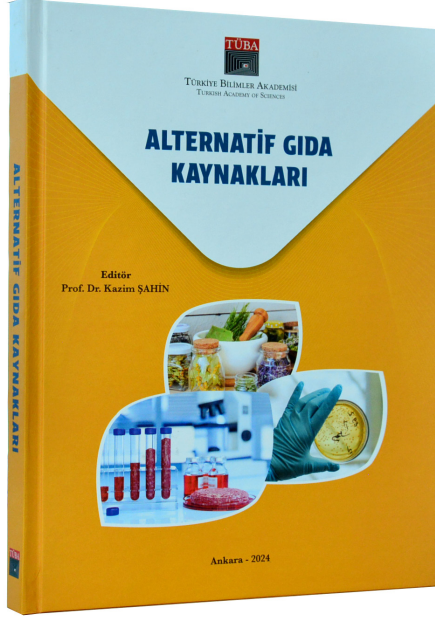
Tek Sağlık: İnsanlarda görülen hastalıkların %60'ı hayvanlardan insanlara geçen zoonotik hastalıklardır. Dolayısıyla bu hastalıkların önlenmesinde "Tek Sağlık" yaklaşımı kapsamında beşeri ve veteriner hekimlerin birlikte çalışmaları, ilgili kurum ve kuruluşların kapasite geliştirme, iş birliği, koordinasyon ve iletişim içerisinde olması büyük önem taşımaktadır.

Yaygın Kısırlaştırma Programları: Sokak hayvanlarının popülasyonunu kontrol altına almak amacıyla, öncelikle ve ivedilikle yaygın kısırlaştırma işlemleri gerçekleştirilmelidir. Bu işlemler, Bakanlık, Belediyeler, Veteriner Fakülteleri ve Klinisyen Veteriner Hekimlerle işbirliği içinde en kısa sürede ve uygun koşullarda yapılmalıdır. Süreçler ve sonrası mutlaka takip edilmeli ve izlenmelidir. Kısırda ve merkezde gerekli durumlarda yerinde kısırlaştırma işlemleri için mobil sistemler kullanılmalıdır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR GELECEK İÇİN “ALTERNATİF GIDA KAYNAKLARI”

Alternatif Gıda Kaynakları Sempozyumu düzenleyen Akademi, TÜBA Asli Üyesi Prof. Dr. Kazim Şahin editörlüğünde yayımladığı “Alternatif Gıda Kaynakları” kitabını kamuoyuyla paylaştı.

TÜBA Türkiye'nin ve dünyanın gündemindeki sorunlara dair çalışmalar yürütmeye, çözüm önerileri sunmaya devam ediyor. Bu doğrultuda artan dünya nüfusu ve iklim değişikliği gibi faktörlerin, gıda güvenliği konusunu daha da kritik hale getirmesiyle birlikte konuyu masaya yatıran Alternatif Gıda Kaynakları Sempozyumu düzenleyen Akademi, TÜBA-Gıda ve Beslenme Çalışma Grubu Yürütücüsü Prof. Dr. Kazim Şahin editörlüğünde yayımladığı “Alternatif Gıda Kaynakları” kitabını kamuoyuyla paylaştı.

Eser, bitki ve hücre bazlı proteinler, böcek bazlı proteinler, deniz yosunları ve mikroalgler, laboratuvar ortamında üretilen et gibi yenilikçi protein kaynaklarını detaylı bir şekilde inceliyor. Her bir bölümde bu alternatif gıda kaynaklarının beslenme açısından yararları, potansiyel riskleri, üretim süreçleri ve tüketici kabulü gibi konular uzman görüşleriyle ele alınıyor. Ayrıca, sürdürülebilir gıda sistemleri için bu kaynakların nasıl entegre edilebileceği ve uygulanabilirliği üzerine stratejik çözüm önerileri sunuyor.

Geleceğin gıda güvenliği için sorumlu ve bilinçli tarım uygulamalar büyük önem taşıyor.

Geleneksel gıda kaynaklarının sınırlı olduğu, tarım alanlarının daraldığı ve doğal kaynakların hızla tükendiği günümüzde, alternatif gıda kaynaklarına yönelik bilimsel çalışmalar ve yenilikçi çözümlerin çok önemli olduğunu ifade eden TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, eserin bilimsel araştırmaların ışığında alternatif gıda kaynaklarını kapsamlı bir şekilde ele aldığına ve bahsi

geçen alternatif kaynakların kullanılması için teşvik edilmesine dair stratejik çözüm önerileri sunduğuna dikkat çekti. Kitabın sürdürülebilir geleceğe giden yolda gıda güvenliği konusunda yeni perspektifler kazandırdığını vurguladı.

Prof. Şeker şöyle devam etti: “COVID-19 pandemisi sırasında ve sonrasında dünya piyasasında yaşanan gıda krizi, her ülkenin tarım ve hayvancılık alanında kendi kendine yetme çabasının önemini bir kez daha gözler önüne serdi. Tarımsal üretim yapılırken biyoçeşitliliğe zarar vermeden, doğal kaynakları sorumsuzca tüketmeden, üretimde verimliliği artırmak adına ekosisteme zarar veren kimyasal ilaçların kullanımından kaçınarak ve iklim değişikliğinin zorlayıcı etkileri nedeniyle önlemler olarak uygun üretim tekniklerinin kullanılması, günümüzde sürdürülebilir tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin temel unsurları haline gelmek zorunda. Bu doğrultuda, geleceğin gıda güvenliği için sorumlu ve bilinçli tarımsal uygulamaların benimsenmesi büyük önem taşıyor.” dedi. Eserin, yalnızca akademik ve bilimsel çevreler için değil, aynı zamanda gıda endüstrisi profesyonelleri, politika yapıcılar, sürdürülebilirlik uzmanları ve alternatif gıda kaynaklarına ilgi duyan herkes için değerli bir rehber niteliğinde olduğunu söyledi.

Yapay zeka uygulamaları tarıma entegre edilmeli

Türkiye'nin alternatif gıda stratejisinin hem kendi gıda güvenliğini sağlaması, hem de dünya gıda pazarında rekabetçi olması gerektiğine dikkat çeken Prof. Dr. Kazim Şahin ise gıda üretiminde kullanılan yöntemlerin çevre dostu ve sürdürülebilir olması, toprağın, suyun ve diğer doğal kaynakların korunmasına yönelik uygulamaların benimsenmesi, yerel ve endemik bitki türlerinin korunması ve kullanılması gerektiğini söyledi. Genetik çeşitliliğin korunması, organik ve ekolojik tarım uygulamalarının artırılması, yeni protein kaynakları örneğin, böcek bazlı proteinler veya bitki bazlı et alternatifleri, su yosunu gibi deniz ürünleri ve superfood olarak adlandırılan besin değeri yüksek ürünler gibi yenilikçi gıda kaynakları üzerine odaklanılmasının önemli olduğunu belirtti. Prof. Şahin gıda israfının azaltılması ve Ar-Ge ve inovasyon çalışmalarının artmasının önemli olduğunu belirtti. Tarım teknolojileri ve yapay zeka uygulamalarının tarıma entegre edilmesi, alternatif gıda kaynaklarına yapılan yatırımların artırılması, çiftçilerin, üreticilerin ve tüketicilerin alternatif gıda kaynakları ve sürdürülebilir tarım yöntemleri konusunda bilinçlendirilmesi, iklim değişikliğine adaptasyon stratejilerini geliştirmeli ve uygulanması gerekir dedi.

Gençlere Yönelik Akran Mentörlük Programlarına İlişkisel Bir Bakış: Aile Hikayesinin Akran Mentörlerle Kurulan İlişkiye Etkisi

Doç. Dr. Gizem Erdem Gürel

Koç Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi

Özet

Yükseköğretim kurumlarında uygulanan akran mentörlük programları, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin üniversite yaşamına geçiş ve uyum süreçlerini desteklenmesinde oldukça önemli bir role sahiptir. Bununla birlikte, akran mentörlük programlarının etki değerlendirmesini yapan çalışmalar, öncelikle programa katılan öğrencilerin (mentilerin) akademik başarısına odaklanmaktadır. Programın etkisini ve başarısını öngören ve üzerine daha az çalışma yapılan faktörlerden birisi ise mentör ve mentilerin birbirleriyle kurduğu ilişkidir. Bu çalışmada, bir akran mentörlük programına katılan gönüllü mentörler ile eşleştirildikleri birinci sınıf öğrencilerin arasındaki ilişkinin yordayıcıları incelenmiştir. Bağlamsal Kuram'dan hareketle, akran mentörlerin ve mentilerin aile hikayelerine ve aile ilişkilerine dair algıları sorgulanmış ve akran mentörlük programında birbiriyle kurdukları yakınlıkla ilişkisi incelenmiştir. Örnekleme, 629 birinci sınıf üniversite öğrencisi (ort. yaş 18.4 ve %54.2 kadın) ve aynı üniversitede eğitim gören 88 akran mentöründen (ort. yaş 20.6 ve %65.9 kadın) oluşmaktadır. Akran mentörlük programı kapsamında her mentör, aynı bölümden sekiz ila on yeni öğrenci ile eşleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında, hem mentörlerden hem de mentilerden program öncesinde (ön test), güz dönemi sonunda (ara program) ve bahar dönemi sonunda (son test) boylamsal anket verisi toplanmıştır. Ön test değerlendirmesinde, mentörler ve mentiler yetiştikleri ailelerindeki algılanan güven, sadakat ve adaleti değerlendirmişlerdir. Takip değerlendirmelerinde ise mentiler program çerçevesinde katıldıkları etkinlikler ve akran mentörleri ile kurdukları ilişkiyi raporlamıştır. İkili veri kullanarak yürütülen çok düzeyli modelleme analizi bulgularına göre, mentilerin ve mentörlerin ailelerine duydukları sadakat arttıkça birbirleriyle kurdukları yakınlık da artmaktadır. Ancak, mentörlerin ailelerine duydukları güven ile mentilerle kurdukları ilişki yakınlığı ters ilişkili bulunmuştur. Bu çalışma, hem mentörlerin hem de mentilerin kök aile deneyimlerini ikili ve ilişkisel bir perspektiften inceleyerek akran mentörlük literatürüne katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Üniversite yaşamı, Aile ilişkileri, Mentörlük ilişkisi kalitesi, Akran mentörlük programları

Giriş

Akran mentörlük programları, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin üniversite yaşamına uyum sağlamalarına yardımcı olmayı ve akademik başarılarını desteklemeyi amaçlayan birinci basamak önleme programlarıdır (1). Akran mentörlük programları kapsamında, aynı bölümde öğrenimine devam eden ve akademik olarak başarılı üst sınıftaki bir öğrenci (mentör) ile bir veya daha fazla birinci sınıf veya hazırlık sınıf öğrencisi (mentiler) en az bir akademik yıl süreyle eşleştirilmektedir (2). Bu tür programların temel amacı, üniversite hayatına yeni adım atan öğrencilerin karşılaştıkları akademik, sosyal ve kişisel zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olmaktır (3). Bu sayede, üniversitenin ilk yıllarından itibaren akranların dayanışması, üniversite yaşamına dair bilgi paylaşımında bulunması ve birbirine rehberlik etmesi sağlanmaktadır (4).

Araştırmalar, akran mentörlük programlarının çeşitli olumlu etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Etki değerlendirme çalışmaları, bu programların öğrencinin derslere katılımını, okula devamlılığını ve akademik başarısını artırdığını ve öğrencilerin kayıt dondurma veya okulda ayrılma olasılığını da azalttığını göstermiştir (3, 4). Bunun yanı sıra, akran mentörlük programlarına katılan öğrencilerin okudukları üniversiteye daha bağlı hissettikleri ve üniversite ile daha fazla özdeşim kurdukları bildirilmiştir (5). Bu programlar, gençlerin akranlarıyla bir sosyal destek sistemi oluşturmasını sağlayarak, gençlerin akıl sağlığına ve esenliğine de olumlu katkılar sunmaktadır. Programa katılan gençlerin akademik ve sosyal kaygılarının zamanla azaldığı ve böylece yüksek öğrenime daha sorunsuz bir geçiş yaptıkları görülmüştür (4, 5).

Görüldüğü üzere, akran mentörlük programlarının etki değerlendirmesini yapan çalışmalar çoğunlukla bu programların akademik başarı ve sosyal gelişim üzerindeki etkilerine odaklanmıştır (2-5). Öte yandan, akran mentörlük programlarının olası faydaları, büyük ölçüde mentörler ve mentiler arasındaki ilişkinin gücüne ve kalitesine bağlıdır (6). Akran arasında kurulan ilişkinin yakınlığı, programın etkisini önemli derecede arttıran bir faktör olarak öne çıkmaktadır (6, 7). Bu nedenle, bu çalışmanın amacı, mentörlük programına katılan akranlar arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkiyi etkileyen faktörleri incelemektir.

Bu bağlamda önemli ancak yeterince araştırılmamış bir alan, programa katılan gençlerin aile ilişkilerinin mentörlük ilişkilerinin kalitesi üzerindeki etkisidir. Gencin kök ailesi ile kurduğu ilişki dinamikleri, akranlarıyla kurduğu ilişki kalıplarını ve kapasitesini şekillendirmede temel bir rol oynamaktadır (7). Erken çocukluk döneminde kurulan aile ilişkileri,

yetişkinlik döneminde mentörlük ilişkileri de dahil olmak üzere akran ilişkilerine etki etme potansiyeline sahiptir (8). Özellikle güven duygusu ve yakınlık ihtiyacı, erken dönemde başlayan ve yetişkinliğe uzanan ilişkisel deneyimleri öncelemektedir (6, 7). Bu kavramsal çerçeveden hareketle ve Boszormenyi-Nagy ve Krasner'in (9) Bağlamsal Kuramı kapsamında bu çalışmada gençlerin ilişkisel etik algıları ve birbirleriyle kurdukları ilişki incelenmiştir. İlişkisel etik, gencin büyüdüğü ailede ona bakım veren aile üyeleri dahil olmak üzere tüm aile ile kurduğu bakım verme ve bakım alma ilişkisinin güven ve sadakat temellerine dayanmasını ve eşit, adil ve dengeli olmasını kapsamaktadır (9). İlişki etiğinin sağlanması, ailede güven duygusunun ve temel duygusal ihtiyaçların adil bir şekilde karşılanması içerir. Bağlamsal Kuram'a göre, ailede kurulan güven ilişkisi, sadakat duygusu ve ilgili ilişki dinamikleri, bireylerin yaşamları boyunca ilişkilerine taşıdıkları ilişki kalıplarını geliştiren temel bağlamı oluşturur (9). Öncelikle aile ilişkilerinde inşa edilen güven, bireylerin diğerleriyle, mentörlük programlarındaki mentörler ve mentiler de dahil olmak üzere, nasıl etkileşime girdiğini etkileyen birincil bir ilişki kaynağı olarak kabul edilir (9). Bu kavramsal çerçeve ile düşünüldüğünde, akran mentörlük programına katılan gençlerin kendi aile dinamiklerini programdaki ilişkilerine nasıl taşıdıkları önemli bir konudur. Bu çalışmanın bulguları, aile dinamikleri ve ilişki etiğini dikkate almanın gerekliliğini vurgulayarak daha etkili akran mentörlük programlarının tasarım ve uygulamalarına katkıda bulunma potansiyeline sahiptir.

Yöntem

Katılımcılar: Bu çalışmanın örneklemi, ortalama yaşı 18.4 olan 629 birinci sınıf üniversite öğrencisi (mentiler) ve onlarla eşleştirilmiş olan ortalama yaşı 20.6 olan 88 mentörden oluşmaktadır. Katılımcıların tamamı İstanbul'da bir üniversitede kayıtlı olarak eğitim gören sosyal bilimler, temel bilimler, iktisadi ve idari bilimler, mühendislik bilimleri, hukuk ve tıp fakültesi öğrencileridir. Tüm mentiler, eşleştirildikleri mentörlerle beraber gruplanarak veriye dahil edilmiştir.

Prosedürler: Katılımcıların araştırmaya dahil edilmesi süreci, güz dönemi başlamadan iki hafta önce gerçekleşen oryantasyon haftasında gerçekleşmiştir. Araştırma ekibi, potansiyel katılımcılarla üniversite e-posta grupları ve öğrenci kulüpleri gibi çeşitli kanallar aracılığıyla araştırmayı duyurmuştur. Bunun yanı sıra, oryantasyon etkinlikleri sırasında öğrencilerle iletişime geçerek katılımı teşvik etmek için el ilanları dağıtılmıştır. Katılım koşullarını karşılayan ve araştırmaya katılmak isteyen öğrenciler yazılı onay vererek oryantasyon haftasında Qualtrics

üzerinden çevrimiçi bir anket tamamlamıştır (Zaman 0). Takip değerlendirmeleri ise güz dönemi sonunda (Zaman 1) ve bahar dönemi sonunda (Zaman 2) yine Qualtrics üzerinden uygulanan bir anketle gerçekleştirilmiştir. Takip anketleri, katılımcılara e-mail olarak gönderilmiştir ve araştırma asistanları tarafından katılımı teşvik etmek amacıyla düzenli olarak hatırlatmalar yapılmıştır. Bulguların yanlılığını önlemek amacıyla mentörlük programına katılım sıklığından bağımsız olarak tüm mentör ve mentilere takip anketleri gönderilmiştir. Böylelikle, programdan ayrılan kişilerden de veri toplanması sağlanmıştır. Her anketin tamamlanması yaklaşık 10 dakika sürmüştür. Çalışmanın devam ettiği akademik yıl boyunca tüm anketlere katılan mentilere UNIV 101 dersi için ekstra kredi puanı verilirken, araştırmaya katılan mentörlere her tamamlanan anket için çekilişle hediye çeki kazanma şansı tanınmıştır. Tüm araştırma prosedürleri, Sosyal Bilimler Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır. Veriler ve katılımcı bilgileri, araştırmanın yürütüldüğü üniversite ve ilgili birimle paylaşılmamış ve katılımcı bilgileri gizli tutulmuştur.

Akran Mentörlük Programı Prosedürleri İçerik, eşleştirme, eğitim ve süpervizyon süreçleri:

Araştırma bağlamını oluşturan akran mentörlük programı, öğrencilerin üniversite yaşamına geçiş sürecini desteklemek amacıyla tasarlanmış birinci sınıf oryantasyon dersi (UNIV 101) kapsamında uygulanmıştır. Mentörlük programının yanı sıra UNIV 101 dersi kapsamında üniversiteye yeni giriş yapan öğrencilere yönelik akademik yıl boyunca profesyonel ve kişisel gelişim atölyeleri ve seminerleri düzenlenmektedir. UNIV 101 dersi 1 kredilik zorunlu bir ders olarak verilmektedir. Müdahale programı prosedürleri, Kupersmidt ve arkadaşlarının (1) yüksek öğretim kurumlarında uygulanan akran mentörlük programlarına dair tanım ve önerilere bağlı kalınarak tasarlanmıştır. Akran mentörlük programlarında yaygın olarak uygulandığı üzere mentör olmaya gönüllü olan öğrenciler, akademik başarıları, sosyal becerileri ve motivasyonları göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Programa başvuran mentör adaylarının karşılaması gereken kriterler; en az iki ay gönüllülük deneyimi olması, üniversite ikinci sınıf veya üstü bir sınıfta okuyor olması, ağırlıklı not ortalamasının en az 3 olması ve program kapsamında en az bir akademik yıl programda gönüllü çalışmaya niyetli olması olarak sıralanmaktadır. Bu kriterleri karşılayan ve mülakatlardan başarıyla geçerek programa seçilen mentörler, üniversite yaşam merkezi tarafından yürütülen 20 saatlik bir eğitime katılmıştır. Eğitim müfredatı kapsamında, mentörlere programın hedefleri, ilkeleri ve içeriği hakkında bilgi verilmiş ve etik konular ve acil durum protokolleri anlatılmıştır. Bunun yanı sıra, mentörlerin iletişim ve

problem çözme becerilerini geliştirmek üzere vaka tartışmaları, grup uygulamaları ve canlandırmalar da eğitim programına dahil edilmiştir. Eğitim sonunda, mentörlere program içeriğini ve yönergelerini açıklayan ve mentilerle yapabilecekleri çeşitli etkinlik önerilerini içeren bir kitapçık verilmiştir. Eğitimleri tamamlayan mentörler, aynı bölüme yeni başlayan birinci sınıf öğrenciler ile önkayıt haftasında eşleştirilmiştir. Her bir mentöre 8-10 yeni girişli öğrenci düşecek şekilde planlama yapılmıştır. Gönüllü mentörlerin yeni girişli öğrencilerle eşleştirilmesi yapılırken her gruptaki öğrencilerin cinsiyet, geldiği şehir (İstanbul içi veya dışından) ve burs durumu (tam veya kısmi burslu) açısından dengeli dağılımı göz önünde bulundurulmuştur. Eşleştirilen gruplar, akademik yılın başlamasına bir hafta kala gerçekleşen oryantasyon haftasında tanıştırılmıştır. Mentörlük programı kapsamında, öğrenciler akademik (örneğin ders seçimi ve kayıtlar), sosyal ve yaşamsal konularda (örneğin öğrenci kulüplerine katılım, ev arkadaşı arama) akranlarıyla iletişim kurabilecekleri ve destek alabilecekleri konusunda bilgilendirilmiştir. Program boyunca mentörlerin her dönem en az iki grup aktivitesi ve danışman öğretim üyesi ile en az iki görüşme organize etmesi beklenmektedir. Bu aktivitelerin yanı sıra, mentörlerin eşleştikleri tüm mentilerle akademik yıl boyunca çeşitli kanallardan iletişimde kalması ve çevrimiçi görüşmelerle üniversiteye uyum sürecinde mentilere destek olması gerekmektedir. Mentörlerin süpervizyonu ise programın yürütücüsü olan birim tarafından ayda bir yapılan düzenli toplantılarla yürütülmüştür. Mentörler, ay boyunca gerçekleştirdikleri aktiviteleri süpervizörlere bildirmiştir. Program boyunca, mentilerin ihtiyaçları doğrultusunda akademik, sosyal veya sağlık konularından yönlendirme yapılması gerektiğinde süpervizöre danışarak planlama yapmıştır. Program, bir akademik yıl sürecek şekilde planlanmıştır. Dileyen mentör ve mentiler, program sonlandıktan sonra da görüşmeye devam etmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçek ve materyaller

Demografik form. Anketin ilk aşamasında tüm katılımcılar cinsiyet, yaş, ilişki durumu, bölüm ve üniversitedeki yıl bilgilerini içeren bir demografik form doldurmuştur. Bu bilgiler, analizde potansiyel karıştırıcı değişkenleri kontrol etmek için kullanılmıştır.

İlişki Etiği Ölçeği (Relational ethics scale; RES). Hargrave ve arkadaşları (10) tarafından geliştirilen ve Erdem (11) tarafından Türkiye'deki üniversite öğrencilerine uyarlanan İlişki Etiği Ölçeği (RES), katılımcıların ailelerine yönelik güven, sadakat ve adalet algılarını değerlendirmek için kullanılmıştır. RES, güven (örnek madde, "Ailemin benim iyiliğimi istediğine inanırım"), sadakat (örnek madde, "Anne babamdan birini memnun etmek diğerini memnun

etmemek anlamına gelir" - ters kodlanmış) ve adalet (örnek madde, "Ailemden hak ettiğim sevgi ve şefkati gördüm") olmak üzere üç alanı kapsayan, 1 (kesinlikle katılmıyorum) ile 5 (kesinlikle katılıyorum) arasında derecelendirilen 12 maddeden oluşmaktadır. Bu çalışmanın ilk anketinde hem mentörler hem de mentilere RES uygulanmıştır ve alt ölçeklerin iç güvenilirliği yüksek bulunmuştur. Cronbach's α değerleri 0.85 ile 0.87 arasında değişmektedir.

Mentörlük Aktiviteleri. Mentörlerin program boyunca mentileriyle gerçekleştirdikleri tipik aktiviteleri değerlendirmek için beş maddelik bir soru formu geliştirilmiştir. Maddeler, programın mentörlük el kitabına dayanarak seçilmiş ve öğretim/akademik etkinlikler (örneğin derslere kayıt olma ve ders seçimi), eğlence amaçlı etkinlikler (örneğin sosyal geziler) ve sosyal entegrasyon amaçlı etkinlikler (örneğin, kampüs kaynaklarına erişim sağlama, ev arkadaşı veya ev bulma) gibi kategorileri içermiştir. Mentörler, güz ve bahar dönemlerinin sonunda bu aktivitelerin sıklığını 5 puanlık Likert ölçeğiyle (1 = çok nadir, 5 = çok sık) bildirmiştir. Hem mentiler hem de mentörler ayrıca iletişim yöntemlerini (örneğin, yüz yüze, e-posta, sosyal medya) ve temaslarının sıklığını ve süresini de ankette bildirmiştir.

Mentörlük İlişkisi Kalitesi (Mentoring relationship quality). Bu çalışmada, Ferro ve arkadaşları (12) tarafından geliştirilen ve Erdem (11) tarafından Türkçe'ye uyarlanan beş maddelik Küresel Mentörlük İlişkisi Kalitesi Ölçeği (G-MeRQS) kullanılmıştır. Araştırmaya katılan mentiler, mentörlerine duydukları güven, yakınlık ve özdeşim duygularını üç puanlık Likert ölçeğiyle (1 = pek doğru değil, 2 = bazen doğru, 3 = çok doğru) bahar dönemi sonunda yürütülen anketlerde derecelendirmiştir. G-MeRQS, örneklemimizde yüksek güvenilirlik göstermiştir (Cronbach's $\alpha = 0.94$).

Veri Analizi: Araştırma kapsamında, mentör ve mentilerden oryantasyon haftası, güz dönemi sonu ve bahar dönemi sonu olmak üzere üçer kere veri toplanmıştır. Bu boylamsal verinin analizi iki aşamada yürütülmüştür. Öncelikle, bağımlı ve bağımsız değişkenlerle demografik değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için ikili Pearson korelasyonları, t-testleri ve tek yönlü ANOVA analizleri yapılmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni, bahar döneminde mentiler tarafından bildirilen mentörlük ilişki kalitesidir. Ana bağımsız değişkenler ise hem mentörler hem de mentiler tarafından bildirilen ilişki etiği boyutlarıdır (ailede algılanan güven, sadakat ve adalet). Demografik değişkenler, mentörlük gruplarının eşleştirilmesinde rehberlik eden faktörlerden seçilmiştir. Bu nedenle incelenen demografik değişkenler mentör ve mentilerin yaşı, cinsiyeti, burs durumu, geldiği şehir ve okuduğu

bölümden oluşmaktadır. Bu değişkenlerin ilişki etiği ile istatistiksel olarak anlamlı olanları ($p < 0.05$), kontrol değişkeni olarak temel analize dahil edilmiştir.

Araştırma deseninin boylamsal olması ve verinin birbiriyle eşleşen mentör ve mentilere dayanması nedeniyle çok seviyeli modelleme (multilevel modelling) kullanılmıştır. Bu sayede, hem katılımcıların zaman içindeki değişimi hem de aynı mentörle eşleşen mentilerin değişimlerinin birbirleriyle farklılıkları ve diğer gruplardan farklılıkları ayrı ayrı modellenerek hesaplanmıştır. İstatistik analizi, model inşaa yöntemiyle dört aşamalı olarak yürütülmüştür. İlk aşamada boş model analiz edilerek mentörlük ilişki kalitesinde (bağımlı değişkende), mentörlük grubunun açıkladığı varyans oranını gösteren sınıf içi korelasyon katsayısı (ICC) hesaplanmıştır. Bu katsayının veride yeterince varyans olduğunu göstermesi üzerine, daha sonraki aşamalarda mentörlük ilişki kalitesindeki değişimi etkileyeceği öngörülen demografik ve bağımsız değişkenler eklenerek koşullu model analizleri yapılmıştır. Modellerin veriye ne derece uyduğu ise Akaike Bilgi Kriteri (AIC) ve Schwarz'ın Bayesian Kriteri (BIC) kullanılarak değerlendirilmiştir.

Bulgular

Ön Analizler: Program kapsamında yürütülen mentörlük aktiviteleri incelendiğinde grupların en sık akademik faaliyetler ($M = 4.13$, $SD = 1.45$) için görüştükleri görülmüştür. Diğer etkinlikler ise eğlence ($M = 3.48$, $SD = 0.92$) ve sosyal entegrasyon amaçlı etkinlikler ($M = 2.61$, $SD = 0.85$) olarak bildirilmiştir. Mentörlük görüşmelerinin süresi 30 dakika ile 5.5 saat arasında değişmiştir ve tüm örneklemde ortalama süresi 1.36 saat ($SD = 0.85$) bulunmuştur. İkili Pearson korelasyonları analiz edildiğinde ise mentörlük ilişki kalitesi ile mentilerin aile ilişkilerindeki güven ($r = 0.21$, $p < 0.001$), adalet algısı ($r = 0.18$, $p < 0.001$) ve sadakat duygusu ($r = 0.24$, $p < 0.001$) arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu bulgulara göre mentilerin kök ailelerinde güven, sadakat ve adalet arttıkça mentörleriyle yakınlıkları da artmaktadır. Mentörlerin ise kök ailelerine duydukları güven duygusu arttıkça mentilerle daha az süre iletişim kurdukları ($r = -0.13$, $p < 0.05$) görülmüştür.

Çok Düzeyli Modelleme Bulguları: İlk aşamada analiz edilen boş modelde ICC değeri 0.24 olarak hesaplanmıştır. Bu bulguya göre, mentörlük ilişki kalitesindeki varyansın %24'ü mentörlük gruplarının özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu bulgudan hareketle, mentörlük ilişki kalitesindeki grup farklılıklarını hesaba katan çok düzeyli modellemenin kullanılması uygun görülmüştür. Çok Düzeyli Modelleme için dört adımdan oluşan koşullu modeller analiz edilmiştir. İlk koşullu modele demografik değişkenler, ikinci koşullu modele demografik

Tablo 1: Mentörlük İlişki Kalitesini Yordayan Etkenlerin Çok Düzeyli Modelleme ile Analizi

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	β (SE)	t	β (SE)	t	β (SE)	t	β (SE)	t
Değişkenler								
Sabit	4.2 (.08)	52.76***	4.31 (.18)	23.72***	2.98 (.35)	8.38***	2.87 (.71)	4.06***
Demografik değişkenler								
Mentör cinsiyeti (Erkek)	.13 (.12)	1.08	.11 (.14)	.75	.25 (.13)	1.9 [†]	.28 (.17)	1.67
Fakülte (İktisadi ve İdari Bilimler)	.23 (.12)	1.89 [†]	.32 (.14)	2.29*	.09 (.14)	.65	.16 (.18)	.93
Mentörlük etkinlikleri								
Görüşme süresi			.12 (.05)	2.17*	.11 (.05)	2.1*	.08 (.06)	1.22
Akademik etkinliklerin sıklığı			-.12 (.06)	-2.0*	-.14 (.06)	-2.3*	-.16 (.07)	-2.15*
İlişkisel etik – menti								
Güven					-.01 (.02)	-.52	-.02 (.02)	-.77
Sadakat					.09 (.03)	2.84**	.11 (.04)	2.74**
Adalet					.04 (.03)	1.41	.06 (.03)	1.92 [†]
İlişkisel etik – mentör								
Güven							-.10 (.04)	-2.24*
Sadakat							.12 (.06)	2.01*
Adalet							.05 (.05)	1.08
Modelin veriyeye uyumu								
AIC	1199.233		757.122		732.51		534.71	
BIC	1207.547		764.543		739.86		541.30	

değişkenlere ek olarak mentörlük etkinlikleri, süresi ve görüşme sıklığı, üçüncü modele bu değişkenlerin yanı sıra mentilerin ilişki etiği puanları ve son modele ise mentörlerin ilişki etiği puanları eklenmiştir. Tablo 1’de tüm modellerin detayları gösterilmiştir.

Dördüncü model, mentörlük ilişki kalitesindeki varyansı en az hata ile açıklayan model olarak (AIC = 534.71 ve BIC = 541.30) temel bulguları içeren en iyi model olarak seçilmiştir. Bu modele göre, hem mentilerin (b = 0.11, SE = 0.04, p < 0.01) hem de mentörlerin (b = 0.12, SE = 0.06, p < 0.05) ailelerine duydukları sadakat duygusu, mentörlük ilişki kalitesini öngörmektedir. Buna karşılık, mentörlerin ailelerine olan güveni mentörlük ilişki kalitesi ile negatif ilişkilidir (b = -0.10, SE = 0.04, p < 0.05). Akademik mentörlük etkinliklerinin ise menti ve mentörler arasındaki yakınlığı azalttığı bulunmuştur (b = -0.16, SE = 0.07, p < 0.05; Tablo 1). İlişki etiği alt ölçeklerinin aralarındaki korelasyonların yüksek olması nedeniyle bulguların yanlı olma olasılığından dolayı duyarlılık analizi yapılmıştır. İlişki etiği alt ölçek puanları standartlaştırılarak Z puanına çevrilmiş ve koşullu modeller tekrar test edilmiştir. Söz konusu duyarlılık analizi yapıldığında bulguların değişmediği görülmüştür.

Tartışma

Bu çalışmanın sonuçları, güçlü mentörlük ilişkilerinin kurulması sürecinde kök ailedeki ilişkisel etiğin önemini vurgulamaktadır. Bulgular, yüksek düzeyde güven, sadakat ve adaletle karakterize edilen olumlu aile dinamiklerinin, bireylerin mentörlük ilişkileri de dahil olmak üzere diğer bağlamlara taşıdıkları ilişkisel kapasitelerin gelişimini kolaylaştırdığını öne süren önceki araştırmalarla uyumludur (6-8).

Çalışmamızda, gencin ailesindeki yüksek sadakat seviyelerinin, hem mentörler hem de mentiler için daha iyi mentörlük ilişki kalitesi ile anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu bulunmuştur. Yetiştirdiği ailede karşılıklı kabul gören gençler, mentörleriyle ve mentileriyle daha yakın ve güvene dayanan bir ilişki kurabilmektedir. Bu bulgu, Bağlamsal Kuram’ın (9) kök ailedeki ilişki dinamiklerinin diğer yakın ilişkilere aktarıldığını öne süren ilkeleriyle uyumludur. Erken ilişkisel deneyimlerin bireylerin hayatları boyunca yakın ilişkiler kurma ve sürdürme kapasitelerini şekillendirdiği görülmektedir (7). Öte yandan, beklenilenin aksine mentörlerin ailelerine olan güveni ile mentörlük ilişki kalitesi arasındaki negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgunun olası bir açıklaması, ailelerine yüksek düzeyde güvenen mentörlerin, aile dışındaki yeni ilişkisel bağları arama veya bu bağlara yatırım yapma ihtiyacını daha az hissetmeleri olabilir. Alternatif olarak, ailelerinde güven ihlalleri yaşamış olan mentörler, mentörlük ilişkilerinde güveni geliştirmeye yönelik artan bir duyarlılık gösteriyor olabilirler ve bu da mentörlük ilişki kalitesini artırabilir.

Bu bulguların yanı sıra, mentörlük etkinliklerinin akademik destekten çok eğlenme ve sosyalleşme odaklı olmasının da ilişki kalitesini artırdığı görülmüştür. Anlaşılan, mentileriyle bu tarz etkinliklere katılan mentörler, karşılıklı saygı ve güven ile karakterize edilen daha eşitlikçi ve destekleyici bir ilişki geliştirmektedirler. Buna karşılık, akademik faaliyetlere odaklanmak, yakın bir mentörlük ilişkisi geliştirmeyi engelleyebilecek daha kuralcı ve otoriter bir dinamikte sonuçlanabilir.

Bu çalışmanın bulgularından hareketle, yükseköğretimde akran mentörlük programlarının tasarımı ve uygulanması için bazı çıkarımlar yapılabilir. Örneğin,

mentör seçimi, mentilerin mentörlerle eşleştirilmesi ve program süresince takibi gibi süreçlerde mentörlerin aile hikayelerinin rolü de göz önünde bulundurulabilir. Mentileriyle ilişki kurmakta zorlanan mentörlerin deneyimleri süpervizyon sürecinde ele alınabilir. Bunun yanı sıra, mentörlerin aile ilişkileri ve dinamikleri de programa katılma motivasyonlarını veya kurdukları ilişkiyi etkileyebilir. Bu açıdan, mentör eğitimlerinde kök aile ilişkilerine dair dikkat edilmesi gereken konuların da üstünde durulabilir. Son olarak, araştırmamızın bulgularımıza göre mentörlerin akademik destek sağlayan bir asistandan çok sosyal destek sağlayan bir akran rolünde olması oldukça önemli gözükmektedir. Bu sayede, mentörlük ilişkisi güçlenebilir ve programın birinci sınıf öğrencilerin akademik başarı ve üniversiteye uyumu arttırmaya dönük olumlu etkileri görülebilir. Programlar güçlü mentörlük ilişkilerini teşvik etmede kişisel ve eğlence faaliyetlerinin önemini vurgulayacak şekilde tasarlanmalıdır.

İleride yapılacak çalışmalar, aile dinamiklerinin mentörlük ilişkilerini nasıl etkilediğini daha ayrıntılı ve boylamsal olarak incelemelidir. Erken çocukluk deneyimlerinin akran ilişkilerini nasıl etkilediğini çalışan araştırmalar olmasına karşın (7), bu süreci mentörlük programları bağlamında inceleyen çalışmalar oldukça kısıtlıdır (8). Kök ailede yaşanan erken çocukluk deneyimleri gencin ilişki kurma kapasitesini belirleyerek yetişkinlik dönemindeki yakın ilişkilerini belirleyebilir (6, 7). Süpervizyon eşliğinde devam eden mentörlük programları ise gençlerin bu kapasitelerini geliştirmeleri konusunda onlara yardımcı olabilir. Bununla birlikte araştırmamız, akran mentörlük programlarındaki mentiler arasındaki gruplar arası farklılıkları dikkate alma gereğini vurgulamaktadır. Sosyoekonomik durum, kültürel arka plan ve önceki kişisel deneyimler gibi faktörler, mentilerin mentörlük ilişkilerini nasıl algıladığını, mentörlerden beklentilerini ve programa katılımlarının etkileyebilir. Akran mentörlük programlarındaki ilişki dinamiklerini daha ayrıntılı inceleyen çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç olarak, çalışmamız kök aile deneyimlerinin mentörlük ilişkilerinin kalitesini şekillendirmedeki önemini vurgulamaktadır. Akran mentörlük programlarının tasarımı ve uygulanmasına kişisel etğin anlaşılması önemli görülmektedir. Bu bulgular, mentörlük ilişkilerinin yer aldığı daha geniş kişisel bağlamları dikkate almanın önemini göstermekte ve yükseköğretimde akran mentörlük programlarının etkinliğini artırmak için değerli bilgiler sunmaktadır.

Kaynakça

- Kupersmidt, J., Stelter, R., Karcher, M., Garringer, M. and Shane, J. (2020), "Peer mentoring: supplement to the elements of effective practice for mentoring", MENTOR: National Mentoring Partnership, İlgili bağlantı: <https://www.mentoring.org/resource/peer-mentoring-supplement-to-the-elements-of-effective-practice-for-mentoring/>
- Garringer, M., Kupersmidt, J., Rhodes, J., Stelter, R. and Tai, T. (2015), *Elements of Effective Practice for Mentoring*, 4th ed., MENTOR: The National Mentoring Partnership, Boston.
- Yomtov, D., Plunkett, S.W., Efrat, R. and Marin, A.G. (2017), "Can peer mentors improve first-year experiences of university students?", *Journal of College Student Retention: Research, Theory and Practice*, Vol. 19 No. 1, pp. 25-44, doi: 10.1177/1521025115611398.
- Hall, B.S., Serafin, J.M. and Lundgren, D. (2020), "The benefits of academically oriented peer mentoring for at-risk student populations", *Teaching and Learning Inquiry*, Vol. 8 No. 2, pp. 184-199, doi: 10.20343/teachlearningqu.8.2.12.
- Graham, M., Wayne, I., Persutte-Manning, S., Pergantis, S. and Vaughan, A. (2022), "Enhancing student outcomes: peer mentors and student transition", *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, Vol. 34 No. 1, pp. 1-6.
- Goldner, L. and Ben-Eliyahu, A. (2021), "Unpacking community-based youth mentoring relationships: an integrative review", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 18 No. 11, p. 5666, doi: 10.3390/ijerph18115666.
- River, L.M., O'Reilly Treter, M., Rhoades, G.K. and Narayan, A.J. (2022), "Parent-child relationship quality in the family of origin and later romantic relationship functioning: a systematic review", *Family Process*, Vol. 61 No. 1, pp. 259-277, doi: 10.1111/famp.12650.
- Keller, T.E. and Blakeslee, J.E. (2014), "Social networks and mentoring", in DuBois, D.L. and Karcher, M.J. (Eds), *Handbook of Youth Mentoring*, SAGE, pp. 129-142.
- Boszormenyi-Nagy, I. and Krasner, B. (1986), *Between Give and Take: A Clinical Guide to Contextual Therapy*, Brunner/Mazel, New York.
- Hargrave, T.D., Jennings, G. and Anderson, W. (1991), "The development of a relational ethics scale", *Journal of Marital and Family Therapy*, Vol. 17 No. 2, pp. 145-158, doi: 10.1111/j.1752-0606.1991.tb00877.x.
- Erdem, G. (2019), "Üniversite Öğrencilerinde alkol kullanımını yordayan koruyucu etkenlerin Bağlamsal Kuram Üzerinden Araştırılması", *Türk Psikoloji Dergisi*, Vol. 34 No. 84, pp. 21-35, İlgili bağlantı: <https://psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergi-ler/1031828/tpd1300443320180807m000008.pdf>
- Ferro, A., Wells, S., Speechley, K.N., Lipman, E. and DeWit, D. (2014), "The measurement properties of mentoring relationship quality scales for mentoring programs", *Prevention Science*, Vol. 15 No. 5, pp. 663-673, doi: 10.1007/s11121-013-0392-8.

TÜBA "SOKAK HAYVANLARI: TOPLUMSAL SORUNLAR ve HALK SAĞLIĞI" KİTABINI YAYIMLADI

Sokak hayvanlarının mevcut durumu ve sorunların çözümü ve halk sağlığına etkisine ilişkin strateji ve öneriler önce çevrimiçi şekilde raporlaştırıldı ve ardından genişletilerek yayımlandı.

Çalışmalarını Türkiye'nin ulusal bilim akademisi sorumluluğuyla yürüten TÜBA bu bilinçle, Türkiye'nin bilim stratejilerine ilişkin çalışmalarını ilgili kurum ve kişilerle, basın aracılığıyla da kamuoyuyla paylaşmaya devam ediyor. Bu kapsamda son olarak hazırlanan "Sokak Hayvanları: Toplumsal Sorunlar ve Halk Sağlığı" adlı eser karar vericilere sunuldu.

TÜBA, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu konularda bilim politikalarının oluşturulmasına yardımcı olmak, bilim temelli danışmanlık hizmeti vermek üzere bilim insanlarıyla çalışarak hazırladığı toplantılar sonucunda raporlar yayımlıyor; bu kapsamda son günlerde kamu güvenliğine ilişkin tehdit oluşturan sokak hayvanlarının sorunu Sokak Hayvanları: Toplumsal Sorunlar ve Halk Sağlığı Sempozyumunda tüm detaylarıyla masaya yatırıldı. Konu hakkında yaşanan dezenformasyona son vermek üzere bilim insanlarının görüşlerinin tartışıldığı ve konunun her acıdan ele alınacağı bir bilimsel toplantıda sokak hayvanlarıyla ilgili sosyal ve sağlık sorunlarına dikkat çekerek çözüm önerileri

geliştirmeyi amaçlayan tartışma, görüşme ve fikir alışverişi ortamı sağlandı. Özellikle zoolojik hastalıklar, sokak hayvanları aracılığıyla insanlara bulaşabilen hastalıklar, halk sağlığı açısından oluşturduğu tehdit de göz önünde bulunduruldu. Akademisyenler, veterinerler, sağlık çalışanları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları, sokak hayvanlarının yönetimi ve refahı konusunda bilgi ve deneyimlerini paylaşarak sokak hayvanlarının kontrolsüz üremesi, bulaşıcı hastalıkların yayılması ve çevreye verdikleri zarar gibi her konu başlığı hakkında alternatifli çözüm önerilerini içeren basın bildirisi Akademinin ağ sayfası üzerinden ve ulusal basın aracılığıyla paylaşıldı.

Hazırlanan çalışmayla sokak hayvanları sorununa stratejik çözümler ortaya konuldu.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker yaptığı açıklamada; hayvanların ticari meta olarak görüldüğü ve hayvan sevgisi istismarının karıştığı sosyal medyadaki sağlıksız, subjektif ve irrasyonel tartışmanın konunun çözümüne bir katkısı olmayacağını belirtti. Prof. Şeker, hızlı şehirleşmeye bağlı olarak insanın hayvan ve doğa ile ilişkisinin neredeyse koptuğunu ve bunun sonucu olarak sokak hayvanlarıyla yaşanan problem hakkındaki bilgi yetersizliğinin halk sağlığını tehdit eder düzeye geldiğini ifade etti. Sokak hayvanı sorunu bulunmayan gelişmiş ülkelerin konuyu yasal düzenleme ve yasaların bireylere yüklediği cezai müeyyideler sayesinde kontrol altına aldığına dikkat çekti. Sokak hayvanı bakımının, hayvan beslenmesinin bir sorumluluk olduğunu belirten Şeker, bireylerin hayvan sahiplenirken bu sorumluluğun farkında olmaları, kendi sağlıklarını ve çevre sağlığını da düşünerek ailece bir eğitimden geçmeleri gerektiğini vurguladı. İnsanların hayvanlar konusunda farkındalık eğitimi almaları ve bu sorumluluğu taşıyıp taşıyamayacaklarını kendilerine sormalarında toplum sağlığı için büyük yarar gördüğünü söyledi. Konunun sadece yerel yönetimler veya ilgili bakanlıkların sorumluluğu olarak düşünülmemesi gerektiğini, herkesin bu sorumlulukta üzerine düşeni yapması gerektiğini bildirdi.

Doğada mevcut olan her canlının doğal ekosistem içinde önemli bir görevi olduğunu ve bu ekosistemdeki halkaların biyoçeşitlilik açısından doğada önemli bir denge unsuru olduğunu vurgulayan Şeker, her bir canlı popülasyonun kontrolsüz artış ve azalışının diğer canlıların yaşamlarını etkileyecek yansımaları olduğunu/olacağını bilerek hareket etmemiz kararlarımızı buna göre vermemiz gerektiğinin altını çizmek isterim dedi.

Başkan Şeker şöyle konuştu “Kitap, toplumumuzun her kesimini ilgilendiren, insan hayatı ve sağlığına tehdit oluşturan sokak hayvanlarına ilişkin en doğru yol haritasının ortaya konması için çok uzun ve meşakkatli, saatler süren tartışmaların ardından nihai her bir detayı göz önünde bulundurarak hazırladık. Alanında uzman akademisyenler, uygulayıcılar ve gönüllülerin sokak hayvanları ve toplum sağlığı ile ilgili görüşlerine yer verildi. Bu bağlamda eser, sokak hayvanları ile ilgili mevcut sorunları daha iyi anlamak, yeni yaklaşımlar geliştirmek ve bu alanda daha etkili politikalar üretmek noktasında farklı perspektifler sunuyor ve aynı zamanda çözüm önerileri de sunuyor.” dedi.

2 yılda Türkiye’de 50’si çocuk, 107 kişi köpek saldırılarında hayatını kaybetti.

Kitabın editörlüğünü yapan TÜBA Gıda ve Beslenme Çalışma Grubu Yürütücüsü, Fırat Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kazım Şahin ise “Ülkemizde sahipsiz sokak hayvanlarının sayısı hızla artmakta ve sorunları ciddi boyutlara ulaştı. 2023 yılı Aralık ayı itibarıyla Türkiye’de başıboş sokak köpeklerinin sayısı 2,8 milyon olarak açıklandı. Dünya Sağlık Örgütü, sadece kuduz kaynaklı ölümlerin sayısının 40-70 bin arasında olduğunu tahmin ediyor. Sokak köpeklerinin ölümcül tehdit oluşturduğu bu ortamda, son 2 yılda Türkiye’de 50’si çocuk, 107 kişinin köpek saldırılarında hayatını kaybettiği raporlandı. Türkiye, Dünya Sağlık Örgütü’nün yayımladığı “Kuduz Riskli Temasını Yüksek Olduğu Ülkeler” ve “Kist Hidatik Tehlikesinin Yüksek Olduğu Ülkeler” haritalarında “yüksek tehlike” kategorisinde yer alıyor.” diyerek tehlikenin büyüklüğüne dikkat çekti. Prof. Şahin hazırlanan kitabın alternatifli çözüm önerileri sayesinde soruna karşı etkin stratejiler içerdiğini söyledi.

BAŞKAN ŞEKER'DEN ANUBİH ZİYARETİ

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Bosna-Hersek Bilim ve Sanat Akademisi (Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina-ANUBİH) Başkanı Muris Cicic ile görüştü.

Başkan Şeker, Saraybosna’da TÜBA iNCLUSION eğitim toplantıları için bulunduklarını ifade etti ve Başkan Cicic ve ANUBİH heyetiyle proje detaylarını paylaştı. Akademiler arasındaki iletişimin her iki ülke arasındaki bağları da güçlendireceğine vurgu yapan Şeker, Türk halkı ve Bosna halkının birbirine köklü bir tarihi geçmişle bağlı olduğunu dile getirdi. TÜBA ve ANUBİH arasında 2015 yılında imzalanan ikili anlaşması kapsamında ortak yürütülecek program ve çalışmaların üzerinde duruldu. TÜBA çalışma grupları ve yetinimleri hakkında bilgi verildi.

Görüşmede TÜBA Başkan Danışmanı Doç. Dr. Kevser Çınar ile Dr. Mürsel Doğrul ile ANUBİH Genel Sekreteri Asif Sabanovic, Akademiler Arası İş Birliği Uzmanı Nerma Tanović ile Akademi Sekreteryası Amra Avdagic de yer aldı.

TÜRKİYE KAMU DİPLOMASİSİ KOORDİNASYON KURULU TOPLANTISI

Başkanı Şeker, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde düzenlenen 5. Kamu Diplomasisi Koordinasyon Kurulu toplantısına bilim diplomasisi hakkında konuştu.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde düzenlenen 5. Kamu Diplomasisi Koordinasyon Kurulu toplantısına katıldı. Başkan Şeker toplantıda bilim diplomasisi hakkında konuşma yaptı.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun'un Türkiye'nin stratejilerini açıkladığı toplantıda kamu diplomasisi alanında geçen bir yılda yapılan çalışmalar gözden geçirildi. Yeni hazırlanan ve 2024-2029 yıllarını kapsayan Türkiye Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı'na ilişkin değerlendirmelerde bulunuldu.

İletişim Başkanı Altun toplantının açılışında, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatı ve vizyonu doğrultusunda, 26 Şubat 2020'de düzenlenen Birinci Kamu Diplomasisi Koordinasyon Kurulu Toplantısı'ndan bu yana her yıl periyodik olarak toplantı yapıldığını hatırlattı. İletişim Başkanı Altun, kamu diplomasisi faaliyetlerinin planlama ve uygulama aşamalarında amaçlarının, farklı kurumların uzmanlıklarından, birikimlerinden, kabiliyetlerinden faydalanmak, mikro ölçekten makro ölçeğe Türkiye'nin bu alandaki potansiyelini ve ihtiyaçlarını en doğru şekilde belirlemek olduğunu aktardı.

Bilim diplomasisi, ülkeler arası ilişkileri geliştirmek konusunda en etkili araçlardan biri

Toplantıda konuşan Başkan Şeker, bilim ve kültür diplomasisinin Türkiye için uluslararası alandaki önemine vurgu yaparak başladığı konuşmasına TÜBA'nın bu konuda Türkiye'yi uluslararası platformlarda akademik kuruluşlarla iş birliği içinde temsil ettiğini hatırlattı. TÜBA'nın bilimsel ve kültürel diplomasi alanında üstlendiği misyonun, Türkiye'nin uluslararası arenada daha güçlü bir bilim ve diplomasi aktörü haline gelmesine katkı sağladığını ifade etti.

Bilim diplomasisinin, ülkeler arası ilişkileri geliştirmek konusunda en etkili araçlardan biri olduğuna inanıyoruz ve bu doğrultuda çalışmalarımızı kararlılıkla sürdüreceğiz diyen Başkan Şeker şöyle devam etti: "Geçen senelerde olduğu gibi, bu yıl da Brezilya'nın dönem başkanlığı kapsamında düzenlenen G20 toplantılarında Science20 başlıklı alt komisyon toplantılarına ve liderlere yönelik Bilim20 (Science20) zirve deklarasyonuna katkı sunduk. Brezilya Akademisi ile olan yakın iş birliğimiz uluslararası alanda Türkiye'nin bilimsel yetkinliğini temsil etmek adına önemli bir kazanım oldu. Bu toplantıda küresel sorunlar ve çözüm yolları

üzerine kurulan bilimsel komitelerde TÜBA üyeleri-miz ile yer aldık. İlk kez sosyal adalet başlığıyla yeni bir gündem oluşturulmasına katkıda bulunduk.” dedi.

TÜBA'nın Avrupa ve Türk Dünyasıyla bilimsel işbirliği çalışmaları artarak devam diyor

Prof. Şeker, Türk Dünyası ve akraba topluluklar arasında bilimsel iş birliğini geliştirmek üzere yürütülen çalışmalar kapsamında Mayıs 2024'te Ankara'da TÜBA ev sahipliğinde gerçekleştirilen Genel Kurul ile Türk Dünyası Bilim Akademileri Birliği'nin dönem başkanlığının 2 yıl süresince Akademi tarafından yürütüleceği bilgisini verdi. Başkanlık dönemi boyunca somut, tematik bilimsel iş birliklerini artırarak ortak çalışmaları her alanda geliştirmek üzere geniş bir program planlandığını anlattı. Gelenekselleşen TÜBA yaz okullarıyla, Türk ve akraba toplulukların bilim insanları arasında köprüler kurmayı, bilimsel iş birliğini artırmayı ve aynı zamanda diplomatik ilişkilerin güçlenmesine katkıda bulunmayı sağladığını söyledi. Genç, nitelikli doktora ve post-doc'ların Türk Devletleri bilim diplomasisi ekosistemi içerisinde tanışmalarını ve ortak projeler geliştirmelerine zemin hazırladığına dikkat çekti. Kasım 2024'te Bakü'de gerçekleştirilecek olan Birleşmiş Milletler (BM) İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine taraf ülkelerin katılımıyla COP29 İklim Değişikliği Konferansı'nda Türk Dünyası'nda alternatif enerji kaynakları ve enerji stratejilerine ilişkin iş birliğini teşvik etmek ve Türk bilim insanları olarak küresel iklim eylemine bilimsel katkılar sunmak üzere bir TÜBA paneli düzenlenmesi için öneride bulunulduğunu dile getirdi.

Tarihin derinlikleri bilim diplomasisi çalışmalarıyla aydınlanıyor

2024 yılı UNESCO Anma Programı kapsamında, “Ali Kuşçu'nun Vefatının 550. Yıl Dönümü” Merhum TÜBA Şeref Üyesi “Prof. Dr. Fuat Sezgin'in doğumunun 100. Yılı münasebetiyle” “Divânu Lugâti't-Türk'ün Yazılışının 950. Yıl Dönümü” olması sebebiyle, TÜBA'nın bilimsel etkinliklerini ulusal ve uluslararası düzeyde programladığını anlatan Şeker; ilk etkinliğin Kırgızistan'da Manas Üniversitesi'nde “Divan-ü Lügat-it Türk ve Türk Dünyasına etkileri” konferansı ile gerçekleştirildiği bilgisini verdi. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Bilim Tarihi Enstitüsü iş birliğiyle İstanbul Teknik Üniversitesi ev sahipliğinde “Uluslararası Ali Kuşçu Sempozyumu”nun ise 18-20 Kasım 2024 tarihleri arasında gerçekleştirileceğini, bu sempozyumun tebliğleri, kitaplaştırılacağını belirtti.

Prof. Dr. Muzaffer Şeker Cumhurbaşkanlığı himaye-lerinde yürütülen Türk-İslam Bilim Kültür Mirası (Tİ-BKM) projesi kapsamında yayımlanan eserler ile ilgili Taşkent'te yeni açılacak olan İslam Medeniyet Araş-

tırmaları Merkezi'ne ve Özbekistan Akademisi'ne 60'ı aşmış olan bu projenin eserlerini hediye etmek üzere karşılıklı büyükelçilikler nezdinde mutabakat sağlandığını, “Timur Mirası ve Günümüz Özbekistan'ına Etkileri” başlıklı kapsamlı eserin ise 2024 yılı sonunda kamuoyuyla paylaşılacağını duyurdu.

Başkan Şeker, 2025 yılının “Türk-Macar Bilim ve İnovasyon Yılı” ilan edilmesi dolayısıyla, Macar Bilimler Akademisi ile tematik bilimsel etkinlikler üzerinde çalışmalar gerçekleştirileceğini söyledi ve “Bu yıl, Macaristan'da düzenlenecek olan World Science Forum 2024 etkinliğinde “Hungary and Türkiye in Focus” başlıklı ortaklaşa bir paneli TÜBA olarak düzenleyeceğiz. Bu konuda Macaristan Büyükelçiliği ve Akademisi ile iş birliği içerisinde çalışıyoruz. Bilim, akademi ve diplomasi alanındaki bağlarımızı güçlendirmek için önemli bir fırsat olarak gördüğümüz bu panelde, her iki ülkenin temsilcileri bir araya gelerek ortak projeler üzerinde duracaklar. Türk ve Macar bilim insanlarının birlikte yürüteceği bu çalışmalar, bilimsel diplomasinin somut bir örneği olacak.” dedi.

TÜBA'nın da üyesi olduğu Asya Bilim Akademileri ve Toplulukları Birliği (The Association of Academies and Societies of Sciences in Asia - AASSA) dönem başkanlığını TÜBA Asli Üyesi Prof. Dr. Ahmet Nuri Yurdusev yürüttüğü bilgisini veren Şeker “Prof. Dr. Yurdusev'in 3-4 Ekim 2024 tarihinde Karadağ'da düzenlenen Euro-Akdeniz Akademik Ağı'nın (EMAN) Başkanı olarak seçilmesinde aktif bir diplomasi izledik. Başkan yardımcısı olarak ise 2018 TÜBA Ödülü sahibi ve Şeref Üyesi Prof. Dr. Viorel Panaite seçildi. TÜBA olarak geçen ay Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kapsamında “Daha Sürdürülebilir Bir Dünya” temasıyla düzenlenen ekonomi ve sosyal konsey toplantılarında ülkemizi temsil ettik. Şeref Üyemiz Prof. Dr. Jeffrey Sachs'ın daveti ile 20-21 Eylül 2024 tarihlerinde Columbia Üniversitesi'ndeki UN Sustainable Development Solutions Network (SDSN) Gelecek Zirvesi Öncesi Etkinliği'ne katıldık.” dedi.

TÜBA'DAN SİBER SALDIRI ÖNGÖRÜSÜ

TÜBA 2020 yılında yayımladığı "Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği" adlı eserde, Lübnan'da yaşanan saldırıları öngörmüş ve web sayfasında yayınlamıştı.

TÜBA ile Boğaziçi Üniversitesi iş birliğinde düzenlenen ve Boğaziçi Üniversitesi Yerleşkesinde gerçekleştirilen "Bilişim Teknolojisi ve İletişim: İnternet ve Toplumsal Etkileri" başlıklı çalıştayın ardından hazırlanan kitapta ülkelerin ve şirketlerin teknolojik sistem ve araçlar üzerinden hedef alınabileceği uyarısı özellikle vurgulanmıştı. Lübnan'da art arda yaşanan teknoloji aracılı patlamaların ardından herkesin ilgi alanına giren siber saldırılar TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Doç. Dr. Yasin Bulduklu, Dr. Öğr. Üyesi Cem Korkut ve Öğr. Gör. Mürsel Doğrul editörlüğünde kaleme alınan farklı alanlardan çok sayıda bilim insanının katkıda bulunduğu kitapta siber orunlara ilişkin önemli tespit, öngörü ve analizler yer alıyor.

Siber saldırılar ile siyasi manipülasyonlar yapılabilir

Eserde siber saldırıların kurumlar ve ülkeler için en önemli risk unsurları arasında yer alması gerektiği hususuna özel vurgu dikkati çekiyor. Başkan Prof. Dr. Şeker tarafından kaleme alınan 'Bireysel ve Toplumsal Güvenlik: İletişim Hakkı ve İfade Özgürlüğü' adlı makalede özellikle uluslararası siber saldırıların giderek artacağı vurgulanıyor. Makalede "Uluslararası alanda siber saldırıların yaygınlaştığı, ticari ve siyasi manipülasyonlara neden olduğu aleni bir şekilde devletler arası ihtilaflara sebep olacak düzeyde tartışılmaktadır. Ayrıca ABD, Rusya ve Çin gibi küresel güçlerin yanı sıra birçok ülke istihbaratının özel önlemler almak üzere yeni birimler ve stratejiler oluşturduğu bir süreçte siber saldırıların teknik ve sosyo-ekonomik analizlerinin değerli olduğu anlaşılmaktadır" analizi dikkati çekiyor.

Yapay zeka ve siber saldırı vurgusu

Yapay zeka ile ilgili gelişme ve olası sonuçlara ilişkin konuları da gündemine alan kitapta dijitalleşme tüm boyutlarıyla ele alınıyor. Yapay zeka konusunun geleceğine ilişkin analizleri kaleme alan Prof. Dr. Ercan Öztemel, 'Yapay Zekâ ve İnsanlığın Geleceği' adlı bölümde otonom makineler ve sistemlere ilişkin bilgileri aktarıyor. Bölümde siber saldırılar ile yapay zekâyı eşleştiren Öztemel "Çok sayıda faydası yanında bu teknolojinin toplumun huzurunu kaçırarak robot uygulamalarının oluşması, mahremiyetin ortadan kalkması, siber saldırıların oluşması, istenmeyen bilgilerden kurtulmama, 7/24 hizmet sunma beklentisi oluşturma, bilgi hırsızlığının artması, fikri mülkiyet haklarının gasp edilmesini destekleyecek imkanlar sunması gibi konuları tetikleyici yönü ile negatif etkilerinin de olabileceği dile getirilmektedir" vurgusunu yapıyor ve siber saldırıların yaygınlaşması ve bilgi güvenliğinin azalması amacı ile bu teknolojinin kullanılması, kötü niyetlilerin başarısına katkı üretebileceği ileri sürülüyor. Aynı kitapta Prof. Dr. Türkay Dereli de yapay zekâ nedeniyle organizasyonların siber saldırılara daha açık hale geleceğine dikkat çekiliyor.

Siber Suçlarla Mücadele Uzmanı Cem Karakaya, siber saldırıların sadece bilgisayar üzerinden yapılmadığına vurgu yapıyor ve kameraların birer tehdit olduğu ifade ediyor. Kişinin bilgisi ve rızası olmadan kaydedilen görüntülerin siber saldırı unsuru olabileceğine dikkat çekiliyor. Siber suçluların önlem almamak üzerinden işleyen bir algoritma ile çok sayıda eylemi planlayabilecekleri analizi yapıyor. Dijitalleşmeyi farklı bağlamlarda ele alan kitap TÜBA'nın web sayfasında erişime açık olarak paylaşılmış ve aşağıdaki linkten ulaşılabilir.

Esera ulaşmak için: www.tuba.gov.tr

TÜBA'DAN 'THE 1ST EXTRACELLULAR VESICLES' KONFERANSINA DESTEK

TÜBA'nın desteklediği "The 1st Extracellular Vesicles" konferansı ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi'nde gerçekleştirildi.

TÜBA tarafından desteklenen, TÜBA Genç Akademi Üyeleri Doç. Dr. Ahmet Acar, Doç. Dr. Burak Derkuş ve Doç. Dr. Fatih İnci tarafından yürütülen "The 1st Extracellular Vesicles" konferansı ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi'nde gerçekleştirildi.

ODTÜ, Ankara Üniversitesi ve İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi UNAM ortaklığında düzenlenen konferansta ekzosomlar, apoptozomlar, onkozomlar vb. dahil olmak üzere hücre dışı veziküllerin karmaşık alanlarına ve bunların hem insan hem de veteriner kliniklerindeki uygulamaları detaylarıyla ele alındı. Toplam 12 farklı ülkeden 270 katılımcı, 9 davetli konuşmacı, 72 poster sunumu, 33 sözlü sunum, 9 endüstri konuşmacısı ve 15 sponsor yer aldı.

Bilimsel komitesinde TÜBA Asli Üyeleri Prof. Dr. Bekir Salih, Prof. Dr. K. Arzum Erdem Gürsan ve Prof. Dr. Fikrettin Şahin yer aldığı programın açılış konuşmasını TÜBA Konsey Üyesi Prof. Dr. Bekir Salih yaptı.

TÜBA Başkanı Prof. Şeker'in selamlarını ve başarılı bir kongre dileğini katılımcılara ileten TÜBA Konsey Üyesi Prof. Dr. Bekir Salih, konuşmasına ekzosomların tedavi edici platformlar oluşturduklarını vurgulayarak başladı. İnterselüler mesaj değişimlerini sağlayıp anlamlı bir şekilde ilaç iletimlerini kolaylaştırma

yeteneğine ekstraselüler taşıyıcıların sahip olduklarını da ekleyen Prof. Salih şöyle konuştu: "Ekstraselüler kesecikler biyolojik sistemler ve hastalıklar hakkında bilgi verir. Ekzozomlar erken evrelerde potansiyel kanser tedavilerinin yapılabilmesi için çok değerli veriler sunar. İmmünoterapide düşük toksik özelliğe sahip ekzozomlar anti-kanser ilaçlarının taşınmasında ve birlikte potansiyel kanser biyo-izleyicileri olarak da önemlidirler." dedi. Konuşmasının son kısmında konferansları bilim insanları ile endüstrideki uzman, paydaş ve karar vericiler arasında tercübeleri paylaşmak açısından çok yararlı bulduğunu ifade etti.

International Society for Extracellular Vesicles (ISEV) derneğinin son başkanı olan Semmelweis Üniversitesi'nden Prof. Dr. Edit Buzas, Paracelsus Tıp Üniversitesi'nden ve Austrian Society for Extracellular Vesicles Derneği Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Dirk Strunk, Oxford Üniversitesi'nden Naveed Akbar, Yeditepe Üniversitesi'nden Prof. Dr. Fikrettin Şahin, İzmir Biyotıp ve Genom Merkezi'nden Prof. Dr. İhsan Gürsel ve Prof. Dr. Mayda Gürsel, Hacettepe Üniversitesi'nden Prof. Dr. Erem Bilensoy ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nden (DEÜ) Prof. Dr. Şermin Genç'in davetli konuşmacı olduğu konferansa dünyanın çeşitli ülkelerinden araştırmacılar katıldı.

BAŞKAN ŞEKER, ORDU ÜNİVERSİTESİ'NDE AKADEMİK YIL AÇILIŞ DERSİ VERDİ

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Ordu Üniversitesi 2024-2025 Akademik Yıl açılışını "Gelecek İçin Bilim: Bilim Disiplinleri Etkileşimi" dersiyle yaptı.

Morfoloji binası konferans salonunda gerçekleştirilen törene Ordu Valisi Muammer Erol, Ordu Büyükşehir Belediye Başkanı Dr. Mehmet Hilmi Güler, Ordu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Orhan Baş, il protokolü, kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, üniversite akademik ve idari personeli ile öğrenciler ve davetliler katıldı.

Başkan Şeker konuşmasının başında TÜBA tarihi hakkında bilgi verdi, Akademi'nin kurumsal yapısı, üye-

lik süreci, TÜBA'nın bilim diplomasisi çalışmaları ve uluslararası ilişkiler faaliyetlerini aktardı. Üniversitelerin geleceği, riskler ve tehditler ile sürdürülebilir kalkınma amaçlarına vurgu yapan Şeker, yetişmiş insan gücünün önemine değindi. Şeker Türkiye'nin son beş yılda bilimsel yayınlar açısından 18. sıradan 14. sıraya yükseldiğine vurgu yaptı ve üniversitelerde ölçme değerlendirme disiplininin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine ve akademik yükseltme kriterlerine dikkat çekti. Şeker "Maalesef hem lisans eğitiminde hem de lisansüstü eğitimde ölçme değerlendirme disiplini kaybettik. Üniversitelerimizin bu konuda acilen bir muhasebe yaparak ölçme değerlendirme disiplini yeniden gözden geçirmesi ve daha sıkı, daha zorlayıcı, çalışmaya ve başarıya yönlendirecek kararlar alması gerekiyor." dedi.

Şeker ayrıca akademik anlamda Türkiye'nin başarılı çok sayıda alanda başarılı olduğunu bu alanların korunması ve artırılması için dayanışma içinde olunması gerektiğini söyledi. Bölgesel kalkınma, araştırma üniversitesi ya da tematik anlamda geliştirilen özel stratejilerle her bir üniversitenin belirgin alanlarda öne çıkması gerektiğinin altını çizdi.

TÜBA-iNCLUSION PROJESİ AÇILIŞ TOPLANTISI

iNCLUSION ERASMUS+ KA220 HED Projesi'nin açılış toplantısı, TÜBA Ankara merkezinde ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde gerçekleştirildi.

iNCLUSION ERASMUS+ KA220 HED Projesi'nin açılış toplantısı, TÜBA koordinatörlüğünde 5 proje ortağından 13 temsilcinin katılımıyla TÜBA Ankara merkezinde ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde gerçekleştirildi.

Erasmus+ programının bir parçası olarak T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği (AB) Başkanlığı, Türkiye Ulusal Ajansı tarafından finanse edilecek ve 2 yıl boyunca gerçekleştirilecek iNCLUSION projesi, engelli bireylerle Avrupa genelindeki yükseköğretim öğrencilerini bir araya getirerek, müzelerde ve galerilerde sergilenen kültürel mirası daha erişilebilir hale getirecek faaliyetlere ilişkin pratik kaynaklar ve öneriler sunmayı amaçlıyor.

TÜBA koordinatörlüğüyle; Anadolu Üniversitesi, Selçuklu Otizmli Bireyler Eğitim (SOBE) Vakfı, Stichting for Education on Agility Liberating Structures (SEALS) Vakfı, Yunanistan ARTIFACTORY ve Balkan Müze Ağı (BMN) ortaklığıyla hayata geçirilen proje; genç profesyonellere yönelik düzenlenen eğitim programı, engelli bireylerin işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun yeni beceriler kazanmalarını sağlayarak istihdam edilebilirliklerini artırmayı hedefliyor.

TÜBA-iNCLUSION Proje ekibi ziyaretlerde bulundu.

Hedefleri doğrultusunda çalışmalarını yürüten iNCLUSION Proje ekibi proje paydaşları da dahil olmak üzere pek çok kurum ve kuruluş ziyaret etti.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker ziyaretlerde; projenin T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği (AB) Başkanlığı, Türkiye Ulusal Ajansı tarafından finanse

edildiğini söyledi ve “Genç profesyonellere yönelik düzenlenen eğitim programı, engelli bireylerin işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun yeni beceriler kazanmalarını sağlayarak istihdam edilebilirliklerini artırmayı hedefliyor.” dedi.

Proje ekibi, görüşmeler esnasında engelli bireylerle Avrupa genelindeki yüksek öğretim öğrencilerini bir araya getirerek, müzelerde ve galerilerde sergilenen kültürel mirası daha erişilebilir hale getirecek faaliyetlere ilişkin pratik kaynaklar ve öneriler sunma amacını taşıyan proje hakkında detaylı sunum yaptı. Anadolu Üniversitesi, Selçuklu Otizmli Bireyler Eğitim (SOBE) Vakfı, Stichting for Education on Agility Liberating Structures (SEALS) Vakfı, Yunanistan ARTIFACTORY ve Balkan Müze Ağı (BMN) ortaklığıyla hayata geçirildiğinin altını çizdi.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki özel ihtiyaçlı bireyler için dizayn edilen eğitim alanı ve atölyeyi ziyaretinin sonrasında Ankara Üniversitesi (AÜ) Rektörü Prof. Dr. Necdet Ünüvar tarafından ağırlanan proje ekibi, AÜ'de paydaşlarıyla bir araya geldi. Ardından Hacettepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Cahit Güran ve beraberindeki heyet, proje ekibiyle bilgi alışverişinde bulundu.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakan Yardımcısı Sevim Sayım Madak ve Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürü Dr. Yasin Akar ile engelli vatandaşlar için tarihi, turistik ve kültürel mekân ve hizmetlerin erişilebilirliğine ilişkin toplantı yapıldı.

Anadolu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sayın Fuat Erdal'ı da ziyaret eden ekip, Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü ile Dil ve Konuşma Bozuklukları Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezinde incelemelerde bulundu.

Proje koordinatörü ve ortakları hakkında:

TÜBA: Türkiye'de bilimin geliştirilmesi ve özendirilmesi misyonuna sahip özerk bir üst kuruluştur. Akademik kökenleri, 1851 yılında kurulan Alimler Cemiyeti adı verilen Osmanlı toplumuna kadar gitmektedir. TÜBA, temel ve mühendislik bilimleri, sağlık ve yaşam bilimleri ve sosyal ve beşeri bilimler olmak üzere üç kategoride tüm bilim alanlarını kapsamaktadır. TÜBA, çalışma grupları, hibe ve ödül programlarının yanı sıra bilimsel etkinlik, raporlama gibi başlıklarda dünya bilim akademileri ve şemsiye kurum mahiyetindeki paydaşları ile işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Balkan Müze Ağı (BMN): Balkanların ortak mirasını kutlamak, korumak ve paylaşmak, kültürel mirasa adanmış müze kurumlarını ve bireyleri bir araya getirmek ve güçlendirmek için vardır. 200'den fazla üyesiyle büyüyen bir ağ olan BMN, yaklaşımını karşılıklı saygıya dayandırmakta ve profesyonelliğe ve ortak etiğe bağlılıkla yönlendirilmektedir.

ARTIFACTORY: Yunanistan merkezli kar amacı gütmeyen bir organizasyon olan ARTIFACTORY, sanat ve kültürün toplumsal gelişim, ekonomik büyüme ve vatandaşlık eğitiminin temel kaldıraçları olduğuna inanmaktadır. Organizasyon, kültürel mirasa deneyimsel ve sosyal olarak dahil edici erişimi teşvik etmektedir.

Stichting for Education on Agility Liberating Structures-SEALS: Hollanda merkezli SEALS Vakfı, eğitim programları ve eğitimler geliştirmekte olup, farklı eğitim düzeyleri için hizmet vermektedir. SEALS'ın çalıştığı kurumların ortak zorluklarına yanıt vermek amacıyla köklü bir yaklaşıma dayanan programlar geliştirmektedir.

Selçuklu Otizmli Bireyler Eğitim Vakfı (SOBE): SOBE Vakfı, otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan bireylere yönelik eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri sunmaktadır. Eğitim programları ve kaynakları, bağımsız olarak ihtiyaçlarını karşılayabilen, güçlü, yaratıcı ve sosyal olarak dahil olan bireylerin gelişimine olanak sağlamayı amaçlamaktadır.

Anadolu Üniversitesi: 1982 yılında Eskişehir'de kurulan Anadolu Üniversitesi, dünya genelinden öğrencilere Açıköğretim ve Uzaktan Eğitim programlarına erişim imkanı sunmaktadır. Kurum, geleceği şekillendirebilecek ömür boyu öğrenim üzerine odaklanmıştır.

TÜBA BAŞKANI PROF. DR. MUZAFFER ŞEKER'E ZİYARETLER

15 AĞUSTOS 2024

Milli İstihbarat Akademisi Başkanı Prof. Dr. Talha Köse'nin,
Başkan Şeker'i ziyareti

9 EYLÜL 2024

Adalet Bakanlığı Bilirkişilik Danışma Kurulu ve İstanbul
Tahkim Merkezi Genel Kurul Üyesi (ISTAC) Prof. Dr.
Hasan Ayrancı'nın TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer
Şeker'i ziyareti

12 EYLÜL 2024

Yüksek İhtisas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr.
Kadirhan Sunguroğlu'nun Başkan Şeker'i ziyareti

TÜBA BAŞKANI PROF. DR. MUZAFFER ŞEKER'DEN ZİYARETLER

6 TEMMUZ 2024

Başkan Şeker'in Atatürk Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Ömer Çomaklı'yı ziyaret

31 TEMMUZ 2024

Başkan Şeker'in TIKA Başkanı Serkan Kayalar'ı ziyareti

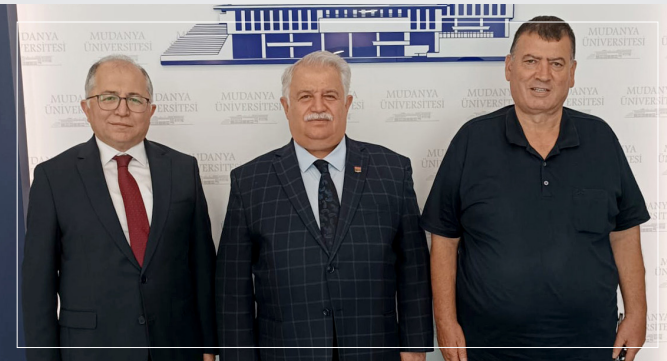
8 AĞUSTOS 2024

Başkan Şeker'in Başkan Şeker'in Bursa Uludağ
Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ferudun Yılmaz'ı ziyareti

8 AĞUSTOS 2024

Başkan Şeker'in Anadolu Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Fuat Erdal'ı ziyareti

9 AĞUSTOS 2024

Başkan Şeker'in Mudanya Üniversitesi Mütevelli
Heyeti Başkanı Gıyasettin Bingöl ve Rektörü Prof.
Dr. Emin Karip'i ziyareti

9 EYLÜL 2024

Başkan Şeker'in Afyon Kocatepe Üniversitesi
(AKÜ) Rektörü Prof. Dr. Mehmet Karakaş'ı ziyareti

10 EYLÜL 2024

Başkan Şeker'in TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Ege Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Necdet Budak'ı ziyareti

13 EYLÜL 2024

Başkan Şeker'in Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uğur Ünal'ı ziyareti

30 EYLÜL 2024

TÜBA Başkan Şeker'in Çukurova Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hamit Emrah Beriş'i ziyareti

30 EYLÜL 2024

Başkan Şeker'in Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Erol Yaşar'ı ziyareti

1 EKİM 2024

Başkan Şeker'in Adana Valisi Yavuz Selim Köşger'i ziyareti

7 EKİM 2024

Başkan Şeker'in Prof. Dr. İskender Pala'nın daveti üzerine Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu toplantısına katılımı

14 EKİM 2024

Başkan Şeker'in Gebze Teknik Üniversitesi (GTÜ)
Rektörü Prof. Dr. Hacı Ali Mantar'ı ziyareti

17 EKİM 2024

Başkan Şeker'in IRCICA Genel Direktörü Prof.
Mahmud Erol Kılıç'ı ziyareti

17 EKİM 2024

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker,
Manisa Celal Bayar Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Rana Kibar ve Rektör Yardımcısı
Prof. Dr. Ahmet Çetin'in Manisa Valisi
Vahdettin Özkan'ı ziyareti

TÜBA Üyesi Prof. Yurdusev GID-EMAN Başkanı Seçildi

TÜBA Asli Üyesi Prof. Dr. Ahmet Nuri Yurdusev, Karadağ'ın Bar şehrinde düzenlenen Avrupa-Akdeniz Akademileri Birliği (Euro-Mediterranean Academic Network - GID-EMAN) Genel Kurulunda gerçekleştirilen seçimde GID-EMAN Başkanı seçildi.

3-4 Ekim 2024 tarihinde Karadağ Bilim ve Sanat Akademisi (The Montenegrin Academy of Sciences and Arts - CANU) tarafından Karadağ'ın Bar şehrinde

“Mediterranean Cultures in Dialogue” başlığıyla düzenlenen GID-EMAN Sempozyumu'nda Akademi Asli Üyeleri Prof. Dr. Ahmet Nuri Yurdusev, Prof. Dr. Mehmet Bulut ve Prof. Dr. Mehmet Emin Aydın ile Prof. Dr. Serap Güneş sunum yaptı. Sempozyumun ardından yapılan genel kurulda CANU'nun önerisiyle başkanlığa aday olan EMAN Başkan Yardımcısı ve AASSA Başkanı Prof. Yurdusev, TÜBA'nın verdiği desteği de alarak oy birliği sonucu bir sonraki üç yıllık dönem için başkan seçildi. Romanya Akademisi Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Enstitüsü araştırmacısı Prof Dr. Viorel Panaite ise başkan yardımcısı seçildi.

Akdenize sahil ülkelerin bilim akademilerinin oluşturduğu EMAN başkanlığına TÜBA'nın da desteğiyle oy birliğiyle seçilmekten çok memnun olduğunu dile getiren Prof. Yurdusev, görev alacağı süre boyunca EMAN'ın faaliyetlerini artırarak çok daha etkin bir başkanlık süreci yönetmeyi planladığını söyledi. Bu çerçevede EMAN'ın sahil ülkelerden büyük Akdeniz havzasına genişlemesi için çalışacağını ifade etti.

TÜBA Üyesi Prof. Mandal İTÜ Rektörlüğüne Atandı

2018 yılından bu yana TÜBİTAK Başkanlığı görevini yürüten TÜBA Asli Üyesi Prof. Dr. Hasan Mandal, İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Rektörlüğüne atandı.

2015 yılında YÖK Üyeliğine atandı. Aynı yıl YÖK Yürütme Kurulu Üyesi, 2016'da ise YÖK Başkan Vekilliğine seçildi. Sabancı Üniversitesi Rektör Vekili olarak görev yaptı. 2018'de TÜBİTAK Başkanı ve Cumhurbaşkanlığı Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu üyeliğine atandı ve ardından kurulun başkan vekilliğine, 2019'da ise YÖK üyeliğine seçildi.

TÜBA Üyesi Prof. Aydın TÜBİTAK Başkanlığı'na Atandı

TÜBA Asli Üyesi Prof. Dr. Orhan Aydın, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından imzalanan ve Resmi Gazete'de yayımlanan kararnameyle TÜBİTAK Başkanlığı'na atandı.

Araştırma ilgi alanları termodinamik, ısı ve kütle transferi, akışkanlar mekaniği, mikro-elektro-mekanik sistemlerde akış fiziği, akış kaynaması, biyolojik sistemlerde akış ve ısı geçişi, elektronik soğutma ve enerji depolama gibi çeşitli konularda çalışan Prof. Dr. Aydın'ın 2022 yılından bu yana TÜBİTAK ULAKBİM Yönetim Kurulu Üyesi olarak çalıştığı ve 2018 yılında Tarsus Üniversitesi Rektörlüğü görevine atandığı.

TÜBA-TİBKM Yürütme Kurulu Üyesi Prof. Dr. Atilla Bir Vefat Etti

TÜBA Türk-İslam Bilim Kültür Mirası Projesi Yayın Yürütme Kurulu Üyesi ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (FSMVÜ) Öğretim Üyesi Prof. Dr. Atilla Bir vefat etti.

FSMVÜ Bilim Tarihi Bölümü'nde İslâm Teknoloji Tarihi dersleri veren Prof. Bir için 10 Ekim günü İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Süleyman Demirel Kültür Merkezinde tören düzenlendi. TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker yaptığı konuşmada Prof. Bir'in saygıdeğer kişiliğinin ve bilime değerli katkısının yıllar boyunca hem öğrencilerine hem de akademik çalışmalara rehber olduğunu ifade etti, bilim insanı yetiştirme ve eser bırakma konusunda teşvik edici rolünü vurguladı. "Bilim tarihi alanında yetişmiş çok az akademisyenimiz var. Yeri kolay doldurulamayacak bir hocamızdır. Kendisini TÜBA'ya yaptığı katkıların yanı sıra beyefendi kişiliğiyle ve bilimsel kanıtlarla bir temele dayanarak yaptığı konuşmalarıyla, nüktedan kişiliğiyle anımsıyorum." dedi.

TÜBA Üyesi Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu, Prof. Bir'in bilim tarihçiliğinin gelişimindeki rolüne vurgu yaptı ve "Atilla Bir'i çok üstün vasıflı bir insan olarak tanıdım. Sessiz, mütevazı, sakın fakat vazife şuuru yüksek birisiydi. Bugün Türkiye'de özellikle

İstanbul'daki ilk nesil bilim tarihçilerinin yetişmesinde büyük emeği vardı." dedi. Prof. Dr. Atilla Bir'in son doktora öğrencilerinden Zeynep Bahadır ise bilimsel çalışmalarında gösterdiği titizlikten, öğrencilerine karşı takındığı olumlu tutumdan söz etti ve onun öğrencileri olarak mirasını en iyi şekilde yaşatacaklarını belirtti. Törene Prof. Bir'in yakınları, dostları, akrabaları ve çalışma arkadaşlarının yanı sıra çok sayıda bilim insanı, araştırmacı ve öğrenci katıldı.

Törenin ardından merhumun cenazesi Levent Afet Yolal Camii'nde kılınan cenaze namazı sonrası Ayazağa Mezarlığı'na defnedildi. Prof. Bir'e Allah'tan rahmet, ailesine ve akademi camiasına başsağlığı dileriz.

TÜBA Üyesi Prof. Kavzoğlu'ndan Yeni Kitap

TÜBA Asosye Üyesi, Gebze Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Tashin Kavzoğlu'nun hazırladığı alanında en çok satılan kitaplar arasında yer alan "**Classification Methods for Remotely Sensed Data**" adlı eserin genişletilmiş 3. baskısı yayımlandı.

Paul M. Mather ve Brandt Tso'nun ilk olarak 2001 yılında okurla buluşturduğu eserin Prof. Kavzoğlu tarafından yenilenen ve güncellenen son hali kamuoyuyla paylaşıldı.

Prof. Kavzoğlu eserle ilgili şöyle konuştu: "Toplam 10 bölüme sahip kitap, CRC Press tarafından basıldı ve 4 Eylül'den itibaren tüm platformlardan satışı ve dağıtımı yapılacak. 4 bölümü yenilenerek güncellenen 6 bölümü de yeni içeriğe sahip olan çalışma, makine öğrenmesi algoritmalarını, derin öğrenmeyi, nesne-tabanlı görüntü analizini, açıklanabilir yapay zekâ gibi son yılların popüler tekniklerinin teorisini ve uygulamaya yönelik ipuçlarını ve teknolojideki gelişmeleri kapsıyor." dedi.

Özbekistan Bilim Akademisi Başkanı Prof. Yuldashev Vefat Etti

Özbekistan Bilim Akademisi Başkanı Prof. Dr. Bekhzod Yuldashev 79 yaşında vefat etti.

Türk Dünyası Ulusal Bilimler Akademileri Birliği'nde (UNASTW) gözlemci akademi olan Özbekistan Bilim Akademisi'nin 2017'den bu yana dönem başkanlığını yürüten fizik ve matematik alanında çalışan Prof. Yuldashev, 2000-2005 yılları arasında Nükleer Fizik Enstitüsü Müdürü ve Senato üyesi olarak görev aldı. Beş yılı aşkın bir süre ABD'de çeşitli nükleer merkezlerde araştırmalar yaptı. Yaklaşık dört yıl boyunca Avusturya, Viyana'daki Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) dahil olmak üzere uluslararası enerji örgütlerinde çalıştı. "Mehnat shuhrati" (Emeğin Şanı) ve "Fidokorona khizmatlari uchun" (Özverili Hizmet İçin) devlet nişanları ve Özbekistan ve Karakalpakistan'ın onurlu bilim insanı unvanları verildi.

Prof. Dr. Bekhzod Yuldashev'in vefatından dolayı büyük bir üzüntü duyduğunu ifade eden TÜBA Başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker ailesine, meslektaşlarına ve Özbekistan akademik camiasına taziyelerini iletti.

TÜBA Üyesi Prof. Bejan'a ASME Madalyası

TÜBA Şeref Üyesi Prof. Dr. Adrian Bejan, Amerikan Makine Mühendisleri Birliği (ASME) tarafından 2024 yılı ASME Madalyası'na layık görüldü.

Çalışmalarının özgünlüğü ve mühendislik alanına kalıcı etkisi; yeni enerji, hareket, form ve evrim bilimindeki gelişmeleri; biyolojik, jeofizik ve sosyolojik sistemler arasında köprü kurması dolayısıyla ödülü almaya hak kazanan Prof. Bejan'a madalyası Kasım 2024'te Portland, Ore'de düzenlenecek olan Uluslararası Makine Mühendisliği Kongresi ve Fuarı'nda (IMECE) takdim edilecek.

TÜBA Genç Akademi Üyesi Dr. Özbay'a Alexander von Humboldt Vakfı'ndan Ödül

TÜBA-GEBİP Ödülü sahibi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Betül Özbay “Unveiling the Past: Women’s Rights in Ancient Turkic Legal Documents from the Turfan Oasis” (Geçmiş Ortaya Çıkarmak: Turfan Vahası Eski Türk Hukuk Belgelerinde Kadın Hakları) başlıklı projesiyle Alexander von Humboldt Vakfı Georg Forster Kıdemli Araştırmacı Ödülü’nün sahibi oldu.

Proje önerisinin Turfan bölgesinde 12.-14. yüzyıllar arasında yazılmış olan sivil belgelere vurgu yaparak, Eski Uygur toplumunda kadının hukuki statüsü ve haklarının temsilini ortaya çıkarmayı amaçladığını

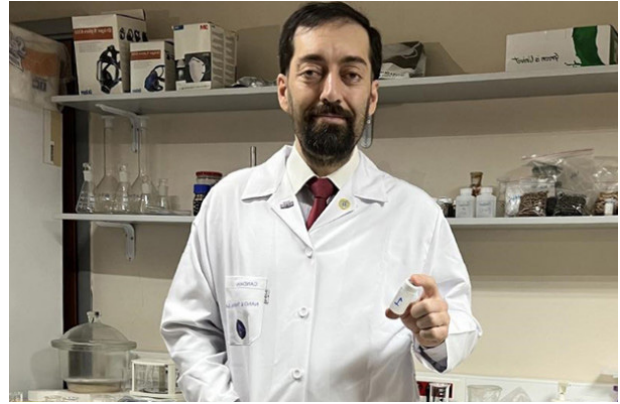
ifade eden Dr. Özbay, projenin İslam öncesi Türk toplumunda kadınların yasal haklarının tarihsel köklerine ışık tutan çok önemli bir adımı da temsil ettiğini belirtti.

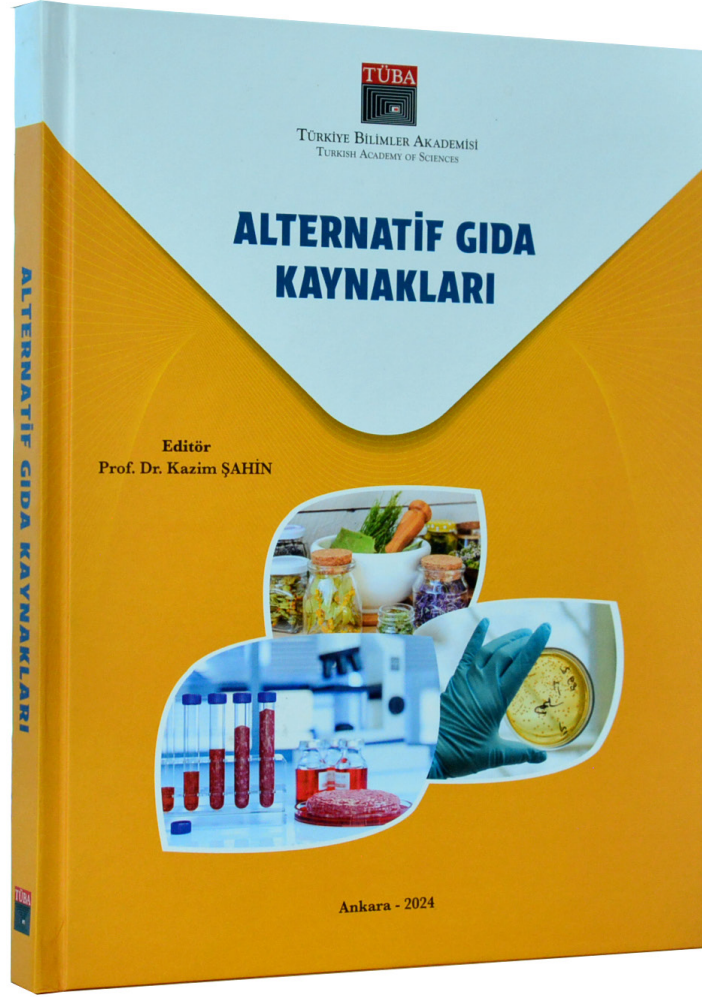
Daha önce de günümüzde Çin’in Doğu Türkistan bölgesinde bulunan Turfan Vadisi ve çevresinden çıkarılmış ve büyük çoğunluğu Avrupa’nın çeşitli şehirlerinde korunmakta olan hacimli el yazması arşivi üzerine çalıştığı bilgisini veren Doç. Dr. Betül Özbay “Eski Türk Sivil belgeleri özelindeki araştırmalarım ise yaklaşık dört yıldır devam ediyor. Orijinal el yazmalarının büyük kısmının Berlin’de bulunması nedeniyle araştırmamı Almanya’da sürdürebilmek benim için çok değerli bir olanak; bu noktada, projenin ilk aşamasını sürdürmeyi planladığım ev sahibi kurum Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisinin desteği son derece önemli oldu. Ayrıca, projenin sonuçlandırılması sürecinde, Georg-August-Göttingen Üniversitesi Türkoloji ve Orta Asya Çalışmaları Enstitüsünde bulunan Eski Uygurca sözlük projesi ekibinin de son derece değerli katkıları olacağına inanıyorum. Böylece Eski Türk toplumunda kadınların sosyal ve hukuki hakları üzerine önemli bir çerçeve sunabileceğimi düşünüyorum.” dedi.

TÜBA Genç Akademi Üyesi Prof. Candan COST Çalışma Grubu’na Seçildi

TÜBA Genç Akademi Üyesi, Biyomalzeme ve Nanoteknoloji Araştırma Grubu | BioNanoTeam Kurucusu ve İstanbul Üniversitesi Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Zeki Candan Avrupa Birliği COST Action CA21155 Çalışma Grubu’na seçildi.

Avrupa’nın farklı ülkelerinde kompozit malzemeler konusunda çalışmalar yapan çok sayıda akademik ve endüstriyel uzmanı bir araya getiren HISTRATE; ultra yüksek performanslı, dayanıklı, güvenli, sürdürülebilir ve yeni gelişmiş kompozitlerin keşfedilmesi, geliştirilmesi ve tasarlanmasına katkı sunuyor.

ALTERNATİF GIDA KAYNAKLARI

TÜBA-Gıda ve Beslenme Çalışma Grubu Yürütücüsü Prof. Dr. Kazim Şahin editörlüğünde yayımlanan eser, bitki ve hücre bazlı proteinler, böcek bazlı proteinler, deniz yosunları ve mikroalgler, laboratuvar ortamında üretilen et gibi yenilikçi protein kaynaklarını detaylı bir şekilde inceliyor. Her bir bölümde bu alternatif gıda kaynaklarının beslenme açısından yararları, potansiyel riskleri, üretim süreçleri ve tüketici kabulü gibi konular uzman görüşleriyle ele alınıyor. Ayrıca, sürdürülebilir gıda sistemleri için bu kaynakların nasıl entegre edilebileceği ve uygulanabilirliği üzerine stratejik çözüm önerileri sunuyor.

Alternatif Gıda Kaynakları için: www.tuba.gov.tr

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
YÜKSEKÖĞRETİM DERGİSİ
CİLT 14 - SAYI 2

Türkiye ve dünyada yükseköğretime ilişkin temel yapısal özelliklerin değerlendirildiği, uygulamalar açısından ülkeler arasındaki benzerlik ve farklılıkların irdelendiği, karşılaşılan temel sorunların incelendiği ve çözümlerine yönelik önerilerin ortaya konduğu bilimsel bir platform oluşturmayı amaçlayan TÜBA-HER Dergisi'nin 14. cildinin 2. sayısı okuruyla buluştu.

TÜBA-HER'ün tüm sayılarına ulaşmak için:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yuksekogretim>

Satın almak için:

www.tuba.gov.tr

ARKEOLOJİ DERGİSİ
33. SAYI

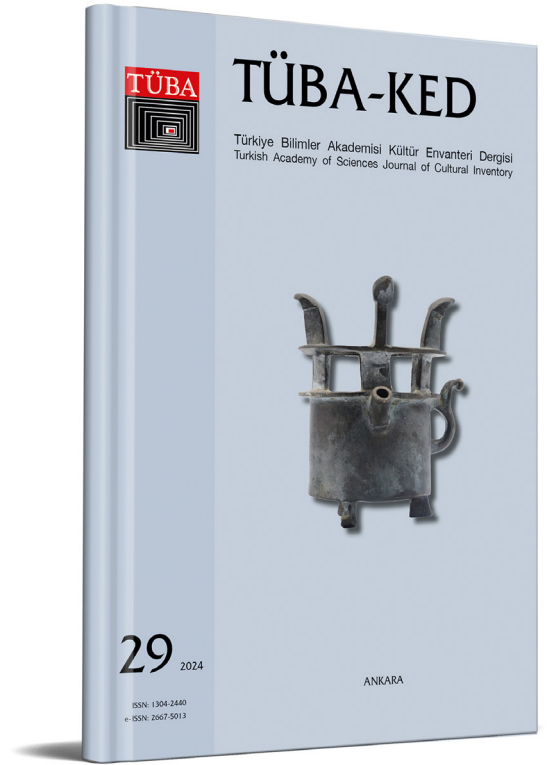
Türkiye'nin arkeolojik ve tarihsel değerlerinin gün ışığına çıkarılması konusunda önemli bir işlevi yerine getiren TÜBA-AR'ın 34. sayısı okurlarıyla buluştu.

TÜBA-AR'ın tüm sayılarına ulaşmak için:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubaar>

Satın almak için:

www.tuba.gov.tr

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
KÜLTÜR ENVANTERİ DERGİSİ
29. SAYI

TÜBA-KED'in 29. sayısında somut kültürel mirastan somut olmayan kültürel mirasa, arkeolojik mirastan mimari ve kentsel mirasa, obje ve buluntu ölçeğinden kentsel ölçeğe kadar, Türkiye'nin farklı bölgelerinden, farklı nitelik ve ölçekteki kültürel mirasa ilişkin makaleler yer alıyor.

TÜBA-KED'in tüm sayılarına ulaşmak için:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubaked>

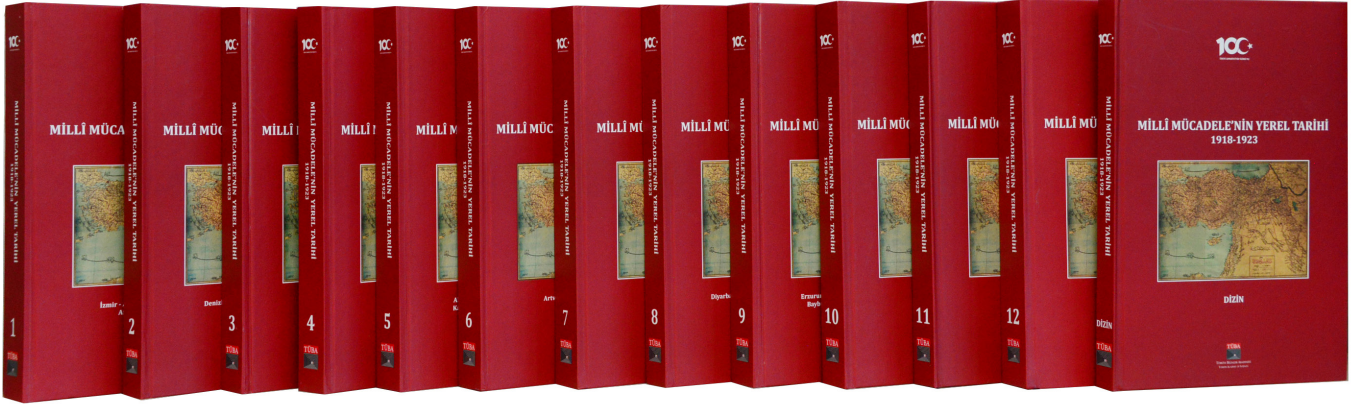
Satın almak için:

www.tuba.gov.tr

MİLLÎ MÜCADELE'NİN YEREL TARİHİ 1918-1923

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 adlı eser, şehir şehir Türkiye'nin Millî Mücadele ile ilgili yerel hafızasını tazeliyor, Millî Mücadele yıllarının yurdun dört bir yanında eksiksiz olarak nasıl yaşandığını gösteriyor. Çok sayıda akademisyen ve araştırmacının katılımı ve katkısıyla Millî Mücadele'nin yerel düzeydeki izlerinin derlenip değerlendirildiği çalışma yerel tarihin demokratik, sivil ve katılımcı imkânlarından yararlanarak, insanların kendilerini birer parçası olarak hissedebilecekleri bir tarihsel hafıza oluşturuyor.

TÜBA Yayınları için:
<https://satis.tuba.gov.tr>

TÜRK-İSLAM BİLİM KÜLTÜR MİRASI DİZİSİ

TÜBA, "Türk-İslam Bilim Kültür Mirası Projesi" kapsamında "Tebyînü A'mâlî'l-Misâha'sı, Mecmû'a-i Ulûm-i Riyâziyye, Silsile-i Ulemâ Mecmuası, Müze-i Askerî-i Osmanî Züvvârına Mahsûs Rehber, Usûlû'l-Hikem fî Nizâmî'l-Ümem, eş-Şukûk alâ Batlamyus, Tenzîlû'l-Efkâr fî Ta'dîlî'l-Esrâr, Gelibolulu Mustafa Âfî ve Kavâ'idü'l-Mecâlis'i" adlı eserleri yayımladı.

